

668318

66E 318

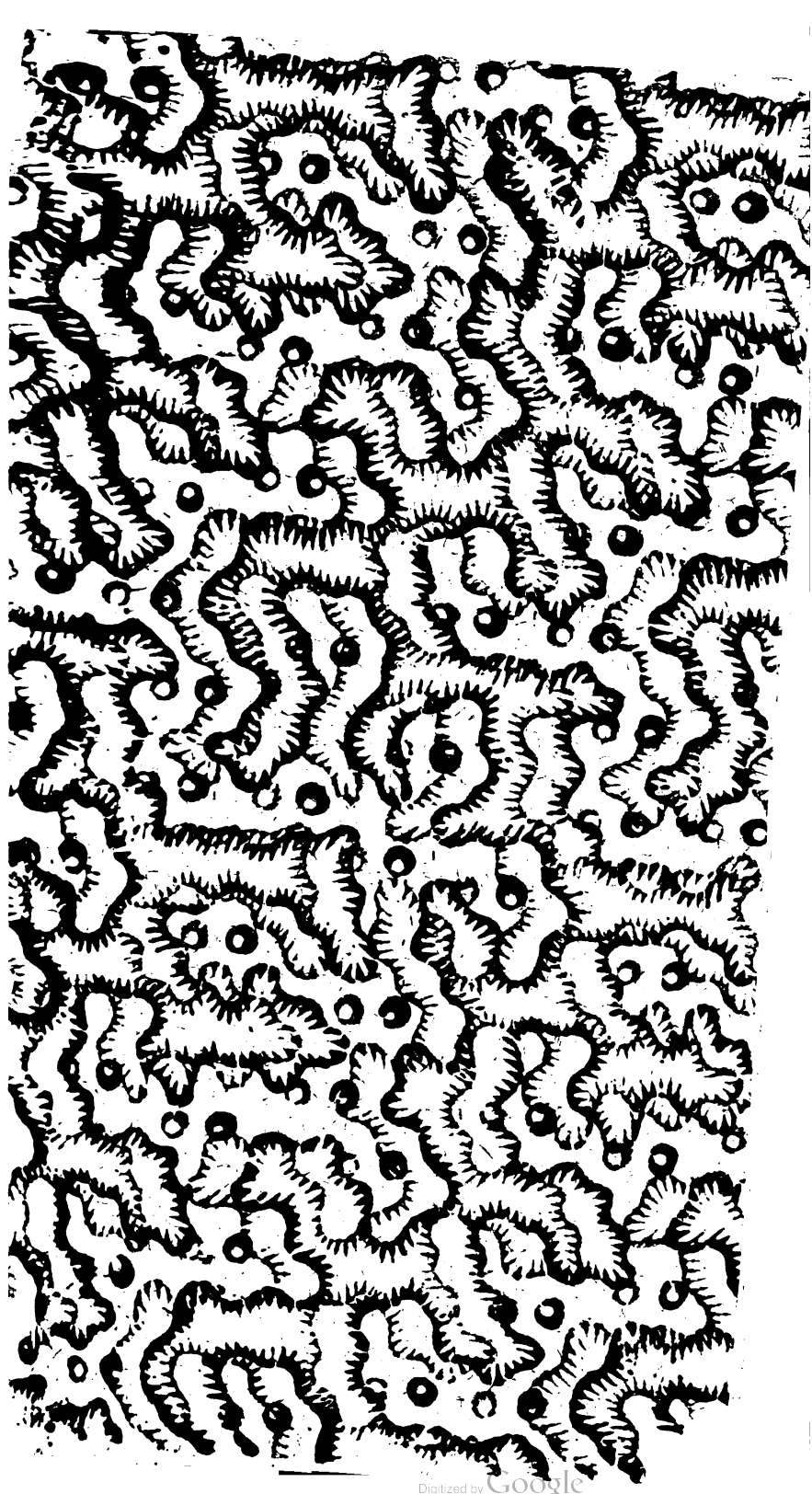
Národní knihovna ČR
Historické fondy

66E 318

Národní knihovna

1002284195

Szél Samuclé.

Stephani Földvári.

Ó ÉS ÚJJ
D Á C I A

A Z A Z
ERDÉLYNEK

RÉGI ÉS MOSTANI ALLAPOTJÁRÓL

V A L Ó

HISTORIA,

A' MÉLLEBEN ELÉ ADATTATIK ENNEK
AZ ORSZAGNAK RÉGI ÉS MOSTANI LAKOS-
SAINAK EREDETE, NEVEKEDESE, ÉS NE-
MÉLLEKNEK EL-ENYÉSZÉSE,

A'

MAGYAR KIRALLYOK, VAJDÁK, ÉS
FEJEDELMEK ALATT VALÓ ALLA-
POTTYAVAL EGYBE

HUSZTI ANDRÁS

ALTAL, MÉLLET MUTATO TABLAVAL
MEG-BÓVITVÉN, A' MAGA KÖL-
TSEGEN KI-ADOTT

DIÉNES SÁMUEL.

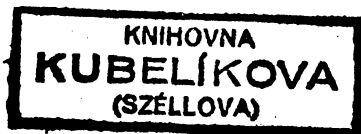
BÉTSBEN, 1791-ben.

Steph:

Földvári

668318.

Demetrius Phalereus Ptoléméus Királyt arra intette
vala, hogy magának az Ország és a' Hadi
Dolgok' Igazgatásáról kézzítettett Könyveket
szerzene, és azokat szorgalmasan olvasná;
mivelhogy a' mellyekről a' Királyokat a' ma-
gók Baráttjai meg-inteni nem merik, azok
az őllyan Könyvekben fel-jegyeztetve vagynak.
PLUTAR. in Græcor. apoph. & LAERT. Lib.
V. Cap. V.

MÉLTOSAGOS

FRITSI FEKETE LAJOS

URNÁK,

A'

NAGY ERDÉLY ÓRSZÁGÁ

MÉLTOSAGOS

KIRÁLYI TÁBLÁN

HOSZSZAS IDEIG VOLT

ÉRDEMES TANÁTSOS URNAK

ALAZATOS TISZTELETTEL.

Méltóságos Ur,

Különös Tiszteletre méltó Uram!

Valahányszor meg-gondolom azoknak az érdemes, jó érzékenységgel, és előre mefzsze el-láto elmével biro igaz Hazánk fiainak tselekedeteiket, a' kik a' magok igyekezeteket mások felett egyéb rendes foglalatolságokon kívül különösen arra kívánják fordítani, hogy a' mi Nemzeti nyelvünknek pallirozála mellett a' mi Ifjainknak olyan könyvek adattafsanak kezekben, a' mellyek nem tsak az hogy az olvasásra kelemetelek, hanem leg előbb is **szükségesek és hasznosok légyenek**, mind annyiszor egy belső örömet tapasztalok magomban; minthogy ilyen módon azt az utat, a' mellyen eddig a' **Tudományok** megszerzésekre menni kellett, rövidebbé, és annak meg-nyérésére szolgáló modot könnyebbé tétettetettnek lenni gondolom. A' **Tudományokat** pedig, a' mellyek az embert mind azokra, valamellyek ötet boldoggá tehetik, mint egy kézen fogva vezetik, azoknak a' rosszszaknak pedig el-kerülheté-

hetéfekekre, a' mellyek az embert boldogtalan állapotban ejthetnék, és a' mellyek a' magok melzfzire való lételek miatt sokaktól láthatatlanak, mintegy nagyitto, és a' Tárgyat közel hozó üveg, az embernek szemei eleibe terjesztvén, utat mutatnak, mi módon lehetne az embernek könnyebben magáévá tenni, mint ha az, az azt megtanulni akarónak a' maga született nyelven tanittatik. Ennek előtte is fókán voltak ilyen gondolattal bíró emberek a' mi Nemzetünk között, és mind a' Nemzeti nyelv pallirozására, mind pedig a' Tudományoknak már valaha azon való tanittathatásokra nézve Nemzeti nyelvünken könyveket dolgozni el nem mulatták ugyan, de azok közül többnyire vagy az időnek viszonyosságai, vagy pedig magoknak a' Könyv szerzőknek különös akadályai miatt, a' világ eleibe kevesen jöhettek. E' volt a' forsa a' mi Hazánknek állapottyáról készített ezen Könyvetskének-is, melly mind eddig

eddig nyomtatásba ki nem jöhetett, a' mellyet a' sok ízben ujjonnan való le-írás által ejtett feles számú hibáktól meg-jobbittanám, és mostan a' nyomtatás által közönsegesé tennem, és mind a' két Nemen lévő Ifjainknak ilyen módon kezekbe adnóm füzéségesnek lenni ítéltem, mellyet-is a' Méltóságos Urnak, az egyenes szivűeknek ítéletek szerint, mint egy igaz szívet viselő jó Hazafiúnak, semmi nem egyéb Tzélből, hanem annak a' tartozó Tisztelet adásnak e' részben-is leendő tellyesfittéséből kívánok alázatosan ajánlani, a' mellyel élete fogytaig tartozik

A' Méltóságos Urnak

alázatos Szolgája

[Diénes Sámuel.

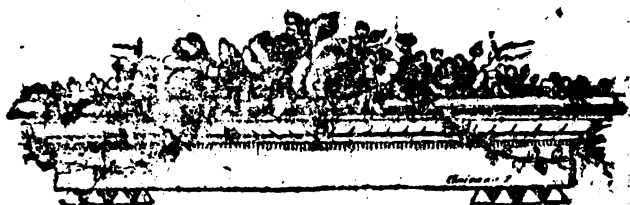
A' RÉSZEKNEK

MUTATO TÁBLÁJA.

I. Rész.	Erdélynek külömb külömb Neveiről	1
II. Rész.	A' Dáv, Táv, avagy Dák, Ták, Nemzet Birodalmáról Erdélyben, és a' Géta Nevezetről	4
III. Rész.	A' Romai Pogány Imperátorok Bi- rodalmáról Erdélyben, és annak el- enyészéséről	16
IV. Rész.	A' Gothusok Birodalmáról Er- délyben	47
V. Rész.	A' Magyarok Birodalmáról Er- délyben	66
VI. Rész.	A' Gépidak Birodalmáról Erdélyben	94
VII. Rész.	Az Arr Nemzet Birodalmáról Er- délyben	100
VIII. Rész.	A' Mádiár, Mágiár, Magyar vagy Magyar Nemzet Birodalmáról Erdélyben	109
IX.		

IX. Rész. Az Erdélyben lakó Szász Nemzetnek Eredetéről	111
X. Rész. Az Oláhokrol.	135
XI. Rész. Az Oroszokrol, Bolgárokrol, Lengyelekről, és Morvaiakrol	137
XII. Rész. A' Görögökről	139
XIII. Rész. A' Sido Nemzetről	140
XIV. Rész. Az Örményekről	144
XV. Rész. A' Tzigányokrol	146
XVI. Rész. Erdélynek a' Magyar Királyok alatt való Igazgatásának modjáról	150
XVII. Rész. Erdélynek Magyar Országollett el-fszakasztatásáról és különös Fegyedelméről	205
XVIII. Rész. A' Német Országí Tsászárok Birodalma alatt lett Reformatiorol Erdélyben	292

ELSŐ RÉSZ.

Erdélynek külömb külömb féle Neveiről.

Leg első, és leg régebb Neve ennek az Országnek DAVIA vagy DACIA *Mediterranea*, az az, Középső Dácia, mellyel a' Görög, és Romai Historicusok éltenek, a' kik a' Dácia nagy Birodalmát három különös Tartományokra felosztván, mindeniknek külömböző Neveket adtanak, úgy mint: 1) Iször A' Prut Vize kut-fejétől, és a' Kárpatus Hegyeitől fogva le a' Dunán által az Hémus hegyig, a' melly Moldavát, Havas-al-földinek, és Méfiának egy darab Részét magában foglalja, *Alpestris DACIA-nak*, az az, *Havasí DACIA-nak* neveztetik. — 2) Iszor. A' Tíza, Duna, Maros, és Olt Vize környékét *Ripensis DACIA-nak*, az az, *Pizek mellyékin fekvő DACIA-nak* hívták. — 3) Iszor. *Mediterranea DACIA-nak* pedig Erdély Országának a' Tíza, Körös, Szamos.

A

Maros,

Maros, **Olt Vizek**, 's közép Kárpatus hegyei közé szorult részeit nevezték, a' melly a' Lengyel Országi, Moldavai és Havas-al-földi helyyeken, belől Vas-kápuig, Dévágig, Váradig, Aradig, és Szeged Várossaig nyulik-le.

Második neve ennek az Országnak **GÉPIDIA**, a' mely nevezet kiktől vette eredetét és azon emberek minémű Népek lettenek, 's a' Romai Tsászárnak birodalma után miképpen szármoztanak legyen Erdélyben, alább világoson meg láthatyuk.

Harmadik neve ennek az Országnak **Erdély**, mellyet a' benne lévő Magyarok magok vettenekefel, nem azért mintha az Ország tsupa Erdőből állaná; mert itt tágas Mezőség is vagyon; hanem azért kivált képpen; mert az egész Tartomány széles, és magós erdős hegyekkel, mint valami Koronákkal, s. kö-falakkal körül vagyon vétetve, mellyek Erdélyt Moldava, s. Havas-al-földe, Magyar, és Lengyel Országtól el-válosztják: sőt ha a' valósághoz közelebb akarunk szollani; Erdély Országa csak egy magós Domb, és sok völgyü Hegy, melly innen is meg-tettzik, hogy Erdélybe csak egy Víz is bé nem foly, hanem a' belölle kifolyó Vizek benne fokadnak.

Neve pedig ennek a' nagy Hegynek a' régi Geographusok könyveiben **Kárpatus-hegye**, mellynek a' föld lakosai magok tulajdon Nyelveken; az Havasok Szakafizsai szerint külömbféle neveket adtának. Innen vagyon; hogy ezen Országban lakó Oláhok között is, ezen említett Tartománynak neve **ARDHAL**, a' Töröknél és Patárnál, **HARA ORNIAN**, az az, **Fekete**.

Negyedik neve, melly az **András Királytól** az Erdélyben lakó Szászoknak adatott **Privilegium** ban fordul elő leg-előbbször, **TRANSYLVANIA**, az az, Erdőn

ERDÉLYNEK NEVEIRŐL. 3

Erdőn. tul lévő Tartomány. Ez a' Nevezet a' Magyar Országí Királyok Udvarában támadott. Ott írta BONFINUS ANTAL a' Magyar Nemzet viselt dolgairól. való Historiát, mellyben Erdélyt TRANSYLVANIA-nak nevezte. Kinek nyomdokát követték az utánna következett Historicusok, és már ma Déák nyelven ez a' Név TRANSYLVANIA közönlégesse lett.

Ötödik neve, SEPTEM CASTRENSIS REGIO, az az, Hét Táboru vagy Váru Tartomány, melyről rövideden tartsuk-meg. 1) Némellyek ezt a' nevezetet amaz hét Magyar Hadnagyokrol akarják lehozni, a' kik Scythiából két száz tíz ezer fegyveres vitézekkel ki-jöven, s. Erdélyben meg-nyugodván, Magyar Országna el-foglalására hét Szaksz Táborokból álló Seregekkel rohantanak ki; kiknek Neveiket a' Magyarok viselt Dolgait le-író Historicusok így adják előnkbe. 1. ARPAD. Fő Hadnagy. 2. GYULA, 3. KEND. 4. SZABÓLTS. 5. URSUL. 6. LÉEL. 7. VERBULTZ.

2) Mások az Erdélyi hét kastett Városokra alkalmaztatják, mellyek fundáltatóloknak régiségekre nézve rendre így következnek: 1) MEDGYES Erdélyben kezdett épülni Krisztus Urunk születése után 1146-dik esztendőben. 2) SZÁSZ SEBES 1150-ben 3) KOLOSVAR 1178-ban 4) SEGESVAR 1198-ban 5) BRASSO 1203-ban 6) BESZTERTZE 1216-ban 7) NAGY-SZEBEN 1160-ban. Melly hét Városak az Erdélyben lakó Szász Nationak közönséges Tzime-ről fel is vétettek.

3) Némellyek úgy is gondolkodnak, hogy talán inkább a' Hét Vármegyékrol, a' mellyek Erdélyben, vagynak, s. azoknak Várairol származatt volna a' fellyebb említett nevezet minémüek: 1) Fejér Vármegye. 2) Küküllő Vármegye. 3) Thorda Vármegye. 4) Kolos Vármegye. 5) Doboka Vár.

4 II. RÉSZ. A' DÁV, TÁV, avagy DAK,

Vármegye. 6) Belső Szolnok-Vármegye. 7) Hunyad-Vármegye. Mellyek közül mindenikben régentén, egy egy Anya-Város volt, mellyről a' Megye is, vagy a' Tartomány magának nevezetet vett, és a' mellyekben a' Fő-Tisztek az alattak való Népeknek Törvényt, és igazságot szolgáltattak. Ezekből a' Vármegyékből szakasztották - ki a' régi Királyok a' Száz Natio lako helyeit, kiknek GYULA Hadnagy idejében semmi emlékezetek, sem lako Hellyek nem volt.

Akármit lett legyen a' dolog, én nem vitatom; elég az; hogy JANOS PANNONIUS régi Magyar Poëta, mások is ő utánna hasanloképpen Erdélyt, SEPTEM CASTRENSIS Regionak nevezték, Német Nyelven SIEBENBÜRGEN. az az, Hét Várok, vagy Kastélyok. Tot nyelven, Szedmo Hradkka Krajno, az az, Hét váru Tartomány.

II. R É S Z.

A' DÁV, TÁV, avagy DAK, TAK
Nemzet birodalmáról Erdélyben, és
a' GÉTA nevezetéről.

Melyekről ezen következő dolgokat jegyezzük meg. — 1) A régi Geographusok ennek az idegen Nemzet nevének végső betűje után, ugyan a' Görög Nyelvnek természeti tulajdonsága szerint, még két betűket ragasztottak, úgy mint os, és így mondották Dávós, Távos, Dákos, Tákos, mellyet a' Romai Historicusok us terminatióban fordítottak, és ilyen módon írának-le, Dávus, Távus, Dákus, Tákus. Erre nevezte ezen Tartományokat, mel-

mellyekben a' Dáv vagy Dák Nemzet lakozott, Daula vagy Dávia nevezettel jegyezték-fel.

2) Ezek a' Dákusok leg-régibb lakossai voltak Erdélynek, Moldavának és Havas-al-földinek, igen vitéz, és hadakozásokban telhetetlen lévén e' Nép, mind a' Görögöknek, mind a' Romaiaknak, s. mind pedig más Szomszéd Nemzeteknek sok bajt csináltak, és adtanak; melyre nézve minthogy a' Görög Nyelvben ez a' Szó Δαίς, annyit téfzen mint Hartz, némely Írást-tudok úgy gondolkodtanak, hogy ez a' Név DAKUS, annyit téfzen mint Hartzos, avagy Vitéz. De nem jól vélekednek; mert ez a' Szó Δαίς appellativum, és nem Proprium Nomen; azért nem csak a' Dákusokra, hanem minden vitéz, és hadakozó emberekre lehet alkalmaztatni.

Mások olly értelemben voltak, hogy ez a' Tartomány azért neveztetett volna Dáviának; mert majd minden benne lévő Városoknak Nevei ezeken a' két Syllabákon végezödtenek - el - Dáva; Ugy-mint: Moldáva, Utidáva, Décidáva, Comidáva, Singidáva, Neutidáva, Sergidáva, Marcidáva. Mellyek mind a' régi Dákusok Várai voltak. De ez a' vélekedés sem helyyes; mivel ugy csak fenn marad az a' Kérdés. Mi az oka hogy régentén Erdély Országáa DACIA avagy DAULA volt, és abban majd minden Városoknak nevei Dáva Syllabában határozottak meg?

Azért nem szükség hogy sokáig ezen a' Neven fárasszunk elméinket; mivel Dák, Ták, Táv, Dáv, Dáva Sibériai Tatár Szó, és annyit téfzen mint Halom, Domb, Hegy; melyre nézve DAVIA vagy DACIA a' Scythiai nyelvnek ereje szerint, halmos, dombos, hegyes, és köfszík-lás Tartományt téfzen. Lássad PHILIPPUS STRAHLEMBERG Könyvében, mellyet Német nyelven irt, Európá-

6 II. RÉSZ. A DAV, TAV, avagy DAK,

nak és Afának nap-keleti Tartományairól, Népeiről, és azoknak nyelveikről. Pag. 328, A' honnan könnyű immár meg-ítélni; Mi az oka, hogy a' régi Geographusok Írásaiiban Nándor Fejérvárnak Taurunum, Krimi Tatár Országának Taurica Chersonesus, az Afiai magas hegyeknek, Montes Taurici, nevei legyenek. Elzre vehetjük azt is, hogy ez a' nevezet *Dacus* nem annyit tesz, mint *Deutsch* az az, *Német*, a' mint némelly Erdélyben született Szász tudos Férjfiak vélekednek, minéműek TOPPELTINUS, MATHIAS MILES, KELPIUS, SMEITZEL, és mások, kik az Erdélyben lako Szászokat a' Dáculok maradékinak, és a' Magyaroknál régebb Lakofoknak tartották; 's még ma is úgy tartják, Mind a' három DACIA kisebb és különös Szakaszokba volt fel-olgtva, mellyeknek neveit a' régi Geographica Táblákból akárki-is könnyen ki-tanulhatja.

Kérdés. A' Géták mitsoda Nemzetek voltak?
Felelet. Neveket a' mi illeti: 1) Azt mondják némellyek, hogy ez a' szo *Géta*, ezen Görög Szótól származik: γηγίς, melly annyit tenne mint *Kopja* vagy *Dárda*, mellyhez képest *Géta* nem egyebet, hanem *Kopjás* és *Dárdás* Népeket 's vitézeket jelent; De ez a' vélekedés meg nem állhat; mert a' Gétákon kívül más Nemzetek is hadakoztanak kopjakkal és Dárdákkal, még-is őket sem a' Görögök, sem a' Rómaiak, soha *Géta* nevezettel nem illették. Továbbá, ez a' szo γηγίς se jó Görög szo.

2) Mások így gondolkodnak, hogy ez a' Nemzet, egy *Géta* nevű Hadnagytól vette magának ezt a' nevezetet. Olly értelemben is vagynak, hogy *Gét*, vagy *Geut*, Oriás termetű, és vitéz népet tesz: Mind ezek pedig fundamentom nélkül való vélekedések, mellyeket tovább vizsgálni nem szükség.

3) Közelebb vetnek azok a' Dologhoz 's. valóságához, a' kik e' képpen okoskodnak: Noé fija volt

SEM; annak Fija ARAM., annak Fiai US., HUL, GÉTER, MÉSEK, kik Arméniában meg-szaporodván, mindön látták volna, hogy azon a' földön el nem férnének, tehát a' Géter Fiai Észak felé nyomultak, és a' Káspium s. Fekete Tengerék partjai körül el-terjedtenek, s. éppen a' Dunáig nyomultanak, és a' Tanais s. Tisza környékit el-foglalták.

4) PHILIPPUS de STRAHLEMBERG felyebb meg-nevezett könyvében pag 41 azt írja, hogy Török és Tatár nyelven GAEDZ vagy GAEZ, annyit téfzen, mint *Sikség*, a' vagy *Térhelly*: melyre nézve ez a' név Géta, nem egyebet, hanem lík, és téföldön lakó népet téfzen, kik a' magas hegyek és havafok között lako Dákusoknak Szomszédi, és Attyafiai lehettenek, és a' kik felől HERODOTUS azt írja: hogy a' Tráx nevű népek között leg-nevezetesebbek voltanak, Fel voltanak pedig ők is mint szintén a' Dákusok Tribusokra, vagy különös Szakaszokra osztva; a' honnan különböző nyelveket is vettének magoknak; mert ugyan is: 1) A' Kik a' Duna vége körül laktanak, tsupán Gétáknak nevezettek. 2) A' Kik a' Tyrás, vagy Tarlo vize mellett laktanak, Tyragétáknak, 3) A' kik a' Boristhenes folyó vize között telepedtenek volt meg, Thrullagétáknak. 4) A' Kik a' Méotis Tava mellett laktanak, Jázigétáknak. 5) A' Káspium Tengeré, Gyaik és Ukfártes folyó vize körül lakok pedig Mászugétáknak, az az, Viz környékén lako Gétáknak mondottattak; mert *Ma* Környéket, Szu pedig Tatár nyelven *viész* téfzen, a' mint a' Lexiconból meg-nézhetni.

Kérdés. A' Géták mitsoda nyelven beszéllettek? — *Felelet.* Noha közöttök sok Görög Coloniák voltak, a' mint ezt bizonyítja OVIDIUS Pöeta Lib. III. Eleg. 9.

Hic

II. RÉSZ. A' DAV, TAV, avagy DAK.

Hic quoque sunt igitur Grajae (quis crederet?)

Urbes

Inter inhumanae nomina Barbariae.

Huc quoque Mileto missi venere coloni,

Inque Getis Grajas constituere domos.

De panaszkodik ezek felől a' Coloniák felől, hogy született Görög nyelveket, a' Géták parasztos, és durva nyelvével annyira egybe-zavarták, hogy csak alig maradott légyen meg közöttök a' Görög nyelvnek valami nyomdoka. Trist. Lib. V. Eleg 7.

In paucis remanet Grajae vestigia linguae,

Haec quoque jam Getico barbara facta sono.

2.) Nem beszéllettek a' Déák s. Romai nyelven is, a' mint ugyan Ovidius Pöeta bizonyítja Trist. Lib. V. Eleg. 7.

Unus in hoc populo non est, qui forte latine

Qualibet e medio reddere verba queat.

Ille ego Romanus Vates (ignoscite Musae)

Sarmatico cogor plurima more loqui.

En! pudet, et fateor jam desuetudine longa

Vix subeunt ipsi verba latina mihi.

3.) Német nyelven sem beszéllettek, a' mint némelyek álmodnak; mert a' Géták maradéki ma is élnek, és ott laknak, ahol az ő elei laktanak, azon a' nyelven beszélnek, mellyen az Attyai régentén szollottak; már pedig nyilván való dolog: Csiták, vagy Dsiták, Tatár, Butsáki, Krimi, Czuvasi, Jabüt, Taboltzki, Tumen, és Tata Városokban

TAK NEMZ. Birod. Erd. és a' Géta Nev-ről. 9

ban lakó Ufz-béli, Báskivi, Kyrgizi, Turcomanniai, Constantzinápolyi Tatárok s. Törökök egy nyelven beszéllettek, csak hogy (mint hogy a' Nemzetekben szokott meg esni) Dialecto különböznek. Lásdmeg PHILIPPI de STRAHLEMBERG Harmoniam Linguarum Gentium Orient. Classe 2da.

4.) Beszéllettek tehát a' Géták mind régentén, mind pedig e' máj napon beszéllenek Constantzinápolyi Török, és Butsáki Tatár nyelven. Már pedig STRABO VII-dik Könyvében, 's ő utánna más sok Historicusok is, úgy mint PLINIUS Lib. IV. Cap. 12. DIONYSIUS Lib. XXVII. JUSTINUS Libro. XXXII. PAUSANIAS Lib. LII. azt írják, hogy a' Dákusoknak és Gétáknak azon egy nemzetséges, atyafias nyelvek volt; azért a' Dákusok is Constantzinápolyi Török Dsiták, Butsáki, Krimi, Sibériai, Ufz-beli, Báskivi, Turcomanni, Kirgetzi Tatár nyelveken beszéllettek.

Kérdés. A' Dákusok Birodalmoknak miféle formájók volt?

Felelet. Monárchiai, az az, egy Királyság, avagy Fejedelemség alá rekesztetett formája volt. De minthogy ennek a' Respublicának ábrázatja a' Romaiakkal, és más Nemzetekkel való hofzfas, és vezedelmes hadakozásoknak miatta egészfzen ki fordult, és a' Dáciai Birodalomnak Historiáját más idegen Tudosok le nem irták: erre nézve, én is ezen könyvben, csak egy néhány Királyoknak neveit hozhatom elő.

I. ZAMULX. Ki élt Krístus Urunk születése előtt 1402. Elztendőben Scythiában a' Géták, nem Dákusok között, ki felől JORNANDES Historicus Cap. II. azt írja, hogy ő lett legyen a' Dákusoknak első Királya, HERODOTUS. Lib. IV to. pag. 290. 292. 293. A' holott a' Gétákat a' Tráx Nemzetek között leg erősebb, és igasságot szeretőbbeknek nevezi,

azt

10 II. RÉSZ. A' DAV, TAV, avagy DAK.

azt mondja, hogy Pithagorás Philofophuffal tanulni E-gyiptomba ment volna, a' honnan vízfőzre térvén, a' Gétáknak Királya, és Fejedelme lett, kit a' Géták annak - utánna Isten gyanánt kezdettenek imádni.

II. GOTHILAS, ki felől ugyan IORNANDES Cap. X. azt írja, hogy PHILIPPUS MACEDO, a' Nagy Sándor Attya annyira betsüllötte, hogy nemcsak nagy barátságát tett véle; hanem MEDOPA nevű Léa-nyát magának Feleségül el is vette légyen.

III. SARMIS. E' felől azt mondják, hogy az Özön-víz után 1971. esztendőben élt, és Nagy Sándorral, a' Mátzédóniai Királlyal hadakozott. E' Háttfzeg vidékin, Vas-kapun belül egy nagy Királyi Vároft építtetett, és a' maga nevérol ZARME-ZEGETHUSÁNAK nevezte, melyet annak utánna ULPIUS TRAJANUS Romai Colóniával meg-arakott, és nevét-is el-változtatta, a' mint alább bővebben meg-fogjuk írni. Írásban hagyta SZOMOSI, hogy ennek előtte mint egy 240 esztendővel tanáltanak Erdélyben egy régi pénzt, mellynek edgyik oldalán illyen Görög betűk látszottak ΑΡΜΙΣ ΣΙΑΕ, már pedig ha ezeknek eleit és végét ki-potolják, ez a' név származik belőle ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Deák betűkkel. Sármis Basileus. Magyarul Sármis Király, a' másik oldalán pedig az említett pénznek egy Vad-Kan fő volt le-rajzolva, a' melly fogaival egy nyíl veszfőzt harapott keresztül, melly a' Serviai és Dardániai Királyok Tzimere volt régentén, Nem-melly Emberek úgy gondolkodtanak, hogy ennek a' Királynak nevérol származtanak a' Magyarok között ezen következő nevezetek, Szirma, Sármás, Sármaság. A' ki el-hízi lássa.

IV. SITALK, a' ki Nagy Sándor halála után élt, és Odesum, (mellyet Várnonak ítélnék) Vára felett hadakozott Perdicával, a' Nagy Sándor Succesorával,

V.

TAK NEMZ. Birod. Erd. és a Géta-Nev-ről. 11

V. BÉRIOSTA, avagy BOERIBISTA. A mint írják a' Romai Tsászárok ellen hadakozott; de az ő hada meg-verettetett, maga pedig a' hartzon elesett: mellynek alkalmatosságával a' Romaiak Ripensis DACIAT el-foglalták, el-nyerték. E' felől némellyek úgy vélekednek, hogy Kristus Urunk születése előtt 82 Esztendővel-élt volna.

VI. KOTISON. Élt az Augustus, és Julius Imperatorok idejében, Kristus Urunk születése előtt 2 esztendővel, és a' mint a' régi Geographica Táblákból arányozhatni, Moldovában fogott lakni, a' honnan nagy haddal által-költözvén, Tráciát az az, Rácz Országat, tüzvel vassal kezdette pusztítani. Kitől Augustus Tsászár annyira meg-ijedett, hogy békelesség fejében a' maga Leányát feleségül néki igérte légyen, a' mint SVETONIUS írja in Aug. Cap. XXXVI. mellyet midőn Augustus Tsászár megteljesíteni nem akart volna; tehát ANTONIUS pártjára állatt, és Augustusnak, és a' Romai Birodalomnak igen sok károkat tett. HOR. Lib. IV. Cap. 12. Ennek a' Hadakozásnak alkalmatosságával éneklette ama Verseket HORATIUS Lib. III. Oda. 6.

Pene occupatam Seditionibus

Delevit Urbem Dacus, & Aethiops;

Hic classe formidatus, ille

Missilibus melior sagittis.

Utoljára pedig Augustus Tsászár CORNELIUS LENTULUS Hadnagysága alatt, nagy és erős Romai Sereget küldvén a' Kotison hada ellen, a' Dákusoknak három Fejedelmeket a' Hartzon el-ejtette, őket a' Dunán által kergette, és Romát a' Dákusoktól való félelemtől meg-szabadította. Erről a' Gyöze-

II. RÉSZ. A'DAV, TÁV, avagy DÁK,

Győzedelemről írja Mécénásnak HORATIUS ama vigasztalo Verseket:

*Sume Moecenas Cyathos amici,
Sospitis centum; & vigiles lucernas
Profer in lucem: procul omnis esto Clamor & ira.
Mitte civiles super Urbe curas:
Occidit Daci Cotifonis agmen. &c.*

VII. COMOSICUS. VIII. CORILLUS. NB. Ezekről a' Historicusak semmit sem irnak.

IX. DIURPÁN. A' ki Krístus Urunk születése után 82 esztendővel élt. Ez is a' Dákusoknak igen híres Királya volt, a' mint fölülé ditséretesen emlékezik FLORUS, Romai Historicus. Lib. IV. Cap. 12. Hadakozott Domitziánus Romai Tsászfár ellen, kinek hadát csak nem a' végső veszedelemig le-vágta, el-esvén azon a' Hartzon két nevezetes, jeles Romai Fejedelmi Vitézek is, u. m. OPPIUS SATINUS, és CORNELIUS EUSEUS.

X. DÉCÉBALUS. E' volt a' Dákusoknak leg utolsobb, és az Historicusoknál leg hiresebb, és emlékezetesebb Királyak. Lakott Erdélyben Hát-tzeg Vidéken, Vas-kapun belől, ZÁRMIZEGETHUSA nevü Városban, holott ma egy Vár hely, s' Vetzél nevü Falu vagyon. Mig ifju erejében volt, Domitziánus Romai Tsászfár ellen sokat hadakozott, kitől Roma Vároffát, melly annak előtte, csak nem az egész Világnak Királyné Afzfzonya volt, el-vette, és tizenkét esztendő el-folyásak alatt Ado-fizetővé is tette, melly esett Krístus Urunk születése után 90-dik Esztendőben.

DOMITZIÁNUS halála után pedig midőn a' Romai Birodalom ULPIUS TRAJANUS Tsászfár birodalma

ma alá szállott volna, meg-szégyenlette magát; hogy Roma Várossa Ado-fizetővé tétetett volna; annakokáért az említett Imperator hadat indított DÉCÉBALUS ellen Krístus Urunk születése után 102 Esztendőben: Kinek Thordán tul, a' Keresztes Mezején, a' Dákusok ellene álván, mind két részről egyenlő dühösséggel meg-ütköztenek; de végre a' Dákusok a' Romai Vitézeknek oly szörnyű Veszedelemekkel verettetenek-meg, hogy Trájánus Imperátornak nem lévén elégséges ruhája a' fok sebes Vitézeknek bé-kötésére, a' maga bíbor bársony ruháit kénytelenítettett erre a' végre fel-darabolni Ez az oka, hogy az Oláhok között, ennek a' Mezőnek neve, még mái napon is *Prát de la Tráján*. El-szaladván pedig Décébalus a' Hartz helyéről, és a' Dákusok el-széledvén, Trájánus Imperátor elsőben is TARMIS Városát, mely most Károly Várnak hívattatik, ostrommal meg-vette; annakutánna Zármizegéthusát a' Décébalus Király lako helyét meg-szállotta, mellyet Décébalus meg-értvén, tanátsul adták néki, hogy magának, és az egész Országának, le-esvén Trájánus Imperátor előtt, mint kegyelmes Imperátortól grátziát kérne, mellyet nagy nehezen ilyen Conditioik alatt meg-is nyer: 1)ben. A' Romai pártos Vitézeket adja kezébe. 2)szor. A' Fegyvert tegye-le. 3)szor. A' hadakozó eszközöket, és annak Mester-embereit a' Romaiaknak adja által. 4)szor. A' Romai Népnek legyen jó Baráttya 5)szor. Esztendőnként fizessen adót a' Romaiaknak. Mely Conditiokra hitet adván Décébalus, és a' Dákusok, Trájánus Romába visszament.

A' Romaiaknál pedig eleitől fogva szokás volt, hogy mikor valamely Imperátor valamely Nemzetet meg hodoltatott, olyankor, annak tisztelgére, Győzedelmi

14 II. RÉSZ. A' DÁV, TÁV, avagy DÁK.

sedelmi nagy pompát vittének véghez. A' Győzedelmeskedő Tsáfzárt dicsérték, és néki uj nevet adtanak: Szintén úgy tselekedett a' Romai Tanács Trajánus Imperatorral, kinek uj nevet adtanak, hogy a' Dákusokon vett győzedelemnek jutalmául lenne az ő neve is. ULPIUS TRAJANUS Dacicus. Mellyet megértvén Dècebalus, hogy a' Romaiaktól, annyira megtsufoltatott, mindgyárt pártot ütett, fegyvert fogott, A' körös környül való Tartományokat, a' Romaiaktól való el-hajlásra ösztönözte, és a' Titus Vespásiánus fegyvere miatt el-széledett Zsidokat is, maga szárnya alá vette; és ő nekik egy Város helyet is adott Veres-Torony mellett, holott most egy falutska vagyon, melynek neve Thálmis. Füleiben menvén Trajánusnak is a' Dècebalus szándéka, Krisztus Urunk születése után 103-dik Esztendőben vallogatott temérdek Légiokkal be-érkezett Erdélybe, és öt Esztendő el-folyásak alatt hadakozott Dècebalus ellen, mind a' két Résznek nagy vér-öntésével. Utoljára,

Látván Dècebalus a' dolognak szerentsétlen ki-menetetit, minék-előtte az utolsó hartz meg esett volna, két ilyen fortélyt gondolt ki magában. 1)ben. Egynéhányat a' maga vitézei közül kiválasztott, és által küldett Trajánus Pártjára olly Instructioval; hogy tetteznék magokban, mint ha ők pártot ütettek volna Dècebalus ellen, melly szándékát be-álván a' Romai Vitézek közé, mihellyt alkalmatosságot nyerhetnek, a' Tsáfzárt mindgyárt öljék meg; de ezen gonosz szándék csak hányan ki nyilatkozott, és a' Tsáfzár halálát utánn leselkedő Dácus Vitézek meg-ölettették.

2)szor. Tartván a' Hartznak véletlen ki-menetetétől, Dècebalus Hunyad Vármegyében Boldogfalva mellett a' Sztrigy-vize régi folyását más felé árkol-

árkoltatta, és az előbbeni árkának fenekére, köből egy erős Boltot csináltatván, minden kintest, és Gazdagságát belé rakta, és a' vizet ismét reá bocsátatta, ne hogy valami módon Trájánus a' Decébalus Kintfére reá akadván, azt magával el vigye; annak okáért a' Rabokat is, a' kik által a' Boltot építette, megölette; hogy azok az elrejtett Kints fe-
dőll, senkinek is hirt ne mondanának. Nem is tudott ezen dologban más semmit; hanem a' Királynak egy Tanátsoffa, kinek neve Bicilis volt. Végezet-
re meg-efvén a' két Fél között a' leg utolsó Harta 105-dik. Esztendőben a' Dácusok szörnyen meg ver-
tettek: Decébalus Király pedig némelyeknek ér-
telmek szerint Kolosvár felé szaladván, a' Hid ka-
pu előtt maga fegyverében erefzkedett, és meg halt.
Mások úgy vélekednek, hogy a' Hartzon esett el,
és a' fejét győzedelmi Pompával Romába bé küld-
vén, az által a' Koponya által Trájánus Impera-
tor olly nagy örömet szerzett a' Tanáts előtt,
a' minémű félelmet szerzett 's gerjesztett vala Dé-
cébalus életében a' Romai közönséges népnek fal-
veikben. Egyéb Tefjét (a' mint a' Historicusok
írják) Déván temették el, melyet az ő nevérol
olztán Decidávanak, az az, Decébalus Hegyé-
nek 's Váranak hivtának: kinek emlékezetére, egy
fejétől meg-fosztatott, márvány köből szépen ki-
faragott emberi Bálványt is emeltek. E' képpen
lett vége a' Dáciai nagy Birodalomnak, melynek
határai voltak, a' Prut, Tisza, és Duna Vizei:
melyeket a' Geographica Mappából, jó, és szép
dolog leszen az olvasónak utánna nyomozni.
A' Dácusok közül a' mi kevesen meg-marad-
tanak vala is, rész szerint a' Romai Coloniákkal (a'
mint alább meg-látjuk) vagy öljze zavarodtanak,
vagy a' sokzori Pertüések miatt, a' Romaiaktól le-
vágat-

16 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERATOROK

vágattattak; vagy a' Gothusokkal meg-elegyedte-
nek, vélek együtt el-bujdosának; vagy a' Géták
között magokat meg-vonták. Innen van, hogy ma
a' Duna vége, és Turco Vize ki-menetele körül
lako népeknek nevek Tsit-ták Dit-ták Tatár',
Butsák, Tatár, mely annyit téfzen Geto Dacus,
Budimo Dacus, vagy pedig Bussuk, el-özlött,
el-romlott Népet. Budjác Török és Tatár nyelven
Szegeletet téfzen. STRAHLEMBERG pag. 129. a' mint
hogy Butsákban három rendbéli Tatárok is laknak,
ugy mint: 1.)ben Akkermen Városában laknak ré-
gi Tátár Népek. 2.)szor. Oragula, az az, Ország
fijái, kik másunnán származtak. 3.)szor Orqner-ula,
Oronbet fiai, kik azzal kérkednek, hogy övék
volt régen Molduva, Havas-al-földe és Erdély Or-
szága.

III. R É S Z.

A ROMAI IMPERÁTOROK BIRO- dalmáról Erdélyben, és annak el- enyészéséről.

Minek-előtte Dáciának Trájánus Imperátor ál-
tal lett reformátioját, az az, ujjabb állapotban lett
helyheztetését le-írni, szükség meg-tudánk ezen
egy néhány meg-tartásra méltó dolgot. 1.)ben A'
Rimai Birodalomnak határa Nap kelet féle Európá-
ban kezdődött, a' Fekete Tengernek attól a' részé-
től fogva, holott a' Duna be-foly az említett Ten-
gerbe, és a' Dunán fel-nyult a' Rhénus Vize men-
tében, az Alló Német Országi Tengerig. Mely meg-
nevezett két folyo Vizeknek partján tul, külömb kü-
lömb helyeken, 12. Legiok árasáltak, és a' Romai
Biro-

Birodalmát, a' Géták Dácutok, és a' Németek bé-rohanása ellen, éjjel nappal őrzik vala. Allott pedig egy Legio 6100 Gyalogokból, és 730. tanult Lovas Vitézekből; melly summa fzerint egy Legio 6830. fegyveres Személyeket foglal magában. Ezeket midőn az Imperátorok hadakozni, vagy Országokat hodoltatni vífzik vala, néha meg is kö-töztetik vala; valaholott pedig meg - telepedtenek; vagy győzedelmeskedtenek, többnyire vagy faragott köből álló Oszlopokat, vagy földből tsinált töltéfe-
ket; vagy fzéles, vagy temérdek téglákból fzaam-talan épületeket hagynak vala magok után emléke-zetül. Már pedig a' kik a' régi Romaiaknak Er-délyben meg - maradott emlékezet Köveirül, vagy fzéles Tégláiról Könyveket irtanak; az Erdélyben meg-fordult Légiokrol emlékeztenek, u. m. 1.) Le-gio Adjutrix. 2.) Legio V. Macedonica Gemica 3)tio. Legio VI. Victrix. 4.) Legio VII. Apulensis. 5.) Legio XII. 6.) Legio XIII. Gemma Ulpiana 7.) Legio XVII. 8.) Legio XXX. Ulpiana; mellyekben summáfon 68300 Vitézék foglaltattak, kiknek vé-res fegyverek által Trájánus Tsáfzár egész Dáciát a' maga Birodalma alá hajtotta.

2)szor, Biciliát a' Décébalus Király Tanátsos-sát-is cleverden el-fogatta Trájánus; ki hogy az Im-perator előtt magának életet, és kedvességet nyer-hessen, a' Décébalus kintses Boltyát ki - nyilatkoz-tatta; mellyet az Imperator fel-bontván, a' sok Arany, ezüst, és drága kövekből álló Gazdagfá-got Romába küldötte.

3)szor. Ezen említett Kintsből Trájánus Im-perátor Orfóván aloll, Sévérinum nevű Városnál; a' Duna Vizén által, faragott kövekből egy tsudál-kozáfra méltó mesterséges erőfs hidat építtetett a' végre, hogy a' Romai Tsáfzárok a' külfő Provin-

B

iziák

18 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERATOROK.

tziák felé azon könnyen, és szabadon járhatnának, és ha Dáciában, vagy egyebütt, Párt-ütés támadna, a' tüzet mingyárált akadály nélkül el-olthatnák. Melly Hidat annak-utánna HADRIANUS Tsászár el-rontato

4)szor. Építettett Romában egy magofs Oszlop is, mellynek tetejére belöll száz ötven nyoltz faragott kövekből álló keringő gráditsokon kellett fel-menni. A' külső részén pedig az aljától fogva a' tetejéig a' DÉCÉBALUS Királlyal, és a' DACU, sokkal véghez vitt hadakozásának, és győzedelmének módját, márvány kövekre mesterséges faragással ki-mettzettette, ilyen formán:

1)ben. Leg aloll volt egy náddal, és kákával környűt vététt burtokos fejű szakállu öreg vaskos ember, ki egy vízzel tellyes vederre könyökölvén, az edényből a' Duna vizét botsátotta - ki. 2)szor. Következett az-után a' TRAJANUS hidja, mellyet a' Dunán által építettett, és a' Hid lábai közé szorult kevélyen hánykodo habok. 3)szor. A' Kárpatus hegyeken, és a' Vas-kapu körül lévő setetes erdők, mellyeken által Trájánus, és a' Romai Vitézek Dáciába rohantanak. 4)szor. A' Keresztes Mezején esett Hartz, és az erdőkön meg-veretettett, 's el-széledett Dácusok, 's Dácus Vitézek. 5)szor. Miképpen kért Trájánustol Gratiát a' maga életének Décébalus Király térden álva esedezve. 6)szor. Miképpen verettettek - meg másodszor is a' pártos Dácusok a' Trájánus Vitézeitől. 7)szor. Mint hordozták s. mutogatták a' Romai Vitézek Táborában a' DÉCÉBALUS Királynak karoban fel-szegeztett fejét. 8)szor. Minémű hadi mesterséges eszközökkel ostromlotta, s. vette - meg Décébalus lakó Városát ZARMIZEGETHUSAT több jeles viselt dolgai-

gaival egyetemben, ezen kö Oszlopon Trájánus emlékezetnek okáért mind ki-rajzoltatta. Azt írja pedig EUTROPIUS, hogy Trájánus Imperátor Testét a' Roma Város-béliek ezen Oszlopnak alájja temették legyen el. EUTROPIUS Libro. VIII. Cap. 2do.

Kérdés. Mi módon reformalta vagy változtatta-el Trájánus Tsáfzár Dáciának elébbeni abrázatját.

Felélet, 1)ben. Az egész Romai Imperiumbol számtalan sok ezer embereket szedvén fel, Dáciát Coloniákkal meg-akta, és a' Romai Imperiumnak Provintziájává tette, mindenikben különös Praefeket helyhez-tetvén, és azoknak ilyen Törvényt szabott elejekben; hogy a' *Mediterranea* és *Ripensis* Dácia Praefessei, az *Alpestris* Dáciában lako Pro-Consultol fűgjenek; mind a' hárman pedig a' Nap-keleti Illjriának Praetorátol halgassanak.

2)szor. A' nagyobb Városokat Romai Lakosokkal töltette-meg, és a' meg-maradott Dácusokat Falukban szorítván, a' Városi Magistrátusnak páltzája, Törvénye, és igazgatása alá rekesztette, hogy valamiképpen pártot ne űthessenek, hanem a' földet mivelnek, és vad természeteket el-váltóztatván, a' Romai Néptől szelidléget, és engedelmesléget tanulnának.

Mellyek legyenek pedig nevezet szerint azok a' Városak, minék-előtte elő számlálnok, szűklég megtudnunk, minémű szép dolgot hagyott legyen minékünk emlékezetben egy ULPIANUS nevű-régi Törvényt tudó Férfin irásából IUSTINIANUS Romai Tsáfzár, ugyan az ő Törvény Könyvében. „ De Censibus: Tit. XV. §. 3. 9. In Dacia quoque „ Zernensium colonia a Divo Trajano deducta, „ juris Italici est. Zärmizegthusa quo que, ejusdem juris est: Item Napocensis colonia & Apulensis „ & Patavicensium vicus, qui a Divo Severo jus

20 III. RÉSZ A' ROMAII IMPERÁTOROK.

„ Coloniae impetravit. Az az, Dáciában is, (Erdélyben) a' Zárma Város - béli Lakosok, kiket b. e. Trájánus szállított oda, Olosz Országi Szabadsággal élnek. Zármizegethusának is azon Privilegiumia vagyon; A' Nápoka és Apulum városok lakosainak is, és a' Pátáviai mező városiaknak is, kik SEVERUS Imperatortól nyerték magoknak azt a' Privilegiumat, Olosz Országi szabadságok vagyon.

I. *Leg elsőbb* Colóniája tehát Trájánusnak ZARMA városa: de bizonyoson még eádig nem tudta meghatározni senki, melyik részében feküdt légyen Erdélynek az a' nevezetes Város: hanem némellyek, úgy vélekednek, hogy talám a' Bartzafágon, közel Brasszhoz lett volna, holott még ma is egy Oláh Falu vagyon; melynek neve *Zernyest*.

II. *Második* Colóniájá Trájánusnak ZARMIZEGETHUSA volt, Vas-Kapun belől, holott Décébalus Király lakott, melyet Trájánus nagy erővel megvévén, Romai lakosokkal megtöltött. A' Városnak kö-falait, Házeit, és egyéb részeit megépítvén, Tornyokkal, tsatornás, és fel-buzgo forrásokkal, köből ki-mettzett feredőkkel, külszködő hadakozást tanulo, és jádzo helyekkel megékeltett, és a' maga nevéről ULPIA TRAJANA Városának nevezett. El-érkezvén pedig a' Magyarok annyira leróntották, hogy csak a' hült helye láttzott, a' holott ma egy falu fekszik, melynek neve *Várhellyi Vettel*.

III. *Harmadik* nevezetes Colóniájá Trájánusnak Napocensis, az az, NÁPOKA Városának lakosi. Melyik légyen Erdélyben ez a' Colonia, még eddig az Emberek végire nem mehettek. Mi pedig számlájuk-élé rendre a' Böltseknek e' felett való Disputatioit.

I)ben

BIRODALMÁROL ERDÉLYBEN. 21

I) ben. Némellyek azt írják, hogy ez előtt jó darab idővel találtak egy Márvány-kő, mellyen mingyárt említendő régi írás volt le-metzve: a honnan azt hozták ki; hogy Nápoka Várossa nem más, hanem KOLOSVAR lett légyen Erdélyben. Az említett kőven pedig ilyen Írás volt:

NUMINI AUG. M. ULP. CAECIL. BASSIANUS.
MAG. AUGUSTALIS COL. NAP. D. D.

II) I) szor. Mások ennek a' vélekedésnek ellene mondanak, és úgy gondolkodnak, hogy Kolosvár, nak neve régentén ZEUGMA lett légyen, melynek Hístoriját ilyen módon számlálják előnkben: Kolos-Monostoron fellyül regentén egy Tünder Váratska volt, mellyet még a' Dácusok építettek vala; de minek-utánna Trájánus Erdélyt el-foglalta volna, az említett Várat Romai Vitézekből álló Praesidium-mal meg-rakta, ő utánna pedig a' következő Imperatorok el-hagyván pusztulni, végezetre egy CLAUDIUS nevű Tsászár Hadnagyja, annak követi ide a' Komál alá hordatván, belölte a' mái Kolosvári Ó-várat építtette, mellynek egyideig amaz elpusztult Monostori Várnak nevérol Neve Zeugma volt. Annak-utánna a' Claudius Imperator Parancsolatjaból, annak neve a' maga nevérol Claudia, avagy Claudiopolis lett. Innen-vagyon, hogy még ma is az Ó-Várban egy Uttzának neve Zeugma, más pedig Claudius Imperatorrol Claudiusnak, hivattassék.

Kérdés. Mit szölkünk ehhez a' Hístoríához? —

Felelet. 1)ben. Senki azt még eddig valami híteles Hístoríából meg nem bizonyította. 2)szor. Ki teker-te-ki a' Claudia nevű uttzát a' Claudius Névből, holott ma még a' Gyermek is kitudja mondani, a' Cladius, Claude, Claudus nevezeteket. 3)szor. Kris-

22 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROK.

tus Urunk születése után 251. Efstendöben a' Gothusok és Gépidak, mind a' három Dáciát el-borították, és Tráciában-is el-hatottanak volt, holott DECIUS Tsáfzárral meg-ütközvén, lovasfol együtt egy Tobá ugratták, és belé holt, a' Fija pedig a' hartzon el-esett. 4)ízer. Claudius Imperator, tsak egy efstendeig, és kilentz vagy tiz hónapig birta a' Tsáfzárságot: az alatt az idő alatt pedig a' Dunán tul a'Gothusokkal hadakozott, és a' Táborban Pestisben esvén meg-holt. Azért által nem láthatom mi módon lehessen Kolosvár eredetét Claudiusrol le-hőzni.

III)ízer. A' harmadik renden lévő Emberek azt beszélik, hogy az a' Zeugma, Claudia, vagy Claudia Vára, a' régi időkben fokáig pufztán hagyattaván, a' nagy gaz, tövis-bokor, és a' magossan fel-nőtt sűrű erdőben mintegy el-tűnt, el-veszett; és olyan feledékenységre ment, hogy ennek a' Föld-nek lakosai közül senki arról semmit nem tudott; hanem idő jártában, Kolosrol egy ketske Páfstor, el-veszett Juhait keresni indulván, abba a' rengeteg erdőbe bé-ment, és történet szerint erre a' tündéres Várra akadott. Ki-Juhai keresését félben hagyván, nagy örömmel Kolosra vizfzá tért, és a' Vároft egyben gyűjtván, a' Népnek meg-beszéllette, hogy ő egy kietlén erdőben, egy Pufzta tündér Várra akadott; azért a' nép mennyen-ki, és a' Várat lássa-meg; Fel-zendülvén azért á Város, fokban a' Páfstor után indultanak, és a' Várat meg-találván, a' mellete folyo Szamos vizét meg-kosztolták, melynek egészséges ize el-lópván mint egy a' Kolosfi embereknek sziveket, a' mezőségen valo lakáft meg-kezdették unni, mellyre nézve tettett a' Mező-Kolosfi fővebb Embereknek, hogy abba a' pufzta Várba Coloniát (Lakofokat) szállítsanak, és erre a'

te-

tekintetre nézve hivattatik immár ez a' Királyi Város *Kolosvárnak*.

Kérdés. Mit mondunk mi ezekre?

Felelet. Semmit nem felelünk: mert akárki észre veheti, hogy e' semmi nem egyéb; hanem valami Mesét tsináló embernek nevetségre méltó talál-mánnya.

IV)szér. A' Negyedik Vélekedést Kolosvár nevezetinek eredetiről BONFINIUS találta fel; vagy inkább a' Magyarok közül valaki adta elméjére. Ő azt mondja; hogy Kolos Scythiai Magyar nyelven, annyit téfzen, mint Schola, vagy Oskola mellyre nézve Kolosvár nem enyebet, hanem Oskolás várat jelent. Ugy vagyon ugyan, hogy Kozák Országban vagyon egy folyó vizetske, mellynek neve *Oskol*, e' mellett vagynak két Városok is, mellyek közül edgyiknek neve *Statoi Oskol*, az az. Végi *Oskol*, a' másiknak pedig neve, *Novoi Oskol* az az, *Ujj Oskol*. De innen nem jö Kolosvárnak nevezete; mert más *Oskol*, s' más *Kolos*. Azonban még a' Gyermekek is tudja, hogy *Schola*, vagy *Schola* Görög Szó, és a' mi Magyar nyelvünken annyit téfzen, mint Tanuló s' Tanító hely, melly Görög Szó eleiben, mint hogy két Consonanfon kezdődik, némellyek vagy I. vagy É. vagy O. vocalisfokattéfzenek, 's ilyen képpen szokták ki-mondani: *Iskola*, *Eskola*, *Oskola*. De innen se származik Kolosvár nevezete; mert más *Schola*, más *Kolos*.

Kérdés. Honnan származik hát ez a' név Kolosvár? *Felelet.* I. Hihető dolog, hogy itt a' Dákusoknak valami Falujok, Városok, vagy Kastélyok lehetett.

II. A' Hid-Kapunál lévő Romai Coloniák emlékeztető kövén való irásból világosan meg-tet-tik, hogy Kolosvár Claudius Császár előtt, csak

nem

24 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROK.

nem száz elztendökkel, u. m. ANTONIUS PIUS, és MARCUS AURELIUS Imperátorok idejekben kezdett jobban épülni; Mely köven ez az irás vagyon:

I. O. M. FAVIANO, PRO SALO. IMP. ANTONINI ET M. AURELII CAES. AE. CONSISTENTES MUNICIPIO POSUERUNT.

III. Vég-béli Vára volt a' Romaiaknak, melyben bizonyos számú Vitézek szüntelen azt a' szorosságot őrzették, melynek torka Kolosvárnál kezdődik, és a' Kalota Havassa között Sebes-Vár mellett a' Körös Vize folytában által mégyen Várad felé; már pedig nyilván való dolog, hogy az ilyen szorosságoknak, melyeket a' Természet vagy Hegyekkel, havasokkal, erdőkkel, kösziklakkal, és folyóvizekkel bé-zárt: vagy pedig az emberi Mesterség bé-rekesztett, a' Régi Romaiaknál *Claustrum*, vagy *Claus* volt a' Nevek; mely ettől a' Romai Szótól jő, *Claudo*, az az, bé-Zárom; melyre nézvé ennek a' Kastélynak-is, melyet a' Romai Colóniák itt építettek, holott most Kolosvár fekszik, a' Romai Lakosoknál a' Neve *Clusa* volt. Innen vagyon, hogy az Oláhok, (kik Erdélyben nagyobbára a' Régi Romai Colóniáknak maradványai) ezt a' régi Nevezet még ma-is tsupán így nevezik ki: *CLUS*. A' Magyarok *Kolos*. A' Szászok és Németek *Claus*, a' honnan per constructionem Genitivi cum Nominem (a' mint a' Déákok szeretik szollani) ettől a' Szótól *Claus*, a' Constructioban *Clausenburg* lészzen. Így ettől a' szótól is *Mária*, *Marienburg* lészzen.

Ne vesd szememre, hogy csak magam költöttem ezt a' Derivatíot; hanem vesd öszve azokkal, a' melyeket OTROKOCSE Origin. Hungar. Part. I.

LUIT.

LUITPRANDUS Crémóna Város-béli Püspök, és SIGERTHUS Historiáiból mond illyen igékkal.

*) Pagina 249. *Arnulphus, earum, quæ sub Arcturo sunt Gentium Rex fortissimus, quum Zwen- tebaldum Maravanorum Ducem sibi viriliter repug- nantem, debellare nequiret, depulsis his (pro dolor) munitissimis interpositionibus, quas vulgo clusas no- minari prædiximus, Hungarorum gentem, cupi- dam, audacem, omnipotentis Dei ignaram, scele- rum omnium non insciam, cædis et omnium rapi- narum solummodo avidam, in auxilium convocat.*

*) Paginis 250. 251. *Hungarorum Gens, cujus omnes pene Gentes, Nationes, expertæ sunt scævitiâ, quæ miserante Deo, sanctissimi atque invictissimi Othonis potentia, mutire non audet, exterrita, nobis omnibus tunc temporis habebatur ignota: Quibusdam namque difficillimis separata a nobis erat interpositionibus, quas Clusas nominat vulgus, ut neque ad meridiem, neque ad occiden- tem plagam, exeundi habuerit facultatem.*

*) Pagina 257. *Hungarorum Gens barbara, quibusdam clusis remota, nec ad Meridianam, nec ad Occidentalem plagam, exeundi antea habuerat facultatem, per Arnulphum ruptis Clusis emissâ; quæ Arnulpho vivente, aliquantulum temperaverat rabiei suæ, modo eo mortuo, per totam Galliam, Germaniam, Italiamque ut fera tempestas diffun- ditur.*

Látod immár melly fok helyeken fordult elé a' Clusa nevezet, melly mindenütt a' Tartományok vég helyeiben a' Természettől építettett szoros, és járhatatlan helységekét jelent, vagy pedig emberi Mesterséggel készült rekeszt, zárt, sántzot, vagy rég - béli Várat télsen. Mellyekbül illyen dolgok köve.

16. III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROL.

következnek. 1)ben. A' *Napocensis Colonia* juris Italici volt, *Kolosvár*, avagy *Clausa* nem juris Italici Colonia, hanem Municipium volt. Azért *Kolosvár*, avagy *Clusa*, nem a' *Napocensis Colonia*; Oka ennek ez; mert e' kettő a' Romai Törvényben egymástól különböz. 2)szor. Nem *Kolosvár* nevezetik *Kolostrol*, hanem inkább a' *Mezőségi Kolos*, *Kolosvárról*: mert az *Aknát*, vagy innét vitték oda, minek-utánna a' *Szomos-falvi Határon* el-süllyedett volna a' *Kolosvári Akna*; vagy pedig a' *Kolosi Aknának Praefectus*i a' *Kolosvári Aknának Praefectus*itól függettenek: Innen vagyon, hogy *Oláh* nyelven még ma is *Klus - Aknának* hivattnak. 3)szor. *Kolosvárnak* valóságos Neve *Déák* nyelven *Clusa*, *Clausa*, *Clausiopolis*, nem *Claudiopolis*. 4)szor. Többet most *Kolosvárról* írni nem akartam, azokat a' mellyek ezt a' *Királyi Várost* illetik, más alkalmatosságra halasztván.

IV. *Negyedik Coloniáját* helyhez tette *Trájánus* a' *Dácusok*nak *TARMIS* nevű *Városában*, melyet is a' *Romaiak* szépen meg-építvén, és hofszán ki-terjesztvén, az *Ompoly Vízétől* fogva, a' *Portus* felé, szintén a' *Maros* partjáig nyult-le. Mellynek régi nevezetét el-változtatván a' mellette le-folyó vizről tettett a' *Lakasoknak*, hogy neve *Apulum* lenne. Azt írja *Bonfinius Dec. 1. Lib. 1. Pag. 5. r8. Item Lib. IX. pag. 104.* Hogy a' *Magyarok* - bé érkezvén *Erdélybe*, azt a' *Várat GYULA* Hadnagy vadászni ki-menvén a' nagy sűrű erdőben ő találta-fel, melyet meg-építvén, magának lako helyül elfoglalt, 's *Gyula Fejér Várnak* nevezett. Mint hogy pedig ez a' *Magyar Szo Gyula*, *Déák* nyelven annyit téfzen mint *Julius*; tehát minek-utánna a' *Magyarok* *Keresztényekké* lettenek, és a' *Déák* nyelvet tanulni kezdték, a' mint említém, ugyan ő magok nevezték *Alba Iuliának* *GYULA* Hadnagyról

rol nem pedig IULIUS Tsászárról, avagy IULIAROL, ANTONIUS PIUS Anyáról. Már ennek az Imperatornak ideiben, a' mint fellyebb is emlittém, ennek a' Városnak neve a' Romaiaknál Apulum volt, melly nevezet Justinianus Imperator idejében-is megvolt, és GYULA Magyar Hadnagy idejéig tartott. Ma Magyar nyelven, *Károly Fejervárnak*, Déákul *Alba Carolina*-nak Német nyelven pedig *Karlsburg*-nak nevezetik, mivel CAROLUS SEXTUS Romai Imperator, Magyar Országának Királya, és Erdély-Orizági Felséges Fejedelem, a' Várnak régi romlódzott kö-falait, egész fundamentomából el-hánytatván, és 1715. Elztendőben, akkori Erdély Orizági Generalis Fő Commendans Méltóságos Groff *Stephanus Steinwille*, és ugyan azon idő-beli Erdély Orizági Gubernator, Méltóságos Groff *Kornis Sigmond* Ur ő Eccellentiajok által annak ujj Fundamentomát meg-vetvén, 's annak utána ditsőségesen meg-épittetvén, Károly Fejér-Vár nevezetet vett volt. Melly dolognak emlékezetére ő Felsége Pénztia verettetett. Mellynek az egyik felén ez az Irás vagyon ki-metnze:

LVCe saCra CaroLi sIMILes ALba aC-
CipIt ortVs,
In soLIDa prIMVs ponItVr arCe LapIs.
IVL Ia nata tVI, CaroLVs VIM, ro-
bVr et aVXIt,
IVLIa sIMLibeat, IaM CaroLina VoCer.

Az az Világ Teremtése után, hét ezer, és negyven-egyedik Elztendőben.

Szent Károly nap, Fejervár vön oly nevezetet.

Básfyája nyert illy irott fundamentom követ.

Ju

28 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROK.

Julia voltam; és hogy már meg-erősödtem.

Károly Fejér-várrá lett régi nevezetem.

A' másik oldalán ezen Pénznek maga Károly-vár vagyón le-rajzolja, mellynek felette egy Sas ül, ezen irás lévén feje felett: *Tutissima quies.* az az, *Leg bátorságosabb nyugodalom.*

Ebben a' Városban vagyón az Erdélyi Fejedelem főbb lako helye, 's rend szerint való lakozása midőn az Országban vagyón, mellyet II-dik IANOS Király építtetett; de BETHLEN GABOR szebben elkészíttetett. Itt vagyón az Ország Tárháza: Itt váltják és verik az Erdélyi Arannyakat: Itt lakik a' Fő Kamarás Ur; Itt lakik a' Romai Méltóságos Catholicus Püspök Ur eö Excellenziaja.

V. Ötödik *Coloniája* Trájánusnak volt PATA-VICENSIS VICUS, melly magának (a' mint fellyebb pag. 19. láttuk.) Severus Imperatortól későre nyerhetett Olofz Országi Privilegiumat. Ma ennek a' Mező Városnak senki nem tudja, hogy hol lett légyen helye Erdélyben; hanem ha arányzás képpen Kolosvár Szomszédságában Pata nevű Falut, vagy pedig Hunyad Vármegyében Klopotivát, annak lettnék gondoljuk lenni; mind-azáltal bizonytalan Vélekedésünket valósággal nem erősítjük.

VI. Hatodik *Coloniáját* a' Romaiak telepítették-meg a' Dácusoknak egy DIERNA nevű Városokban, a' mint némelly embereknek erről a' nevezetről vélekedni tettik. Ennek helyében a' Romaiak egy négy szégetű széles, és Közép magosságu (az az, Kolosvárnál valamivel kissébb) várat, építettek, mellynek Romai nyelven *Salinae*, az az, *So-aknak* volt a' neve, mivelhogy, mind ott helyben, mind pedig körös környül so-aknak voltak. Ennek fundamentoma még ma-is látszik, a' mint Ó Thor.

Thordából ki mennek jobb kéz felől, a' leg felsőbb
 Izoló Hegy teteje felett való Lapájon, ez előtt mint
 egy 79. Elztendőkkel még fenn állatt a' Kapuja;
 mellynek belső részén álló kövén a' Pogányok köt-
 tött Isten Afzszonya, PALLAS volt ki-faragva; a'
 ki kezében a' Jupiter Paílsát tartotta, mellynek kö-
 zepén egy MÉDUSA nevű szép Abrázatu Léány haja
 szálaiból nőtt kigyokkal környül vétetett fejének
 tizimere volt le-rajzolva: mellyel a' Pogányok más
 embereket ijeszteti, és rettenteni szoktanak. Őka
 pedig, hogy a' régi Pogányok a' Pallás képét a'
 Várakban tartották é volt; mert azt gondolták,
 hogy a' Várakat minden Istenek, az Isten Afzszon-
 nyok között pedig, ez a' Pallás nevű Pogány Isten
 Afzszony őrzi, és oltalmazza. Illyen volt Trojá-
 ban a' Palládium. Illyen Görög Országban Athé-
 né Várofsában ugyan ezen Isten Afzszony képe,
 mellyet egy Fidiás nevű Görög Mester Ember Elé-
 fánt Tetemből faragott, 's Rézből öntött volt ki.
 Mellről szól OVIDIUS Poéta Lib. IV. de Ponto-
 Epistola 1.

*Arcis ut Actææ vel eburna, vel Aenea custos
 Bellica Phidiaca stat Dea facta manu;*

Ez is meg jegyzésre méltó dolog; hogy ennek
 a' Várnak lakósi, a' több Pogány Romai Istenek
 között az Egyiptombéli ISIS nevű költött Isten-is
 tisztelték, holott ennek tiszteletét Romában igen
 késén, és nehezen vették (botsátották) be. Nézd-
 meg erről a' dologrol azt a' régi Romai emlékezte-
 tő követ, melly vagyon Mlgs L. Báro *Josika Moser*
 Ur eo Nagysága Arannyas Lonai Udvar házánál a'
 kö-falban, mellyet Thordárol az említett kövek
 közül vittének oda, és magad meg, látod hogy ez
 az

30 III. RÉSZ. A' ROMAI IMPERÁTOROK.

az Irás léfzen a' Köven. ISIDI MIRIONI MAEC. IUL. MARTIALIS PATER & LUCIUS VICTORINUS QUAESTOR COLLEGIO ISIDIS D. D. Vagyon-még más kö-is, mellyet Ujj Thordában lako *Sáska Pál* talált azon Várnak le omlott, és földel bé-borított kövei között, mellyen ezen következő Romai emlékeztető Irás vagyon: IMP. CAES. P. SEP. SEVERUS P. PECT. AUG. ARAD. ADIA. BENIC. PONT. MAX. TRIB. PONT. III. IMP. 7. COSS II. PROCOS. P. P. LEG. V. MAC. II. DON. DEDIT. DEDICANTE P. SEPTIMIO. GETA. LEG. AUG. PR. PR. CÚRA AGENTE TRIB. CO. CLAUDIANO. LEG. AUG.

Ezen Várbol az Arannyaſon egy kö hidan jártanak által, holott a' hid végén lévő Kaſtéllynak fundamentoma, még ma is meg-vagyon, és a' Lakóſoktól *Léány Várnak* neveztetik. Onnan nyult által a' Maros vize felé egy köböl tñált ſzéles ſzerkér-ut, mellyen a' faragott ſokat ſzállították alá.

Némelleyek a' Hiſtoricusok közül ugy gondolkodnak, hogy a' Magyarok Erdélybe bé-érkezvén, ezt a' ſzép és meg-betsűlhetetlen Várat földig le-rontották; Lakóſſait réſz ſzerint le-vágták, réſz ſzerint a' hegyek közé kérgették: a' melly Magyar Hadnagy pedig a' Vár alatt valo völgyet el-foglalta, azt a' helységet a' maga Vezeték nevérol *Thordának* nevezte. Vide STRAHLEMBERG pag. 329. 330. Holott azt jegyzi meg, hogy Scythiai nyelven *Turrannyit* téſzen, mint *álj-meg*, a' honnan *Turr*, *Turra*, *Turruja* vagy *Turullya* álla helyet, és Vároſt, avágy Várat jelent.

Nyilván valo dolog, hogy a' Magyarok vilélt dolgairol könyveket Iro Hiſtoricusok emlegetnek egy régi Scythiai Fejedelmet (az az Magyart) ki-nek neye *Thorda* volt. De ezen kívül ez is valóſág,

ság, hogy a' Scythiában maradt Magyarok maradéki közül két Nemzettség, mellynek egyike Mulzka Országban tul, Ugoria nevű Tartományba lakik, az Istennek nevét *Thornak* mondja, a' másik pedig, a' melly Sibéria Tartományában, az Irtis folyó vize mellett lakik Thorumnak nevezi. Azért ki tudja, hát ha a' Régi Magyarok is ezt a' Várost arról a' névről nevezték volna *Thordának*, avagy *Thordának*, az az, *Isten halmánok*. Innen vagy, hogy még ma-is a' Vendégségeknek, mellyek a' halottoknak eltemettetések után esnek, a' mi Nemzetünk nyelvén neve THOR, A Templomok magofszarvazásának TORONY, a' Törvényes helyeknek THORIA. Sőt még ez az Ige is TÖRVÉNY, a' fellyebb említett Scythiai szótól vélsen magának eredtet, mert mind ezek Isten Tisztelttségire rendeltetett helyeket és dologokat jelentenek. Ide tartoznak, *Thorotzkó*, *Thordos*, és más ezekhez hasonló nevezetek-is.

Végezetre, hogy most az ott lévő So-Aknának régi, avagy ujj állapotjokrol semmit ne szoljunk, csak azt jegyezzük-meg; hogy a' mái Ó és Ujj Thordai lakosoknak atyai, Krístus Urunk születése után 1455 Efstend: annak a' régi Romai Várnak köveit a' dombrolle-hordván, ezekből a' Völgyben a' Patak mellett Templomokat, Kastélyokat, Házokat, és Pintzéket kezdetek építgetni, holott-is a' Hazának minden változásai között ez oráiglan laknak.

VII. *Hetedik Colóniája* volt a' Romaiaknak Erdélyben Romai nyelven AURARIA, avagy AURAGIARIA. Oláhul AAVRUD. Magyarul ABRUD-BANYA. Ezis igen jeles Város volt, mellyben minden féle Bányász Mesterséghez tudó Emberek telepedtenek volt meg. Itt volt az Arany Pénz verő

Ház.

32 III. RÉSZ. A' ROMAI IMPERÁTOROK.

Ház. Itt láttak a' Bányák Praefectusai, kiktől a' több apróbb Bányáknak Gondviselői, függetlenek, a' minéműek Erdélyben *Offen-bánya, Körös-bánya, Almás-bánya, Triszna-bánya, Radna-bánya, Zalatna-bánya* s. a. t. Azt írják némely Historicusok, hogy a' Romai Praefectusok ezekből az Erdélyi Bányákból minden héten két két mázsa, és 8. font Arannyat vittének bé a' Tárházba, olly gazdag helyek voltak ezek, és olly szorgalmatossággal keresték a' régi emberek a' föld gyomrában el-rejtetett kintseket. Ma pedig, t. i. mikor ezen Könyv szerzője ezen Könyvet dolgozta, a' Kamara elztendön által Száz ezer Arannyoknál többre szert nem tehet; és ő Felségének bé nem adhat. Mellynek okait FERDINANDUS Romai Tsászárs 1552. ben nyomoztatván, úgy adta a' dolog elő magát, hogy minek-utánna a' Magyarok a' Törökökkel kezdettek hadakozni 's harizolni; tehát tsak úgy folytatták a' Bányák és So-Aknák dolgát, a' mint lehetett; melly miatt sok Bányák el-pusztultanak, és néhány so-Aknák el-süllyedtenek úgy - annyira hogy a' Magyar Fejedelmek soha fel nem állithatták, 's rendbe nem szedhették, miglen a' Felséges Romai Tsászárok segittségek által a' Törököket az Országból ki-verték, és annak utánna a' Politiai Oeconomiat, és Cameralis dolgokat is helyre állítani kezdettek.

Ez-is meg-tartásra méltó dolog; hogy az Erdélyi Bányákban a' föld színén porul terem inkább az arany, hogy nem mint a' föld gyomrában értüül; mellyre nézve sokszor az ár-vizek az aranyas helyeken kárt is tésznek, sőt még a' Lopok is sokat el-titkolnak, és a' Kamarába az aranyport bé nem viszik. De a' Bányákról való irás azokhoz értő Embereket illet inkább, mint engemet.

VIII.

VIII. Nyolczadik Coloniája Erdélyben a' Romaláknak PETRIUSSA volt. Még ma-is ugy haljuk, hogy az Oláhok nyelvén *Pétra* avagy *Pryátra* annyit téfzen mint *kő* vagy *kőszekla*: *Uffa* annyit, mint *Ajtó*, vagy *kapu*: Annakokaért *Petriussa*, a' mi Magyar nyelvünken *Kő Kapu*, vagy *Kőszeklák* között valo fzfors utat jelent, melly Hunyad Vármegyében, a' Volkányi Passuson belől volt, holott ma egy *Petrászf* nevű Oláh falu vagyon.

IX. Vagyon még Zalathnához nem igen meszfe egy régi el-pusztult Városnak helye, mellynék neve az Oláhok nyelvén PETREZAN. Itt is a' Romai Coloniák laktanakk, a' mint a' helynek minéműségei mutatják.

X. Tizedik Coloniája volt SARD, mellyet a' Romai Sárdinai Szigetből telepítették Fejér-Vármegyében, holott még ma-is maradéki-vagynak.

XI. A' Trájánus vilelt dolgaihoz még egy kövekből rakatott holizsu ut tartozik, melly *Vas-kaputól* fogva Vétlig fel-nyul, és eunék neve *Via Trajana*; az az *TRAJANUS Tsászfár utja*. Hihető, hogy ezt Trájánus maga kezdette-el a' Dunán valo Hid építésinek alkalmatosságával, és ő utánna más Imperatorok, a' nevezetes Városok, de kiváltképen a' So-Aknák felé ágaztatták. Ennek nyoma a' Maroson tul még ma is láttzik, Szálf Város, Alvintz, Károly-Vár, Tövis, Nagy Enyed, Thorda, Kolosvár, Bethlen, Somkerék, Vét, és Radnoth körül. Némelyek azt gondolják, hogy Trájánus, és más Imperatorok, ezt az utat a' vitézekkel rakatták volna 1)ben. A' Romai Birodalomnak tiszteltégére. 2)szor. Hogy a' Vitézek heverteken a' Tábori lanyaruságtól el-ne szoknának. De hihetőbb, 3)szor. hogy nem a' Vitézekkel, hanem inkább, a' föld népével és a' magok Romai Mester Embereikkel rakattak

34 III. RÉSZ A' ROMAÍ IMPERATOROK.

katták a' Præfectusok, mind a' magok járásának, mind pedig a' Sós szekereknek könnyebbítésekre nézve.

XII. Ezeknek a' Romai Lakosoknak emlékeztetkre tartoznak a' sok hofszu, széles, és vastag téglák, a' sok faragott márvány kövek, és ezekre rajzolt emlékeztető Írálok. A' sok kö-Bányák, és azokban találtatott sok-faragot Képek, és Bálványok, mellyeken minthogy az írálok Romai Nyelven vagynak, azok is-pedig vagy tsonkák, vagy igen nehéz magyarázatuk, ide le-írni nem szükség; mellyet Romai, az az, Déák nyelven, még pedig réz Táblákra le-rajzolt formában kelletnék kifejezni: mind az által még-is ezt az edgyet meg-jegyzem, mellyet TRAJANUS Tsászárr egy Márvány köre maga jedzett-fel, és ez előtt kevés Elztendökkel *Ulpia Trájána* város kövei között meg-találtatott; ilyen írás lévén a' köre ki-metnze:

IOVI INVENTORI DITI PATRI, TERRAE
MATRI, DETECTIS DACIAE THESAURIS
DIV. NERVA. TRAJANUS [CAES. AUG.
VOTUM. SOLVIT.

Egy néhány rendbéli pénzt is veretett ez az Imperátor, maga nevének, és győzedelmének emlékeztetire, mellyeket itt Erdélyben bövségesen lehet találni. Példának okáért: Veretett 1)ben, Ollyan Pénzt, a' mellyre ezt metztette-fel: DACIA CAPTA: az az, *Meg-veretett Dácia.* 2)szor. Más Pénzt is veretett, mellynek egyik oldalán ez az Írás vagyon: PROVINCIA DACICA AUGUSTI. Másik oldalán pedig egy kéz iv, és egy földön heverő Kard vagyon le-rajzolva, ilyen Írással: VICTORI AUGUSTI. 3)szor. Harmadik rendbéli is veretett mely-

re

re CÉREST, a' Pogányok Gabona Isten Afzszonyát formáltatta-le; kinek jobb kezében egy Gabona felyekkel tellyes Szárut vagy Tsomot, bal kezében pedig egy kis Táblátskát helyezett; mellyre ezt iratta: ABUNDANTIA DACIAE. A' melly formában a' fokszór említett Imperator Dáciának termékeny, és minden jokkal, 's gabonával bővölködő voltát példázoltatta-ki.

Ez a' Trájánus Imperator volt tehát az a' Vitéz, emlékezetre méltó, és ditsőséges Fejedelem, a' ki mind a' három Dáciát, u. m. *Erdélyt, Moldavát, és Havas-al-földet*, a' Romai Birodalom alá leg előlször bé-hodoltatta, és annyira meg-zaboláztatta, hogy az ő életében a' Dákusok közül senki tsak a' leg kisebbik ujját-is a' Romai Imperatorok ellen fel-emelni vakmerő-képpen nem mérészelte. Ő utánna pedig a' következő Imperatorok ezt a' földet mint egy hetven esztendő el-folyások alatt birták; melly időben a' Romai Imperium is arannyal, ezüffel, és minden némü gazdagságokkal virágzott. Minek-utánna pedig Dácia a' kezéből ki-esett, le-tört a' Romai Birodalomnak egy igen drágalátos Boglára; mivel egyik Provintziából is annyi kintlet Romába nem takaríthattak, mint kívált képpen Erdélyből; melly a' Romai Birodalomnak ugyan Tárháza, és kintses kamarája volt.

A' régi mesterséges költeményben gyönyörködő Romaiak Dáciának a' Romai Birodalomhoz lett hozzá foglaltatását jeles mesében adták ki; melyet egy valaki az Olofzok Cronicájából Magyar versekben foglalt; tudni illik: AKLÉTUS KIRÁLY és MÉDÉNA Királyné Afzszonyának Fia ARGIRUS; egy Arany haju tündér Léánynál szerelemben esvén; annak személlyéért fokot szenvedett, bujdosott, 's: tsak nem halálra is vetemedett; midőn megszöve utra

36 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROK.

utánna idulván, mind addig fáradozott, miglen Királyi Várofsában érkezvén, házofsági szövetség által ötet magáévá tette; mellyet mind két részről lakadalmi Pompával meg-is erősítettek: Ennek a' Fabulának magyarázatját pedig így értsd meg:

I-ben. AKLÉTUS Görög Szó, (mellyet a' Romaiak szintén úgy tanultanak, mint mi ma a' Déák nyelvet) és annyit téfzen, mint Ditsőffégetől meg-fosztatott Király. Ez alatt a' nevezet alatt-Roma Vároffa avagy a' Romai Tanács értettetik, melly annak előtte e' Világon lévő Országok' nagyobb részének Feje 's ditsőfséges Királya lévén, utoljára (a' mint oda fellyebb-is látok) a' Dacufok' adofizető Szolgája lett.

II-szor. MEDÉNA; ez is Görög Szó, és annyit téfzen, mint senki, semmi, vagy ürejsé lett. Ez alatt a' Név alatt Italia, vagy Olofz Ország, értettetik, melly az egész Világon lévő Országok között, annakelőtte mint egy Bibor bársonnyal, és mindenféle Gazdagságokkal fel-ékesítettett Királyné Afzfzony fénylik, ditsekedik, és Fejedelmeiben, 's Vitéziben, mint meg annyi Frajjiban gyönyörködik, 's igen bizik vala. Utoljára Özvegygyé, semmivé, 's ado-fizetővé lett; és a' Dákufok által tizenkét efsztendök el-folyásak alatt, tsak nem minden gazdagságától meg-fosztatott, meg-ürejsített, és meg-mezittelenített Szolgálová lett.

III-szor. ARGIRUS. Ez is Görög Szó, és tulajdon-képpen annyit téfzen, mint Ezüft. Tudjuk, hogy az ezüft drága, bētsülletes, és kedves; annakokaért az Ékēsen szóllásnak mēsterfégé fzerint, ez alatt a' Név alatt TRAJANUS Romai Imperátor értettetik, a' ki tanult Vitéz, és mint az Ezüft bētsülletes, drága, Romának igen kedves Fija, és Fejedelme volt az Imperiumnak, ki midőn az ő Attyá-

nak

nak és Annyának kertét örizné, az az, a' Fejedelmi Méltóságban, az Ör-álloi Hivatalban volna az ő népe között, egy Arany haju Tündér Léánnyal, az az, az Aranyat termő Dáciával, és Erdély Országával szerelemben esett, mellynek Lakossai maga gazdagságával bővölködő, és Arannyal virágzó földekkel meg nem elégedvén, minden Esztendőbe Romába mennék vala, és annak Arany és szűft Pénzeit, drága Portékáit fel-fzedvén, a' Romai Lakosoknak nagy boldogságokra és szomorúságokra magokkal el-hordják vala.

IV. szék. TUNDÉRNEK nevezete alatt adja-él Dáciát a' Fabula Iro. Tün, éjjelt, és sötétes magos hegyek között fekvő Tartományt téfzen, mellybe midőn az emberek bé-mennek, úgy tettzik mintha valami éjtszakai sötétes homályba borulnának. LEÁNYNAK is mondja; mert a' Dáciai Imperium tsak olyan ifju volt a' Roma' Imperiumhoz képest, mint egy Szüz - Léány a' meg állopotott idejü, férjhez ment koros Afzszonyhoz képest. Arany haju Léáynak nevezi; mert Dáciában, kivált Erdélyben, sok Kints, Gazdagság, és Arany termett, a' mellyekkel a' Lakosok önnön magokat ékesítették. Szüznek is mondja; mert a' Dácusok Trájánus idejéig más Nemzettség Birodalma alatt nem voltanak, hanem magok felekezetekből fel-kent Királyok alatt uralkodtanak,

Ki-indulván annak-okaért Trájánus Tsálszár Romából temérdek haddal és vér-ontással, mint valami ember husból álló Lakadalmi eledellel, és véres fegyverekkel meg-ékesített Pompával, ezt az északi Tündér Dáciát, mint valami házos Társat, maga tulajdon örökségévé; és a' Romai Imperiumnak Provintziájává tette, 's mind halálíg bírta.

98 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROK.

Kérdés. Mi módon enyészett-el a' Romai Imperátorok Birodalma Erdélyben ?

Felelet. I. TRAJANUS Imperátor halála után következett Imperatorságra ELIUS HADRIANUS, a' meg holt Tsászárnak vér szerint való Testvér Atyafia 117. Esztendőben. El-terjedyn pedig a' Dákusok veszedelmének híre Nap-keletre, Nap-nyugotra, Északra és Délre, minden felöll a' Népek fegyvert kezdettek közzörülni a' Romaiak ellen. Leg elsőben is azért a' Trájánus halála után, Aszában a' Párthosok Arméniát, Assiriát, Mésopotámiát, a' Romai Imperiumtól el-fszakasztották, kikkel Hádriánus Imperátor nem bírván, őket oda hagyta. Ezeknek utánna, Scytiából is sok gyülevész Népek rohanván a' Dákusok segítségére; a' mostan említett Imperátor azoktól annyira meg-ijedett, hogy ha a' Dáciában telepedett számtalan ezer Coloniának végső veszedelme és romlása, szívért szánakozásra nem gerjesztette volna; tehát egész Dáciát is prédára hagyta volna: de ettől az októl visszatérvén, Dáciát az ellenség markából meg-fszabadította. Ez az ELIUS HADRIANUS irigységtől visszatérvén é? avagy pedig a' Dákusokkal egybe elegyedett Népeknek koberlásoktól való félelemtől indittatván, a' Trájánus hidját a' Dunáról el-rontattatta; mellynek mind-azáltal romladazott kö-falai, még ma is meg-tettzenek.

Vagynak Erdélyben sok emlékeztető irások, Márvány kövek, mellyeket ezen Imperator tisztességére a' Coloniák emeltenek. A' többi között hagyott maga után egy Pénzt, mellynek egyik oldalán Dácia egy magos hegynek tetején vagy on le-rajzolva; a' melly jobb kezében a' Légioknak Zászlóját, balban pedig egy olajfa ágat tart, másik oldalán pedig magának az Imperátornak képe van ki-met-

ve,

ve, feje felett ez az Irás lévén: HADRIANUS AUG. CAES. 3. P. P. NB. Ennek idejében kezdődött a' *Comesi Titulus*.

II. ANTONINUS PIUS Krisztus Urunk születése után 138-dik ész تندوبen lett Romai Imperatorrá, a' ki olly méltosággal és bőltsefféggel uralkodott, hogy a' Romai Birodalmat minden hadakozás nélkül 23 ész تندोकnek és 8. hónapoknak el-folyáfol alatt békeefféggben, és szakadozás nélkül meg-tartotta, annak-utánna pedig életének LII-dik ész تندobeiben meg-holt. — Némellyek azt írják, hogy a' Dákufok Krisztus Urunk születése után 145dik ész تندوبen fel-zendülte nek volna; de az Imperátor követeket küldvén ő hozzá-jok, őket a' Provincialis Præfessek által le-tsenedesítette.

III. MÁRKUS ANTONINUS Philosophus, a' kit Antoninus Pius fiává fogadott, ki is életének XL-dik ész تندobeiben meg-holt. Meg-jegyzésre méltó pedig itten az is, hogy ennek az Imperatornak Uralkodása alatt Antoninus Pius LUCIUS VERUS-t is fiává fogadta, melyre valo nézve Márkus Antoninus a' maga Léányát néki adta feleségül, s' maga mellé vévén, néki-is az 'uralkodásra tellyes hatalmat és méltolágot adott, és így ugyan azon egy időben a' legnagyobb egygyefferéggben két Imperatorok uralkodtak. Kezéhez vévén ezen Imperator a' Birodalmat a' Marcomannusokkal, Quoclusokkal, Vandalusokkal, és Svékusokkal három egész ész تندोक alatt hadakozván, és őket meg-gyözzvén, vegtére Krisztus Urunk születése után 180-dik ész تندوبen Béts mellett életének LIX-dik, uralkodásának pedig XIX-dik ész تندobeiben meg-holt.

IV. LUCIUS AURELIUS COMMODUS Márkus Antoninus Imperatornak minden dítféret nélkül való Fija következvén az Uralkodásra, birodalmának IV-dik ész تندobejében, a' Dákufok a' Romaiak ellen

űmét

40. III. RÉSZ. A RÓMAI IMPERÁTOROK.

ismét pártot ütöttek, Krisztus Urunk születése után 185. esztendőjártában; de őket akkor is le nyomták. Ezt az Imperátort Krisztus Urunk születése után 192-dik esztendőben életének XIX-dik uralkodásának pedig 12-dik esztendeiben és 9-dik hónapjában megölték.

V. Ennek halála után PERTINAX lett Imperátorrá; de midőn a Birodalmat jó karban és rendben igyekezett volna helyheztetni, holmi zenebónás emberek fegyverek által, Uralkodásának 88-dik napján, életének pedig LXVI-dik esztendeiben erőszakosan megöletett.

VI. Ennek utánna DIDIUS IULIANUS következett Imperátorrá; de ez is 75. napok alatt való uralkodása után Septimius Severus parancsolatjából életének LX-dik esztendeiben megöletett.

VII. SEPTIMIUS SEVERUS elfoglalván a birodalmat 17. esztendeig, 8. hónapig és 3. napok alatt uralkodott, a ki is Angliában Krisztus Urunk születése után 222. esztendővel, életének XLVIII-dik esztendeiben meg-holt. E *Pescennius Nigert* Syriának Praefectussát, és *Clodius Albinust* Britannianak Praefectussát meg-győzte, 's meg-ölte, és az Albinus fejét Romába küldötte. Annak utánna a Párthusokat, Adiabenusokat, és Arabokat nap-keleten meg-bírván, Római Provintziává tette. Ez az Imperátor adott Erdélyben a Pata-vicensis Coloniáknak Olosz Országi Szabadságot. Ennek emlékezetire irták 's emelték-fel ama Már-vány követ, melyet Thordán Sáska Pál talált, lásd oda fel a 30. lapon. Azért ennek a minden felől győzedelmes Imperatornak ideiben a Dákok is nyugodtanak, kikhez a mint tsak a most meg-nevezett lapon-lévő Inscriptiobol meg-tettzik Gétát a maga második fiját, és Cornelius Claudianust küldötte követtségben.

VIII.

VIII. Ennek-utánna ANTONINUS CARACALLA és GÉTA, Sévérusnak két fiai következtenek az Imperatorságra. Ezt a' Gétát minek-utánna egy esztendeig, és 22 napokig uralkodott volna, életének XXI-dik esztendejében Caracalla meg-ölte. Annak-utánna pedig Caracallát-is az Opilius Macrinus Præfectus parantolatjából, Marcialis Százados uralkodásának 6-dik esztendeje, és második hónapjában, életének pedig XXIII-dik esztendejében, Krisztus Urunk születése után 221-dik esztendőben meg-ölette.

IX. Ezeknek-utánna MACRINUS következett az Imperatorságra, a' ki a' maga fiát Dioduménust maga mellé Tsáfszárnak nevezte. E' XV. esztendőskorában meg-holt, az Attya pedig Macrinus minék-utánna egy esztendeig, 's két hónapokig uralkodott volna, életének LIII-dik esztendejében a' vitézektől meg-ölettetett.

X. Ennek helyébe AURELIUS ANTONINUS HÉLIOGABALLA a' maga Nagy-annyának Sévérus Tsáfszár feleségének mesterségéből lett Imperatorrá. Ez igen alhatatlan, és minden embereknek fajtalanabb, avagy katipilább vólt ugy annyira, hogy aszfzony ember köntösbe öltöztvén az Aszfzonyok közé ült fonní 's deredutsálni, a' ki-is minék-utánna három esztendeig 's 9. hónapokig uralkodott volna, életének XIV-dik esztendeiben Krisztus Urunk születése után 223 - dik esztendőben az Annyával Sémirámiával együtt meg-ölettetett.

XI. Ez után ALEXANDER SEVERUS kezdett uralkodni, Krisztus Urunk születése után 222-dik esztendőben; a' ki-is életének XVI-dik esztendeiben meg-holt. Ezen Imperator tizen három esztendeig és 9. napokig uralkodott. Igen ditséretes Imperator vólt mind a' hadakozásra nézve; mert a' Persákat

42 III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROK.

sákat meg-győzte: mind a' békeféltre nézve, melyben az alatta valokat törvénnyel igazgatta, az igazságnak-ki szolgáltatásában hét Romai Consulatusoknak tanács adásokkal élven, kik nevezet szerint ezek voltak. **ULPIANUS**, **POMPONIUS**, **CELSUS**, **MODESTINUS**, **PAULUS**, **VENULETUS**, **PROCLUS**, mind a' heten törvényt tudó fejedelmi Férjsiak, kiknek irásokból áll ma nagyobb része a' Romai Törvény Könyvnek, melyet **JUSTINIANUS** Imperator **Tribonianus Jure Consultus**-sal össze szedtvén **Corpus Juris** formában foglaltatott. Erről az **Ulpianus**-ról a' fennebekben emlekezetet tettünk vala, melyet a' 19. lapon meg-láthattz. Onnan meg-látod hogy a' Dákusok ezen dítsérétes Imperatornak ideiben a' Romai **Præfectus**ok alatt elfendefen nyugodtanak, a' kik közé a' Romai Törvény bé-is vétettetett. Ne halgassuk-el azt-is, hogy ez az Imperator a' Keresztényeket szerette, és a' Jéhus Krisztust a' maga belső házában titkon imádtá's tisztelte.

XII. Ez-után **MAXIMINUS** kezdett uralkodni, Krisztus Urunk születése után 237-dik esztendőben, ki-is Tráziában alaton forsu szüléktől származott. Ez a' maga fiját **Maximinust** az uralkodásra maga mellé vette, a' ki XVIII. esztendőskorában megholt, végtére per'ig maga **Maximinus** is három esztendei uralkodása után meg-ölettetett. Minthogy a' **Maximinus** Attya a' Gothusok közül, az Anyja pedig az **Alamulok** közül való vólt, által-láthatjuk hogy már ekkor a' Gothusok a' Romaiakkal esmérkedni kezdettenek.

XIII. Ennek helyébe **GORDIANUS** az Afrika béli Gubernator lett Imperatorrá, a' ki tsak egy hónap, és 6 napok alatt uralkodott, megholt pedig életének LXXX-dik esztendejében. Ez az Imperator az uralkodásra a' maga fiját, második **Gordianust** maga mellé fel-vette, a' ki a' maga Attyával együtt

együtt egy napon az ütközetben életének XLVI-dik esztendejében meg-ölettetett.

XIV. Ezek után az ifjú GORDIANUS a' második Gordiánus fija lett Imperatorrá, a' ki gyermek korában két Tutorok u. m. Barbinus és Papiennius alatt kezdett uralkodni, kinek két Tutorai midőn ötet az Imperatorfágból ki-akarnák vetni, Gordiánus őket a' Vitézekkel meg-ölette, annakutánna pedig egyedül uralkodott; De 244-dik Esztendőben Philippus Arabs titkon pártot ütvén ellene, némelly zürzavaras vitézek által Gordiánust uralkodásának hatodik, életének pedig XIII-dik esztendeiben meg-ölette. Ezen Gordiánus igen ditséretes, és minden jóra hajlando Imperator vólt, a' k a' maga Ipjának Mifitheusnak, a' ki igen bölts, és fejedelmi ember vólt, és a' kit ugyan Philippus Arabs titkon meg-öletett, mindenekben tanáttfától függett. A' Párthufok ellen szereztfésen hadakozott. — Ezen Imperátor a' Thordai romlott várban egy szép Tanáts Házat építtetett, mellyről való emlékezet, de tlonka követ a' Templom oldalába tették, mellyen ez az irás vagyon: IMP. CÆS. M. ANT. GORDIANUS. PIUS. FELIX. INVICTUS. AUG. BASILICAM. LEGUM. AC. A' honnan meg-tettzik hogy a' Dákufok ennek idejében-is a' a' Romai birodalom alatt tfendesen nyogodtanak.

XV. Ez-után PHILIPPUS ARABS alaton születésből való Arabiai Kapitány lett Imperatorrá Krisztus Urunk születése után 244-dik esztendőben, a' ki Kereszténnyé lett ugyan; de Fábíánus Püspök néki Sacramentummal élni mind addig meg-nem engedte, míg közönséges helyen nyilvánágon penitentiát nem tartott, mivel hogy a' maga előtt való Imperatort meg-ölette. Ez a' maga fíjít Philippust maga mellé Tsáfzárnak nevezte, ma-
pedig

44. III. RÉSZ A' ROMAI IMPERÁTOROK.

ga pedig uralkodásának 5-dik esztendeje után Véro-na Várossában meg-ölettetett. Ez a' Dákusokat szabadsággal meg-ajándékozta, és az adó-fizetés alóll fel-szabadította vala ilyen véggel, hogy a' Romaiakhoz való hűségben inkább meg-maradnának, és a' szomszéd Országban fel-zendült, és kóborló Népeknek nagyobb, serényléggel ellene áll-nának.

XVI. Ennek helyébe DÉCIUS lett Imperátorrá, a' ki Pannoniában született; és mind maga, mind pedig a' fija igen hadakozó tanult emberek 's vitézek voltak, a' kiknek idejében, a' Gothusok Moldavát és Havas-al-földét el-borítván a' Dunán által Mésiában költözvén, vélek temérdek-sereggel szemben szállván, a' Romaiak meg-verettetének. Décius hogy a' Gothusok kezébe ne essék, lovas-tal együtt egy Toba ugratván el-nyelettetett, a' fija pedig Krisztus Urunk születése után 251-dik esztendőben midőn 2. esztendőknek és 6. hónapoknak el-folyások alatt uralkodott volna, a' hartzon vitézi-modon el-esett. Némellyek azt mondják, hogy ennek az Imperatornak idejében támodott volna a' Gothusi nevezet, és a' Romaiak nem más Nemzetet, hanem magokat a' régi Dákusokat nevezték volna Gothusoknak.

Ezt mások tagadják, és azt mondják, hogy a' Romaiaknál a' Gothusi nevezet már annak előtte régen meg volt, és más népek voltak a' Dákusok, 's. mások a' Gothusok. Mi pedig erről alább bővebben fogunk szólni.

XVII. Ennek utánna GALLUS VOLUSIANUS lett Imperátorrá, a' ki két esztendeig és négy hónapokig uralkodott. Ennek idejében a' Gothusok magokat meg-bizván, a' Romaiakat annyira meg-kezdették szorongatni, hogy ez az Imperator kén-tele-

telenítettett vélek szövetséget kötni, és esztendőnként nekik adot fizetni. De végtére a' Romai Vitézek réája támadván, ötöt is életének XLV-dik esztendeiben, Krisztus Urunk születése után 254. esztendőben megölték.

XVIII. Ezeknekutána AEMYLIANUS és VALÉRIANUS Imperátorok idejekben midőn a' Romaiak között sok pártos Fejedelmek támodtanak volna, ujjabb alkalmatosságot nyérven magoknak a' Gothusok, a' Romai Imperiumba bé-ütötenek; és Chalcedon, Nicea, s. Efesus városát, a' Diánna Templomával együtt fel-gyujtották; Magokat sok prédákkal meg-terhelvén Dáciába vízfűz tértenek, a' Romaiak a' sok magok között valo vízfűz vonások miatt ellenek nem álhatván. Ezen idő tájban Válogánus Imperator nap kelet felől egy Szapor nevű Fejedelemmel meg-hartzolván, ettől Krisztus Urunk születése után 260-dik esztendőben a' hartzon el-fogattatott, és olyan nagy beftelenéggel illetetett, hogy mikor Szapor a' Lora fel-ült, lábát mindenkor az említett Rab Imperator nyakára veti vala, és velle egy darabig kengyel gyanánt él vala; annakutána pedig bőrét le-vonattván a' hulát bé-fozatta, melly miatt a' Válogánus életének is LXX esztendő korában vége lett.

XIX. — FLAVIUS CLAUDIUS Krisztus Urunk születése után 268-dik esztendőben lett a' Romai Birodalomban Imperatorrá, a' ki a' Mésiában prédáló Gothusokkal szemben szállván, őket két erőshartzon meg-verte, 20300 vitézeket vágván le kö-züllök, és 2000 hajókat el-borittván, a' többit a' Gámus hegye közé szoritotta, holott rész szerint le-vágattattak, rész szerint pedig a' pestis közjbe esvén, a' dög miatt vesztenek-el, és így valami későre Dáciának is valamely határait vízfűz nyerte;
de

46 III. RÉSZ. A' ROMAI IMPERÁTOROK.

de végtére maga-is pestisben elvén minek-utánna az Imperátorfágot két elztendeig, vagy pedig némelyeknek számlálások szerint mint egy hufzon két hónapokig birta volna, ő is életének véget vetett.

XX. Hogy többet elé ne számláljak AURELI. ANUS Imperator idejében, Kriftus Urunk születése után mint egy két száz hetven egy elztendő tájban, midőn Romában a' Fejedelmek között való egyenetlenség jobban nevednék, és a' fok féle ellenségek minden felől szaporodnék; a' Gothufok is magoknak ujjabb erőt vévén, Méfiában, Trátziában, Illiriában bátron bé mertenek rohanni; és ezeket a' Tartományokat tüzzel vassal pufztitván, a' Romaiakat leg először meg-verték ugyan; de annak utánna a' Szerentse meg-fordulván, a' Gothufok nagy nehezen a' Dunán által nyomattattak. — A' Romaiaknak ezt a' nyomorúságát látván Auréliánus, Dáciából fok ezer Coloniákkal és Vitézekkel a' Dunán által költözött, 's. Méfiába meg-telepedvén, azt a' maga Dáciájának nevezte, és e' képpen Dáciát a' benne maradott Coloniákkal együtt a' Gothufoknak hagyván, attol az időtől fogva a' Romai Birodalomnak határa a' Dunán tul Méfia és Trátzia lett, melyeket az ő utánna következett Imperatorok a' Gothufok kborlásoktól alig alig oltalmazhata-nak-meg. Így szakadott vége á Romai, Imperium-nak Dáciában, minekutánna á Trájánus győzedelme után Erdélyt, Havas-al-földét, és Moldavat mint egy 170 Elstendők el-folyások alatt birták volna.

IV. R É S Z.

A' GOTHUSOK BIRODALMÁROL
Erdélyben.

Kérdes. Mifloda népek voltak a' Gothusok?

Felelet. Neveket a' mi illeti némelyek azt mondják. 1).ben. Hogy Dákus, Géta', Gothus, és Gépida különböző nevek ugyan, de csak azon egy népnek nevei mint p. o. Ruben, Simeon, Lévi, Iuda, Naftali Bénéámin s. a' t. nevekre nézve különböznek, de minnyájan ugyan azon egy atyának úgy mint Jákobnak fiai lévén, egy nyelven beszéllettenek. — Az Erdélyben lakó Szász tudós Férjfiak közül is sokan ezen értelemben vagynak, a' kik Nemzettségnek eredeteket a' Dákusokrol, Gothusokrol, és Gépidakrol akarják lehozni, a' kikről alább szollunk. — 2).Izor OTROKOCSE Orig: Hungar. Part II-dæ Pag 26 azt írja, hogy ennek a' Nemzettségnek csak a' Magyarokadták ezt a' nevezetet GOTTHOS, vagy GOTTOS; mivelhogy az Istennek neve, a' kit ők tiszteltének, az ő nyelveken GOTTH vagy GOTT volt; melly névnek a' Magyarok tsintalanfégből ezt a' két betűt vetvén utánna hogy os. őket tsufsfágból Gotthusoknak, az az, olyan Isten tisztelőknak nevezték, kiknek neve GOTT. — De Otrokocsi ezt csak a' maga fejiből gondolta. — 3).Izor. A' mi a' dolognak valóságát illeti STRÁHLEMBERG azt beszéli, hogy a' Kálmukok és Mungá ok magokat még ma is négy Nemzetfégre osztják, és mindeniknek négy különböző nevet adnak, ugymint, egyiknek neve a) Dsongar és Dorböth. b) A' másodiknak Kojoht. c) A' harmadtknak Koschioth. d) A' negyediknek.

diknek Torgaoth , vagy Torgauth. 4.)-szer. A' Kálmukok között a' Nemzettségnek különböző Dialectusaira nézve, ezek a' három utolsó Syllabák oth, uth, auth, gyakorta öt, öch, üth, terminatiokká változnak mint p. o. Auirat, és Auiroth. Vinoviloth és Vinoviloth. — 5.)-szor. Tor Kálmuk nyelven annyit téfzen mint meg-telepedem, Giuth vagy Gauth pedig annyit, mint távol való, a' honnan Torgauth Torgaath annyit téfzen mint távol való Nemzettlég. — 6.)-szor. Azoknak a' Kálmukoknak volt a' nevek Torgaoth, a' kik magoknak régentén a' Volga vize körül foglaltanak lakásra való helyet, és ma is ott laknak, a' kik régen réz szerint OSTROGOTH, réz szerint pedig VISIGOTH nevet viseltenek vala, a' mint ezt STRAHLEMBERG annak a' Könyvének Praefatiojában jegyzette fel, a' mellyet Európának és Asiának Nap-keleti és Északi Réizeiről írt, mellyet egy Kálmuk nevezetű Király úgy mint ABULGASI BAGADUR-CHAN tulajdon maga Kezeivel ugyantsak Kálmuk nyelven írott Hlliorájában, minékünk világolon-elönk-be adott. A' honnan könnyen észre vehetjük, hogy ez a' nevezet Gott, mellynek a' Romai Geographusok és Historicusok us terminatiot vetettenek utánna, nem ettől a' német szótól jó hogy Gott, hanem tiszta Kálmuk Szo, és a' mint fellyebb emlitém ha a' két szokat öszve rakándjuk Tor-gaoth, Tor-gauth Tor-guth, annyit téfzen mint nap-kelet felől lakó, fellyebb meg nevezett három Kálmuk Nemzettségen aloll, nap-nyugot felé melzsze ei terjedett al-földi Tribus, avagy negyedik Kálmuk Nemzettség. — 7.)-szer. A' mi ennek a' népnek régi Királyait, első eredeti t, és viselt dolgait illeti, mind ezeknek jobban végire nem mehetünk, mint ha minden Europai Görög Romai és más Tudosoknak régi vagy mi-

minapi írásaikat félre tévén, csak két Fő embereknek u. m. IOANNES MAGNUS Svétziai Püspök' Genealogica Tábláját, melyre a' Gothusok Királyait rendre leírta, és ABULGASI BAGADUR CHAN Kálmukok Királyának ugyan Királyi Tábláját egymás mellé téfszük, és a' rajtok lévő dolgokkal mint a' ször szálát öfzve hafagotván, egyfzersmind ítéltre vonnyuk.

E L S Ő T Á B L A.

JOHANNES MAGNUS.
nak a' Gothusok Királyaiokról való Táblája.

1. Magok.
2. Swen.
3. Gothar.

4. Ubbe.

5. Sigge.

6. Erich.

ABULGASI BAGADUR-
CHAN-nak a' Kálmukok Királyaiokról való Táblája.

1. Turck.
2. Taunack.
3. Ilzæchán, kinek neve más Iroknál Almanzi, és azt gondolják hogy e' lett légyen Mannus a' Németek Nagy-attya.

4. Dibba, vagy Kui-Chán.

5. Kayuck-Chán, vagy Gayuk.

6. Alænzæ-Chán, a' kit Alexának-is neveznek.

A' Királyok nevének elő-számlálásában egyik meg-nevezett Historicus is tovább nem mégyen, hanem itt egy kevésbé meg-állanak, és mind a' ketten ezeknek a' Királyoknak idejeokről olly dolgokat

D

szám

számlálnak elő, mellyek egy mással úgy meg-egyeznek, mint a' Typus az Antitypuffal, az az, a' Petsét a' petsét nyomoval.

1)-ben. JOHANNES MAGNUS a' finum Arany-nál és drága ezüfínél nagyobbra betsülli azt az időt, mellyet az emberek a' Viz-özön utánn ezeknek a' hat Gothus Királyoknak idejek alatt éltenek. Ennél egyebet semmit nem ír ABULGASI BAGADUR CHAN a' Táblában lévő hat Mungál Királyokról.

— 2)-szor. Johannes Magnus azt emlitti, hogy az emberek a' boldog idővel viszfzáz kezdettenek élni; a' valóságos igaz Istenről el-felejtkezvén bálványokhoz ragaszkodtanak, és így minden nyomorúságot magokra vontanak. — Az említett Kálmuk és Tatar Chán is ugyan azt írja. — 3)-szor. JOHANNES MAGNUS azt mondja, hogy ERICH Király halála után, ki a' Táblán levő rendben hatodik, szörnyű egyenetlenség támadott. — A' Gothufok és Svékufok egymás között meg-hasonlattanak, 's külön voltak. — Ezt a' Historiát az említett Tatar Chán is így adja előnkbe. — Alænza Chán, a' ki a' Táblán hatodik, egyszersmind két fiakat nemzett, kik közül az elsőnek Tatar, a' másíknak pedig Mungel vólt a' nevek. — Ezek az atyók halála után fel-nevekedvén, az Országot két részekre osztották, és egymástól el-várván, két Nemzetté lettenek. — Ide tartozik ama régi és szép Historia-is, mellyet a' mi Magyar Nemzetünknek számára emlékezetben hagyott DIODORUS SICULUS Lib. II. pag. 127 Editione Hannoveriana A. 1604. holott így szoll: Ennek a' Scythiai Királynak két igen jeles Testvér Attyafiai vóltanak, kik közül egyiknek neve Pál, a' másíknak pedig Nap vólt. — Ezek minekutánna sok jeles dolgokat vittének volna véghez, az alattak való népet két felé osztották,

és.

és két Birodalmat állitván-fel, egyiknek *Pálos*, a'
 másiknak pedig *Nápos* neve lett. — E' mind a'
 kettő magyar Szó; mert ugyan-is *Nap* annyit té-
 szen, mint a' déák nyelven *sol*. — *Pál* pedig
 annyit téshen mint *dies*; melly két eredet-fzerint va-
 ló szókat ha egyben foglalunk; ez a' harmadik
 magyar szó származik belőle *Nappal*, az az, inter-
 diu, vagy sole lucente. — Sőt maga ABULGASI
 BAGADUR CHAN is azt írja, hogy a' fellyebb em-
 litett Mungál nevű Királytól, két Fejedelmek szár-
 moztanak; a' kiknek maradéki idővel Kajath és
 Naposler vagy Nagosler nevezeteket vifeltének,
 mellyről többet láthatz l' Hist. des Tat. pag. 74.
 A' két Historicusok noha a' neveknek le- írásában
 keveset különböztenek: mindazonáltal a' dologban
 meg- egyeztenek, a' melly a' Magyar Nemzetnek
 eredetére elégfégés. In verbis simus faciles, tan-
 tum in re conveniamus.

M A S O D I K T Á B L A.

JOHANNES MAGNUS.	ABULGASI BAGADUR.
nak második Királyi	CHAN-nak második
Táblája.	Királyi Táblája.

1. Udde.	1. Tátar-Chán.
2. Alde.	2. Bucha-Chán.
3. Oden.	3. Ilenzée-Chán.
4. Carl.	4. Ethele-Chán.
5. Biorn.	5. Attaisir-Chán.
6. Gæthar.	6. Orda-Chán.
7. Gerdet.	7. Baiðu-Chán.
8. Sigge.	8. Siuntz-Chán.

Erről a' két Királysok Táblájáról igen röviden ezen dolgokat jegyezzük-meg. 1)-ben: JOHANNES MAGNUS azt mondja, hogy ezeknek a' 8 Királysoknak tsupán tsak neveikre talált, de semmi vívelt dolgaikra nem akadott. — ABULGASI BAGADUR CHAN-is a' fellyebb említett Tatar-Chán Linéáját hasonlo-képpen fel-vette, 's. a' 8 Királysoknak neveket le-irta; de azt mondja, hogy azoknak dolgaikról ő néki semmi-is tudtára nintsen. — 2)-szor: PRÆTORIUS in Orbe Goth. in Lib. VI. Cap. 2. egy Athál nevü Gothus Királyt emleget a' ki a' Vistula (Weichsel) vize mellett lakott, a' ki-nek neve az Ethele-Chán névvel majd meg-egyez, a' ki a' Tátárok között a' Táblán negyedik. 3)-szor: Siuntz-Chánnak a' ki a' Táblán 8-dik más Histori-cusnál mint Herbelotnál a' neve Süneg, és Sitig, melly a' Sigge Gothus Király nevétől keveset különböz, mellyet nézz-meg a' Táblán. 4)-szer. MESSENIUS in Scandia illustrata Tom. XIII. pag. 7. azt mondja, hogy ezek a' 8 Királysok a' Gothufokon 400 elztendőknek el-folyások alatt uralkodtanak, melly 400 elztendők alatt a' Mungálok Szythiában a' Havasoknak valamellyik árkában laktanak, mellyet ők így neveznek *Irganakon*, az az, Arok-nyakón, mellyről alább szólunk.

H A R M A D I K T Á B L A.

JOHANNES
Táblája.

MAGNUS

ABULGASI BAGADUR
CHAN Táblája.

1. Berik.
2. Papter.
3. Augis.
4. Amale.

1. Mungl Chán:
2. Cara-Chán.
3. Ogus-Chán.
4. Siuntz-Chán.

Balte

5. Balte avagy Galte.	5. Guldus, vagy Galdus.
6. Gadrytkhiu-Mickle.	6. Menkeli, vagy Mickle.
7. Filmerhin-Mickle.	7. Tengis.
8. Tanauhi.	8. Il-Chán.

A' mi ezt a Táblát illeti, ennek alkalmazóságával ezekre a' következendő jeles dolgokra figyelvezzünk. 1.)-ben. Mind a' két részről fordulnak elő ilyan nevek, a' mellyek egymáshoz igen hasonlatosok, ugymint a' 3-dik Számban Augis, Ogus, az 5-dikben Galte, Galdus, a' 6-dikban Mickle Menkeli. 2.)-szor a' két első Táblában befoglalt 14 Királyok a' magok sorfokkal megelégedvén othon ültenek. A' harmadikban lévők pedig honnyokból ki-mozdultanak, és magoknak hint's nevet keresni indultanak. — De csudálkozásra méltó dolog, hogy a' mellyeket IOHANNES MAGNUS a' Gothusok Királyainak tulajdonitt, azokat ABULGASI BAGADUR-CHAN rollak le-vonnya, és a' Mungálok Királyokra alkalmaztatja. — Lássuk rendre mind a' kettőt.

1.)-ben IOHANNES MAGNUS Libr. I. Cap. 14. azt beszéli, hogy Bérich a' Gothusok' Királya ki-ment Svétziából. — ABULGASI BAGADUR CHAN azt mondja, hogy a' Tatár Chán a' magadával nap-keletre ment-el. —

2.)-szor IOHANNES MAGNUS azt mondja, hogy a' Gépidák Országát a' Vistula vize mellett Berich Király fundálta, és nevet is adott nékiek, hogy lenne az ő nevek ez *Gépida*, mellyet a' sokszor említett nevezetes Auctor ettől a' Szotol derival *gependa*, melly az ő magyarázattya szerint annyit téfzen, mint el-fáradott s' el-maradott, lassu, késő. — Mások pedig ugy vélekednek, hogy *Gepidos* annyit téfzen, mint *Gepüdos*, avagy *gyepenbánda*,

54 IV. RÉSZ. A' GOTHUSOK.

hánda, a' kik a' lovasok után a' gyepen bátran mendegelnek. — Hasonló Historiát ad előnkbe ABULGASI BAGADUR CHAN-is, ezt mondván: Egy időbe Ogus Chán meszleze földre hadakozván, felet-
te sok népeket gyűjtött egy seregbe, a' kik midőn
utra indultanak volna; Sergeknek egy részét olyan
nagy hó lepte el, hogy a' honak temérdeksége
miatt a' Lóvak mind el-vesztenek, és a' Vitézek
gyalog marodtanak legyen el, kiket Ogus-Chán
vizzfá jövedelekor meg-találván belöllek a' Car-
lsck Nemzet Országát fundálta. —

3.) szor. Azt mondja IOHANNES MAGNUS, hogy a' Gothusok Királya Gaderickhin-Mickle a' Vandalusokat szövetséges barátjaivá tette. — Ha-
sánloképpen írja ABULGASI-BAGADUR CHAN is, hogy Ogus Chán a' szomszédságban lako atyafiait
ugymint Török, Tatár, Kálmuk, Mungál, Vigur
avagy Uigur Nemzeteket rendben szedvén, különös
Respublicara és Fejedelemségre osztotta-fel. —

4.)-szer. Ez az Ogus Chán Kristus Urunk szü-
letése előtt 670. Elztendökkel, Ezékiel Proféta e-
lőtt mint egy 80. Elztendökkel olyan híres nevés
Chán volt Scythiában, mint szintén Nagy Sándor
Görög Országban; mert ugyan is a' fellyebb emli-
tett idő tájban, Asiában a' Scythákat fel-vévén, ott
a' Médusokat meg-rontván, 's a' Kanaán földén ál-
tal-menvén, Egyiptom Országát fel-prédálta, és
tüzzel vassal pusztitván, Országába nagy győzede-
lemmel vizzfá tért, és minden örömmel tellyes já-
rékokkal mind magát, mind pedig az alatta való
népet örvendeztette. — Innen vagy on hogy Ogus
Chánót Scythiában a' Kálmukok még ma is mint
valami Istent úgy tisztelik, és úgy imádják. — Ide
tartozik a' mit DIODORUS SICULUS Lib. II. pag.
127 emlékezetben hagyott, így szolván: „Aliqua-

„to post tempore progenies horum virtutē & ar-
 „te bellica preestans, terras ultra Tanaim multas
 „subēgit. Tum versis ad alteram partem ad Nilum
 „usque progressi multis in medio gentibus sub ju-
 „gum redactis, Sytharum Imperium, qua ad Ocea-
 „num Orientalem, qua ad Mare Caspium et Mœo-
 „tim usque prolatarunt. Az az, Kevés idővel an-
 nakutanna ezeknek az embereknek jeles vitéz ma-
 radéka a' Tanais Vizén túl sok népeket meghodol-
 tatván, onnan pedig Ásiában megfordulván, utjok-
 ban sok Országokat a' maga birodalma alá hajt-
 ván, Egyiptomban a' Nilus vizéig érkezett, és e-
 képpen a' Sythiai Birodalmat, a' nap-keleti Ocea-
 nus Tengertől fogva, a' Caspium Tengeréig, és a'
 Méotis Taváig ki-szélesztette. Hasonló dolgot be-
 széli IOHANNES MAGNUS TANAUSI Királyról Lib.
 I. Cap 15. ezt mondván: hogy ő igen nagy és
 temérdek haddal ment légyen Egyiptomban, a'
 honnangyőzedelemmel meg-térvén, Scythiában meg-
 nyugodott, és a' maga népe között játékokat vitt
 véghez.

5.)-ször IOHANNES MAGNUS Lib. I. Cap.
 33. azt beszéli, hogy GADERICK FILMERHIN-
 MICKLE Gothus Királyok között Interregnum lé-
 vén abban az időben az Országot egy tudos Philo-
 sophus igazgatta, a' kinek neve ZENTA, a' ki is
 azon közben két kiváltképpen való Nemezetet fun-
 dált, úgy mint, Parabusceusokat és Pilátéusokat.
 (Pilatter). Ugyan ehez hasonló históriát írnak Ogus.
 Chán felől, hogy ő nékie egy igen bölts tanácsos-
 sa lévén, a' kinek neve IRKIL-CHODSÆ miglen
 az említett Chán Damaskusban mulatott volna, az
 alatt az idő alatt Ogus Chán fija ennek a' Chodsæ-
 nek tanács adásából két kiváltképpen való Neme-
 zeteket vagy Respublicas állított fel, úgy mint Bos-
 sak,

luk, vagy Bussuk és Utz Ock Nemzeteket, melyeknek alkalmatosságával, csak ezt jegyezzük meg: hogy a' Iohannes Magnus Busceos nevezete az Abulgasi Bagadur Chán Bussuck nevezetivel egy máshoz hasonlok.

6)-szor. Ez is megtartásra méltó dolog, hogy némelly Historicusok azt mondják, hogy ez az OGUS CHAN lett volna a' Scythák Királya, a' kinek neve IDANTHUR, vagy IDAN THYRSUS volt. — Mások pedig úgy vélekednek, hogy ez előtt TANAUSI lett legyen a' Gothusok Királya. — Harmadik rendben pedig azt állítják, hogy ez az Idanthur volt a' Hemer vagy Chemer Nemzetnek Királya.

7)-szor. Azt beszéli Iohannes Magnus hogy a' Gothusok' Nemzetei egymással öfve - szövetezvéen igen nagy táborral és titkos ravaltsággal hirtelen a' Gothusokra rohantanak, és őket csak nem az utolsó veszedelemig el-törlették, a' kik pedig (de kevesen) a' hartzon meg-maradtanak, azok a' Caucasus hegyei közé szorulván 450. elztendők el-folyások alatt ott laktanak, kiknek két ifju Fejedelmi, ugymint Filin és Solaphiter a' hartzon életben meg-maradván, vélek együtt magokat az említett hegyek között meg-vonták. — Hasonko historiát emleget Abulgasi Bagadur Chán is a' maga könyvében, ezt mondván: Il Chán Mungál Király ideiben Siuntz Chán és Kirgis Chán mind a' ketten a' Tatarok Királyai, magok mellé a' szomszéd Nemzeteket fel-vévén, véletlenül a' Mungalok Táborára ütöttek, és őket annyira meg-verték, le-vágták, hogy életben igen kevesen maradtanak legyen meg, a' meg-maradott kevés Mungáloknak Fejedelmé pedig, ugymint KAJAHN és NOKOS vagy NOGOS a' Tataroktól való féltékben magokat valamely köziklás háva'loknak szorossai közé vonták - meg, melyeknek nevek Tatár nyelven IRGANIA vagy ERGANIA-

NIAKON, a' holott 400. esztendőök el-folyások alatt felette igen meg-szaporodván, onnan idővel nagy haraggal ki-ütöttek, és uj Republicat állítván-fel, más Nemzettségekkel szörnyű hadakozást vittnek véghez. — Ennek a' Kajahn nevű Fejedelemnek maradék népit régentén némelly Irást-tudók Kadan, mások Kaját, Katuzos vagy Katuzán nevezetekkel fejezték-ki. PLINIUS Lib. IV. 11. az ő más Nemzetekkel véghez vitt hadakozását Darvak Golyák és Pygmeusok között való hadakozásnak neve alatt adja elő. — Darvaknak és Golyáknak nevezi őket Plinius; mert valamiképpen hogy ezek a' Madarak télben egy helyt, nyárban pedig más helyen mulatnak, ugy ezek a' Scythák is nyárban mezőségeken lappangattanak és prédáltak, télben pedig a' havasok közé vonták magokat. Azoknak ellenségeit pedig Pygmeus nevezettel adja elő, a' mely nem egy arasznyi magasságu 's egy singnyi szakállu embert, hanem hartzolo bajnokot jelent, a' mint a' derekasabban Déákul tudo Férjfiak ezt nekünk meg-jegyezték. Ez-is meg-tartásra méltó dolog, hogy ama hires hadakozo Afiszonyok és Léányok, kiket régen a' Historicusok Amazon névvel fejezték-ki, ezeknek a' Hartzon el-esett Mungál Vitézeknek Feleségei és Léányai voltak; kik Férjektől meg-fosztatván, Afiszonyi Republicat állítottak-fel; és mivelhogy Férjfiak nélkül meg nem szaporodhattak, az ő Republicajok nem-is igen sokáig tartott; mert ezek az Afiszonyok és Léányok sokat bizván a' magok erejekben, Trója oltalmazására-is el-mentenek, holott minden szentelt Vitézekkel ki-kötven, végtére le-vágoztattanak, és Vitézségekben fel-fuvalkodván, annak-utánna a' földről el-töröltetnek.

Ezek-

Ezeknek, a' Nemzeteknek régi Királyainak és viselt dolgainak elő számlálásában tovább mennünk nem szükséges; hanem itt ezt a' *Kérdést* jegyezzük meg. Mi lehet annak az oka, hogy ezek a' két *Fejedelmi Historicusok* (kiket eddig egyben hasonlítottunk) a' Dolognak elő-adásában szépen meg-egyeznek, alkalmaztatásában pedig különböznek.

1)-ső *Felelet*. IOHANNES MAGNUS a' régi dolgokat többnyire ANNIUS VITERBIENSIS Írásiból szedte ki, e' pedig a' maga Historiáját abból a' Persiai Kronika Könyvből vette, melyet GAZAN CHÂN Persiai Király Krisztus Urunk születése után 1304-dik Esztendőben, a' maga Nemzetének számára Persiai nyelven készített. Azonban IOHANNES MAGNUS sokakba IUSTINUST, STRABOT, és más Historicusokat követett, kik az őnáön magok nyelveken való Könyveket MEGASTHENES Persiai Bölts avagy Püspök Írásaiból készítették, a' ki Persiában Nagy Sándor ideje előtt egy néhány Esztendőkel élt. Ezeknek felette a' IOHANNES MAGNUS kezében lehettenek holmi régi 's ritka Manuscriptumok, melyeket ő vagy Romából hozatott, vagy másunnan szerzett, 's a' fellyebb elé-hozott dolgokat úgy készítette és alkalmaztatta a' Gothusokra.

2)-dik *Felelet*: ABULGASI BAGADUR CHAN, IOHANNES MAGNUS-nak soha még csak hírét sem hallotta, 's annál-is inkább Írásait nem olvasta, nem loptatta, hanem Gyermekek korában, két nagyobbik Testvér Bátyjai (a' Nagyobbik t. i.) az ő Attyokat ARÆP MAHUMED CHANOT a' Királyságból letévé, és Persiában 1643-dik esztendőben által kergetvén, ő mint leg kisebbik Fiu az Attyát el-kísérte, és magokat SCHAH ABBAS akkori Persiai Király szárnyai alatt mind ketten meg-vonták. Ebben a' számkivetetett idejében az említett ABULGASI BAGADUR

SADUR CHAN, a' Persiaiaknak minden Tudományokban, és a' Historiákban, sok Persiai Férjfiak között magát gyakorlotta. Meg-halván pedig mind az Attya, mind az ő két Báltjai 38. esztendőskorában Usbeck Tartományába Királyságra viszfzva hivatott, és fel-koronáztatott főebb gondja lévén pedig, hogy ő az Ország igazgatása közben, a' maga Országa régi Királyainak Neveit, Nemzetiségeknek Linéáját, és viselt dolgait a' maga idejéig le-hozza; tehát erre a' végre a' Persiai Tudosok Iráfán kívül 18. igen régi nevezetes Török Historicusoknak könyveit meg-szerzette, mellyeket a' maga Nemzetének Traditiojával egyben vetvén, úgy írta igen szép rendel a' Kálmuk és Mungál Királyok Historiáját meg-betsülhetetlen hasznokra az Europai Historicusoknak, és meg-köszönhetetlen emlékezetére a' mi Magyar Nemzetünknek. Ezt a' Historiát maga STRAHLEMBERG egészfzen Német nyelvre fordította, és Notákkal meg-világosította; de még ki nem nyomtattatta; hanem Franczia nyelven Lejdában 1726-dik esztendőben ki-nyomtatták.

3)-dik *Felelet*. STRAHLEMBERG könyvéből irám ki, hogy PETRUS PARVUS ROSENFONTANUS IOHANNES MAGNUS' Historiás Könyvéről ezt az ítéletet tette, hogy. t. i. ő az Asiában lakó Scythák viselt dolgait a' szomszéd Európában lévő Népeknek viselt dolgaival öfzve zavarta, és a' Gothusokra alkalmaztatta; mindazonáltal hogy ha IOHANNES MAGNUS a' Régi homályos dolgoknak alkalmaztatásában imittamott hibázott-is; de ugyan csak az ő munkáját meg-vetnünk nem lehet, mivel benne több valóságot, mint hibát találunk.

4)-dik *Felelet*, Minthogy ezek a' Népek. u. m. Török, Tatar, Kálmuk, Mungál, Magyar, és Gothus, a' régi időben sokszor egyben szövetkeztek,

60 IV. RÉSZ. A' GOTHUSOK.

nek, és egy Fő Király vezérlése alatt, más kisebb Királyokkal egyben tsatolván magokat, egyenlő akaratból Scythiából ki-rohantanak, Asiát és Európát fel-koborlották: erre nézve a' mit egyik Nemzet felől a' Historicusok meg-jegyzettnék, ugyan azon dolog a' másakra-is gyakran réá illik. Ezek azok a' fővebb Nemzetek, a' kikről Gog és Mágog nevezet alatt profétált Ezekiel — XXXVIII, és XXXIX-dik Részekben, és a' kikről Sz. János Menyhelyi Jelenésekről írt Könyvében a' XX. Rész. 8 versben mézfűze időkre tartozó dolgot mondott, vagy jövendőlt; Nevezetesen pedig a' Gothusok (a' mint fellyebb Pag 48. emlittém) a' Volga vize mellett laktanak, a' honnan a' Hemer vagy a' Chemer, Nemzetekből-is rész szerint a' Balticum Tengere, és Vistula vize felé, rész szerint pedig a' Méotis Tava és Fekete Tenger-felé le-nyomattattanak, és Moldaván által, Havas-al-földén, és Erdélyen is által kergetetvén, avagy meg-hodoltatván, ezekben a' Tartományokban a' Romaiakat a' Duna Vizéig lenyomták, 's a' Dákusokkal és a' Gétákkal öszve zavarodtanak. Innen vagyon, hogy ezta' három Nemzetet a' Görög és Romai Historicusok minden külömbfég nélkül attól a' Confusiotól-fogva, néha Gétáknak, néha Dákusoknak, néha pedig Gothusoknak nevezik.

Igen meg-jegyzésre és Disputálásra méltó erősz Kérdés fordul-elő itt; mellynek el-igazittásában elejtől fogva sok Tudos Historicusok fárasztották elméjeket és Pennájokat; még is mindazonáltal a' Pert el nem döjthették; hanem a' Dolog mind e' máinapig-is függőben maradott.

A' Controversia e' felett vagyon:

Kérdés: „Vallyon a' Scythák, Géták, Dákusok, egy nyelven beszéllő Atyafiak voltak-e' vagy

„ vagy pedig idegen , és külömb féle nyelven szót ,
 „ lo Nemzettségek ?

1)-ső *Felelet*: 1. Ez a' Szó *Scythia*, mind a' Görög, mind a' Romai Historicusoknál olly közönséges nevezet volt régentén, a' mellyet a' Duna Vize ki-meneteltől, és a' Fekete Tenger 'északi oldalától-fogva, fel a' Caspium Tengere felé, China Országának kö falai mellett Nap-keletig, és a' hideg Oceanus Tengere között lako esméretes és esméretlen Népeket fejeznek vala ki, a' melly iszonyu és széles Tartomány, minthogy sok Országot, és egy-mástól különbözö nyelvü népeket foglalt magában, mellyeket sem a' Görögök nem esmértenek, sem a' Romaiak nem tudtanak: erre nézve közönségesen ezzel a' névvel neveztenek ki, *Scythia*: noha a' magok nyelveken ezeknek a' Népeknek különös tulajdon nevek volt, és vagyon mind e' mái napig, a' mint ezt a' Scythiai Népeknek Táblájából és Geographiájából, avagy Geographica Mappájából meg-láthatni. Vették mindazonáltal a' Görögök és a' Romaiak ezt a' nevezetet nem ezektől a' Szoktól; *Schytt*, *Dsida*, *Tsütt*, *Schott* s. a. t. hanem a' Szomszéd Gétáktól, kiknek vezetéke nevek Török nyelven, *Csitták*, *Krimi* és *Butsáki* Tatár nyelven *Dsitták*.

2)-dik *Felelet*. Hogy a' Géta és a' Dákus Nemzetek egy nyelven beszéllő Attyafiak vóltnak vólna, HERODOTUS Lib. IV. Cap. 93. 96. tagadni láttatik midőn azt mondja: hogy más a' Dákus, 's más a' Gétá. De STRABO Lib. VII. Plinius Lib. IV. Cap. 12. JUSTINUS Lib. XXXII. PAUSANIAS Lib. V. teli torokkal kiáltják, hogy a' Géták és Dákusok tsak névvel különböztenek, egyébaránt egy nyelven beszéllő attyafias népek vóltnak; azért én is tovább nem háborgatom.

3)-dik

3)-dik *Felelet* Némellyek úgy vélekednek, hogy ezek a' három Nemzetek egymástól csak névvel különböztenek, de egyébaránt közéről való, és egy nyelven szolló attyáfiak vóltanak. — Ezt az Allatásokat ők nevezetes erősségekkel próbálják, melyeket én rövideden és summáson számlálók-elő.

I)-ső : *Erősség.* A' régi Historicusok ezt a' három Nemzetet mind Szytháknak nevezték.

Felelet. Ez a' nevezet *Scytha* a' Dunától fogva észak felell nap-keletig, a' Görög, és Romai Historicusoknál minden Nemzetekkel közönséges vólt; de onnan nem következik, hogy mind azok a' számtalan sok Nemzettségek csak Gothusokból, Gétákból, és Dákusokból állattanak légyen; azért a' sem következhetik hogy a' Gothusok, Dákusok és Géták lettenek vólna.

II)-dik *Erősség.* Sok Historicusok a' Gothusokat néha Dákusoknak, néha Gothusoknak nevezik.

Felelet. Azok a' sok Historicusok mind annak utánna éltenek, minek-utánna a' Dákusok és a' Géták a' Romaiaktól rész szérint le-vágottattanak; rész szérint pedig el-nyomattattanak; el-érkezvén pedig Nap-keletről a' Gothusok, ezektől az előbbeni Lakosok (mint Jónás a' Tzethaltól) el-nyelettettek. Ez az oka, hogy a' következő Historicusok a' Dákus és Gétá nevezéteket a' Gothusokra nem-tulajdonképpen (impr.) ruházták, a' mint szintén má-is sok Tudosok az Érdélyi Lakosokat Dákusoknak nevezik; holott pedig Érdélyben tulajdon képpen való Dákus, a' ki a' maga Nemzettségének Linéáját vóltaképpen a' Dákusoktól tudná le-hozni, tudtomra a' mái napon csak egy Familia is nintsen: annak-okáért a' Gothusoknak bé-érkezések, 's egész Dáciának és a' Géták tartományának el-foglaltatások utánna élt Historicusoknak bizony-fág

ság tételeket ezen kérdés alatt lévő dologban bé-
nem vehetjük, hanem olyan bizonyságokat kívá-
nunk, a' kik Augustus Romai Császár ideje előtt
éltenek, és világosan írásban hagyták, hogy a' Dá-
kusok és a' Géták Gothusoknak hivattattanak volna.

III)-dik *Erősség*. A' melly vífelt dolgokat
némelly Historicusok a' Dákusoknak és Gétáknak
tulajdonítottak, mások azokat a' Gothusokra ru-
házták.

Felelet. Az onnan egett, hogy a' három Nem-
zetek egybe-zavaradván egyfészermind hadakozta-
nak; az idegen Historicusok pedig közöttök kü-
lömbiséget nem tudván tenni, 's a' dolgot volta kép-
pen végire hajtani, a' mit egyik Nemzetnek kell
vala tulajdonítani, azt a' másokra alkalmaztatták,
vagy pedig közönségesen valamely közönséges
nevezettel éltenek.

IV)-dik *Erősség*. Hogy a' Gothusok Géták
és Dákusok lettenek legyen, innen is meg-tettzik;
mert mind erkölcsökre nézve egyenlő parasztok,
mind pedig magok vífeletekre nézve egymáshoz
hasonló kegyetlenek voltak.

Felelet. Sokkal parasztabbak és kegyetle-
nebbek voltak ezeknél az embert evő Tatárok
a' kik Ásiában laktanak, a' kiknek mindazonáltal
sem a' Gothusokkal, sem a' Gétákkal és Dákusok-
kal Attyafiságok nem volt.

V)-dik *Erősség*. Az említett három Nemzetek
egymásnak nem tlak szomszédjai voltak, hanem
végtére ugyan egy Tartományban-is laktanak.

Felelet. Tseh-Ország Német Országgal egye-
sítetve (incorporaltatva) vagyon, még-is a' Tseh
Nemzettségekre nézve nem Németek. — Mennyi
'Sidok laknak Belgiumban, még-is azért a' 'Sidok
nem Belgák 's a. t.

VI)-dik

VI)-dik *Erősség*. Mihthogy a' Gothusok ugyan azon egy nyelven beszéllettenek, a' mellyen a' Géták és a' Dákusok; azért véllek Attyafiasok vóltanak.

Felelet. Probáld és mutasd is meg ezt, 's, annakutánna nyert pered leszén. Imé irtam elődbe Krimí Butlák Dsitták Tatár Vocabulariumat, mellyel kérlek vedd ölzve a' Svétziában, Olasz, Frantzia, és Spanyol Országban el-fzéledett Gothus Nernzetek nyelvét, és ha meg-mutatod hogy a' Dsitták Tatár nyelvel meg-egyez, (a' kiket a' régiek Gétáknak neveztenek) jó dólगत tfelekefzel. A' Gothusok felöll való Disputatioban tovább nem megyek, hanem bé-rekesztésnek okaért felöllek tsak ezeket jegyezzük meg 1)-ben. A' Gothusok Mor-dua Tartománnyán aloll laktanak, és a' Volga avagy Edel vizétől fogva a' Tanais vagy inkább Tana vize folytában mint egy 500 mért földnyire Kozák és Kis Tatár Orzágon tul, éppen a' Méotis nagy Tonak nap-kelet felöll való partjáig (holott ma Asión várossa pusztás tartománnyaival együtt feklízik hofszán le - nyultanak. 2)-szor. Két különös Fejedelemségekre vóltanak fel-olstva, és megkülömböztetve, ugymint, Felsőre vagy Eszakra, és Alsóra, vagy Dél felöll valóra. 3)-szor. Az Eszaki Tartományban lako Gothusoknak vezeték nevek a' szomszéd nemzeteknél OSTROGOTH vólt, a' melly nem Nap-keleti Gothusokat jelent, a' mint némelleyek a' német nyelvből akarják ki - tekerni 's. fatsarni, hanem tulajdon - képpen szolván Sziget mellyéki Gothusokat téfszen; mert abban a' Tartományban, a' mellyben ők laktanak, a' Volga Vize közepében a' több szigetek felett negyven nevezetes Szigetek vagynak még ma is egy tsomoban, a' mellyeknek nevei Muszka vagy Orofz nyelven *Szorok Osztrovi*, az az, negyven Szigetek. 4)-szer.

Az

Az also , vagy Méotis Tava körül lakó Gothufoknak vezetéki nevek pedig Visigoth volt ; a' melly annyit tévesen, mint Viz mellyéki Gothus, nem West-Goth , az az Nap nyugoti Gothus, a' mint a' Német Historicusok írják. 5)-ször. A' Gothufokontul mindjárt mint egy szomszédságban lakott amaz hírel Névvel fényeskedő Nép és Nemzettség, mellynek neve a' Sidoknál Halsármauth. A' Görögök-nél Sauromatia Surima Saurmadera : A' Romaiaknál, Sarmátia, Sarmádia, Sargacia, Satárcha. A' Magyaroknál Sarmádiár. Melly emlékezetre méltó ditsőséges névnek Magyarázatjáról Isten segedelmevelünk lévén alább bővebben fogunk szólni. 6)-ször. Ez a' két igen el-terjedett Nemzettség nem alkhatván meg a' szomszédságban, egymással szüntelen ellenkezett mind addig, míg a' Sarmádiárok meg-haragudván, 's. a' Gothufokat lako helyekből ki-hajtván, egy felől Kozák, és Kis Tatár Országban, Moldován és Havas-all-földén 's. a' Dunán által kergették ; kik magoknak az idegen földön nyogodalmas és kedvek szerint való helyet nem találhatván, rész szerint Olofz Országban, rész szerint pedig Frantzia Országban, Langvedotia nevezetű Tartományban, rész szerint pedig Spanyol Országban el-fzéledtenek, 's meg-telepedtenek, hollott a' több Tartományokban lako Népeket el-nyomván, uj Királyságot állítottanak-fel ; Hada-koztanak a' Sidokkal Sirusokkal és Maurusokkal, (kik Spanyol Országban bé rohantanak) tovább 700 Elztendőknél : De végre a' Gothufoknak szolgálván a' szerentse, FERDINANDUS Catholicus Spanyol Király idejében, az említett Nemzettségek Spanyol Országból ki-verettetenek. Ennek alkalmatosságával állittatott-fel a' Hispanica Inquisitio ; melly szerint elztendőnként meg-visgalták, ha valami mo-

E

don

don nem lappanganaé még Sido Syrus avagy Maurus az Országban; kikre ha réá találtak, mindjárast megölték. Ma pedig a' Romai Valláson kívül, magok között semmi féle Vallásu Embert meg nem szenvednek. Ugyan akkor állították fel azt is, hogy senki Spanyol Királynak ne lehessen, valaki a' maga Familiáját a' Gothusok Nemzettségéből le nem hozhatja. Más felől pedig a' Gothusoknak a' másik részét ugyan azok a' Sarmadiárok Muzka Országon által Open Svétziában üzték, a' hová őket mind e' máj napiglan bé-rekesztették, és ugyan azon Sarmadiárok magoknak Laponnia Finnia Livonia és Curlandia Tartományokat lakó helyül el-foglalták. E' képpen szakadott vége a' Gothusok Birodalmának a' Sarmadiár Nemzettel való hosszú hadakozás által.

V. RÉSZ.

A' MAGYAROK BIRODALMÁROL

Erdélyben.

Ezt a' Materiát mind a' külfö Népekből, mind a' magunk Nemzetéből származott jeles Historicusok bővlegesen ki-dolgozták; és ma-is dolgozzák; de nem Magyar, hanem Déák nyelven; melyet sem az Afiszonyok, sem a' Léányok, sem az Ifju Gyermekek nem érthetnek, ámbár az Oskolában tanultanak légyen-is. Mellyre nézve talám senki ellen nem vétek, ha én-is szegül végül más nállamnál tudosabb Historicusok Irásaiból ezen Magyar nyelven mint egy tarlozo formában le-irt Munkátskamat hozzá ragasztándom, még pedig ilyen rendel: hogy mindeneknek előtte szoljak,

1)-ben.

1)-ben. A' Magyarok eredetéről. — 2)-szor Külömb külömb féle neveiről. — 3)-szor: Scythiában és másutt lakó Attyasfiaról. — 4)-szor. Söghéből ki-költözött Fejedelmeiről; és annak okairól. — 5)-szor. A' Gépidak új birodalmáról 6)-szor. A' Magyaroknak másodszori ki-jövelelektől. — 7)-szor. A' Magyaroknak harmadszori ki-jövelelektől.

A' mi az elsőt illeti 1)-ben. Krisztus Urunk születése után a' hetedik-seculumban; az az a' hetedik Száz elztandóben azok közül a' Gothusok közül, a' kiket a' Magyarok Országokból ki-űztenek; de Olasz Országban meg-telepedtenek támozott egy LOHRADES nevű Historicus; a' ki midőn jeles Nemzetünket mégiben meg akarná motkolni, magát minden bölts; és tudos Férjsiak előtt infamillatette; midőn azt mondja vagy azt írja: Egy időben Philimer a' Gothusok Királya maga-hadát megfítálván a' táborból fok bofzorkányos Afzsonyokhat sapatatt ki; a' kik a' kistlen erdőben el-tévelyedtvén; a' többi között egy közüllök egy More vagy Märe nevű tisztátalan lélektől terhibén elfén; a' Magyarok attól szármoztanak. Hübbönd! és bés-telen ember! ki a' tisztátalan lélektől el-foglaltatván egy igaz régi; és jeles Nemzetről ily nagy hazugságot világ nyelvére adni nem szégyenlették; 2)-szor. Mások a' Magyar Nemzet eredét Hunnor és Magor két testvér atyafiakról akarják le-hozni; de hihetőbb hogy Hunnor nevű ember soha a' világon se volt; mellyről alább midőn a' Magyarok neveiről szollunk; bővebben fogunk emlékezni. 3)-szor. Némellyek I. Mos. X. R. 2. w. így ökösködnak; hogy Jáfetnek fia a' többi között Magok és Madai-voltanak; azern a' Magyarok a' kettő közül vala-mellyiktől szármoztanak; a' mellyről fok szót szapq.

rittani nem szükséges, mivelhogy a' Magyarok Noé Patriárkától, a' Mágog és Madai nagy-attától vették eredeteket mint szintén más Nemzetek is. 4.) Szer. Azt is beféllik holmi emberek, hogy a' Magyarok Indiának észak felől való részeiből, a' nagy Mágol Király birodalmának szomszédságából költöztenek volnaki; holott régentén a' Szák nevű Nemzettségek laktanak Usbeck nevű tartományon túl, kiknek maradéki több atyafiaival együtt idővel öfve szövetkezvén, Tatár Országból Cin Chán, és Themir Chán Királyságok alatt Indiába költöztek, és a' nagy Mágol birodalmának azt a' gyönygel rakott országát el-foglalták; a' honnan egy Mannis Niger nevű ember nem ok nélkül írta, hogy annak a' föld népének vezetéke neve a' mint ő értette *Magin*.

TOPPELTINUS Orig. Transylv. Cap. IV. pag. 37. a' Szomósközi históriájából azt írja, hogy ebből az Országból jött volna ki nem igen régen, és talám az ő ideiben egy követ Konstantinápolyba a' Török Tsászárhoz; meg-értvén pedig azt, hogy Rudolphus Romai Tsászárnak egy Europai Magyar Országból küldött magyar Követe volna Konstantinápolyba, azt magához hívatta, 's egy mással beszélgetvén a' többi között a' Rudolphus Tsászár Követinek ezt vetette szemére: „Azt hallom hogy ti idegen Nemzetnek adjátok Léányitokat, és idegen Nemzetek közül vésztetek magatoknak Felelőget. — Mellyre a' Rudolphus Követje ezt felelete. — Meg-esett, és már szokásban is ment ez a' dologmi közöttünk; a' mellyre az Afiai Magyar ezt mondotta: „Ez az oka hogy ama vitézi erő és ter-mészet, mellyel régen az egész világot el-rémitet, tétek, ti-bennetek lassan lassan el-alutt és meg-tompult. — Mi pedig (a' kiktől származtatok a' mint

„ité-

„ítélem) magunkat az idegenek közé való Házon-
 „fágtol, és el-kortsofodástól úgy annyira örizzük,
 „hogy a' ki azt tselekedné, a' halállal büntettet-
 „nék-meg. Innen vagyon hogy noha a' mi Orszá-
 „gunk körül sok bárdolatlan népek laknak, mind-
 „azonáltal még is a' mi régi és tiszta Nemzetünk
 „tulajdon vitézi erejével magát azok ellen eleitöl-
 „fogva mind e' máj napig meg-oltalmazta. — Most
 „sem azért küldött engemet a' Magyarok Királya,
 „hogy a' Török Tsászártól félvén, tölle békesféget
 „avagy Szövetséget koldulna, hanem csak esme-
 „rettségnek és barátságának okáért küldött hozzája
 „s a' t.“

Tegyük-fel azért, hogy akár holott lett légyen
 nap-keleten a' Magyaroknak tulajdon leg első félsz-
 ke; De

Kérdés. Mi módon származtanak azok olyan
 meszszünnen Sarmátiába, és onnan miképpen nyo-
 multanak-ki rész szerint Északra, rész szerint pedig
 Nap-nyugatra?

Felelet. En ennek semmi egyéb okát nem ta-
 lálhatom, hanem a' mit STRAHLEMBERG ír sok-
 szor említett könyvében pag. 164. hogy Ogus Chán
 a' Mungálok Királya Krisztus Urunk születése előtt
 670. ezstendőkkel SOGDIANA Tartományában, a'
 mellynek ma Csozaki-Horda a' neve, és a' Caspium
 tengerének Észak és Nap-kelet felől való oldala
 mellett fekszik, igen temérdek sereget gyűjtött egy-
 ben, a' mellyel Dél felé el-indulván USBECK Tar-
 tományának ment Buchara és Balck avagy Bactra
 nevű városa felé, a' holott seregét meg-bővítvén
 Persiának Chorasán nevű Tartományában és Mé-
 déa Országán által (a' mellyről Esdr. a' VI. R. 2.
 w. és Dán. IX. R. 1. w. emlékeznek) a' Kana-
 hára földére le-ereszkedett, és éppen Egyiptomig
 le-

70 V. RÉSZ: A MAGYAROK.

re-ment; és mind ezeket az Országokat tüzzel vagy fűvel pusztitván 's fel-prédálván Syria és Assyria felé visszafelé tért, holott egy darab ideig Damaskus Városában meg-telepedett és meg-nyugodott, arról tanácskozáván az alatt, hogy az erővel fel-szedett; és velle vitézkedő teméntelen sereggel mit kellesték flelekedni: annak-okaért Seregének egyik részét, mellyet Asíriából hozott, a' fekete Tengeren túl Paphlagonia és Pontus Tartományai között, holott régentén Galatzia volt meg-telepítette, és meg-állította. Erről a' meg-telepedésről vagy meg-állásról vették a' magok nevezeteket a' Galaták, Colataknak, avagy Galluloknak; mert Mungál nyelven *chall* annyit télsen mint magyarul áll, vagy meg-áll, el áll, *Callos Gallos* annyit télsen mint állott, el-állott, meg-állott; a' honnan idővel annakután, na ez a' nép Európába jött, és a' mai Gallus vagy Frantzia Nemzettség ennek a' népnek maradéka. Seregének pedig másik részét, mellyet Médéa Tartományából szedett volt-fel, a' Caucausus hegyén által a' Tanais és Volga vizéig helyhez-tette, melly új Colóniának annak-utánna a' Görögöknél *Sauro-mata* neve lett, a' Római Historikusoknál pedig *Sarmat* avagy *Sarmata*, az Országának pedig a' mellyhen laktanak *Saurmádia* vagy *Sarmádia*, a' melly nevezetet mind a' Görögök mind a' Romaiak ennek a' Nemzetnek tulajdon született nyelvéből vettek. — Ez az új Colonia idővel megszűnt ki-terjedett, és Scythiában a' Volga vize mellett éppen az északi jeges tengerig ki-szélesedett, 's Tribusonként el-osztott. Nevezte pedig őket Ogus Chán Vigur avagy Uigur nevezettel a' kik annak-utánna sok idővel két részre szakadván, a' szomszéd nemzetektől Unn-uigur, és Dokos Uigur nevezeteket vettek magoknak. Ezt a' históriát STRAHLEMBERG

DIO.

DIODORUS SICULUS írásának II-dik könyvéből pag 127. próbálja még, mellyet HALICARNASSUS HERODOTUS históriájának IV-dik könyvében egy kevésbé külömb szokkal ad előnkbe. Midőn a' Médusok az Assíriai Monarchiat Dárius és Cyrus előtt mint egy 80. esztendőekkel Cyaxar Médiái Királyn ideiben el-akarták volna foglalni, és már Ninus Városát meg-is szállották volna, egy Madües nevezetű Scythiai Király témentelen Scythákkal hirtelen a' Médusok Taborára ütezt, és őket meg-győzvén, egész Ásián, Nap-kelettől fogva Egyiptomig 28 Esztendők el-folyások alatt uralkodtanak. Vegézetre a' Médusok a' Scythák uralkodását el-unyán, egy este őket jól elvendégelvén és meg-részegetvén, nagyobb részét azon éjjel meg-ölték, és a' Médiái Monarchiát Ásiában ismét fel-allították.

II.)-szor. A' mi a' *Magyaroknak* külömb külömb féle neveit nézi látsuk azokat ilyen rendel:

1.)-ben. A' Magyaroknak Kálmuk és más Scythiai szomszéd Népek között *Vigur Uigur*, és *Oigur* nevek volt, mellyet nékiek ama híres és nevezetes Mungálok Királya, OGUS CHAN adott vólt, melly annyit téfzen, mint öfzve szövetkezett Atyafisagos Nép. Minek-utánna pedig ez a' Nemzettség Scythiában igen el-szaporodott, és mint egy két részekre oszlodott vólna, annak-utánna a' két szomszéd Népek is, két különös Nevekkel kezdték őket egymástól meg-külömböztetni, ugymint egyik Részének Neve lett *Unn-oi-gur*, a' másiknak pedig *Dokos* vagy *Nokos*. — *Ui-gurr*, Unn és Vonn a' Jakuti, Kazoni, és Krim-i 's más Tatárok nyelvén annyit téfzen, mint tiz, mellyre nézve Unn-uigur, nem egyebet, hanem tiz öfzve szövetkezett atyafias nemzetet téfzen. *Dokos Tokos*, és *Bokur*, ugyan az említett

Ta

Tatároknak nyelvén annyit tészen, mint *Kilentz*; minekokáért *Dokos* Uigur, semmit nem egyebet, hanem kilentz öfzve - szövethetett Atyafias Népet tészen. Ettől a' Mungál és Sibériai's Krimi Tatár Nemzettől szármoztanak a' Romai Historicusok Írásaiban ama sok tekervényes fatsaros, és sok rosszúl prononciáltatott Magyar Nemzetnek nevei, minéműek: Urgus, Ugrus, Unogarus, Ünugrus, Igurcus, Ungarus, Kut-urgurus Ut-urgurus, 's a' többi.

Meg-tártásra méltó dolog ez-is, hogy *út* és *itia* annyit tészen a' Magyarok Scythiában lakó maradáki között, mint mi nállunk viz; minekokáért Ut-urgur viz mellyéki Magyarokat jelent. Innen vélszen nevezetet a' Székely földön ama folyó viz mellynek neve *Fekete úg*, az az *Fekete Víz*.

II.) Második emlékezetes Neve a' Magyaroknak a' 'Sidok Írásaiban Hassármauth, mellyet *Arnoldus Montanus* in *Adparatu Biblico* így magyaráz; hogy a' Halál házat, és ifzonyu veszedelmes helyet 's népet tészen. De a' Sidok abban a' Vélekedésben izoktanak lenni, hogy tulajdon nevezeteket vették volna Joktánnak harmadik Fijától, Hébernek Unokájától, kinek neve volt *Hasarmávet* 1. Mos. X. 26. w. A' Görögök között Magyaroknak neve Sauromatos volt; melly fölül némelleyek azt tartják, hogy a' Görögök a' Magyaroknak ezt a' nevet azért adták volna; mert ennek a' Nemzetnek szeme állása vagy ábrázatja, olyan ki-düllyedett és sárgálló, mint a' *Gyéknek*, melly állatnak neve a' Görögöknél Sauros: De senki ne gondolja, hogy a' Görögök olly gorombák lettenek volna, hogy a' mi jeles Nemzetünket tsúfságból, egy olyan alávalo, és hafzonta on Al-lathoz hasonlították volna, a' millyen a' Gyék; ha-

nem

nem azt a' nevet magoktól a' Magyaroktól hallották és tanulták, a' mint ezt alább mingyárt ki-be-fzéllem. — A' Romairégi Historicusok ezt a' nevet így fejezték ki: Sarmata, Sargata, Saurmadera, kiket VALERIUS - FLACCUS Lib. VI. Flavos Crine Satorchias szokkal irt-le, melly annyit téfszen, mint sárga haju Satárka Hellyesen irta VALERIUS FLACCUS, mert a' mi Nyelvünken Sár Sárig Sárga, annyit téfszen mint, luteus croceus, flavus, Artlim, Chím Chum annyit téfszen mint Masculus, Vir, Mas. Mádía, vagy Média pedig annak a' Tartománynak nevet a' mellyben a' mi Nemzetünk eleintén lakott; mellyre nézve Sarmadiár annyit téfszen, mint flavus crine Medus, az az Média Tartománnyából valo sárga haju ember, ésigy *Médiár Magiár* vagy a' mint a' mostani emberek írják *Magyar*, annyit téfszen mint *Médus*.

Igy magyarázta STRAHLEMBERG ezt a' neve, sokszor említett Könyvében. Nem is ok nélkül, mivel HERODOTUS Lib. I-mo. mellyet Clio neve alatt irt-le ezt mondja: Média Tartománnyában, az ő ideiben olyan nevű Nemzettségek laktanak, kik így neveztettenek: Busæ Paretaceni, Struchates, Arizanti, Budi Magi; mellyek közül az utolsót a' negyedikkel ha össze ragasztják e' léfszen belölle: Magi Arizánti; hadd-el ennek két utolsó sillabáját, és Magi Ari nevezet származik belölle. De Libr. VII. Világosabban fejezi-ki, a' dolgot, midőn így szoll: *Medi eodem ornatu instructi militabant, ac Persæ, nam haec Armatura Medica est, non Persica, Habebant autem ducem Tigranem Achaemenidem. Hi quondam ab omnibus vocabuntur ARII.* Ezekhez képest valamiképpen a' Nap-keleten lako Mungál Nemzet, fekete Mungál, és sárga Mungál, különös nevezetlei meg vagynak egy mástól különböztetve: Ugy színtén a' Magyar Nemzet is mind ma,

ma, mind régentén meg volt különböztetve; melly szerint némely része Nemzetünknek neveztetett Sár vagy sárga Magyarok. Innen vagyon hogy a' mint STRAHLEMBERG pag. 165. írja: még ma is Scythiában, *Bástiri Cozaki-Horda, Ostiaki, Permiai, Potiaki* népeknek, kik többnyire a' Magyarok maradéki, veressel sárgálló hajok és Abraszajok, a' kék szemek vagyon, és némely Attyok-fiai között ezeknek nevek Sár-úfókü. Ellenben pedig a' *Czeremissi, Ámuki, Vogulitzi, Morduabéli, Lapponiai*, és némely Finnai Magyarok Attyafiaiak, barna hajok, és kisded barna szemeik vagynak.

Azt írja STRAHLEMBERG; hogy a' Kristim nevű Tatárok között, kik a-Culim és Jenizei folyó vizek mellett, nevezetesen pedig Crasnojahr Scythiai Városban laknak, ollyan Tatárokat is látott, a' kik közül némellyeknek mind testek, mind hajak, tarka barka volt, mint a' Párdutz bőre: némellyeknek holtszán le-nyuló tarkalága, mint a' Tigris bőrének, másoknak pedig jobb felől hajok fejr mint a' hó, bal felől pedig fekete, mint a' szén; kik közül némellyek természet szeit úgy születettek, némellyek pedig betegségből lettenek ollyanokká. Ezeknek vezetékek nevek *Piegaga*, a' vagy *Piestra* — *Horda* kiket a' régiek *Pictus* Embereknek neveztek.

III. Vagynak a' Magyaroknak több Nevei is az Historicusoknál, u. m, Hun, Chun, melly szók után a' Magyarok *Us*. Terminatiót vetettenek, és lett belölle *Hunus, Hunnus, Chunus, Chunnus*. De ezek a' szók a' mi Nemzetünknek, nem tulajdon nevei, hanem vették az Europai Népektől; vagy ama fellyebb említett Unn és Vann nevezetektől; vagy pedig Chun, akár Mungál, akár Magyar Nyelven annyit tézen; mint Him, Férfi, vagy deákul Mas, Masculus, Vir. Innen vagyon, hogy

a' Magyarok között Künság annyit téfzen, mint Férjfiakból álló sereg, avagy sokaság, mint ízintén a' Németeknél is Mannschafft annyit téfzen, mint Férjfiakból álló sereg vagy sokaság. Ne gondold pedig, hogy ennek a' Szónak Hunus vagy Chunus a' Kummánus nevezettel valami rokonsága volna; mert egy tsep-is nintsen, mivelhogy Chumin Tatár nyelven annyit téfzen mint főveny, Mann annyit mint Ember; és így Chummánn, femmit egyebet nem téfzen, hanem fővenyes helyen lako Embert.

Némelly emberek ezt a' Hun és Chun nevezetet ama két magyar szótól *Honn*, vagy *Honnya*, akarják le-hozni, mások pedig úgy gondolkodnak, hogy Média Tartományában vagyon egy régi Királyi Város, éppen az Aktamár Tava torkában, mellynek neve Van, és talám arról a' Városról származott a' Hunnusi Nevezet. Ennek a' Chun vagy Hunnus nevezetnek Synonimája az Arr Nevezet, melly is a' mint fellyebb rolla emlékezőm, tsak annyit téfzen mind Mungál, mind Magyar Nyelven mint Him, Férj, Bak, Kan. Inpen Szármoztanak a' külső Nemzetek között, amaz idegen és helytelen pronuntiatók minéműek: *Abar*, *Avar*, *Akar*, *Ur*, *Urius*, *Ororius*, 's a' többi. Ezeken kívül HERODOTUS a' régi Scythiai Magyarokat a' maga Írásában Neurus névvel illette: De e' Krimi Tatár szó, holott Neuviz annyit téfzen, mint hajnal, avagy Nap-keleti Népség.

III, A' Magyaroknak Nemzettségi közül leg régiebb Attyokfia *Elsőben* a' Mungál és Kálmuk Nemzet. Lako helyeit ennek a' Népnak nézzed a' Geographica Mappában. Olyan szokás vagyon ő közöttök, hogy minekutánna az Afzszonyok szülnek, nem mehetnek másoknak Társaságába mind addig, valamig

egy

egy rakás tüzőn, a' Pap és a' maga Attyaslat előtt tisztlásnak okáért háromszor által nem ugordnak. Melly tzerémoniat ok Tisztulásnak neveznek. A' nyakokban egy három fejű kitfny képetskét hordoznak, mellyet külömb külömb mate-riákból formálnak, és házokban-is tartanak.

Ez a' Nemzet régentén háromszor ütött ki Országából, és sok Országokat fel-koborolván számtalan Népeket öszve-rontott.

Első ki-rohanása esett Krístus Urunk Születése előtt 670 Efstendöben Ogus Chán idejében, kiről oda fel emlékeztünk.

Második ki-rohanása ennek a' Népnek esett a' XIII-dik Seculumban, Krístus Urunk Születése után 1240 -41 -42 Efstendökben Báltius Chán idejében. A' ki Erdélyen, Magyar Országban és Siléfián által-menvén, HENRICUS Legniczi Hertzeget Tseh Országban meg-verte, 's kilentz Sákokat keresztényl füllel meg töltvén, gyözedelmi pompával magával haza vitte. Ezek vóltanak ama nevezetes Tatárok a' kik IV. Béla Király idejében, Erdélyben és Magyar Országban hét Efstendökig laktanak, 's annakutánna ki-verettetenek, mint a' Kalendáriumban rövideden fenn van jegyeztetve. Ennek Két-Hadnagyjával u. m. NAZAJA, és THELEBUGA Fejedelmekkel ütközött meg 1259 Efstendöben BOLESLAUS Lengyel Király, kiket erőssen meg-vervén, az ő hartza helyén kilentz 'Sákokat töltött-meg Kálmuk füllel és így a' Tseh Országban véghez vitt Vér-ontást egy summába meg-tromfolta.

Harmadik ki-rohanása ennek a' Népnek esett a' XV-dik Seculumban, Krístus Urunk születése után 1412 efstendöben, midön THEMIR CHAN, Bajazetes Török Tsászar hadát Anghuria Várossa mel-

Mellett igen meg-verte , magát Bajazétés Török
 Tsáfzár , kinek a' Törökök Gelder , az az, Meny-
 kö a' Görögök Lajlapa, az az, Szélvész nevet ad-
 tanak, Feleségestől edgyütt a' hartzon el-fogatta,
 és igen nagy betsülletben tartotta. Egykor pedig,
 mikor egy Szönyegen ülnének ketten, Thémir Chán
 ilyen beszélgetéshez kezdett : „ Nagy hálá adással
 „ tartozunk mi mind ketten az Istennek, hogy én-
 „ nekem sánta lévén olyan nagy Országot a'
 „ dott, mely Indiától fogva Sebestia kapujáig ter-
 „ jed : Tenéked pedig fél szemű lévén, Szythiától
 „ fogva a' Birodalmat éppen Magyar Országig ter-
 „ jesztette. Ha tettzenék fel-osztani a' Földet,
 „ mit adhatna többet egy sánta és vak embernek?
 „ Azt kérdem azért tölled oh Tsáfzár! meg-köszön-
 „ tedé valaha a' mindeneket teremtő Istennek,
 „ ezt a' veled közlött jó akaratját, hogy Tégedet
 „ Török Tsáfzárrá tett ? Kinek felele Bajazétés :
 „ Hogy ő arról soha nem-is gondolkodott : Mel-
 „ lyre monda Thémir Chán : Netszúdald tehát hogy
 „ háládatlanságodért illy nagy nyomoruságba estél.
 „ Egyébaránt hogy tégedet Isten fél szemű lévén
 „ Török Tsáfzárrá , engemet pedig sánta lévén
 „ ennyi sok ép szemű és ép tagu emberek felett Ta-
 „ tár Chánná tett, ne gondold hogy a' mi érde-
 „ münkért tselekedte volna. Azt-is kérdem te
 „ Tölled, hogy ha Te engemet el-foghattál volna,
 „ ugyan vald meg mit tselekedtél volna velem?
 „ Mellyre mérgesen felelvén Bajazétés azt mondja :
 „ Tégedet ha el-foghattalak volna , egy Vashol
 „ tsinált kalitzkába tétettelek volna , és minde-
 „ nütt magammal hordoztalak volna. Mellyet
 „ halván Thémir Chán , Bajazéteft egy vasból
 „ tsinált kalitzkába rekesztette , és mint valami
 „ fogoly madarat , mindenütt magával hordoz-
 tatta ,

„tatta, miglen Bajazétes fejének fokszori vasba való verődése miatt végezetre megholt. Ez a Thémir Chán Bajazétesnek számtalan ezer Vitézeit vágta le, és kisebb Afiat minden Gazdagságából fel-prédálta. A' Caspium Tengerén túl, Usbeck Tartományában egy Othúvár nevezetű Városban ez a Vitéz Thémir Chán megholt, és Samaricánd nevezetű Városban temettetett el.

Második és legközelebb való Attyasfai a Magyaroknak a' Vogulitzi Népek, a' kik Sibiériában Muszka Országban, Ugoria Tartományában lakának, és az ő nyelveken a' magok nevek *Nand-schi- Dschin*. — Ezek ma is pogányok, és tudálatos Isteni tiszteletet vizsnek véghez, tudni illik vagyon fábol imigy amugy öszve-rakott Templomjok, és abban egy Asztalok, s az Asztal alatt három füzött medvéket állittanak fel, a' melly mellett két felől két ember áll két hosszú veszfzövel, és azt a' kezében mozgatja, a' harmadik pedig haragoson egy nagy fejszével bémegyén a' Templomban, és nagy rikoltással a' medvékhez futamodván a' fejszét fejekhez mérégeti, és tettet mintha őket agyon akarná verni. Ama két veszfzős ember pedig azt a' haragos fejszés embert telen delitti, és magokat mentetetik, ezt mondván: hogy ők annak nem okai, hogy a' Medvék meg-lövettetnek, hanem annak a' Nyil és a' vas az oka, a' melyet az Olaszok és a' Muszkák szokának készíteni. — A' mig pedig az ilyen tzerémonia közöttök véghez megyen, az alatt az idő alatt más rendbéli Férjsiak és Aszfzonyok Medve huszt fűtnek és főznek, a' mellyből minekutánna jól vendégeskednének, annakutánna vigadnak és tántzolnak. — Innen vagyon hogy LOCCENIUS Leg. West. Goth. pag. 107 azt jegyzette-meg, hogy a' Hunnufok

nufok régentén három kutya fejjel áldoztanak, noha ezt Loccenius roszszul írta, mivel azok a mellyekkel a' régi Hunnufok áldozatokat tettek nem kutya, hanem Medve vagy egyéb vadak fejai voltak. — A' mi a' nyelvét illeti ennek a' Népnél, a' mind a' számlálásban mind egyéb szokásban a' mi magyar nyelvünkhez leg közelebb járul.

Harmadik rendbéli és igen közel való Attynai a' Magyaroknak Scythiában az Otiaki Népnek. — Ezek is Sibériában laktanak az Irtsich folyó vize mellett, kiknek is az ő nyelveken az ő nevek Choritzso, mások pedig őket Sari Tschetch, vagy Sarga üstökű népeknek nevezik. — Ezek is pogányok, vagyon mindazonáltal nékik is Templomok mint egy holzszu Tsüt, nyirfa hajjal béfedve, és az egyik végiben magossan gerendákhól egy oltár vagyon építve, a' mellyen fából ki faragott két bálványok vagynak, az egyik Férjfiu, a' másik pedig Afzszony ember formára ki faragva, a' mellyek minden nemű rongyokkal, és külömb külömb színű foltokkal fel vagynak öltöztetve. — Ezen bálványok körül, körös környül fából Szarvasok, Nyulak, Lovak, Rokák, és egyéb állatok vagynak ki-formálva, és rongyoson fel-öltöztetve. — Midőn az emberek ebben a' Templomban bemennek, semmi egyéb Isteni szolgálatot nem tésznek, hanem csak sétálnak, és mint az egerek a' szájjaikkal tisztognak, és futyognak. — Ennek a' népnek ennek előtte olyan szokása is volt, hogy minden efitendőben egy egy ifjú Legényt, és férjhez menendő Leányt vetettenek az Obi folyó vizébe, a' kiket a' viz' Istenének áldozatul és ajándéku adtanak, nem külömben mint az Egyiptombéliek, is régentén a' Nilus folyó vizével tselekédtenek, Ezek magok felől azt mondják, hogy ők a' Conda vize

vize mellől, a' melly az Obi folyó vizében megvan, költöztenek volna-el, és azért Condichuiaknak nevezetnének. — Azt is beszélik hogy őket más néven *Tschuludinak* hívnák; mert *Tschu* közöttök annyit téfzen mind föld, és magokat azért nevezik *Tschuludinak*, mivelhogy mint szintén a' gom-bák, ők is régentén a' földből szintugy termettenek volna. Lásd STRAHLEMBERG pag. 64. Innen származott ez a' szó is hogy *Tséléd*.

Negyedik rendbéli atyáffiai a' Magyaroknak Viátka Tartományában laknak, a' kiknek az ő tulajdon nevek magok között *Arr* és *Arrintzi*, avagy *Arrinci*. — Midőn Strählemborg ezek között mulatozott volna, azt tudakozta tőlük, hogy magokat miért nevezik *Arrintzinak*, és honnan vagon az, hogy ők olyan kevesen vagnak, 's még-is nékiek tulajdon különös nyelvek vagon? mellyre ők azt felelték: hogy az ő nyelveken *Arr* annyit téfzen mint magyarul *darás*, a' melly állatnak olyan árja vagy fullánkja vagon, a' mellyel ha az embert és a' barmat szurdálja, és ha sokan egyben gyűlhetnek, az embert és a' barmat meg-is ölik. — Már pedig a' régi időkben ők is igen nagy és hatalmas népek vóltanak, és sok embereket meg-ötenek mint-szintén a' darások, 's erre a' hasonlatosságra nézve vették és vállofztatták ők-is magoknak ezt a' nevet hogy *Ar*, avagy amint az Oroszok nevezik őket *Arintzi*. — Azt is beszéllették magok felől, hogy egy időben régentén az ő Országokra igen igen sok számtalan kigyok rohantanak a' melly kigyoknak olyan nagy fejei vóltanak, mint szintén az embernek; és mint a' nap úgy tündöklettenek, a' mellyekkel sokáig hartzoltanak, de végre meg-győzetettek, 's a' kigyok miatt sokan el-vesztenek, és

Orfzá.

Országokból el-pufztultanak. — Ugyan ezen Historiát írja felölle HERODOTUS Lib. IV. in Melp. a' kiket Neurofoknak-is nevezett. — A' mi ennek a' Népnek a' nyelvét illeti, az a' Magyaroké-hoz hasonlitt, a' honnan könnyen észre vehetjük, hogy ők-is a' Magyarok maradéki légyenek.

Ötödik rendbéli Attyafiai a' Magyaroknak Permia Tartományában laknak, és a' magok nyelveken magokat *Sudáki* avagy *Comi* nevezettel nevezik. — Ezt az Országot a' régiek *Biarma* tartományának-is nevezték, ma pedig ennek a' Tartománynak Mufzka nyelven Perma-Velikie a' neve. — Ennek lakossai régentén mig a' pogányi letettségben vakoskodtanak a' tüzet, a' vizet, és egy aranyból öntött *Solotta Babba* nevű Aszszony képét imádták; de Krisztus Urunk születése után 1343-dik' esztendőben, midőn Mufzka Országban WASILIUS DEMETROVITZ, Görög Országban pedig EMMA-NUEL uralkodának volna, ezeknek idejekben *Stephanus Premszki*, *Hyerasim*, *Peterim*, és *Góna* nevű férjfiak fáradságok által Görög vallásra állottanak, — Ezek a' magok régi tiszta nyelveket Orosz, Tatar, és más féle nyelvekből álló Szókkal igen meg-elegyítettek; mindazonáltal ugyan tsak megtettzik, hogy ők is a' Magyarok' maradéki.

Hatodik rendbéli Attyafiai a' Magyaroknak Scythiában a' Czeremissi vagy Scheremieffi népek. — Illyen nevezetű tartomány pedig kettő vagyon, egyiknek a' neve Czeremissi *Lugowija*, az az, tér és 'sik földön fekvő Czeremissi Tartománnya, a' másíka pedig neve Czeremissi *Sanagornya*, az az, Czeremissi hegyes völgyes Tartománnya. — Ezek jobb felől, amazok pedig bal felől a' Vólga vize mellett laktanak, a' kik minnyájan pogányok, és a' Cásari Gubernátorlágtól függenek. — Semmi

F

KÖBÖL

köböl vagy fából faragot bálvánnyok, vagy öntött képek nintsen, hanem az Istent a' magok nyelveken JUMALA nevezettel nevezik, a' kit a' magok zöld fák alá (mellyeket ők szent fáknak tartanak) seregenként gyűlvén, és az ég felé kiáltván, úgy tisztelnek. — Azt hiszik hogy az Isten örökké való és mindenható, minekokaért semmi némű ábrázatban ki-formálni nem lehet. — Néha néki barmokat áldoznak, a' melyeknek bőreiket, és tsontjaikat magok zöld fákra terittik, 's aggatják, és ott hagyják, hogy a' szél miatt el-rothadjanak. — Ezen kívül midőn igen nagy szükségekben ettől a' Jumálától valamit kérnek, az áldozatot az ő számára ilyen módon készittik-el. A' tűzben egy darab kenyeret és huft vetnek olyan véggel, hogy annak sülti kedves áldozat gyanánt légyen; azon közben szájokat az ég felé fordítván ezt kiáltják, JUMALA *sargala!* JUMALA *sargala!* az az, *Ur' Isten!* könyörülj mi rajtunk. — Semmi-némű Templomjok nintsen, hanem csak a' zöld fák alá szoktanak gyűlekezni. — A' Réntek napot mindenek felett legszentebbnek tartják. — Semmi némű Könyv vagy irás és betű közöttök nintsen, hanem mikor ezekről ő töllök tudakozodnak ezt szokták felelni; Hogy nékiek a' régi időkben mind írásai mind betűi mind pedig Könyvei vóltanak; de egy nagy tehén odamenvén azokat mind meg-ette. — Ezek magokat a' magok nyelveken Moré vagy Möré nevezettel nevezik. A' régi Hunnufoknak ezek vóltanak a' törőkei, a' kik felől azt hazudta Jorándes, hogy egy More vagy Märe nevű tisztátalan lélektől szármoztanak volna.

Hetedik rendbéli Attyafiai a' Magyaroknak a' Mordua Tartományában lako népek. — Ezek is pogányok, és Muszka Országon tul laknak a' Nishe-
neygo-

BIRODALMÁRÓL ERDÉLYBEN.

neygorodi Gubernatorság alatt. Házakban laknak, a' mellyeknek ajtait dél felé építették a' végre, hogy a' Napat annál inkább szemlélhessék, és midőn imádkoznának a' nap felé fordulhassanak. — A' Kementzéjeket és tűzhelyeket a' háznak észak felől való részében hátul építik, hogy azzal a' *Czuwaschi* Tatóroktól, a' kikkel öfzve elegyedtenek, és a' kik a' kementzéjeket az ajtó megé jobb kéz felől építik, megkülömböztessenek. — Az ő Isteneknek, kinek neve JUMISHIPAS ökröket áldoznak, és azonközben kérnek tőle mindeneket, a' mellyek az életnek taplálására nézve szükségeselek. — Lo huft nem esznek, hanem inkább díszno huft mint szintén a' Keresztények. — A' halottakat mint szintén a' 'Sidok egyenesen felállítva szokták eltemetni. — Több Feleséget nem tartanak hanem csak egyet; de ha a' magtalan találna lenni, rajta minden bántódás nélkül előbb adhatnak, és magoknak mást vehetnek. Ezek is a' Magyarok maradékai és atyafiai, a' mint a' nyelvekből megtettzik.

Nyoltzadik rendbéli atyafiai a' Magyaroknak a' Finniában lako népek, a' kiknek nevek magok tulajdon nyelveken *Soumalain* avagy *Soumeis*, de a' külső Nemzetek őket Finnusoknak hívják. Miért? Némelleyek azt mondják hogy Hunnus Vinnus Vinnus Finnus mind-egy, és egy népet jelent. Mások azt mondják, hogy az ettől a' Mungál szótól jö hogy *Van Vián* avagy *Bán*, a' melly annyit téfszen mint Fejedelem. Harmadik rendbéliek pedig azt mondják, hogy ez a' nevezet ettől a' magyar szótól származott hogy *fény* avagy *fényes*, *clarus*, *lucidus*, *illuftris*, vagy pedig *fene*, *ferus*, *dirus*, *crudelis*; item *sylva opaca terribilis*, ac' *ferarum plena*. Némelleyek azt is itélik hogy ez a' név Fin-

nus a' *Vim* és *Nim* folyó vizeknek nevérol származott volna, a' melly *Permia Tartománnyában* vagyon. En ezt tovább nem vizsgálom, hanem csak azt jegyzem-meg, minthogy ennek a' Népek neve a' maga nyelvén *Soumalain* avagy *Soumeis*, ama nevezet *Soutz*, *Svetz*, *Svecus*, is kettőség kívül onnan származott. — A' Finnusokhoz tartoznak, és véllek egy nyelven beszéllenek a' *Lapponia Livonia Jugria Estomia* és *Curlandiának* némelly keves tartományaiban meg-maradott Népek, a' kik minnyájan egy nyelven beszéllettenek, és azoknak nyelvek a' mi magyar nyelvünkhez igen közel járulnak.

Kilentzedik rendbéli Attyafiai a' Magyaroknak a' *Thora* és *Tomszko*i Városok között lako *Barabintzi* népek. — Ezek is pogányok, de különben hadakozáshoz szokott népek, Dobot és Zászlót ollyant viselnek, a' millyent a' Finniái *Lapponiai* emberek. — Ezek a' Népek a' feljebb említett *Ostia*ki néppel régentén egy Nemzet vóltanak, a' mint ezt önnön magok is mind a' két részről tartják, a' honnan ugy arányozhatjuk, hogy ezen említett népek a' mi magyar Nemzetünknek igen közel és vér szerint való Attyafiai. — Ezeknek a' *Mulzkák* között *Barabutz* a' nevek, az *Ostia*ki Lakosok között *Baramma*, a' *Krimi* és *Butsá*ki Tatóroknál *Barabuts*, a' külfő *Historicusok* írásaikban pedig *Adsbara* és *Assbara*, a' kik régentén *Permia Tartománnyában* laktának, és onnan költöztenek ki. Ezt a' *Baramma* nevezetet pedig ama *Finniái* szótól vették hogy *Varamma*, a' melly annyit télen mint hegyes, halmos, és dombos vagy város Tartomány. A' nyelvek az *Ostia*ki Népek nyelvekkel meg-egyeztvén különös Táblában fel-jegyeztetni nem vólt szükséges.

Ezen

Ezen kívül a' Magyaroknak sok Tribusai avagy Nemzettségei és Attyafiai is vóltanak, minéműek a' Cummanusok a' kik IV-dik Béla Király ideiben Magyar Országban jöttek, és a' kikről alább bővebben fogunk szollani. Némellyek a' Jászokat is ide számlálják, a' kiket OTROKOSI valóságos magyar Tribusnak nevez, és azt mondja, hogy Colcis Szigetiből szármoztanak, a' honnan régentén *Jáson és Herkules* Görög Király Fiak, *ÆTES* Király ideiben *Médéa* Colcis Szigete Királynak leánya árultatása által az arany gyapját ellop-ták, és Görög Országba vitték vólna, a' mint írja OVIDIUS Metamorph. Lib. VII.

Ezeknek felette a' Médéa Tartományában lako Népek minémű nyelven beszéllenek ma, én azt meg nem irhatom, hanem más embereknek jó igyekezetekre bízom; hanem utoljára éppen csak azt jegyzem-meg, hogy Scythiában alig vagyon egy Nemzettség, a' mellynek nyelvében a' jozonon okoskodo's vizsgálodo ember bővféges magyar szokat nem találna, a' melly dologgal én időt tölteni nem akarok, hanem csak azt jelentem, hogy a' Magyaroknak ha több maradék Attyafiai, avagy több adó fizető's szolgáló Tartományai voltak, mind azok más Népekkel mind nyelvekre, mind pedig lako helyekre nézve öszve zavarodtanak, és el-széled-tenek. Nevezetesen pedig Krisztus Urunk születése után 1200 esztendő tájban Zingis Chán MUNGAL Király ideiben a' Nap-keleti Indiának észak felől való résziben számtalan sok ezerezen takarodtanak, a' holott a' Nagy Mongól Birodalma fundáltatott, és mind e' mái napiglan tulajdon Királyoknak igazgatása alatt ott laknak. — Ne felejtjük-el itt ezt a' meg tartásra méltó dolgot, hogy a' *Maja* folyó vize mellett lako *Kistim* avagy *Kamatintsi* Népek

Népek között az Istennek neve ESS. Az *Akrasz* najár városa körül lakó emberek között, a' kiknek nevek *Ar*, vagy *Ara* az Istennek neve ISS. A' Méotis és Pontus Tengerének nap kelet felől való partján lakó régi Magyarok közt ASS. A' Mungálok között BURCHAN és TENGRI. A' Magyarok között pedig annak a' Felsőleges és ditsősséges méltoságu Valoságnak neve, a' ki a' Mennyet, a' földet, és minden benne való állatokat teremtette ISTEN. A' melly nem ama 'Sido szótól jő hogy *Ess* az az tűz, nem-is ama két német szótól *ist ein* származik, amint ezt b. e. *Kaposi Sámuel* Uram le akarta hozni, hanem a' fellyebb említett Scythiai szoknak ereje szerint az előnek, Viznek, tengernek, és minden áldásoknak Urát jelenti, mellyel én is a' Magyaroknak Attyafiáról való írást itten bé-fejezem.

IV. Azoknak a' Néhány Fejedelmeknek neveik következnek immár, a' kik a' Magyarokat Scythiában fel-szedvén, Erdély és Pannónia Tartományokba őket ki-hozták, és meg-telepítették. De mivelhogy ezt a' Historiát nálomnál régibb és tudosabb más emberek szélesen böven és szépen megírták; erre nézve én csak rövideden, és csak egy két három szokkal illetem.

I.)-ben. Leg első és nevezetes Fejedelem, a' ki a' Magyarokat fel-szedte volt, BÉLA, a' kinek a' neve a' külfő Historicusok Írásaikban BÉLAMBER és BÉLAMIR. — Erről ezeket jegyezzük-meg 1.)-ben. Hogy az ő Attyának a' neve (a' mint a' Magyar Historicusok tartják) KHÉLE, a' két Testvérének pedig KÉME és KADITSA. 2.)-szor elsőben is megverte és birodalma alá hódoltatta az Alanusokat és Roxalanusokat, a' kik Nemzetségekre nézve Oroszok és Rátzok vóltanak, a' melly a' Finniai nyelvből meg-tettzik, a' mellyben *Rox* annyit télsen mint

Rusz

Rusz, avagy Rojo, Alain pedig annyit téfzen, mint ember vagy Ferjfiu. 3.)-szor. Krisztus Urunk születése után 376-dik Esztendőben nagy erővel és haraggal a' Gothusokra rohanván, őket meg-verte, a' kitől HERMÁN-VITZ a' Gothusok Királya meg-ijedvén magát féltiben meg-ölte. 4.)-szer. VITHIMIRI annak fiját, és a' Gothusoknak Királyaát, három vérengező és mindenikben győzedelmeskedő hartz után Lovárol le-vervén meg-ölte, és Országát elfoglalta.

II)-szor. A' Magyaroknak második Fejedelme UL-DIN a' kiről rövideden ezeket tartfuk-meg 1.)-ben. Ennek hatalma alatt volt Sárus a' Gothusok Királya, Hadnagygya. 2.)-szor. Erdélynek és Magyar Orzágnak némelly részeiben lakozott, a' honnán Krisztus Urunk születése után 405-dik esztendőben Roma Várossa segítségére ment, melyet RHADA-GAILILIUS Vizi Gothusok' pogány Királya 400000 Gothusokkal meg-szállott volt; de STILICHO a' Magyarok segíttsége által igen meg-rontatta, a' kik Erdélybe, és Pannóniába vízfűzát tértnek.

III.)-szor. A' Magyaroknak harmadik Fejedelmek RUA avagy ROHA, a' kiről rövideden ezeket jegyezzük meg 1.)-ben. A' Scythiából kijött, és Pannóniában meg-telepedett Magyar Fejedelmek közül leg elsőben e' kezdett a' Királyi Titulussal élni. Meg-mondottam pedig oda feljebb, hogy *Khír* annyit téfzen mint *vállasztom*, *Alain* pedig annyit mint *Ember*, és így *Khír-Alain*, vagy rövideden *Királ*, annyit téfzen mint *vállasztott Fejedelmi Ferjfiu*. 2.)-szor. A' Romái Imperátorokhoz egy *ELSA* nevű Követet küldett ilyen Instructioval, hogy ha a' Romái Tanács a' közikbe szökött Scythákat vízfűzát nem adatná, tehát a' vélek kötött Szövetséget felbontaná. 3.)-szor. A' mig a' Romái Tanács a' Kö-

vettség

vetség iránt tanátskozott volna, az alatt a' Király meg-holt.

IV.-(szer. ÉTHELE vagy ÉDELE Krifus Urunk születése után 428. Elztendőben vállozttatott és emeltetett a' Magyarok között Királyságra. — Ezt a' nevet a' Magyarok mellett vitézkédő Gothusok elvallozttatták, és a' magok nyelveknek tulajdonsága szerint így fejezték ki: Addilai, melly annyit té-szen mint Édelinis, mivelhogy ő az Édel vagy a' Volga vize mellyéki körül való Magyarok közül való fejedelmi ember volt, melly folyó viznek a' Krimi Tatárok között még ma is a' neve Addis. PRISCUS Rhétor Görög Historicus Írásában ennek a' Királynak a' neve ATTILLAS. A' Romai Tudofoknál ATILLA, a' máj Magyarok között is, közönlégesen ATILLA, a' kiről summáson ezeket tart-suk meg.

1.)-ben. Az ATILLA Attyának a' neve MUNDZUK, a' kit másképpen BENDEGUZNAK is hivtának, a' mint némelly Historicusoknak is tettzik. Két testvér Attyafiai voltak, KÉVE és BUDA, avagy BLÉDA.

2.)-szor. A' mint a' Historicusok írják sok feleségei voltak, azok között pedig leg nevezetesebbek *Rekán*, *Kréka*, *Eska*, *Ildiko*, és úgy tartják hogy ezen utoljával való lakadalmának alkalmatosságával éjjel a' vére el-folyván L. elztendős korában meg-holt.

3.)-szor. Mihellyt a' Romaiak meg-értették, hogy a' Magyarok Atillát tették Királlyá, a' Tanáts mingyárt egy Plintha nevű követet küldött ő hozzája ilyen négy dolgokból álló Instructioval 1.)-ben. „ Hogy a' Romai Tanáts a' közikbe szökött Scythákakat mind-egyig ki-adja; de a' rabbá esett „ a' Magyarok őrizete aloll el-fzökött Romai vitézekért nyoltz nyoltz arannyokat fognának le-tenni.

„ 2.)-szor.

„ 3.)-szor. — A' Romai Tanács a' Magyarok ellen-
 „ ségével szövetséget a' végre nem köt, hogy a'
 „ zokkal együtt a' Magyarok ellen hadakozzan.
 „ 3.)-szor. A' Romai Nép a' Magyarok földén,
 „ és a' Magyarok a' Romai Birodalomban a' keres-
 „ kedéft szabadon folytathassák. 4.)-szer. A'
 „ Romai Tanács ezen Szövetségnek meg-erősfitté-
 „ sére a' Magyarok Királyának esztendőnként 700.
 „ fontból álló aranyat rendelt.

4.)-szer. Ezeket a' fel-tételeket Atilla el-fo-
 gadta ugyan, de a' Romai Tanács a' rendes Adot
 meg nem akarván fizetni, a' Magyarok ellené ha-
 dat indítottanak, és a' Romaiak meg-verettettek;
 mellyre-nézve a' Romai Tanács Atillához egy Ana-
 tolius nevezetű Követet küldvén, ilyen fel-tételek
 allatt meg-egyeztenek 1.)-ben. „ A' Romai Ta-
 „ náts az által szökött Scythákat Atillának kezi-
 „ be adja, 2.)-szor. Az el-múlt esztendőben meg-
 „ nem fizetett 700. font Arany helyett 6000
 „ font Aranyat adjanak. 3.)-szor. Attól a' gyöze-
 „ delemtől fogva a' Romai Tanács Atillának Ado-
 „ ba minden esztendőnként 2100. font Aranyat
 „ fizessen.

5.)-szor. Az Atilla lako helye Jászberényben
 volt, holott egy deszkából őszve gyalult szép palo-
 tát építtetett a' végre, hogy a' mellette lévő szám-
 talan sok vitézeknek a' táborozásrá tágos mezejek
 lenne, és a' körüllette lévő nagy folyó vizek az
 ellenségnek hirtelen való réá rohanása ellen bäs-
 tyája gyanánt szolgálnának.

6.)-szor. A' mi az Atilla Temperamentumát
 illeti Cholerico Melancholico sanguineus volt, és
 nagyra vágyodott, a' mellyet nem fegyverének öl-
 tözetének és egyéb szerszámjainak tizfraságában mu-
 tatott-meg, hanem a' hirnek, néynek, dicsőffég-
 nek,

nek, vitézségnek, az okosságnak meg-szerzésében, és a' kövekezendő dolgoknak előre való el-látásában 's meg-előzésében jelentett - ki. — Az egyenes Szívű embert szerette, ellenben pedig a' tökéletleneket és álhatalanokat gyűlölte.

7.)-szer. PRISCUS Rhetor Irásai-ból azt jegyzette meg OTROKOCSI Orig. Hung. Part. I. Cap. IV. pag. 113. 114. Hogy a' többek között Atillának egy ÉDEKON nevezetű Követje mulatozván Konstantinápolyban az ifjabb THEODOSIUS Görög Tsászárnak Udvarában, a' Tsászárnak egy Tanátsoffia a' kinek neve CHRISAPHIUS EUNUCHUS volt, azt kezdé a' Követnek titkon jóvállani, hogy Atillát orozva ölné-meg, mellyet ha meg-tselekedne, a' szeriint ő Konstantinápolyban nagy Uri-Méltóságra fogna fel-emeltetni. — Édekon az Eunuchus Tanáttsának ellent nem mervén mondani, tettetés képpen vélte jó. főt arannyokba meg-egyezik, mindazonáltal nagy, hogy azokat nékie minél hamarább el-küldje, a' mellyekkel a' maga igazgatása alatt lévő Vitézeinek kedveskedhesse, és hogy a' magára vállalt gyilkosságban annál jobban elő-meheessen. — EUNUCHUS Tanács Ur az Édekonnal tett titkos alkalmat az ifjabb THEODOSIUS Tsászárnak meg-jelentvén, tettzett nékie a' szándék: ÉDEKON pedig mind addig a' dolog-hoz fogni nem akarván, míg a' követtségben el nem jár, és Atillának választ nem viszen, Konstantinápolyból ki-indúl, meg-hagyván hogy az arannyokat nékie hiettséggel küldjék-el. Édekon haza érkezvén a' THEODOSIUS és Eunuchus szándékjokat Atillának mingyárt ki-beszéllette, és meg-vállotta, hogy ő a' dolgot ugyan szájával fel-vállotta, mivel attól tartott, hogy ha az Eunuchus javaslására a' gonoszságnak végben vitelére ígéretet nem téfzen; tehát őtet Konstantinápolyban meg-öletik. — De hogy a' szívé-

nek

nek a' gyilkosságra semmi hajlandósága nem lett lé-
 gyen, azt ezzel mutatta-meg, hogy azt a' gonosz
 végezést a' Királynak értésére adta. — Mind e-
 zekben THEDOSIUS Tsászár semmit nem tudván,
 Atillához két Követeket bocsát: úgy mint egyiket
Maximinust a' ki a' gyilkosság iránt való tanást-
 kozásba semmit nem tudott; másikat pedig *Bigi-*
lást a' ki a' Király halálára 50 font aranyokat vitt
Edekonnak, és a' maga fiját is el-vitte vala magá-
 val. — A' Követek meg-érkezvén Atilla őket Ki-
 rályi módon fogadta, annak-utánna pedig az Er-
 szényt, a' mellyben az 50. font arany volt *Bigi-*
lástól el-vévén, ötet fenyegetni kezdedette, hogy ha
 mindeneket meg nem vall: tehát a' velle jelen lé-
 vő fiját szeme láttára meg-öleti. *Bigilás* szánván a'
 maga fiját, a' Király előtt mindeneket meg-vallatt.
 — Ezeknekutánna elé szollitván két fejedelmi tanult
 vitézeit, ugymint *Orestest* és *Eslást* monda nékik:
 Te *Orestes*! vesd a' nyakodba ezt a' zatskot a'
 mellybe *Bigilás* az aranyokat hozta, 's vidd THEO-
 DOSIUS Tsászár eleiben, és az Imperator előtt
 kérdezd meg *Eunuchust* ha ismerié ezt az erszényt
 vagy nem? Te pedig *Eslás*! ezt mondd az Im-
 peratornak: THEODOSIUS fejedelmi Atyának ma-
 radéka, Atilla is fejedelmi Atyának maradéka,
 Atilla is fejedelmi hirrel névvel fénylő Atyának
 MUNDZUK-nak (ki is Nemzettségének öröklég sze-
 rint réa szálott ditsőffégét meg-tartotta) valóságos
 Fija; De THEODOSIUS a' maga eleinek szabadságát
 el-vesztette, midőn Atillának Ado-fizető szolgájává
 lett; mellyre nézve THEODOSIUS szolga lévén go-
 nosz dolgot tselekedett, midőn hitetlenül a' maga
 Ura élete után olázkodott: tudja-meg azért THEO-
 DOSIUS, hogy mind addig hitetlen szolgának nevezni
 meg nem szünöm, valameddig *Eunuchust* meg nem

életi. — Mindazonáltal az *Eunuchus* meg-öletésében semmi nem tölt, mivel Atillának mind maga az *Imperator*, mind pedig *Eunuchus* sok arannyokat ajándékozván, azokkal ötet le-tsendesítették. Meg-öletteé Atilla a' maga öttét Budát avagy nem, minthogy *PRISCUS* erről az erőszakos halálról semmit nem emlékezik, némellyek kétfélegben hozzák, (noha ő ebéden Blédának egyik Felesége asztalánál volt.)

8.)-szor. Atillának egyéb vívelt dolgait elő számlálnom nem szükség, minthogy azok más *Historicusk*nál bővebben meg-vagynak írva, tsak azt jegyzem itt meg, hogy ő is életének L-dik esztendeiben *Krisztus* Urunk születése után 450-dik esztendőben meg-holt. — Meg-tartásra méltó dolog ez is, hogy az alatta valo Népek írásba akart törvényt szabni, a' mellyek mindazonáltal el-vesztenek.

9.)-szer. Atillának a' többi között két fja maradt, ugymint *DENGIZITS* a' nagyobbik *Kréka* nevezetű felelőségétől való, a' ki még az Atilla ideiben *Pannoniától* fogva a' fekete tengerig lako Népeknek *Præfectus*ává tétett. A' Kisebbik pedig *IRNAK* a' ki az *Attya* halála után égefz Pannoniát birta.

10.)-szer. Ezek ketten *LEÓ* Konstantinápolyi Királyhoz Követeket küldvén azt kívánták, hogy az említett *Imperator*, és az Atilla fiai között az ellenkezésnek szakadjon vége, és mind a' két részről barátságosan, és békefélegesen éljenek. A' kereskedést egyik a' másik földén gyakorolhassák. De *Léo* Imperátor az Atilla fiainak izeneteket semminek állitván, és őket meg-utálván nékiek tiszteleges válofst nem adott.

11.)-szer. A' melly dologért *Dengezits* felette igen meg-boszszankodván, az öttével *Irnákka*

az

az íránt tartott tanátsot, hogy *Léo* Imperator ellen hadat indittának, melyet *Irdák* e' következendő okokra nézve nem jóvallott 1)-ben. Mert a' *Sarrág*, *Ariag* vagy *Aridák* nevezetű népek a' *Perlák* ellen mentenek hadakozni. 2)-szor. Az Ország határán kívül hogy valakivel hadakozzanak, azt szerentésnek nem tartja, az az jobbnak itéli az Országot meg-oltalmazni és meg-tartani, mint sem az Országon kívül hadakozván, mind a' 'Sereget elvesztetni, mind pedig az Ország nélkül el-lenni. De *Dengezits* azzal nem gondolván a' Romai haddal meg-ütközött, és a' *Hartzon* el-esvén, a' feje *Constantzinápoly*ba vitettetett.

12)-szer. Ezeknek utánna egy által szökött Magyar Uri ember, a' ki a' Tsászár udvarában fő-tíztséget viselt, a' Magyaroknak és Gothufoknak az Imperator nevével ezt izente. „ *LÉO* Imperator (a' Magyaroknak) a' *Scytháknak* lakásra „ való földet ad ugyan, mely mindazonáltal a' „ Gothufoknak nem fog használni, hanem a' Magyaroknak; Mert a' Magyarok jól tudják azt, „ hogy a' Gothufok rest és henye emberek lévén „ a' föld mívelését el-mulatnák, a' melyből a' fog- „ na következni, hogy a' Magyarok mint meg-an- „ nyi ragadazo farkasok, a' Gothufoknak sors szerint jutott öröklégeket el-foglalván, őket tsak „ ollybé tartanák, mint meg annyi kenyér nélkül „ szükölködő koldusokat, és még végtére szolgák- „ ká és jobbágyokká tennék. „ A' mely izenet a' Magyarok és a' Gothufok között való gyűlölségnek, 's háboruságnak, és tsak nem végfő veszedelemnek oka lett, a' mint mingyárt a' következendő Részben bővlegesen meg-fogjuk látni.

VI. R É S Z.

A' GÉPIDÁK BIRODALMÁROL
Erdélyben.

Ennek a' Nemzetnek nevérol a' fellyebbekben az 53-dik lapon már emlekezetet tettem, és meg-jegyzettem vala, hogy Johannes Magnus őket Gépenda', mások pedig Sygipides nevezettel illették. — Né-melleyek azt gondolják hogy ezek a' valóságos Go-thufok vóltanak, és régentén a' Vistula folyo vize mellett laktanak vólna, de egykor hadakozni men-vén, minthogy a' hofzfas utazásba a' nagy honak miatta minden Lovaik 's Marháik el-vesztenek, 's a' Lovas Sereget lábaikon gyalog kísérték; tehát ez a' Név hogy Gépidés vagy Gépidos, azért adat-tatott vólna nékiek..

De hihetőbb az I)-ben hogy ezek a' Gépidák nem más népek, hanem ama Græco Scythák le-hetjenek, a' Kiknek HERODOTUS Callipida neve-zetet-ád Lib. IV. Melpom. kiknek szomszéd attyok-frai a' Holizonak vóltanak, és a' Borsifthenes folyo vizén túl nap-keletre laktanak.

II)-szor: Azért ezek-is nap-keletről jöttek, és a' Magyarok birodalmak alá hódoltatott Népek lévén, véllek együtt Erdélyt el-foglalták, 's mel-lettek hadakozván, még az Atilla halála után-is Dáciát és Pannoniát mint egy 20. esztendőök el-for-gások alatt birták, az az, Krisztus Urunk születé-se után 364. esztendőökkel.

III)-szor: Ebben az idő tájban pedig mind a-zok a' Népek, valamellyeket annak előtte a' ma-gok

gok birodalmok alá hódoltattak vala, a' Magya-
 rokra támadván, és őket mint egy véletlenül meg-
 nyomván, valakiket közülök elől hátul találta-
 nak el-veztettenek. Melly reménytelen támadást,
 és Vérontást a' Pannonián kívüli lakó Magyarok
 meg-értvén, hirtelenséggel egyben gyűltenek, és
 a' Gothusok, 's azoknak Complex Társaik ellen
 harztot állottanak, és egy-mást sokáig vesztegete-
 ték. Az említett Nemzettségnek ezt a' nagy fel-
 háborodását meg-értvén a' Római Fejedelmek, el-
 lenek temérdek Sereget küldöttenek ilyen Instru-
 ctioval: hogy midőn a' Magyarok és Gothusok
 egy-mással fognának tsatázni, egyik Nemzettel se
 gondoljanak semmit-is, hanem minden tartozkodás
 és személy vállogatás nélkül őket öljék, vágják, és
 rontsák; és ha lehet, őket éppen a' végső vesze-
 delemig tellyefséggel el-töröljék és el-pusztítsák.
 Melly tökéletlen szándékjokat a' Rómaiaknak az
 egy-más között háborgó Scythiai Népek észre vé-
 vén, egy kevésbé meg-békéllettek, és közönséges
 akarathól a' Rómaiak ellen harztot állottanak, és
 a' sokáig tartó hadakozásnak miatta igen el-fogy-
 tanak; de kívált-képpen a' Magyaroknak részszab-
 bul szolgálván a' szerentsé, mivelhogy egy felől
 a' Gothusok között igen háborgattattanak, más felől
 a' Rómaiaktól nem nyughattanak; azért végtére
 szívekben el-tsüggedvén, rész-szerint a' Római Gö-
 rög Tsászárt pártjára által mentenek, rész-szerint
 magokat a' Guthusoknak meg-adván, azoknak Bi-
 rodalmok alatt maradtanak, rész-szerint pediglen,
 a' kik közülök bátrabbak, erősebbek, vitézeb-
 bek, és mérészebbek voltak, 's mészzebb lát-
 tanak, Atillának egy IRNAK nevű, és a' mint ír-
 ják leg-újabb Fija Fejedelemsége alatt, Erdélynek
 Napkelet felől való részében, az Havasoknak szo-
 rósaj

rofsai között meg-telepedtenek, és mind e' mái napig ott laktak 's Székelyeknek hívattattak; rész szerint pedig *Emnedzur*, és *Urczindzur*; ugyan *Atillának* két Fejedelmi Fijai Hadnagyságok alatt, a' Duna, és Tömösvár mellyéke körül meg-telepedvén, magokat a' Bolgárok protectiojok alá megvonták, melly esett Krístus Urunk születése után 471. elztendő tájban, és ekképpen Erdélynek egy részét a' Magyarok; másikat pedig a' Gépidák és Gothusok birták. — *Atilla* halála után mint egy 110 Elztendő el-folyások alatt a' Magyaroknak tulajdon Fejedelmek, Hadnagyok, és Kapitányok lévén, azoknak Birodalmak 's vezérlések alatt a' Gépidákkal sokszor háboruán éltenek, és meg is verekedtenek, néha edgyiknek, néha másiknak szolgálván a' szerentsének forgó kerekei.

Kérdés. Mi lehet annak a' meg-mondhatatlan háboruságnak és vér-ontásnak az oka, melly a' Magyarok és Gothusok között Pannoniában esett?

Felelet. I)-ben: Némellyek azt mondják; hogy az *Atilla* két nagyobb Fijai, úgy-mint, *Csaba* és *Aladár* a' Királyság felett öfzve vezvén, és az alatta való Népek két részre szakadván, meghasonlottanak, és egy-más ellen támodtanak; kik minekutánna meg-ütköztenek volna, egyik a' másik ellen, olyan nagy dühöfiséggel hartzoltanak, hogy *Aladár* el-esvén, számtalan Vitézei közül csak 3000. Katonái maradtanak légyen. *Csaba* pedig, *Atillának* a' nagyobbik Fija 15000 Vitézeivel egyetemben meg-maradván, Görög Ország felé fordult, és egy darab ideig az időt ott töltvén, annak-utánna *Scythiába* bé-ment.

II)-szor: Némellyek azt mondján, hogy *Atillának* a' sok Feleségeitől sok Fijai maradván, minyájan

nyáján azt kívánták, hogy az Attyoktól maradott Ország mint valami közönséges Örökség, a' Fijaknak szám szerint külön részekre hasogattassék, és osztatassék fel, és az Atilla mellett az előtt hűségesen hadakozó, Népeket, és azoknak Fejedelmeit sors szerint az Atilla Fijai között fel-osztván, azoknak legyenek Subditusai, a' kiknek a' Kotzka engedéni. Melly végezést *Aladarich*, a' Gépidák Királya meg-értvén, és hogy az Atilla Fijai a' Gothusoknak egész Nemzetéből, mint valami prédából sákmányt akarnak hányni, bosszúságra felgerjedvén; Erre nézve az Atilla Fijai és a' Magyarok ellen fegyvert-ragadván, és egy néhány vérengző iütközetek után (mellyek Pannoniában a' Nébád folyó vize mellett estenek) *Aladárich*-nak szolgálván a' szerentse a' Magyarok meg-verettet-tenek; el-esvén közöttök *Ellák* vagy *Epel* az Atillá kedves Fija, és velle együtt 30000 Magyarok az hartz helyén Vitézi modón meg-ölettetvén: Melly hartz után a' Magyaroknak szivek el-tfüggedvén, Scythiába vízfzát tértenek, és a' Gépidák Dáciát el-foglalták, a' Gothusok pedig Pannoniát meg-ülték.

Jegyezzük meg pedig ez alkalmatossággal ezt az emlékezetre méltó dólgot-is; hogy az *Aladár*, nem vólt Atillának édes és valóságos fija, a' mint némely Magyar Historicusok annak tartották; hanem Nemzettségére nézve Gothus, Méltóságára nézve pedig a' Gépidák Királya és Fejedelme vólt. Hogy pedig ötet Atilla ottan ottan fíjának szollította, annak tsak e' vólt az oka; Mert a' Nap-keleti népek között eleitől fogva szokásban vólt ez, hogy midőn valamelly kisebb Fejedelmek és Királytskák más nagy hatalmu, és széles ki-terjedett Birodalmu Királyóknak protectiojok alá ajánlották

magokat, és azoknak hűségre meghodoltanak: tehát nagy Tisztetségnek, és szeretet jelenek tartották, ha a' leg felsőbb Királyoktól, az alább való Királyotykák *Fiaknak* amazok pedig ezektől *Atyáknak* neveztetének, mivelhogy az Atyai Titulus a' Nap-keleti Királyok előtt leg-felsőbb betsülletnek, Tisztetségnek, és Méltóságnak tartatik. Neve pedig az olyan fiuvá fogadott Fejedelemnek a' Nap keleti Tatárok között *Chunker*. — Illyen *Chunker* a' Krimi Tartár Chán. Ezért haragudott-meg Cingis Chán, a' Mungálok Királya, Szultán Mahumed Charesinchán Török Tsáizárra, hogy ötöt Attyának nem mondotta, és magára a' *Chunker* Titulust fel-nem vette, melly miatt ez amannak egy Tartományát el is pusztitotta.

Ezen dolognak meg-világosíttásában ne menynyünk igen mezfze, mivel Európában is régtől fogva bé-vett szokás az; hogy a' Romai Tíázfárok valamikor a' három ecclesiasticus u. m. *Moguntziai*, *Tréviri* és *Coloniai* Electorok felől Irásokban, vagy beszéd közben emlékeznek, őket szerezetből, és betsülletből, *Neven* Titulussal illetik mely annyit tézen, mint *Unóka*. A' *Secularis* vagy világi külső hat Fejedelmi Electoreknak ugyan a' Romai Imperátorok *Oheimen* Titulust adnak, melly annyit tézen, mint Anyámnak Bátyya vagy Ötse. Cocc. J. Pub. Cap. 14. pag. 264. Mind ezek így lévén, minékünk is hasonló relationol kell gondolkodnunk, a' melly *Atilla* és *Aladár* a' Gépidák Fejedelme között volt.

III)-szor: De hogy a' félben szakasztott Materiára vizsgálá térjünk, ne halgassuk-el azt-is, hogy a' Gothusok a' Magyarokat szolgálni szégyenlették és sajnállották, Kettőt mondék. 1)-ben *Szégyenlették*, mivelhogy ők annak előtte az egészsz Europai

ropai Nemzetek között, igen Vitéz, hadakozáshoz
 izokott, és a' Romaiaktól 's Görögöktől dicséretben
 tartatott Népek voltak. 2)-szor : *Sajnálották*
 mivel Atilla fiai idejében, a' Magyarok őket meg
 nem betsüllötték; hanem csak lábok kaptzájának
 tartották. Mellyet a' Gothusoknak Attyai által lát-
 ván, a' fiura, és Nemzettségről Nemzettségre
 mintegy esküvéssel meg-erősített Testamentumban
 hagyták amagok Maradéjkoknak, hogy soha a'
 Magyarokkal barátságot ne tartanának, hanem a'
 véllék való barátságot, mint a' mindeneket meg-
 emésztő tüzet úgy kerülnék: De ennek a' Szivek-
 ben titkon forralt méregnek ki-okádására mind ad-
 dig nékiek semmi alkalmatosságot nem adott, míg-
 len az Atilla halála után a' Successio felett villon-
 gás és háborúság támadván, az egy mással vesze-
 kedő Testvér Atyafiaknak kezei közül, a' sorsta
 és kotzkára botsátott Királlyi Korónát és Országot,
 tulajdon fegyverek által hitetlenül ki-kapták és ma-
 gokévé tették.

IV)-szer: Meg-gyözvén azért az egymással ve-
 szekedő, viszálykodo, egyenetlen, rendeletlen,
 és a' fővebbeknek magokat alázza botsáttani nem
 tudó, 's nem akaró Magyarokat, a' Gothusok és
 a' Gépidak birták Erdély Országának nagy részét,
 (a' Székely Magyarok lako helyein kívül) Atilla
 halála után csak nem száz esztendőök el-follyások
 alatt, éppen Justinianus Romai Imperátor idejéig,
 az az, Krisztus Urunk születése után 564-dik Esz-
 tendő tájjáig.

VII. R É S Z.

AZ ARR NEMZET BIRÓDALMA-
ról Erdélyben,

Nemzetünknek erről a' Tribuffárol oda feljebb pag. 80. emlékezetet tettem vala, melyet az elé hozott helyen meg-láthatni.

Minek-utánna a' Magyar Nemzet Scythiában meg-hasonlott, egy mástól el-vált, el-fszakadott; és azonban nem tsak Pannoniában, hanem Dáciában, és Erdélyben is el-kevesedett vólna, tehát annak-utánna az Ásiai hatalmas Ellenfégeknek erejek miatt, a' Scythiában meg-maradott Magyarok Attyafiai-is békefégesen régi tulajdon lakó helyekben nem nyughattanak, hanem azon az után, melyen régi Elei Atillával 's más előtte élt Vezérekkel ki-jöttek, ök is el-indultanak, és Erdélyben 's Pannoniában érkezvén meg-telepedtenek; kiknek Historiáját bőven le-írja OTROKOTSI FERENTZ abban a' Könyvben, melynek neve, *Origines Hungariae* Cap. V. Én pedig felöllok igen rövideden tsak ezen hat dolgot jegyzem-meg.

I)-ben: Ennek a' Népnek tulajdon maga nyelvén, mind régentén, mind ma a' Szythiában való Maradéki között *Ar*, *Arr*, *Ará*. Az Oroszok között *Arintzi*. Az Europai Historicusok Irásaiban *Uvár*, *Vár*, *Abár*, *Avár*, *Akár*, *Varchonita*, *Or*, *Ur*, *Urius*, *Neurus* a' neve. Az Atilla Magyar Katonái és más Trikusok között, hogy a' több Attyafiaitól meg-külömböztessenek PRISCUS Rhétor
nevü

nevű Historicus ki-mondása szerint Crasznojáhr városában, a' Jenizei folyó vize mellett, kik közül a' Viátka béliek nyelveket tisztábban megtartották, a' Crasznojáhr béliek pedig a' magok nyelveket más idegen Nemzetek nyelvekkel inkább megzavarták; az ő nevek *Sarág-Ar* volt.

Ezekén kívül a' Caucasus hegyei között lakik még egy Nemzettség, melynek neve *Avar* avagy *Ar*; de ennek nyelve a' Magyar nyelvhez telyesléggel semmit se hasonlított, a' mint STRAHLEMBERG Lingv. Harmoniájából Claff. VI. nyilván megtettzik.

II)-szor: Ez a' *Sarág-Ar* Nemzet Scythiából Pannoniába Atillával nem jött volt ki, hanem a' Perlák ellen hadakozott, a' mint PRISCUS Rhétor szavaiból könnyen ki-hozhatni. — Midőn az Atilla halála után az ő fiai a' Konstantinápolyi Imperátorhoz Léohoz Követekeket küldettének volna annak-utánna a' Törökök réájok támadván őket el-nyomták, és a' magok birodalmok alá rekesztették; de a' Törökök igáját és szolgálatját nem állhatván, azért sok ezereket fel költenek, 's a' dolgot szaladásra vévén, Krisztus Urunk születése után 564.-dik esztendőben Justinianus Konstantinápolyi Imperátor ideiben a' több Attyakfiához Erdélyben jöttek, és a' Tisza Vize mellyéken magoknak helyet foglalván, vegtére a' Dunán által nyomultanak, és Nándor Fejérvártól fogva Bavariáig Pannonia Tartományát lako helyül magoknak el-foglalták.

III.)-szor. A' mi ennek a' Népnek Fejedelmét illeti, a' kinek vezérlése által Scythiából ki-jöttek, a' Historicusok nem jegyezték fel, hanem közönséges Neve a' Királynak *Chán Khagán*, *Bán* vagy *Baján* volt, melly szeknek értelme a' máii magyarázat szerint Uri, és Fejedelmi hatalmas Férfiati té.

tészen. Ennek a' Népnek Fejedelmi, mihelyt Erdélybé érkeztenek, és a' Tisza körül magoknak helyet foglaltanak; ALBOINUS a' Longobardusok Királya mindgyarást követeket küldött ő hozzájuk, hogy magokat az említett Longobardusokkal öszve tsatolni, egy szívvvel és erővel az Erdélyben uralkodo Gépidák ellen hartzot indítani méltóztatának. Mellyre nézve, a' *Sarág Ariák* Fejedelme magát immel ámmal ajánlván, végezetre így resol, valt: Hogy a' *Sarág - Ar.* Nemzetnek Fejedelme a' Longobardusok Királyával *Alboinussal* öszve szövetekezik, és velle együtt a' Gépidák Királya CUNIMUNDUS ellen hartzra - is el-mégyen ugyan; de illyen fel-tételekkel, 1.)-ben, Hogy *Alboinus* a' maga Birodalmában lévő szarvas Marháinak tized részét adja a' *Sarág - Ar.* Nemzetnek eledelül, 2.)-szor. Hogy ha a' Gépidákat meg - birhatja; tehát a' prédának fele, és az egész Gépidák Birodalma (Országa.) a' *Sarág - Ar.* Nemzetnek Fejedelmié légyen. Mellyre a' Longobardusok Királyá réa hajolván, egyenlő akarattal a' Gépidákra rohantanak, és őket a' *Sarág - Ariák* meg-bírván, tellyességgel eltörlötték, és Országokat el-foglalván, abban az Atilla Fijaitól maradott Magyarokkal együtt kezdettenek lakni. Az említett Longobardusok pedig eleve-el látván, hogy Pannoniába meg-nem maradhatnak, erre nézve 568-dik esztendőben fel-fzedvén a' Sátorfát, Feleségeitől, Gyermekestől, Olosz Országban költöztenek, és ott fundáltak a' Longobárdiai Királyságot, kiknek helyekben a' *Sarág - Ar.* Nemzet költözött Pannoniába. A' Bolgárokkal sokat hadakóztanak kikkel végtére öszve házosodtanak s atyafiasodtanak. A' Konstantinápolyi Imperátorokkal is ellenkeztenek, kiket annyira el-rémítetttenek, hogy némely esztendőben 80000, némelyben

ben pedig 100000. Arannyakat fizettenek Adoba az Imperátorok az említett *Sarág - Ar.* Nemzet Fejedelmének.

IV.)-szer. Végezetre, midőn ezek a' Népek a' Bavarufok Országát (nem alkhaván meg-egymás szomszédágában) tüzzel vassal pusztittanak és prédálnak, CAROLUS MAGNUS Frantzia Országának Királya, erős hadi készüléttel, és három Seregekkel temérdek nagyokkal menván ellenek, Krisztus Urunk születése után mint egy 870. Elztendök után, egész nyoltz elztendöknek el-folyása alatt tartó hadakozással el-fárasztván őket, igen igen meg-rontotta, a' Népnek szinét tsak nem mind le-vágta; erős és Záros Várait meg-vette; kintseitől meg-fosztotta; és Baviariától fogva Nándor Fejér Várig Pannoniában, az említett Magyar Népek rész szerint le-vágottatván, rész szerint maga Birodalma alá hodoltatván, rész szerint pedig a' Dunán és Tifzán által kergetvén Erdély felé szoritotta.

Ezen a' Hartzon estenek-el a' Magyaroknak négy Királyai. 1)-ben. *Iring.* 2.)-szor. *Inгурro.* 3.)-szor. *Tzudum* a' ki a' több Királyok között magát meg-adván Kereszténnyé lett, és *Carolus Magnus* Udvarában meg-kereszteltetvén, 's drága portékákkal meg-ajándékoztatván, Pannoniába vízfzabotsáttatott. De hitét hamar meg-fzegevén, *Pipinustól* a' *Carolus Magnus* Fijától a' hartzon megölettetvén, Jászberényben el-temettetett. 4.)-szer. *Léo* a' kinek utánna Királlyá egy CHAJ nevű Fejedelem lett; de az is a' hartzon számtalan hadi és Vitéz Seregekkel Tifztekkel el-efvén, a' Magyarok igen igen meg-romlottanak, és tsak nem utolsó pusztulásra jutottanak. Innen vagyon, hogy a' *Bojus* Nemzettel számtalanon öszve elegyedtenek, a' melly Nemzetnek Tartománya *Boje-Aria*, vagy *Ba-*

Bavaria nevezetét vett, de a' Tifzán sem maga *Carolus*, sem *Pipinus* a' Király Fija, sem pedig a *Carolus* Hadi Vezerei által nem jöttek. Hires neves vezedelme volt ez a' Magyaroknak (nem pedig az Oroszoknak és Totoknak, a' mint a' Kalendariumban roszfzul jegyzették-fel;) melly által a' Frantziák nem csak ditséretet, hanem egyfzersmind annyi számtalan kintset is nyertének magoknak, hogy soha annak előtte Frantzia Országban olly nagy gazdagságnak még csak hire sem volt, nem is hallatott, mint az utánn a' Magyarokon való győzelem utánn láttatott.

V.)-ször. Ekkor ugyan a' Magyaroknak szarvok le töretett, mind azon-által vég képpen el-nem pufztultanak; hanem a' Dunán tul Pannoniában más Nemzetekkel elegyesleg laktanak, és a' Frantzia Király birodalma alatt voltak. De a' kik a' Tifzán innen Erdélybe laktanak, azok a' Károly Birodalma alá nem estenek; hanem tulajdon magok Fejedelmeitől függén, és a' kborlástól magokat meg-tartoztatván, a' mennyire lehetett nyugodtának, és a' Keresztényi Vallást sokan közüllök bévén, meg-kezdettének szelidülni, miglen a' Magyaroknak harmadik rendbéli ki-jöveltelekkel ismét ujj erőt és bátorságot vettenek magoknak; mellyekkel annak-utánna mint szintén hajdon, égetni, prédálni, rabolni, pufztítani, Scythiái modon el-jártanak.

VIII. R É S Z.

A' MADIAR, MÁGIAR, MAGAR vagy MAGYAR NEMZET BIRO- DALMÁROL ERDÉLYBEN.

1.)-ben. Némelly Magyarok viseft dolgait le-
iro Historicusok ezt a' harmadik ki-jöveleteket a'
Magyaroknak, az Olofzok' Olasz Országból való
ki-jöveletekkel öfzve-zavarták, a' kik Kriftus Urunk
születése után 750 Elztendő tájjában Olasz Ország-
ból ki-ütvén, 28000-en Görög Ország felé nyomulta-
nak, és a' Duna két mellékét Rátz Országban el-
foglalták.

2.)-szor. A' Magyaroknak ezen harmadik
izben Scythiából való ki-jöveletekről lők szót sza-
porittani nem szüklég; mivel ezt más Historicusok,
mind Magyar, mind deák nyelven világólon és
bővlegesen meg-irták. Hanem ennek alkalmatósá-
gával rövideden csak ezeket tartjuk meg: Jöttek
ezek Muszka Orzágon tul, az Elzaki jeges Tenger
mellől, Ugoria sovány és hideg Tartományából,
kiknek maradéki még ma-is ott laknak, és a' mi
nyelvükben belzéllenek. Neve pedig ennek a' Nép
Maradékanak még ma-is Scythiában a' magok nyel-
veken *Mántzi*.

3.)-szor. Ezek Kriftus Urunk születése után
888-dik elztendőben, *Leo Philosophus* Konstantiná-
nápolyi Imperátor, és *Arnolphus* Bavairai Király
idejekben, a' miat minden Magyar Historicusok tart-
ják, hét Fejedelmi Vezérek alatt Scythiából ki-ro-
han

hanván, leg elsőben is az Erdélyben, és a' Tíza mellett lako Attyaíait magok Birodalnok alá hajtották, minek-után a őket *Arnolphus Zventibáldus* Morvai Király ellen segittségre hívta volna, azt megverték; és az Arnolphus halála után Pannoniát el-foglalván, Erdélyt, és egész Magyar Országot meg-ülték, az egész Tartományt a' hét Vezéreknek számok szerint magok között külön külön Fejedelemségekre fel-ösztván.

4.)-szer. Neveket azon Fejedelmeknek ilyen módon számlálja elő a' Historia.

I. ARPAD, a' Dunán tul Székes Fejér Vármegye Tartományát foglalta-el a' maga Birodalma alatt valo Népekkel együtt.

II. GYULA. Ki lako helyül a' mostani Károly Fejérvárt vállasztotta, és a' maga Birodalma alatt valo Népet Erdélyben telepítette-meg.

III. SZABOLTS. Tsak Tornya vidékit foglalta-el.

IV. KEND. A' Nyírséget.

V. LÉEL. Misniát.

VI. VERBULTZ. A' Balaton mellyékit.

VII. URS, a' Szeremséget vagy Szirma tájját.

5.)-ször. ARPAD. Fija volt Zoltán, ennek Fija *Toxus* ennek Fija. 1. *Gejza*, ki a' Magyarok Fejedelmi között leg először lett Kereszténnyé. Ennek Felesége volt *Gyulai Sára*. Ez egy időben a' Keresztények vallások felől tudakozodván hogy mit imádnának és hinnének ők? A' Keresztényi Tudományt igen meg-szerette, és őket idegen Országból magához hivatván, magok Tudományát el-terjesztettette.

Azt költi felölle ROSANUS, hogy álmában nékie a' Boldogságos Szüz Mária meg-jelenvén, neki egy Fiu magzotot ígért, a' ki a' Magyarok között

zött Királyi Koronát fogna viselni: Azonban Magyar Ország Patronájának-is akkor ajánlotta magát: Sőt azt is meg jövendölte, ki által fogna Gejza meg-térni, és a' Keresztény Vallásra allani. Ugyan azon éjfel Gyulai Sára Alflzony is a' Gejza Felesége SZENT ISTVAN első Mátyrral álmodott, kit a' Sidok a' Jépus felölli való tanubizonyosság tételért kövekkel agyon vertének vólt; ki ő néki ilyen szépen szollott. „ Engemet a' Jépus te hoz-
 „ zád küldött ilyen Instructioval; hogy Te néked
 „ meg jelentsem elsőben is tudni illik; nem sok
 „ idő múlva Tseh Országból Prága Városlából egy
 „ Püspök jö Te hozzád, a' kinek Neve Adalbertus,
 „ és Te néked az Evangyéliumot hirdetni fogja; és
 „ mind Te, mind a' Te-Férjed, mind az ő Népé-
 „ nek nagyobb része meg-keresztelkedtek. Annak
 „ felette kedvelését nyervén az Isten előtt, szülsz
 „ egy Fiait, kit az én nevemről Istvánnak, az az
 „ Koronának nevezsz; mert én vagyok az égben
 „ a' Mátyromoknak Koronája: Ő pedig a' Magyar
 „ Fejedelmeknek Királyi Koronával meg-ékesített
 „ Fejedelme leszen,

Ezeknek-utánna mind a' ketten fel-serkenvén, és egy másnak az álombéli látást meg-beszélvén, nagy örömmel várták, mint fogna lenni a' dolognak ki-
 menetele. Tsak hamar b. e. ADALBERTUS. Püspök Prágából hozzája érkezett, és Gejza nagy bétsüllettel Udvarába fogadta. Ez annakokáért Gejzát Felelégét és Udvarát az igaz hitre meg-térítvén, minnyájon meg-keresztelkedtenek; kiket annak utánna más Magyar Fejedelmek, és a' Magyar Né nagy darab része is követtenek.

Ezen Keresztiségnek alkalmatosságával Istennek fogadást tett; hogy a' Magyar Nemzetet minél hamarabb lehet, Keresztény hitre igyekezi téríteni.
 Melly

Melly jó szándékát titkon a' körös környül lakó Keresztény Fejedelmeknek, és Királyjoknak Levele által értesekre adván, azon kérte őket, hogy ezen szent szándéknak végben vitelében nékie segidtségül lennének.

Ennek a' jó igyekezetnek minden Keresztény Királyok Fejedelmek felette igen örvendettenek, és Gejzához a' szomszéd Országokból sok Fejedelmek, és temérdek hadi segittő-Seregek gyűlvén, nem tsak a' végre, hogy az említett szándékában Gejzát segitenék, hanem egyfzersmind hogy láthatnák, mi módon bortsáttaná magát a' Krisztus páltzája alá a' sok időktől fogva pogányi setétségekben vakoskodó fene, és kegyetlen Magyar-Nemzet, kik közül sokan az idegen népek és Fejedelmek Országokba, a' honnap jöttek volt, visszfa nem tértenek; hanem az új Keresztény Fejedelmet meg-szeretvén, sokan Magyar Országban maradtanak, és bizonyos Tartományokra fel-osztatván, annak utánna az egész Magyar Nemzetnek Gejza Hertzeg ki-hirdette, hogy a' Tévelygést el-hagyván, vagy a' Keresztény Hitre térjenek, vagy ha nem, mind fejenként őket kardra hányatja.

V. Ennek a' Gejzának és Gyulai-Sárának Fija volt ISTVÁN első Magyar Király, a' ki született, és meg-keresztelkedett, Krisztus Urunk születése után 969. Elztendőben.

1. Hadakozott KUPA nevű-Sümegi hatalmas Hertzeg ellen, a' ki a' Sz. István Özvegyén maradt Annyát Feleségül meg-kérvén, de az hozzá nem akarván menni, e' béli bosszuszujából az István élete után kezdett olalkodni; de Kupa Hertzeg meg-verte.

2. Abban az időben ált ötödik GERGELY Római Pápa, a' ki egy szép; és igen drága Koronát

nát készítettven, azzal *István* a' ki a' Magyaraktól Királyságra vállasztatott volt, meg-koronázta.

3. Hadakozott *GYULA* Hertzeg ellen-is, ki az ő Annyának Bátyja lévén, *István* Királyra azért meg-haragudott, hogy a' Keresztény Vallást be-vette, és Magyar Országban tellyes erővel terjéltetni igyekezte: melyet ez a' Gyula Hertzeg meg-akaráván gátolni, Erdélyből ottan ottan Magyar Ország-ra a' Király földére ki-ütött, kivel *István* Király 1003-dik Esztendőben meg-hartzolván, mind magát Gyula Hertzeget, mind Feleségét, és két fiaiát elfogata, és Magyar Ország-ra küldvén tömlőtbe vettette; egész Erdélyt pedig a' Magyar Orzági Királyság alá hódoltatta 's rekesztette, 's idegen, kiváltan pedig Német Némzetből álló Præsidiu-mokkal, és Keresztény Lakosokkal meg-erősítvén, 's az egész Tartományát meg-zabolázván, Erdélynek Gubernatorául a' maga Nagy Attyát ZOLTANT tette, a' mint *Turotzi c. Bonanius* írják.

IV. Ez a' Sz. *István* Király elvénén magának Feleségül *Gizelát*, *VILHELMUS Burgundus* Léányát. A' Lakadalmi Solemnitásnak alkalmosságával jött vólt el Norimbergából egy *Hermann* nevű Uri Ember, a' ki a' Magyarok között való lakást meg-ízeretvén, a' Királytól meg-nyerte, hogy Erdélyben Kastélyt építtene. Épített azért magának egy szép Házat azon a' helyen, a' hol most a' Zeug Haus, avagy a' Fegyver tarto Ház vagyon Szebenben. A' hová annakutánna többen többen gyűlvén Német Országból, úgy állítottákfel ezt a' szép és nagy Vároft Erdélyben, melynek neve Német Nyelvén, *Herrmannstadt*, az az *Herrmann Várossa*, Magyarul pedig N. Szeben.

Ez a' SZENT ISTVÁN Király Született Esztergon Városlában 969-dik Esztendőben. Meg kor-

ronáztatott 1000-dik Esztendőben. Meg holt 1038-dik Esztendőben. Eletének LXX-dik Királyságának pedig 38-dik Esztendeiben.

A' mi a' *Szent István* Király Vallását és Keresztényi hitét illeti, rövideden de igen fontoson meg-vagy-on irattatva azokban a' levelekben, avagy tanító könyvben, mellyeket IMREH Hertzeg a' tulajdon maga fia számára irattatott, és a' Magyar Ország-i törvényben még ma is ki vagy-on nyomtatva ilyen igékkel.

1) Hiszek az Attya Istenben, minden állatoknak Teremtőjében.

2) Hiszek az Atya Istennek egy szülött fiában, mi Urunk Jézus Krisztusban, a' ki (a' mint G'riel Angyal mondotta) Szűz Máriától születt, és az egész Világ bűneiért a' Keresztien szenvedett.

3) Hiszek a' *Szent Levelekben* a' ki a' Proféták és Apostolok által szollott.

4) Hiszek egy tökéletes meg-oszolhatatlan szent tiszta természetű Isten.

5) Hiszem hogy ezen hit nélkül az Isten Országának senki-is örökösse nem lehet.

6) Hiszem hogy a' ki ezt a' Hitet szent életnek és jó tsekedetnek gyümöltseivel foganatossá és elevenné nem teszi, az az örök életnek, és az idvesség Koronájának részesse nem lehet; mert a' Hit jó tsekedetek nélkül meg-holt állat.

7) Levelének második részében azt írja, hogy midőn az Idvezítő Szent Máténál a' XVI. részben azt mondotta hogy *Te vagy Péter, és ezen a' Kösziklán épitem-fel az én Anyaszentegyházomat*; tehát a' kösziklán magát értette az Idvezítő, a' házon pedig nem valami kö vagy fa házat, hanem maga vérével kerefett, népet, válloztatt Nemzet-té.

tféget, Istentől hit által meg-tanított, a' keresztség által meg-mosogatott, és a' Szent Lélek által meg-kenettetett Ekklesiát érti 's valja. — Olvasd-meg kérlek a' Szent István első keresztyén Magyar Király irását a' Magyar Országai Törvény Könyvben, és kárát nem vallod; mert itt többet elő nem hozhatok, hanem a' Magyar Országai Királyok birodalmát egy kevésbé hátrább halasztom, és az Erdélyben lakó Szász Nátionak Hiftoriáját a' mennyire töllem lehet folytatni kívánom.

IX. R É S Z.

AZ ERDÉLYBEN LAKÓ SZÁSZ NEMZETNEK EREDETÉRŐL.

Eneke a' Népnek a' mi a' néveit illeti, én azok közül tsak ötöt számlálok elé.

1)-ben: Leg közönségesebb nevek ö nékiek, a' mellyel mind a' Magyarok, mind pedig ö magok élnek Szász. A' Hálai Professzor Schmeiczcl Ur' azt írja, hogy ezt a' nevet erre a' Nemzetre az Erdélyi Magyarok ragasztották volna; mert az ö nevek tulajdon született nyelveken *Teutsch*, *Deutsch*, *Deisch* volna, nem pedig Szász. — Én Schmeiczcl Urat mint nagy érdemű tudos Férjfiat betűllettel meg-követem; de ezt a' nevet nem a' mi Magyar Nemzetünk költette, hanem a' Szászok magokkal hozták-bé Erdélybe, és a' Magyarok is töllok tanulták.

Scy.

112 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

Scythiában a' Kálmukok között egy régi Scythiai Nemzetnek vagyon emlékezete, mellynek neve még ma is *Saffen* avagy *Saiffi* a' melly annyit téfzen mint *jeles nevezetes érdemes*. — Ez a' Nemzet a' régi időben a' Vólga vizén tul lakott, de onnan még Kríftus Urunk születése előtt egy néhány ösztendőekkel Mufzka és Lengyel Országban által Német Országba által-költözvén, ottan meg-telepedtek, és még ma is ott laknak. Ezeknek nevek a' magok nyelveken *Szakfsz*, és magokat különböző Méltóságok 's Nemefi állapotjokhoz képest *Landfász*, *Schrieft-fász*, és *Ampt-fász* Titulusokkal meg-külömböztetik. Példának okáért a' *Landfász* olyan Nemes embereket téfzen Saxoniában, a' kiket a' Fejedelmek némelly dolgoknak eligazíttására (valami *particularis* Ország gyűlésére) öfzve-gyűjtétni tartoznak, hogy a' dolognak Summája az ő *voxok* szerint határozodjék-meg. — A' *Schrieft-fász* olyan *prærogatívájú* Nemes embert téfzen a' kinek a' Fejedelem ha valamit parantsol, azt véghez vinni nem tartozik, hanemha a' tulajdon maga Cancellariáján költ Levélben adja-elő a' parantsolatokat. — Az *Ampt-fász* olyan Nemes Embert jelent, a' kinek a' Fejedelem tsak egy *Præfectus* által-is minden ellene mondás nélkül parantsolhat, hogy a' maga Tartományának vagy Udvarának hasznára ezt vagy amazt a' szolgálatot véghez vigye. — Vagynak pedig Saxoniában olyan Városok is, a' mellyek valamellyikkel (mint szintén a' Nemefi Statufok) ezek közül a' *Privilegiumok* közül élnek. — Már pedig az Erdélyi Szászok mind eredetekre, mind pedig, rendtartásokra nézve ennek a' Saxoniában lakó Nemzetnek fiai; erre nézve a' magok neveket Saxoniaból magok hozták be Erdélybe, nem pedig a' mi Nem-

SZASZ NEMZETNEK ÉREDETÉRŐL 113

Nemzetünk fogta és költötte réájok, a' mint ezt BEYER in delineatione Juris Germanici Lib. I. Cap. VII. világosan tanítja. — Innen vagyon, hogy ennek a' nevezetes Népnek a' régi Britannusok nyelvén neve *Saiffi*. Az Anglocelták között *Bro-sais* volt, a' mely nem alá való név, a' mint Schmeiczl Ur' (maga is Szász lévén) gondolta, és végire hajtani el-mulatta, hanem mások felett érdemes, jeles, nemes, nevezetes Népet jelent.

II)-szor. Második neve ennek a' Népnek, a' mely az ANDRÁS Királytól nékiek adatott Privilegiumból meg-tettzik *Teuto*. Némellyeknek értelmek szérint ez a' nevezet *Diet* avagy *Teut* nevezetü Nemzettségtől jö. Mások azt mondják, hogy a' régi időkben a' Németeknek egy *Tuiston* vagy *Teutates* vitéz Hadnagyjok lett volna, a' kit a' Németek sok jeles viselt dolgaiért az Isteneknek seregei közé számláltak, és a' régi pogányi setétségben Isten gyanánt imádtanak 's tiszteltenek. — Ezt C. JULIUS Római Császár *Dis* vagy *Ditesnek* nevezte, mások pedig Titánnak, az az, a' Poéták Oriálsai közül egynek, és ő rolla maradott e' Nemzetnek mái neve *Teuto*, *Teuts*, *Deuts*, *Deisch*.

III)-szor. Harmadik rendbéli neve ennek a' Nemzetnek *Germanus*, a' mely Frantzia Országban vette eredetét, a' kiknek nyelveken *Guerre Mansz* annyit téfzen, mint hadakozó fegyveres Nemzettség, a' mint ezt EVERHARDUS OTTO in *Notis Rerum pub.* pag. 43. szépen meg-jegyzette.

IV)-szor: Negyedik emlékezetes neve ennek a' Népnek *Allemannus*, a' mely annyit téfzen mint sok - féle atyafias Nemzetekből álló Férjsui 'sereg.

V)-ször. A' mi Magyar nyelvünken az ő Nevek *Német*, melyet a' mi Nemzetünk nem a' Mufz-

H

kák.

114 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

káktól avagy Oroszoktól tanúlt, a' kik felől STRAH-
LEMBERG sokszor említett könyvében a' 227-dik
lapon ilyen Historiát ír-le: Minek-előtte első PÉ-
TER Muszka Czár Orosz Országot reformalta vól-
na; annak előtte a' Muszkák magok között tudó-
sabb embert nem tartottanak, mint ha ki közül-
lök, valami keveset az Arithmétikához tudott, a-
vagy értett, a' ki pedig idegen nyelvet tanúlt, azt
eretneknek nevezték. Ha valaki közöttök Mathé-
mátikát Physikát és Astronomiát emlegetett, arról
nem jó ítéllettel vóltanak; mivel ezeket a' Tudos-
mányokat Boszorkányságnak tartották. Magok fe-
lől olyan vélekedéssel vóltanak, hogy ők ezen
a' széles világon minden Nemzetek felett leg. jobb
emberek, leg valóságosabb Keresztények, leg tisz-
tább, leg igazabb vallásu emberek; leg gazdagab-
bak, és minden némü jokkal telylebb Országban
lának. Magokon kívül pedig minden Nemzete-
ket, valakik nem Muszkától származtanak, együ-
gyü, paraszt, értetlen, pogány, és koldus embe-
reknek tartottanak, a' kik éhel is meg-halnának,
ha az ő Országokból nem tápláltatnának. — E-
zeknek az éhel holt Népeknek pedig közönségesen a'
Muszkák között a' nevek *Nemei*. Ma pedig minek-
utánna tudósabbakká lettenek, és a' Nemzeteket külön
külön meg-ismerték, másokat el-halgatván, ezt a'
nevet csak egyedül a' Német Némzetre alkalmaz-
tatták. — De a' Magyarok a' Németekről elei-
től fogva tiszteltsegebben vélekedtenek, és az
egész Népet is a' Rhénus folyó vize mellett lakó
Tribufról, a' mellynek neve egészfén a' Ptolomæ-
us írása szerint *Német* avagy *Németes* vólt, és a'
Palatinatusban lakott, holott ma Heydelberga, Vor-
matia, és Spira vagyon, Németnek nevezte. Lásd.
Atl. Min. Germ. pag. 400.

II.

SZASZ NEMZETNEK EREDETERÖL. 115

II. Száljunk immár a' Matériára , és vizsgáljuk-meg hogy honnan származtanak , és kiktől vették az Erdélyi Szászok a' magok eredeteket ? — Hogy pedig ezen nevezetes és Controversiában forgo materiát értelmefen és világosan folytathassuk, ezekre az egy-néhány dolgokra vigyázzunk.

1-ben. Nem az a' Kérdés , hogy vallyon az Erdélyben lakó Saxonica Natio Noé Pátriárkától származott-é vagy nem ? mert azt fenki kétsésgben nem hozza.

2-szor. Nem is az a' Kérdés, hogy vallyon a' Német és Erdély Országai Szászok Krístus Urunk születése előtt egy néhány száz elztendőekkel Scythiában laktanak-é , vagy pediglen Svétziában ?

3-szor. Nem-is az a' Kérdés , hogy vallyon a' Német és Erdély Országai Szászok nyelveken találtathatnak-é 10 20 vagy több ollyas szók , a' mellyek más Scythiai vagy Europai Népeknek nyelveiben , azon , vagy hasonló értelemben , és hangban elő fordulván , valami régi Nemzettiséget hozhatna-é ki az ember belőlle ? hanem

4-szer. Ez a' Kérdés. Vallyon az Erdélyi Saxonica Natio ollyan Jus és Titulus alatt lakik é Erdélyben ; mint a' Géták' , Gothufok' , és Dákufok' valóságos maradéka ? vagy pedig mint Német Országból a' Magyar Királyok szolgálatjára ki-jött , és Erdélyben azoknak kiváltképpen való kegyelmességekből 's akaratjokból meg-telepített Népek ?

TOPPELTINUS Orig. Trans. Cap. III. és ő utánna egy néhány Erdélyi Szász Natio-béli Tudosok MATHIAS MILES, TRÖSZTER, KELPIUS, SCHMEICZEL abban a' vélekedésben vagynak , hogy a' Szász Natio ugy lakik Erdélyben ; mint a' Magyaroknál régibb Dákufok maradéka , melly állatoknak meg-bizonyíttására őt rendbéli erőlségeket

H 2

hoznak

116 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

hoznak elő, melyeket rövideden illő elő-fzámlálnunk illyen rendel.

I)-ső *Erőffég*. Az Erdélyben lakó Szász Nemzetnek maga tulajdon nyelvéen a' Neve *Dütse* vagy *Ditse*, a' melly ezen nevekkal hogy *Dágus*, *Dácus*, *Tácus* meg-egygyez; azért az Erdélyi Szászok Erdélyben olyan Jussal és Privilegiummal laknak, mint a' kik a' Dákusoknak valóságos maradéki, és a' Magyaroknál 's a' Székelyeknél leg régiebb és örökösőbb Lakosok.

1)-ső *Felelet*. *Dütse*, *Ditse*, paraszt és igen együgyü ki-mondások, (pronunciatiók) melyeket Saxoniában, Franconiában, Auftriában, és más Német Országi Tartományokban így mondanak-ki *Deuts* *Teuts*, a' melly neveket minden Német Országi Tudosok egy *Teut* *Teutates* avagy Teifto Német Országi Fejedelemtől hoznak-le, a' kiről az egész Német Nemzet magát *Teuts* avagy *Teuto*-nak nevezi.

2)-dik *Felelet*. A' fellyebbekben meg-mondottam hogy *Dák*, *Ták*, *Dau*, *Tau* hegyet, halmot, 's dombot jelent. Más tehát *Dütse*, *Deutse*, *Teutse*, 's *Ditse*, a' melly Népnék és embereknek a' neve, 's más *Dák* és *Ták*, a' melly hegyet, halmot, és dombot jelent, és az arról el-nevezett Lakosoknak neveik.

II)-dik *Erőffég*. Minthogy a' Dákusok és a' Németek egyik a' másiktól féltének; tehát azt tselekedték, hogy a' két Nemzetnek országa egyik a' másiktól nagy erdőekkel, és járhatatlan nagy magos havasokkal különböztesenek-meg. Lásd CORNELIUS TACITUS-t de Moribus Germanorum; annakokáért az Erdélyi Saxonica Natio másfonnan nem jöhetett 's nem is jött, hanem úgy lakik Erdélyben mint a' Dákusoknak maradéka.

Felelet.

SZÁSZ NEMZETNEK EREDETÉRŐL. 117

Felelet. Az a' Félelem, azok a' fok erdők, azok a' magoss hegyek és havafok, a' mellyek a' Dákufok és Németek Népe 's Tartománnya között külömbféget tettenek, arra semmi okot, semmi fundamentumot, avagy probabilis praesumptiot nem szolgáltatnak, hogy abból azt a' következtetést hozhatnók ki, hogy az Erdélyben lakó Saxonica Natio a' Dákufok maradéka, minek-okáért ennek a' következtetésnek meg-állíttására, mi hihetőbb, bizonyosabb, és elégségesebb jeleket 's erősségeket kívánunk.

III-dik *Erősség.* PETRUS BERTIUS Német Országai Historicus in Comment. Vet. Germ. Lib. I. Cap. II. azt írja, hogy a' Németek a' kik Európában leg nemelebb Nemzetek, a' Dákufoktól származtanak. A' Spanyolok fő-rendei is a' Gothusoktól hozzák-le a' magok eredeteket: azért az Erdélyben lakó Saxonica Natio is a' Gothusok Maradéka; mellyre nézve nem az Erdélyi Szászok származtanak a' Német Országai Szászoktól, hanem inkább ezek vették eredeteket az Erdélyi Szászoktól.

1)-ső *Felelet.* Petrus Bertius csak minapi Historicus, a' ki ennek-előtte mint egy 110 éftendőkökkel élt, és a' fellyebb elé-hozott mondását semmi fundamentumos erősséggel, vagy a' hatodik Saeculum előtt élt Görög és Romai Historicusok Irásból meg nem bizonyította, annak-okáért ebben a' dologban az ő Szavait bé-vennünk nem lehet.

2)-dik, *Felelet.* Tsudálkozom rajta hogy Toppeltinus a' Bertius Péter Szavai után hogy mér a' Német Nemzetet a' Dákufok Maradékának és Erdélyi Szászoknak nevezni, holott Teutus Romai Fejedelmi ember, a' ki Krisztus Urunk születése után 70. 80. és 90-dik éftendőköben élén, also

Né-

XI. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

Német Országban lakott, és Belgiumban Præsidenfi Méltóságot viselvén, a' Németeknek nyelvét, Tribuffait különös szakaszait, Tartományainak határait jól tudta, a' mellyekről könyvet-is irt, melly ma is meg-vagyón, mellynek neve TACITUS de Moribus Germanorum. — Ez az Uri ember a' Dákusokat-is ismérte, a' kikről sokszor emlékezik. Midőn pedig a' Németek eredetéről szollana, az ő eredeteket nem a' Dákusoktól hozza-le, se pedig annyival is inkább nem az Erdélyi Szászoktól, hanem felöllek tőfupán azt mondja; hogy a' Németek Indigenák, az az, azon a' földön született emberek, a' mellyben ma is laknak; de hogy kitől, honnan, 's mikor szármoztanak volna arra a' helyre? arról semmi némű irás, vagy emberi elme nem emlékezik. Már pedig annak az időnek a' mellyben, Tacitus a' Németek felől úgy szolott, vagyon mint egy 1650. éfztendeje; Ha azért abban az időben a' Németek a' magok eredetokről semmit is nem tudtanak, hát már most egy minapi Historicus mi módon felfezgethetné-ki a' régen feledékenységben ment dolgot. — Innen vagyon, hogy ebben a' Materiában magok a' Német Orzági Tudosok-is tsak tántorognak, és aránnyozás képpen szollanak, de róla semmit-is bizonyoson meg-nem határozhatnak: Mellyre nézve némelleyek a' Német Nemzet eredetét *Thogármárol* és *Aschéndsrol* a' Gomer fíjáról, némelleyek Egyiptomból, némelleyek a' Persáktól, némelleyek Svétziából, némelleyek a' Lengyelektől, némelleyek a' Frantziáktól akarják le-hozni; leg közönségesebb vélekedés pedig ez, hogy a' Németek Jáfettől szármoztanak, és Amérikábol Scythiába költözvén, onnan Lengyel Orzágon által Sarmata Géta, és a' Dákus vitéz Nemzeteknek helyeit féltekben el-kerülvén, arra a' földre a' mellyen most is lak-

laknak le-nyomultanak, és lafsan lafsan meg-teleped-
tenek, a' mint erről EVERHARDUS OTTO in Not.
Rer. publ. emlékezetet tett.

3.)-dik *Erősség*. Siet Toppeltinus a' Követke-
zésnek ki-hozásával, holott még meg nem bizonyít-
hatta, hogy az Erdélyi Szász Natio a' Dákusok mara-
déka légyen.

4.) dik *Erősség*. A' régi Romai vagy Déák
nyelvnek tisztaságát a' Gothusok és Longobárd-
ok zavarták-meg, melly zavarodott Olasz nyelv
tulajdon azon nyelv, a' mellyen az Erdélyi Szászok
beszéllenek; annakokáért ők a' Dákusok Maradéki.

Felelet. 1)-ben. Valóságos dolog ugyan az,
hogy azt a' régi Romai nyelvet főképpen ők za-
varták-meg; de hogy a' máj Olasz nyelv, az Er-
délyi Szászok nyelvével egy vólna, abban semmi
nintsen, a' minthogy ha ki e' két nyelvet egyben
hasznoltja, ezt világosan által-láthatja. 2.)-szor.
Minthogy a' Syllogismus rosz, a' következés-is
rosz benne, mellyre nézve nem is kell semmit -is fe-
lelnünk réájja.

5.)-dik *Erősség*. A' régi Dákusoknak Erdély-
ben Maradéki 1.)-ben. vagy a' Magyarok 2.)-szor.
vagy a' Szászok, 3.)-szor. vagy az Oláhok. 4.)-szer.
vagy a' Székelyek, 5.)-szor. vagy egyik-sem.

Felelet. Egyik sem az; mert a' Magyarok
888-dik esztendőben érkeztenek (Dáciában) Er-
délyben. 2.). A' Székelyek Krisztus Urunk szüle-
tése után 380-dik esztendő tájában rohantanak Dá-
ciába. 3.) Az Oláhok a' Romai Coloniák maradé-
ki. 4.) A' Szászok Német Országból külön szaka-
szonként rész szerint önként jöttek és telepede-
nek-meg Erdélyben.

Kérdés. Hová lettenek a' Gothusok és a'
Gépidák Erdélyből?

Fe-

120 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ.

Felelet. A' Gothufok Olasz, Frantzia, és Spanyol Országba költözvén, ott meg-telepedtenek; a' Gépidák pedig rész szerint a' Sarág-Ar és Longobardufok fegyverei által el-hullottanak, rész szerint a' Magyaroktól el-töröltettenek, rész szerint a' Gothufok után más Tartományokban által költöztenek, ha mi kevesen pedig magokat még-adták volna; azok a' Magyarok között el-olšován fegyverrel nyert szolgákká lettenek, ugyhogy a' máj napon a' Dákufoknak, Gothufoknak vagy a' Gépidáknak Erdélyben valami nevezetes és nemzettséges maradéka nintsen. — Hazugság az is hogy a' BATORI Familia Balta nevü Gothus szótól vette volna a' maga eredetét; mert *bátor* tizsa Magyar szó, és annyit téfzén mint *audax*. Igy lévén a' dolog minthogy az Erdélyben lakó Szász Nemzetnek sem a' neve, sem a' nyelve, sem teste állása sem erköltsé, sem szokása nem hozza azt magával, hogy ők a' Dákufoknak maradéki vólnának, sem ezt egy valamire való Görög, Romai, és más Nemzetbéli Historicusok Írásból meg nem bizonyíthatják, nintsen egyéb hátra, hanem-hogy mi-is ezt a' következt hozzuk-ki, hogy ők Erdélyben nem ugy laknak mint a' Dákufok maradéki, hanem mint a' kiket rész szerint a' Magyar Királyok Német Országból kiváltképpen való Privilegiumokkal hívtanak-ki, rész szerint pedig a' magok akarattyokból jötenek-bé Erdélyben.

Kérdés. Mi modon, és mikor jöttek a' Szászok Német Országból Erdélybe?

Felelet. 1.) Nem jöttek a' Longobardufokkal; mert ezek Pannoniából Naifestől Olasz Országba segítségére hivatvatván, Krifus Urunk születése után 567-dik esztendőben mind egy lábíg ki-költöztenek, és talám Erdélyben sem annak-előtte, sem

SZÁSZ NEMZETNEK ERÉDETÉRŐL. 121

annak utánna (Chunimundus Gépidák Királya hadát az utolsó veszedelemig le-vágván) a' Magyarokkal együtt soha nem is voltak.

2. Carolus Magnus Frantzia Király és Romai Imperator se hozta őket erre a' földre. De

3. Nem is olyan tsufoson származtanak a' Szászok Erdélyben a' mint KIRCHERUS Universalis Musurgia nevű könyvében Edit. Romana. Tom. II. Lib. IX. Cap. III. fölülök ilyen moddal költette: „ Hogy Krisztus Urunk születése után 460. „ dik esztendőben a' Visurgis folyó vize mellett „ fekvő Hámeln nevű városban, a' melly alsó Saxoniában a' Bruntzvik Hertzegséghez számláltatik, számtalan-fok egerek támadván, a' Lakosoknak mind gyümöltseikben, mind gabonáikban „ ily szörnyű fok károkat tettenek, mellyek miá „ a' Városbéliék csak-nem utolsó pusztulásra jutottanak, a' melly rosznak rollok való el-fordíthatása iránt midőn tanácsot tartának, azonban véletlenül egy tsudálatos teste állású, és annak előtte nem láttatott ember közöttök megjelenik, a' ki azt ígérte, hogyha nékie nevezetes summa pénzt fizetnének, tehát a' mennyi egér „ abban a' környékben van mind el-pusztíttaná. „ A' melly dolog iránt való alkalom minek-utánna „ a' Lakosok és az egerek el-pusztíttását magára vállalt ember között meg-esett volna, ez a' maga táskájából egy Sipot elé-vévén azon olyan notát fuvott, a' mellyre az egerek minden pintzéből, házokból, gabonásokból ki-rohanván a' Musicus után indultanak, ki-is a' Város mellett folyó Visurgis vizében belé menvén, az egerek „ utánna mind a' vizben ugrándoztanak, és beléjje vesztenek. De minek-utánna a' Város lakosaitól a' maga fáradságának ígért jutalmát a' „ Musi,

122 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

„ Musicus kívánni kezdette, 's amazok nékie megfi-
 „ zetni nem akartak volna, fenyegető szokkal kez-
 „ dett hozzájuk élni ezt mondván: hogy ha az
 „ ígért summa pénzt nékie meg nem adnák, te-
 „ hát ő magának rajtok fokkal nagyobb jutal-
 „ mat fogna felvenni. Mellyet a' Város lakossai
 „ le - nevettenek. De más nap dél felé a' tudos
 „ férjfiu vadász köntösben, irtóztató ábrázattal,
 „ egy bársonybol szokatlan tsinlátu Süveggel a'
 „ Város lakossai között meg jelenvén. és az eléb-
 „ beni Sipjánál fokkal különbözöbb Sipját megfu-
 „ vintván, arra az egész városbol a' négy eszten-
 „ dös gyermekektől fogva a' husz esztendősekig
 „ mind ki-rohantanak, és azt a' tsudálatos hangat
 „ követvén, a' Vadász ember őket, a' város mel-
 „ lett lévő egy nagy üregbe vitte, a' holott a' gyer-
 „ mekek el-tünvén, az időtől fogva a' gyermekek-
 „ nek hová lett el-menetelekről semmit-se tudhat-
 „ tanak. Az Erdélyi Kronika pedig azt bizonyít-
 „ tya, hogy abban az idő tájban Erdélyben hirte-
 „ len valami szokatlan nyelven beszéllő gyermekek
 „ jelenvén - meg, azok Erdélyben meg-telepedte-
 „ nek. A' kikről valaki azt erőlsíteni nem átollatta,
 „ hogy ezek a' gyermekek a' Hámelai Város béli
 „ gyermekek vóltanak, a' kik a' város mellett lévő
 „ Kö jukban minnyájan a' föld alá tüntenek, és
 „ ugyan abban az esztendőben a' föld alatt a'
 „ Musicus utánn mendegelvén Erdélybe érkeztenek,
 „ és az Almáfi kö jukan (melly Udvarhely széken
 „ van) ki-jövé, Erdélynek az ott körül-bé valo
 „ részeiben meg-telepedvén, 's a' magok nyelveket
 „ nagyobb tökéletességre vivén, az Erdélyben lakozo
 „ Szálf Nemzet ezeknek Maradéka volna. — De
 „ költött dolog ez, és szégyen egy tudos embernek,
 „ a' milyen Kircherus volt, egy ilyen nemes, és di-
 tsére-

tséretes Nemzet felöll, mint az Erdélyben lako Szász Nemzet ilyen képtelen mesét írni, a' mellyet ma egy valamire valo okos ember se hihet. — Itt vagyon helye ama példa beszédnek. *A' maga Országára pökik az az ember, a' ki mást ok nélkül meg akar motkolni.*

4. Nem is olyan modon jött a' Szász Nemzet Erdélybe, mintha a' Magyarok Német Országba bé-ütvén, az Erdélyben lakó Szász Nemzetet onnan él-rablották, és erre a' földre hozták volna, vagy pedig valami boszszuságtól indittatván és fel-zendül-vén, magok a' Szászok fegyvert ragadtanak, és Magyar Orzágon keresztül vágván, Erdélyből a' Magyarokat ki-hajtották, 's azt a' darab részt a' mellyen most laknak, fegyverrel nyerték volna. Hanem.

5. A' Szászok Erdélyben való származásoknak Historiáját így értsd-meg.

1.)-ben. Gejza Hertzeg (nem Király) szent István első Magyar Királynak az Attya, az alatta való pogány Magyar népet a' Keresztény hitre, és a' Jéhus Krístushoz való engedelmségre meg akarván téríteni, körös környül a' Keresztény Királyokhoz titkon levelet küldett, hogy néki azon szent szándékának végben vitelire oltalmazó és segítő se-reget adnának, hogy az ő udvara a' fene természetű pogány Magyaroktól ne hogy prédára hányottatnék, és minden szent igyekezete hijában való legyen. Ennek a' hivatalnak alkalmatosságával minden szomszéd Országokból annyi vitéz idegen népek és keresztény Uri Fő-emberek jöttek a' Gejza Udvarába, és hadi szolgálatjára, hogy a' Magyarok' reformatiojához bátron hozzá mert fogni, a' kik közül sokan hazájokba visszánem mentenek, hanem a' Keresztény Gejza Hertzeget Magyar Országban hol-

124 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

holtig szolgálták, de Erdélyben az ő ideiben nem jöttek. ROSANUS Epit. Rer. Hung. Ind. IX.

2)-szor. Fel-vénén első Magyar Király Szent István a' kereszténnyé lett Magyarokkal együtt ezeket az idegen, de keresztény vitézeket is, minek-utánna Kupát a' Ventzelinus Hadnagysága alatt meg-verte volna; tehát csak hamar vellek együtt Gyula Hertzeg ellen Erdély felé indult, a' kinek egész seregét meg-verte, feleségét és két fiját elfogatván, Magyar Országban tömlöztbe vettette, Erdélyt egészen el-foglalta, meg-térítette, és kiváltképpen való Praesidiumokkal meg-erősítette. ROSANUS Rer. hung. Ind. IX.

3)-szor. Minthogy a' Szent István Király felesége Gizela Gétrub Alszyonynak, a' *Vilhelmus Burgundus* Feleségének leánya, 's egyfzersmind HENRICUS Tsászárnak huga Nemzetére nézve Német volt; erre nézve sok Német Uri Rendek a' lakadalmi pompának tisztetségire Gizelát a' Szent István Feleségét Magyar Országba el-kísérték, a' kik közül való volt Herrmann Norimbergai fő-ember, a' ki a' Király előtt magának kedvet találván, ugyan a' Király engedelmeiből magának lakásra való helyet nyert, és a' Szeben vize folytában építtetett magának egy Kastélyt, holott ma a' Szebeni Fegyver-tartó ház vagyon, a' melly helyen annak-utánna sok esztendőknél egymás-után következendő szakaszszai szerint az emberek meg-sokasodván, ugy. épült ottan az a' nagy város, a' melly a' Herrmann nevére Németül Herrmannstadt-nak, Magyarul pedig a' mellette folyó patakról Szebennek neveztetett, és Krisztus Urunk születése után 1160-dik esztendőben midőn a' Magyar Ország Királyi székhelyén a' Vak Béla Király fia Gejza ült, a' ki Szent István Király után XIII-dik Magyar

gyar Király volt, erősz kö fallal környül kezdődött vétetödni.

4)-szer. Hogy pedig a' Magyarok közé Gejza és Szent István Király idejekben sok idegen, és fő vitézi Rende, kiváltképpen pedig Németek jöttek legyen, azt FRANK BALINT, ISTVÁNFI, ROSÁNUS és TUROTZI régen meg-irták: De maga Szent István is Decretumának első könyvében a' VI-dik részben minékünk meg-irta, midőn Imreh Hertzeget arra intette: hogy az Országba bé-hivatott idegen nyelvű népeket és vendégeket, a' kik a' Királyi Udvarnak nagy tiszteletére, és az ellenség ellen óltalmára vagynak, betűlletben tartsa, és illendő képpen táplálja, hogy a' Magyarok szárnyai alatt lakjanak inkább, mintsem másuttá költözzenek. Réá vigyázzon pedig Imreh Hertzeg, hogy a' mit István Király épített, Imreh Hertzeg azt el ne rontsa, vagy el ne bontsa.

5)-ször. GEJZA a' vak Béla Király fja, igen hatalmas Király lévén Magyar Országban, még minnekutánna ifju kórában HENRICUS Ausztriai Hertzeget, a' Teutokat, Bavarufokat, és Szakszokat, a' kik Magyar Országba rohantanak völt, erősen meg-verte vólna, látván hogy a' sok idegen ellenlégek, és pártos pogány Magyarók között véghez ment hofszas hadakozás után, az Országban szer-te széjjel sok helyek pusztán maradtanak; meg-gondolván azt is, hogy a' Magyarok a' hadakozásra és prédálásra természetek szerint hajlandobbak, mintsem egyéb tiszteletes mesterlégeknek ki-gondolásokra és folytatásokra; erre nézve az em-lített bölts Király a' föld népének pihenést nyer-vén, ezt a' fogyatkozást helyre állítani igyekezett, Követeket küldvén e' végre Német Országba, onnan sok számú népeket hivattatott, hogy az üres helye:

126 IX. RÉSZ AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

helyeket meg-töltvén, a' Magyar Nemzetet a' keresztényi tudományra minden féle kézi mesterségre és erköltsre, a' hasznos rend-tartásra magok példájokkal serkengetnék és taníttanák, a' Magyar Királyhoz hűségek lennének, és a' mivel néki tartoznának, azt adnák-meg. A' melly szándékában hogy az említett Király annál is inkább jobban boldogulhassan, nagy Privilegiummal őket meg-ajándékozván Erdélybe szállította, és külön külön helyekre meg-telepítette, a' mint ennek valósága mind az ANDRAS Király Privilegiumából a' melyről alább szollunk, mind pedig a' Magyar Kalendárium végibe íratott kitsiny Kronikából nyilvánfógon meg-tettzik; mert ugyan is ez a' Gejza Magyar Királyságra Krístus Urunk születése után 1142-dik esztendőben koronáztatott-meg, meghólt pedig 1162-dik esztendő tájában. Esett hát a' Százfóknak Erdélyben való bővebb és nevezetesebb meg-telepedések ezen Király uralkodásának ideje alatt, a' mint a' Kalendáriumban-is fel vagon jegyeztetve az esztendőknek számok szerint ilyen rendel. 1)-ben *Medgyes* Erdélyben kezd épülni 1146-ban. 2)-szor *Szász Sebes* 1150-ben. 3)-szor *Nagy Szeben* 1160-ban. Jegyezzük-meg itt azt, hogy ennek a' kegyes Királynak holta után építtettettek a' több Szász városok Erdélyben, nóha ők is akkor telepedtenek-meg Erdélybe, a' mikor a' fellyebb említett város-béliek ide érkeztenek. p. o. 4)-szer *Kolosvár* Erdélyben kezd épülni 1178-ban. IMREH Király ideiben. 5)-szor *Segesvár* kezd épülni 1198-ban. 6)-szor *Szász-Város* kezd épülni 1200-ban. 7)-szer *Brasó* kezd épülni 1203-ban. 8)-szor *Besztertze* építtetni kezdődött 1216-ban, A' melly népek pedig a' Városokon el-nem fértenek, azok falunként a' vidé.

vidékre el-öfzlottanak. 9)-szer *N. Enyed* Erdélyben kezd épülni 1239-dik éfztendőben IV. BÉLA Király ideiben.

Nem tzelom nékem hogy az említett Városok-ról, és azoknak vidékeiről most többet fzoljak, mivel azok még alább elő-fordulnak; hanem az ANDRAS Király Privilegiumát rajzolom itt le, a' mellyel az akkori Szebeni Comes, vagy fő Király-bíró Jurisdictioja alá tartozo vidékben meg-telepedt Népeket kegyelmefen meg-ajándékozta: Tudni illik midön az Europai Kerefztény Királlyok és Fjedelmek Svék Országban a' Saracénufok ellen ki-mondhatatlan nagy haddal mentenek vólna, és Czilitziát, Antiochiát, Jérušálemet, a' Lotháringiai Hertzeg GODOFRIDUS Hadnagyfága alatt, (a' ki leg előfzör hágván által a' Jérušálemi kö-falon vitézfégének jutalmául Jérušálemi Tituluſt nyert magának és maradékinak, a' kik közül való ma FRANCISCUS Primus Magyar Ország Vitzé Király ö Serenitáſſa) töllök nagy vérontáſſal el-vették vólna, azon a' hartzon II. ANDRAS Király - is ſzemély ſzerint 70000 Magyarokkal jelen lévén, fel-ment a' Tábor hegyére (holott az Idvezittö Moſes és Illyés jelen létekbén Jakab, Péter, és János előtt el-változván, Iſteni ditföſſégét ezen három tanitvánnyinak meg-mutatta) és azon a' Hartzon egy Magyar Vitézt jó maga viſeletéért ſzép ſzabadságokkal és Privilégiumokkal meg-ajándékozott, onnan pedig mikor ſzerentſéſen viſzfá érkezett vólna, az Erdélyben telepedett Teuto népek-is a' Királynak e-leibe mentenek, és ſzerentſéltetvén a' Király haza jövetelét, panafzfzokat nagy alázatoſon jelentették az iránt, hogy némelly irigy Magyaroknak roſzfzafágok miatt a' GEJZA Királytól adattatott Privilegiumból tellyeſſéggel ki - eſtenek vólna, mellynek e-
reje

128 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKO

reje szerint régi hazájokat el-hagyván Erdélyben meg-telepedtenek.; azért reménykednek a' Királynak, hogy őket elébbeni szabadságokra 's állapotjokra állittaná helyre. A' kiknek méltó kéréseket a' Király-is tekintetben vévén. nékiek ilyen kegyelmes választ adott.

„ A' Szent Háromságnak és meg-öszolhatatlan egy Istennek nevében. ANDRAS Isten kegyelméből Magyar Orfságnak, Dalmátziának, Horváth Orfságnak, a' Romaiaknak, Serviának, Gallitziának 's. a'. t. Királlya. Valamiképpen hogy a' Királlyi Felség köteles arra, hogy az egyenetlen kevélyeknek szarvokat le-törje, szintén úgy illik a' Királynak jóságához, hogy az alázatosokat fel-magasztalja, és az alatta való Népeknek hűlégeket és szolgálatjokat mérő serpenyőben tégye, Királlyi kegyelmét kinek kinek érdeme szerint ösztagalsa: melyre nézve a' mi Erdélyben lakó hűséges Teuto vendégeink is Királlyi lábunk eleibe borulván, közönléges akarattól alázatos panaszalkodo szokkal jelentik előttünk, hogy a' régi szabadságoktól, melyekkel b. e. Nagy Atyántól GEJZA-tól meg-ajándékoztattak volt, tellyeséggel meg-fosztattattanak volna úgy annyira, hogy a' nagy szegénységnek miatta Királlyi Felségünk szükségire különben semmi-némü szolgálatot nem tehetnének, hanemha kegyelmesen réájok tekintvén, dolgaikat meg-orvasoljuk: Annakokáért panaszszokat tekintetben vévén, adjuk tudtokra a' jelen valoknak, és következendőknek, hogy a' mi Eleinknek példájokhoz szabván magunkat 's akaratunkat, önként való kegyelmességünkől őket elébbeni szabadságokra 's állapotjokra helyre állítjuk ilyen módon: Hogy az egész Nép

Szász

„ Szász Városhól fogva Barált nevű helyig a' Széke-
 „ lyeknek földével és a' Darotz földével egygyütt egy
 „ Nép (vagy Társaság) legyen, és egy Birotól
 „ fügjen. A' Szebeni Comesen (az az Fő Iszá-
 „ nyon) kívül akármelyik Vármegye Fő Ispánnya-
 „ nak is rajtok tellyességgel semmi hatalma nem
 „ lehetvén. Akárki legyen pedig a' Szebeni Co-
 „ mes, mindazonáltal senkit is a' maga hatalmából
 „ Tisztnek ne tehesen, hanem ő magok, magok
 „ között vállofszának olyan személyt, a' kit Elöll-
 „ jaroúl leg alkalmasobbnak ismérnek 's ítélnék
 „ lenni. Szeben Vármegyében pedig akár mine-
 „ mü földet pénzen senki vásárolni ne mérészeljen,
 „ ők pedig a' Kamara szükségire esztendőnként 500
 „ ezüst Márchát bé - adni tartoznak, és valakik az
 „ említett vidékben akárminémű Telket bírnak, sőt
 „ a' kik semmit nem bírnak is, és azon a' földön
 „ laknak, mindazonáltal ebből az adóból ki ne vé-
 „ tessenek, hanem csak egyedül azok, a' kiknek
 „ az iránt való ki-vétettetésekről bizonyos Privile-
 „ giumi lésznek.

„ Ebben is engedünk nékiek, hogy a' melly
 „ pénzt számunkra bé - adni tartoznak, azt nem
 „ más mértékkel és fontal, hanem azzal az ezüst
 „ Márchával, mellyet b. e. édes Atyánk BÉLA
 „ eleikben szabott, hozzák-bé. t. i. Quintum dimi-
 „ dium Cibinienfis ponderis cum Coloniensi dena-
 „ rio indiscrepantia in Statera. Azoknak is a' ki-
 „ ket a' Király a' rendes Gyrának fel-szedésire kül-
 „ deni fog, míg közöttök dolgokat végeznek, min-
 „ den napi szükségekre három lótt ezüstet fizetni el
 „ ne mulassák; és ha a' Királynak az Országban
 „ hadakozása történnék, tehát 500 vitézeket elé-
 „ állítani kéntelenek legyenek. Ha a' Király tu-
 „ lajdon személye szérint az Országon kívül menne

130 IX. RÉSZ. AZ ERDELYBEN LAKÓ

„ hadakozni , akkor 100 vitézeket tartozzanak
 „ adni ; de ha a' Király az Országon kívül akár
 „ a' maga dolgában , akár a' szomszéd Fejedelem
 „ segítségire a' maga képében a' Fő-Vezért fogná
 „ hadakozni küldeni , akkor 50 vitézeknél többet
 „ ne küldjenek , a' Király-is pedig az említett szá-
 „ mon felyül többet ne kérhessen. — Magok-
 „ nak Papokat szabadon vállofzthafsanak a' ki-
 „ ket repræsentalván , nékiek a' dézmát adják meg ,
 „ és azoknak mindeneket , valamelyek az Ekklé-
 „ siának eleitől fogván való julsára tartoznak ,
 „ ki szolgáltatfsanak.

„ Hadjuk és hathatoson parantsoljuk ezt-is ,
 „ hogy ő nékiek Királyi Felségünken és a' Szebeni
 „ Comesen kívül (Kit mi - is helyyes és alkalmatos
 „ időben elé-állittunk) senki-is Birájak ne lehessen.
 „ Ha pedig akármelly Biró előtt a' ki nékiek tet-
 „ tzik Törvényt állani akarnak , tñpán tsak rendes
 „ judiciummal ítélteszenek , senki-is őket Királyi
 „ Felségünk eleibe ne citálhassa , hanemha a' ma-
 „ gok Birájak előtt a' Perek el nem igazittathatik.
 „ Ezeknek felette az Oláhok és Bifsénusok erdejét
 „ egéfszen nékiek adjuk , minden vizeivel egyetem-
 „ ben közönségesen , úgy hogy ők közönséges sza-
 „ badsággal az Oláhoknak és Bifsénusoknak hafz-
 „ nokat vévén , onnan senkinek is szolgálni ne tar-
 „ tozzanak. — Meg-engedtük nékiek azt is
 „ hogy egy különös petséttel éljenek , a' melly a'
 „ többi közül a' Királyi udvarnál ; és Fő Rendek
 „ előtt nyilvánfágozon ki-tetzvén , meg-külömböz-
 „ tessék. Ha ki közüllök pénz-béli adofság felett
 „ perelne , a' Biró előtt más bizonyfág tévő fze-
 „ mélyekkel ne élhessen , hanem a' testis a'
 „ maga vidékiből való ember légyen , mivelhogy
 „ őket más kívül való Tifzteknék Jurisdictionok a-
 loll

SZÁSZ NEMZETNEK EREDETÉRŐL. 131

„ Ioll egészfézen külön akarjuk szakasztani. A' por
 „ főt régi nyert szabadságok szerint, Szent György
 „ nap tájban nyoltz napok alatt, minnyájon nékiek
 „ adjuk, hogy szabadon vihesenek, tiltván a'
 „ Praefectusokat (Tribunusokat) hogy őket sem el-
 „ menetekben, sem vízfűz téréseknek idején meg
 „ ne gátolják. Az erdővel pedig és minden hozzá
 „ tartozóival vízeivel, utjaival, (mellyek a' Király
 „ Donatiojától függenek) mindenek, a' szegények
 „ úgy mint a' Gazdagok, egy arant szabadon el-
 „ hesenek.

„ Királyi Felfügünk ereje szerint parantsoljuk
 „ ezt is, hogy a' mi Birodalmunk alatt valo hi-
 „ vek közül senki-is az említett vidékben mezei
 „ vagy akármi névvel nevezendő Telket a' Király-
 „ tol kérni ne mérészeljen, ha pedig valaki azt
 „ meg-probálná; tehát az említett népek mingyárt
 „ ellene mondhasanak. Rendeljük sokszor emli-
 „ tett hieveinek eleikben azt-is, hogy mikor mi Ex-
 „ peditioba hozzájuk menéndünk, minékünk tsak
 „ három descensust tartozzanak fizetni. Ha pedig
 „ a' Vajda a' Király dalgában hozzájuk, vagy az ő
 „ földökön által valahová küldetik, két descensust,
 „ egyiket bé-menetelkor, másikat ki-menetelkor
 „ fizetni teréhnek ne tartsák. — Az eddig említett
 „ szabadságokhoz ezt is hozzá adjuk, hogy az ő
 „ kereskedő emberei valaholott a' mi Országunkba
 „ nékiek tettzeni fog, a' Királytól adatott Privile-
 „ giumhoz valójában támaszkodván, mindenütt sza-
 „ badon, Vám, Hamintzad, és egyéb Tributum nél-
 „ kül jöhesseken, járhasanak, és házokhoz vízfűz
 „ térhesseken, főt akármelly piatzon vagy Városon
 „ ki-rakadnak is, semmit ne fizessenek. — Hogy
 „ pedig az elő-fzámlált Privilegiumok hathatósab-
 „ bak, meg-másolhatatlanabbak, és mind végig-

132 IX. RÉSZ. AZ ERDÉLYBEN LAKÓ

„ len maradandok és állandok leheffenek; tehát ez
„ Levelünket tulajdon kettős petsétünkkel meg-is e-
„ röfsítettük. Iratott Kriftus Urunk születése után
„ 1224-dik, Királyságunknak pedig XXI-dik Elzten-
„ deiben.

6.)-szor. Ha a' Szász Nemzet a' Gothufok vagy a' Dákufok maradéka lett volna, a' Magyar Királyok és Statusok nékiek illy privilegiumat nem engedtenek volna, 's nem is lett volna semmi ok rá. De minthogy Német Országból őket magok a' Magyar Királyok hívták erre a' földre, azért eleitől fogva nékiek kedveztenek, őket meg-betsüllették, és ők is a' mennyire lehetett az időknek jófágához, mostohaságához képest, a' Magyar Királyokhoz mind a' hadakozásban, mind a' békefég dolgában magok hűfégeket meg-mutatták, mellynek jeléül illyen hadi Symbolumat-is vettnek-fel, a' melly a' Szebeni Archivumban a' Szász Nemzetnek a' nagyobb Sigillumán ma-is meg-vayon: AD RETINENDAM CORONAM.

7.)-szer. Nyelvek tífza Német, mellytől tsak a' ki-móndásban (pronunciatióban) különböznek, és a' Bruntzviki, Frisfai, Holsátziai Dialectushoz hasonlitt. — Várofi rendtartások, Törvények, természetek-is amazokéval igen meg-egygyez. Régentén Norimbergai Törvénnnyel éltenek, a' melly írásban a' Szebeni Archivumban ma-is meg-vagyón. Schmeiczal pag. 38.

8.)-szor. Saxo-nak és Teuto-nak hivattattak eleitől fogva, Dákusnak pedig vagy Gothusnak és Gépidáknak tsak egy Diplomában, vagy márvány köven való régi írásban inscriptioban-is nem neveztetnek.

9.)-szer:

SZÁSZ NEMZETNEK EREDETERŐL. 133

9.)-szer. A' Magyar Király a' maga Regius Fundusára telepítette - meg őket, mellyeket a' Vármegyékből szakasztottanak volt ki; azért ő nálloknál mind a' Magyar Királyók mind a' Vármegyék régibb Urak, és elsőbb Polsefsorok vóltanak Erdélyben.

10.)-szer. Nem lévén a' Királyoknak elégfés földjök, fokban közüllök a' Vármegyékben lakó privatus Uri Rendeknek telekjeikre telepedtenek-meg, mellyekről Taxát adnak, és Uraiknak bizonyos szolgálattal tartoznak. Ha pedig a' Dákusoknak, Gothusoknak, vagy a' Gépidáknak maradékiettenek vólna, a' szerint a' Magyaroknak engedel-méből tulajdon édes attyaiknak örökfégeken maradtanak vólna. Utoljára

11.)-szer. Tifztesleges bé-rekelsztésnek okáért így argumentalodom: Ha a' Szász Nemzet olyan Jus és Titulus alatt lakik Erdélyben, mint a' Dákusoknak maradékja; tehát devictis et in servitutum radactis Gothorum Gepidarum & Romanorum Coloniarum reliquiis, ök a' Gejza és András Király Manumissioja előtt a' Magyaroknak fegyverrel nyert örökös szolgálai vóltanak. Ezt pedig az Erdélyben lévő Királyi szabad Szász városok közül egy is igaznak nem isméri, nem valja, és a' Magyaroknak meg nem engedi: Annak-okáért a' Magyarok is az Erdélyben lakó Szász Nemzetet a' Gothusok, és Gépidák maradékinak lenni nem isméri, nem valják, és következésképpen magoknál Erdélyben elsőbb, régibb és fővebb lakosoknak lenni meg nem engedhetik. — Szépen, és a' mint a' dolognak valósága vagyon, meg-mutatta mind ezeket ama jó emlékezetü Méltóságos FRANK BALINT Ur

ab-

abban a' könyvetskéjében, a' melyet az Erdélyben lakó népeknek, de kiváltképpen a' Szász Nemzetnek eredetéről irt. A' ki az Erdély Országi Felsőfő Királyi Guberniumban Tanács Ur', az egész Szász Nemzetnek fő Ispánnya, és Szeben Várofsának Fő Király-Birája lévén, igen sokat látott, hallott. A' maga felekezetének állopotját jól tudobólts és okos Uri ember pirongatja, és háládatlan-sággal láttatik vádolni a' fellyebb említett könyvetskéjében *Toppeltinust*, *Traszttert*, *Mathias Milest* pag. 12. hogy, a' dolognak jól végire nem mentenek, hanem csak a' magok halzontalan vélekedésekből az Erdélyi fővebb Nemzetek között Disputatoria való alkalmatosságot szerzettenek, ilyen szűkfégtelen Materiát vévén fel ki nyomtattatott Könyveikben: hogy az Erdélyben lakó Szász Nemzet, mind a' Magyaroknál, mind pedig a' Székelyeknél régibb és előbb Lakos Erdélyben. — Ezt a' kürtőt futta ő utánnok *Martinus Kelpius* Hodvilági Fiu abban a' Munkájában, melyet a' Lipshai Akadémiában laktában 1684-dik esztendőben *De Natalibus Saxonum Transylvanien-sium* ki-botsátott. — Ugyan azon bakot nyuzza a' volt Hálai Profefsor *Schmeiczel* Uram, a' ki midőn az Enyeden és Kolosvárott lakó Szászok fe-lől emlékezetet tenne, a' mi Magyar Nemzetünk-ről ilyen durva és paraszt beszédekkel szoll: *Saxones Nagy Enyedien-ses, malo Kolosvárien-ses, turpi exemplo in Hungaros degenerarunt.* pag. 98. 99.

X. R É S Z.

AZ OLAHOKRÓL.

A' Trájánus Tsászfár Historiájában alább bővelegesen elé-számláltam vala , hogy mi módon, és mitsoda okból szállított legyen az említett Imperátor mind a' három Dáciába öly sok ezer Colonia-kat , a' kik annakutánna a' Dákusokkal , Gothusokkal , Oroszokkal , Magyarokkal , Szászokkal , Törökökkel , és Tatárokkal sok helyeken öszvezavaradtanak , és régi eredet szerint való nyelvektől melfsze távoztanak , mindazonáltal az Oroszokon kívül , ama régi Római nyelvhez , a' melyet mi Déák nyelvnek nevezünk , egy Nemzetnek is nyelve olyan közel nem járul , mint az Oláhoké. A' melly bizonyos és tsalhatatlan jele annak , hogy ők Erdélyben a' régi Romai Coloniáknak maradványai , a' kikről rövideden ezeket jegyezzük meg.

1)-ben. Neve ennek a' Népnek a' maga tulajdon nyelvén *Rumuny* , az az , Romai vagy Romanus. Nem azért minthä őket magából Róma Városából költöztették volna ide , hanem hogy a' Romai Birodalomból szedegették-fel , és onnan szállították által Dáciában ,

2)-szor. Ma Déák nyelven közönlégesen az ő nevek *Valachus* , melyet egy régi *Flaccus* nevű Romai Hadnagyról , a' ki a' fekete Tenger , és a' Duna mellyékinépeknek vólt *Præfectusa* , akarnak né.

némellyek le-hozni OVIDIUS Poétának ama verseiből, Lib. IV. De Ponto Eleg. IX.

Præfuit his, Graecinae, locis modo Flaccus; & ille

Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.

Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli;

Hic arcu fidos terruit ense Getas,

De ez iránt a' vélekedés iránt ez a' Nehézség fordítja előnkbe magát, hogy az Ovidius életében Dáciában (Erdélyben) Romai Coloniák nem lakta-
nak volt, sem pedig Flaccus Præfides Dáciában
soha, sem volt; azért miképpen nevezethetnének a'
Trájánus Coloniai Flaccusról Valachusoknak, a'
kik ő utánna és Ovidius után 110 esztendővel
költöztenek Dáciában.

3)-szor: Mások azt tartják, hogy a' Romai-
ak Britannianak egy Vallai nevű Tartományából
költöztették volna őket Dáciában, és magokkal
onnan hozták volna a' Valachus nevet. — Azt-
is beszélik némellyek, hogy az Oláh nyelv Angliá-
nak Vallai Tartományában lakó Népeknek nyelvél
még ma-is meg-egygyez; de sokkal kisebb
a' Vallia Tartománya, mint sem az a' három Dá-
ciát Coloniákkal el-tölthette volna,

4) fzer. Némellyek úgy vélekednek, hogy ta-
lám a' Vólga vizéről, a' melly Muszka Országon
tul vagy on, mondattatnának Vólgakusoknak, az
az, Vólga vize mellyéki Népeknek, 's innen lett
vólna a' máii Valachus nevezet: De ez igen mezt-
szünnen való le-hozás. (derivatio)

5)-szor, A' Magyaroknál közönségesen az ő
nevek Oláh. Némellyek ezt a' nevezetet ama szótól
hozzák-le hogy Olósz, a' mellyel a' Romai vagy
Olasz

Olafz Országí népeket szoktuk nevézni. De nem elégséges derivatio ez; mivel az a' *Kérdés*, hogy honnan vészén mind a' két szó magának eredetét? A' melly kérdésre két képpen lehet feleletet tenni. 1)-ben. Scythiai nyelven *Ola*, *Ula*, *Gola*, annyit téfzen mint mi nállunk *hegy halom*, mellyre nézve Olofz és Oláh, hegyek között, havaſok alatt, vagy erdős helyyeken lakó embert téfzen. 2)-ſzor, Török nyelven *Oldn* vagy *Uldn* annyit téfzen mint magyarul *ſzolga*; azért Oláh ſzolgát téfzen, ugyanint a' kik a' Magyaroknak fegyverek által meggyözetettvén, a' mi Nemzetünknek fegyverrel nyert, és magok birodalmok alá hajtott ſzolgái lettenek.

XI. R É S Z.

AZ OROSZOKRÓL, BOLGÁROKRÓL, LENGYELEKRŐL és a' MOR- VAIAKRÓL.

1)-ben. A' miaz *Orofzokat* illeti, azok a' Magyaroknak ſzomſzédjai, Scythiából való ki-költözéseknek alkalmatoſſágával Tárfai, Magyar Országoknak némelley részeiben együtt lakó Barátjai vóltanak mind e' máí napiglan; mindazonáltal Erdélyben nem annyira kívántanak megtelepedni, mint Magyar Országban; hanem Kriſtus Urunk ſzületéſe után 750. eſztendőkkel, midőn ők is a' Magyarok példáját követvén Orofz Országból 20000. ki-jötte-
nek,

nek, és a' Dunán tul Trátziát, Bulgáriát, Bosniát, Serviát, Schlávoniat, Dalmátziát el-foglalták volna, ennek a' költözödésnek alkalmatoftágával Erdélyben közüllök sokan meg-telepedtenek és még ma is Orosz nyelven beszéllenek. Illyen Orosz N. Szeben mellett *Tsür*, és *Tsergöd*, mellyet most Grof Bánffi Diénes bir.

II)-szor. A' *Bolgárok* a' Török sanyaru igája miatt el-bádjadván, és a' feletébb való sanyaruságot tovább nem szenvedhetvén, magokat az Erdélyi Fejedelmek és Statufok szárnyai alá ajánlották, és Kaprovitza nevü városból, 's más helyekből felesen által-költöztvén, Brassonak egygyik Hofstájában, Borberekben, és Déván meg-telepedtenek.

III)-szor. A' *Lengyelek* Erdélyben való jöveteleknek rövid Hiftoriája ez. *Faufstus Socinus* mind maga, mind Tanitvánnyai, mind halgatoi Lituániában és Lengyel Országban az Unitaria Valáért üldözéft szenvedvén, közüllök a' szomszéd Országokban sokan el-fzéledtenek. — *Blandrata*, Socinusnak fővebb tanitvánnya, és egyfszersmind *Medicinæ Doctor*-is lévén, Erdélyben Kolosvárra a' II. JANOS Király Udvarába jött, holott magának ketös tudománnya lévén, kedvességet nyert; és annyira ment, hogy mind magát a' Királyt, mind pedig az egész Kolosvárt, Thordát, Fejérvárt, és más vidékeket is a' maga Tudománnyának bé-vételére meg-hajtotta légyen. Mellyet a' Lengyel Orzági Unitáriusok meg-értvén, sokan közüllök mind a' Nemesi, mind az alább való Rendből Erdélybe jötenek, és Kolosvár Vároftában, 's Bsthlenben meg-telepedtenek, holott mind e' mái napiglan laknak,

IV)-szor.

IV)-szer. *A' Morvaiakat* Bethlen Gábor Fejedelem hivatta-bé Erdélyben, a' kiket-is (jó mester emberek lévén,) a' fejedelmi Udvarhoz közel Alvintzen meg-telepített. Ezek vallásokra nézve Anabaptisták, az az, Ujj Keresztények vóltanak, mellynek rend-tartásában mind addig, miglen *Ali-Basa* Erdélyben járt, meg is maradtanak. Annakutánna pedig napról napra alább szálván az ő állapottyak, végezetre tellyefféggel el-pufztultanak.

XII. RÉSZ.

A' GÖRÖGÖKRÖL.

I)-ben. Ez a' Nemzet Nagy Sándor ideiben a' Méltóságnak leg magosabb árbotz fájára hágott vala fel, és a' fzerentse kerekének leg felsőbb poltzára ült, Görög Országtol fogva a' Nagy Ásián által tsak nem a' földnek utólso határáig uralkodván, a' kinek halála után a' Birodalom négy részre hasádván, a' nagy Monárchia-is meg-erőtenedett.

II)-szor. *PERSEUS* Görög Király ideiben a' Romaiak a' Görögök ellen hadat indítván, magát *Perféust* el-fogták, 's Romába fogságra el-yítették, és ugyan ott meg is hólt. Melly időtől fogva egy néhány száz esztendőknék el-folyások alatt, az egész Görög Ország a' Romai Birodalom alá rekesztetett.

III)-szor. *CONSTANTINUS MAGNUS* első keresztény Romai Tsásfár a' Tsászári Széket és Méltó.

140 XII. RÉSZ. A' GÖRÖGÖKRŐL.

Méltóságot Romából Konstantinápolyba által-helyheztetvén, a' Görög nemzetnek hajnal tsillaga ujjolag fel-tettzett, és virágjában tartott mind addig, míg nap-keleten a' Görög Tsászárok uralkodtanak.

IV)-szer. Krisztus Urunk születése után 1452-dik esztendőben Májusnak 13-dik Napján II. MÜHAMED Török Tsászár meg-vévén Konstantinápolyt, Constantinus Paleologust az Imperátorságból levette, a' Tsászári Méltóságot és Titulust el-nyerte, és magáévá tette, az az, egész Görög Országot a' Veleutzei Respublikától el-választatta. Ő utánna pedig BAJAZETES Török Tsászár a' Veleutzeieket onnan tellyességgel ki-verte, és így az egész Görög Ország a' Törököknek igája alá fogatztatván, a' Görögök közül hazájokból sokan ki-bujdostanak, el-széledtenek, és vagy kereskedés által, vagy egyéb úton módon ide Erdélyben-is érkeztenek, 's nagyobbára a' Várolokban el-terjedvén, Boltos emberekké lettenek.

XIII. RÉSZ.

A' SIDO NEMZETRŐL.

Ennek a' Nemzetnek eredetit, nevedését, és el-pufztulását meg-irta Mozes, és ő utánna a' Proféták, a' Szent Historicusok, és a' Jerusalími veszedelmet historiában foglaló *Joséf* 'Sido, mellyhez képest a' Sido Nemzetről rövideden csak ezeket jegezzük-meg.

1)-ben.

XIII. RESZ. A' SIDO NEMZETRŐL. 141

I)-ben. Ennek a' Nemzetnek Királlya tulajdon maga vólt az Istennek Fija, a' honnan az ő Birodalmok Teocratiának nevezterett. Meg-mutatta pedig az Istennek Fija magát Izrael Királlyának lenni.

1)-ben. Midön az Egyiptombéli Faraó Királynak kemény szolgálatja aloll a' Sidó Népet mint tulajdon örökségét ki - szabadtotta.

2)-szor. Midön őket a' pusztában minden Nemzettségektől külön szakasztotta, magának vállaltotta, és mint Igalságban gyönyörködő Király a' maga Népe eleiben Törvényt szabván, az egész Izraelt Homagiummal, az az, Hitnek le-tételével maga páltzája alá le - kötelezte.

3)-szor. Midön az Izrael előtt az ellenséget Vitéz karral, nagy erővel, hatalommal le-vágta, Kanahánnak téjjel, mézzel folyó földét örökös lakó helyül nékiek adta; holott őket mint meg annyi szülő veszfzőket el plántálván, szélesen ki-terjesztette; semmit egyebet töllök nem kívánván, hanem ő rolla mint Izraelnek hatalmas Királlyáról, hogy soha el-ne felejtkezzenek, és az ő rendeléseit, mind az Isteni Tiszteletre, mind a' Törvénynek ki-szolgáltatására, mind az Országnak igazgatására nézve hiven meg-öriznék, és megtartának.

II)-szor. Sok háládatlanfágnak jeleit mutatta eleitől fogva az Izrael ehez a' Felféges és Ditsős-féges Királyhoz: mellyek közül én csak négyet, de igen nevezetett említek.

1)-ben. Midön ötöt meg-utálták, meg-vetették, és Sámuel Profétától a' Népnak Vénei közönséges akarattól más Királyt kértenek 1. Sam. VIII. R. 5. 7. 19. w. hogy az ő Respublicájoknak-is formá-

mája 6llyan légyen, mint a' körül6tt6k való Po-
gányoké.

2)-szor. Mid6n ennek a' Királynak szentsé-
ges tífzteletét el-fordították, és a' 'Sidon béliek Is-
tenek után, kinek neve ASTAROTH, a' Moábiták-
nak Istenek után, kinek neve CHAMOS; az Ammon
Fijainak utálatos Istenek után indultanak, berke-
ket építvén, és a' Báálnak szolgálván 2. Kir. XVII. R.
10. w. Mellyért az Isten az Izraelnek tiz Nemzettségét
Salmanassárnak, az Affiriai Királynak fogságában
adta, a' ki 6ket örökké való rablágra el-vitte, és
Affiriában 's Média Tartományában a' Magyarok
között széjjel hinté; kinek Maradéki a' Caucasus
Hegyei között ma-is meg-vagynak, és Derbent Vá-
rorsán tul, nem igen meszlze, a' Caspium ten-
gere körül laknak. 2. Kir. XVII. R. 6. w.

3)-szor. Mid6n a' Judának Királya-is az e-
gész Néppel egygyütt az Istent6l el-távozott, mid6n
minden gonofzra, mellyet az 6 szivek ki-gondol-
hat vala, el-hajlottanak, az Isten-is 6ket Nabugo-
donozernak a' Babiloniai Királynak LXX. Elzten-
deig fogságában adá, a' honnan mindazonáltal vízfá
vitte 6ket Jérusálembe.

4)-szer. Mid6n a' Testben meg-jelent Isten-
nek Fiját, amaz áldott szent Melsiáft, az Életnek
és Idvefségnek Fejedelmét, e' Világnak Urát, és
a' Sidoknak valóságos Királyját, (kir6l Pilátus Ro-
mai Fejedelmi Férjfu, és Judéának akkori Præsi-
denfe, ilyen bizonylágot tett: *Ez a' Názáretbéli
Jésus a' Sidoknak Királya*) nem tsak meg-tagad-
ták v6lna, ezt mondván: Nintsen Királyunk, ha-
nem tsak Tsáfzárunk, és egyfszersmind a' Kerefst-
fának gyalázatos halálával meg is ölték v6lna, gyil-
kosságnak okát, és az ártatlan Bárány Ur Jé-
lus Kriftusnak Vére hullásának árrát magokra ki-
áltván,

áltván, ilyen beszédekkel : *Az ő Vére legyen mi rajtunk, és a' mi Fijainkon* : az az, Ha a' Jésus nem bünös és halálra nem méltó ; (a' mint ötöt Pilátus menté) tehát az Isten az ártatlan Vér ontásért, minket Fő Papokat, Tanáts Urakat, az egész Népet, és a' mi Maradékinkat fiuról fiura, Nemzettségről Nemzettségre, mint gyilkosokat, ő érette a' mi érdemünk szerint büntessen-meg.

III)-szor. Azért ez a' Ditsölségnek Királlyais fel-támadván a' halálból, és ülven az ő Királlyi székeiben, 's kezébe vévén haragjának, és bufulásának páltzáját, TITUS VESPASIANUS Romai Tsászár által Jérusálem Várofsát porig le-rontatá, és a' Templomot fel-gyujtatá. Az Országnak ábrázatját ki-forditá. A' Sido Népet, mint valami Pásztor nélkül való Juhokat széllyel veré, és az egész világra számkivetésben küldvén, minden népeknek és Nemzettségeknek tsufjává tette.

IV)-szer. Kevés idő múlva, az utánn a' a' Nagy Veszedelem utánn, Erdélybe még DÉCÉBALUS Dákus Király idejében sok 'sidok költöztenek, a' kik Trájánus ellen Décébalus Király mellett hadakoztanak, és Veres Toronyhoz közel egy Vároft-is építtetnek, holott most is egy *Thálmis* nevű Falutska vagyon.

V.)-ször. Krisztus Urunk születése utánn 713-dik esztendőben, fok ezer 'Sidok számtalan fok 'Sirulokkal és Maurusokkal-Gibráltánál a' tengeren Spanyol Országban költöztenek, kiknek Kalauzzok egy *Juliánus* nevű Spanyol Orzági Gothus vólt. *Groffki Rodéricus* Spanyol-Orzági Gothus Királlyon boszszuját akárván állani, azért hogy az ő Léányát *Chávdát* meg-szeplösítette volna, a' Syrusokat, a' számkivetetett 'Sidokat, Arabsokat, Médusokat és Maurusokat fel-zendítette, és a' Király ellen hada-

kozván

144 XIII. RÉSZ. A' SIDO NEMZETRŐL.

kozván Spanyol Országot, el-foglalták és 700. elz-
tendők el-folyások alatt ottan laktanak. Utoljára

VI.)-szer. Meg-győzöttetvén a' Gothusoktól, más Keresztény Népeknek segítségek által, a' 'Sido-
knak nagy része Spanyol Országból Africa és
Török Ország felé vízfűz-á-tért, a' kiknek Maradé-
kit, mint egy 170000-rig valokat FERDINANDUS
Catholicus a' maga Országából tellyességgel ki-ir-
tott, a' kik - is rész szerint Belgium és Német Or-
szág, rész szerint Török, Lengyel, Magyar
és más Országok felé el-özlottanak, és a' kereske-
désnek színe alatt Erdélybe-is el-jutottanak. A'
régí 'Sido szent nyelvet, a' melly a' Bibliában va-
gyon el-vesztették, és nagy nehezen tanulják a'
'Sido Bibliát, mint szintén a' Keresztények. Min-
den nyelveknek felette Német nyelvet tanulnak,
mivel a' fővebb Kereskedéseknek félzke Német Or-
szágban vagyon. Tökéletlen Nemzettség, tsalárd,
és ha szerit teheti, a' Keresztény embert minden
javaiból egy summában ki-fordítani 's kolduffá ten-
ni véteknek nem tartja.

XIV. R É S Z.

AZ ÖRMÉNYEKRŐL.

Végzetetlen munka volna, ha ennek a' Nemzet-
nek egész Historiáját le-írnám. De ha valaki ta-
lálkoznék, a' ki a' Magyar nyelven ezt a' faradsá-
got véghez vinni nem sajnálná, jó dólgot tseleked-
ne. Mi pedig rövideden tsak ezen következő
dolgokat jegyezzük-meg.

a)-ben.

XIV. RÉSZ. AZ ÖRMÉNYEKRŐL. 145

1.)-ben. Ez a' Nemzet azzal ditselkedik, hogy az ő Országokban, és lakó helyekben lett légyen a' Paraditsom kerte, mivelhogy azok a' nevezetes folyó vizek, a' mellyekről I. Mos. II. R. 10. 11. 12. 13. 14.-dik verseiben emlékezet vagyon Arméniában fokadnak.

2.)-szor. Neve ennek a' Népnek a' maga nyelvén nem Armenus, nem is Örmény, a' mint őket magyarul nevezik, hanem *Haik*. Példának ókáért Noénak fija volt Jáfet, ennek fija volt Gomer, ennek fija volt Togárma, ennek fija volt *Haik*, a' ki az Örményeknek leg első Királya volt, és a' Bábel tornyának építtéfe, és a' nyelvek öszve-zavarása alatt személy szerint jelen volt, a' nyelveknek öszve-zavarása után pedig onnan egész Familiájával egygyütt vilzfűzátért, és Arméniában meg-telepedett.

3.)-szor. Az ő Országokban vagyon az Ararat hegye, a' mellyen az özön-víz után a' Noé Bárkája meg-nyugodott. Maga az említett Pátriárcha annak lapálján lakozott, és a' Noé fiai, unokái, az ő Nemzettségek szerint a' földnek szegeleteire onnan oszlottanak-el.

4.)-szer. Az ő Országok sok száz esztendőknek el-folyások alatt virágzott. — Hadakoztanak az Alanusok, Görögök, Törökök, és a' Romaiak ellen, a' kiket sok izben és sok rendben meg is vertenek. — Az ő Országoknak pedig végső pusztulása és romlása így esett.

Meg halván LEO Arméniának Királya, két fiai maradtanak *Oscin* és *Harág*, a' kik a' Királyság felett öszve vezvén, a' kissebb t. i. *Harág* a' Persákat, Törököket, és Tatárokat a' bátyja ellen segítségül hívta, ilyen fel-tételek alatt: Hogy ha ő általok a' maga bátyját *Oscint* meg-győzhetné,

K

és

146 XIV. RÉSZ. AZ ÖRMÉNYEKRŐL.

és a' Királyságot el-nyerhetné; tehát az említett Népnek Fejedélméi az ő halála után az Országot magok között osztánák-fel. A' kiknek segittségek által el-nyervén *Harág* az Országot, és az ő rendszerint való Halálát a' Népek nem várhatván, ötödik nap előtt el-vezítették, és az Országot magok között fel-osztották: De midőn egy Ani nevű város felett, a' melly Perfiával határos volt, az osztás közben meg nem alkhatnának; azért tettzet közönségesen mindenik Félnék, hogy a' fundamentomától fogva tetejéig le-rontassék. Melly miatt az Ország népe fel-háborodván, egy része Perfiában költözött, a' más része Krimbe jött, soka pedig Lengyel Országba és Moldavában bujdosanak, a' kik közül a' Tatároktól való félelemtől indittatván, felesen Erdélybe jöttek, és magoknak Tsikban, Szamos-ujvárt, Ebesfalván, a' Statusoktól lakó helyet kérvén, meg-telepedtenek.

XV. R É S Z.

A' TZIGÁNYOKRÓL.

Neve ennek a' Népnek a' maga tulajdon nyelven *Romé*, Magyarul *Tzigány*, Németül *Zigeuner*, Oloszul *Czin*, Spanyolul *Gitan*, Déákul *Zingarus*, a' Frantziák pedig Egyiptom-bélieknek nevezik. — Ezeknek az embereknek eredetéről, az emberek sok fundamentum nélkül való trágár beszédet gondoltanak és formáltanak. — Egy néhány tudos Férfiak rollok könyveket-is írtanak, mellyek mindazonáltal csak arányozásokkal, és egy 's más véle-

vélekedésekkel tellyesek, a' mellyek közül itt egy néhányot számlálók-elé.

1.)-ben. Némellyek azt tartják, hogy ezek, az emberek, minthogy ők igen feketék; tehát Afrikából, Szeretsen Országból származtanak volna. De nem való ez; mert nem tsak Szeretsen Országban, az az, Nubiában vagy Aethiópiában vagynak fekete színű emberek, hanem Ásiában, és Afrikában is bővségesen találtnak.

2.)-szor. Mások azt mondják, hogy ők Egyiptomból származtanak, mellyre nézve CAMERARIUS tudos férfit az Aventinus írásából azt beszéli fölöllek, hogy a' Tzigányok' Egyiptomból való ki-bujdosásoknak okául magok azt mondták, hogy midőn Héródes Bethlehem Várossában a' Jésum halálra kereste volna, és az Angyalok jelentésekből Jófes szűz Máriát, és a' kisdeg Jésum felvévén, Egyiptom felé szaladnának, tehát a' Tzigányok Elei és Nagy-Attyai, a' kik abban az időben Egyiptomban laktanak, a' bujdoso Jófeset, Szűz Máriát, és a' kisdeg Jésum szállásra be nem fogadták; minekokaért az Isten-is haragjában nékiek a' fejekhez ezt a' sententziát ütette, hogy azoknak maradéki-is azért a' vétekért hét hét esztendeig bujdosnának, de egyéb aránt éhel meg ne halnának. De akárki is által láthattya, hogy e' semmi nem egyéb, hanem tsupán kenyér tsalo hazugság.

3.)-szor. A' harmadik rend-béliek így okoskodnak: Ezen a' Világon egy madár vagyon, a' mellynek neve Czindus. Ennek bizonyos félzkenintszen, hanem egyik helyből a' másikba szerte széjjel vándorol. — Erről a' madárról az olyan embereket, a' kiknek hátokon házok, kebeleken kenyerek, a' Déákok ilyen példa beszédben szokták ki-fejezni. *Pauperior Liberide et Cindo.* — És

K 2

így

igy minthogy a' szegény bujdóso Tzigányoknak bizonyos lakó helyek mintsen, fokban az emberek közül úgy gondolkoznak, hogy a' Tzigányok nevezete ettől a' Czindus madártól vette volna eredét; mivelhogy a' vándorló embereket Czindusoknak nevezik.

4.)-szer. Hogy egyebeket el-halgaítsak azt be-fzélli STRAHLEMBERG sokszor említett könyvében a' 386-dik lapon, hogy a' nap-keleti nagy Tatár Országban az Amuor folyó vize mellett egy Nemzettség lakik, a' mellynek neve a' Muszkák között *Kilaki* a' Jakuthi Tatárok között pedig *Kilett*, a' kikről a' szomszéd lakosok ezeket hirdetik 1.) ben. Hogy ők anya szült meztelenen járnak. 2.)-szor. Igen jó vas mives emberek, úgy annyira, hogy az egész nap-keleten legfinumabb Damaskusi kard-vasokat, hozzá hasonlithatatlan nyilakat, tegzeket, és minden hadakozáshoz meg-kivántato fegyvereket készítenek. 3.)-szor. Krípus Urunk születése után 1300-dik éltendőben Mángu Tatár Chán abban az Országban uralkodván, és ezen embereket a' Cáspium és fekete tengerek mellyékiről fel-fzedvén, ajándékba a' Kitai vagy a' China Országban lakó nagy Tatár Chánnak küldötte, hogy az ő számára minden féle hadi fegyvereket és szerszámokat készítenének. 4.) szer. Gilán tartományában Persiában a' Cáspium tengere partján lakó népek, még ma-is igen jó és nevezetes vas mivesek, a' kik az említett országban mint szintén amazok leg betse-sebb fegyvereket tsinálnak. 5.)-szor. Ezek az emberek az erőös medvét-is úgy meg-fzokták szelidíteni, hogy az orrokra vas-karikát vervén, szájjokra zabolát, és hátokra nyerget tévén úgy járnak rajtok, mint valami derekas háts lovan.

Nem

Nem tudom találhatna-e valaki a' Tzigányokhoz ezeknél hasanlatosabb embereket Afiában; és ki tudja, mivelhogy ők a' két fellyebb említett hatalmas Perfiái és Chinai Tatár Chán birodalma alatt laktanak, és laknak, talám a' Tzigány nevezetetés is azoktól a' Giláni népektől vették a' Magyarok, és úgy alkalmaztatták a' közöttünk lakó Rómé népre.

Nem fundamentum nélkül irtam ezt; mert Chin akár Ólofz, akár Perfiái, akár Scythiai, 's akár Tatár nyelven annyit téfszen, mint Nemzettségnek rendei, egy különös atyafiúi sereg, mellyet a' Déákok Tribus szóval téfsznek ki, Chán pedig Királyt téfszen, és e' képpen a' Chin Chán annyit téfszen, mint Perfiái Király, avagy Chinai Tatár-Chán serege, hasanlo-képpen Czinmör annyit téfszen mint egy magyar Tribus, mellynek neve Moer vagy Mörh, a' mellyről fellyebb a' 82-dik lapon láthatni.

5.)-szer. Ennek a' Népnek félszke, és leg régibb lakó helye a' kisebb Asia lehetett, az Akara folyó vize mellett Anguria városa körül, a' melly Tartomálynak *Cziántare* a' neve, és a' mellynek szomléd Tartománnya *Romai* vagy *Roni*, a' honnan a' Tzigányok magokat a' magok nyelveken *Roménak* nevezik. A' melly országban Thémir Chán Bajazétes Török Tsászárral Anguria Városa határán 1412-ben. Juliusnak I-ső napján megütöközván, a' Török Tábort igen meg-rontotta. Magát első Bajazétest feleségéstől egygyütt rabságra elvitte, a' vidéket fel-prédálta, pusztította. A' melly vérengző hartznak és pusztításnak alkalmatosságával a' vidéki lakosok - is széljel szaladván, a' keresztények közé Európába érkeztenek, az említett hadakozás után nem sok idő múlva 1417-ben.

XVI.

XVI. R É S Z.

ERDÉLYNEK A' MAGYAR KIRÁLYOK ALATT VALÓ IGAZGATÁSÁNAK MODJÁROL.

Kérdés. A' Magyar Királyok alatt minémű, és mitsodás állopottya vólt Erdély Országának?

Felelet. Minek-utánna a' Magyar Királyok Gyula Hertzeget meg-birván, Erdélyt a' magok birodalmok alá hodoltatták vólna, annak-utánna az egész Tartományt két nagy szakaszokra hasították, ugymint, Magyarságra és Székelységre, a' kikhez idővel a' Szászflágot - is hozzá ragasztották. Mind a' hármot pedig kisebb szakaszokra Vármegyék-re, avagy székes helyekre, külön külön fel-osztották, három Fő Tiszteket rendelvén elejekben ugy mint. 1.) A' Vajdát avagy Fő-Vezért. 2.) A' Székellyek Fő - Hadnagygyát. 3.) A' Szászok Fő Ispánnját. — Minekelötte pedig irásunkban feltennök, hogy a' régi idökben élt Vajdák minémű formában igazgatták légyen ezt a' három egymástól különös és külömböző szakaszokból, és kitsiny tartományotskábol álló Erdélyt, a' dolognak jó rendi hozza azt magával, hogy azoknak a' Magyar Országi Királyoknak a' kik Zapollya János Királynak általa Erdélynek Magyar Országától lett elszakasztatása előtt éltenek, és Erdélyben magok képeket viselő Fő-Vezéreket tartottanak, azoknak neveket **minden**

den széleség nélkül egyben-rekesztetett rövidséggel elő-számláljuk, a' kiknek régi ditsőségekkel fénylő nevek és emlékezetek ilyen módon következnek.

I.)-ső SZENT ISTVÁN *Gejza* Hadnagynak (nem Királynak) és *Gyulai Sárának* fia, a' kiről summáson ezeket jegyezzük-meg. 1.)-ben. Született Elztergom Városában Krisztus Urunk születése után 969 dik esztendőben. 2.)-szor. VII-dik *Benedictus* Romai Pápa az ő számára egy igen szép arany Korónát készíttetvén azzal 1000-dik esztendőben meg-koronáztatott. — Hogy pedig a' köz nép annál nyugottabb szívvvel hitethesse-el magával, hogy azzal a' koronával meg-koronáztatott személy, valóságos és Istentől rendeltetett Király; erre nézve Angyali Koronának-is neveztetett, a' melyet a' Nép Tanátsofsai politica ratioból szoktanak tselekedni, hogy a' Király meg-koronáztatása alkalmatosságával mind a' Koronához, mind a' meg-koronáztatott Királyhoz, a' Népek szívében tellyes tiszteletet gerjeszzenek. 3.)-szor. Vette-el Házos Társul GISELAT Vilhelmus Burgundiai Hertzegnek leányát, a' kitől *Imreh* Hertzeg születtetett, a' ki még édes Attya életében az egész Országnek nagy szomorúságára és kárára meg-holt. 4.)-szer. *Kupát* a' Sümegi Hertzeget, a' ki pogány lévén az István Király édes anyját feleségül kérté a' végre, hogy a' házosságnak színe alatt a' leg első koronás Királyt Istvánt az élők közül el olthassa, szerentsés hadakozással meg-verte. 5.)-szor. *Gyulát*-is az Erdélyi Fejedelmet, a' ki Istvánra a' keresztény vallásért néhezttelt, és Magyar Országban sok prédálást vitetett véghez, meg-verte, el fogta. rabságra vitette, egész Országát maga birodalma alá meghodoltatván, azt keresztény Praesidiumokkal (mellyeknek nagyobb része Német keresztényekből állott)

lott) meg-rakván, az Erdélyi Magyarokat-is a' keresztény hitre meg-téritette, és Erdélyi Fejedelemlennek ZOLTAN-t, az Arpád Kapitány igen el-öregedett fiját tette. 6)-szor. Az ő uralkodásának alatt 38- esztendőök töltének el, és Krisztus Urunk születése után 1038-dik esztendőben, életének LXX-dik esztendeiben meg-holt, és Székes Fejérvárt abban a' Templomban, a' mellyet ő maga a' Boldogságos Szűz Mária Tisztetségére építtetett, és a' mellyben annak előtte Imreh Hertzeget-is el-temettette vala, el-temettetett.

II)-dik. PÉTER, Vilhelmus Burgundiai Hertzegnek Gejza István Király Attya leányától született kevély, és a' Magyarokat semminek állitto fja, meg-koronáztatott 1038-dik esztendőben, a' kiről ezeket tartsuk-meg. 1.)-ben. Ennek Felesége a' Tseh Ország Fejedelemléánya Judith volt. 2)-szor. Meg-vetvén a' Magyar Fő Rendekeket az Ország Dolgainak igazgatására idegen Tiszteket hozott bé. 3)-szor. Az Ország Fő Rendeit azzal fenyegetvén, hogy soha is a' meddig ő él, közüllök semminémű Tíztségre egygyet-is fel-nem vészén, hanem minden Tíztségeket a' Burgundusoknak kezére fogna bizni; erre nézve uralkodásának 3-dik esztendeiben az Országból ki-üzettetett, és magát Henricus Romain Tsászfár óltalma alá ajánlotta.

III)-dik. ABA Giselának az István Király feleségének öttse, és Sároltának ugyan az István Király hugának Férje, minek-utánna Péter ki-üzettetett volna, Magyar Királlyá vállofztatott, és megis koronáztatott. De ez-is. 1.)-ben. A' Magyar Fő Rendekeket hátra hagyván, inkább az alább való emberekkel kezdett társolkodni, a' melly tselekede-téért ezt-is a' Nép meg-unta. Annakokáért. 2)-szor. A' Fő Rendeke Harmadik HENRICUS Romain Tsászfárhoz

A' MAGYAR KIRÁLYOK 's. a'. t. 153

hoz az iránt követeket küldvén, hogy Pétert hozná vizfzáz, a' Nép között támodás indult, az Ország két részre hasadott, és a' Fő Rendei közül egy nap 50. Méltóságban helyheztetett Uri embereket személy szerint meg-öletett. Annak-utánna. 3.)-szor. Ausztriába és Kárinthiába rohanván, ott nagy pusztitást vitt véghez; De végtére Albert Ausztriai Hertzegetől és Pétertől meg-verettetvén, midőn el-fzaladott volna a' Tilza mellett a' Magyaroktól meg-ölettetett. 4.)-szer. Henricus Romai Tsászfár Pétert a' Királyságra vizfzáz állította. A' Magyarokat a' Baváriai Törvény alá fogta. Réájok bizonyos summából állo adot vetett, és itt kezdik a' Romai Imperatorok a' Magyar Országhoz való praetensiojokat formálni. 5.)-szor. El-felejtkezvén Péter az elébbeni bujdosásának napjairól, és a' Magyaroknak hozzá mutatott indulatosságokról, ismét kegyetlenkedni kezdett, melly miatt a' Magyarok réájja támadván, mindőn Austria felé futna, el-fogattatott; és vizfzáz hozattatván szeme ki-fzuratott, 's Székes Fejervárra rabsgára vitettetett, a' holott a' mint BONFINIUS írja végre megis ölettetvén a' Pétsi Templomban el-temettetett.

IV)-dik: ELSŐ ANDRAS. A' ki az István Király Rokoni közül való volt. E' két atyafiával egygyütt ugymint Bélával és Leventiuszal, a' Péter Király kegyetlenségét nem álhatván Kumániába ment volt; de onnan a' Magyaroktól haza hivattatván, és Pétert el-fogatván, 's velle a' fellyebb meg-irt mod szerint bánván, a' Magyaroknak negyedik koronás Királyokká lett. — Erről a' Királyról ezeket jegyezzük-meg 1)-ben. Ennek ideiben és engedelmeiből egy Vata nevű Magyar Hertzeg a' kerésztenyeken szörnyű üldözést vitt véghez, és a' Magyarokat a' bálványozásra vizfzáz

viszta tsábitotta. 2)-szor. Maga a' Király kerefstény lévén, ezt ugyan egy ideig meg-engedte, míg magát a' Királyságban meg-erősithette. De végtére elzére térvén, Törvényt adott-ki, hogy valakik a' pogányi letéttségből a' Kríftus hívfégire, és az Évangéliumnak világofságára meg nem térnek, mindazok fejeknek és Jofzágoknak el-vesztésekkkel büntetteinek-meg. 3)-szor. Hadakozott Henricus Tsászfárral, a' kinek nagy készületből álló két 'se-regeit a' Magyarok meg-lzorítván, Andrásal kén-telenségéből meg-békéltett. 4)-szer. Vette magának Feleségül a' Mufzka Országi nagy Hertzegnek Léányát, a' kitől két fja született, *Salamon és Dávid*.

V)-dik. ELSŐ BÉLA András Királynak testvér öttse Boleslaus Lengyel Király segittsége által, András Király ellen nagy hadi készülettel érkezett Magyar Országba, a' kinek Henricus Tsászfár és Tseh Országi Fejedelem Wratíslaus segittő segittségivel egyetemben a' Tífta vize tájján ellene men-vén, az András hada meg-verettetett. A' Tsehek Fejedelme, és a' Tsászfár vitézeinek vezérei el-fogattattanak, maga pedig András midőn a' Bakon nevű erdőben szaladna és bukálna, bánatjában meg-erőtlenedvén meg-hólt, és a' Balaton mellett, a' Tihanyi Klastromba, a' mellyet maga építettett vólt, el-temettetett, és ő utánna Béla 1061-dik Efstendőben Székes Fejérvárt Magyar Királyságra meg-koronáztatott. Kiről ezeket jegyezzük-meg. 1)-ben. Ez a' Béla verettetett leg-elfőben ezűft pépzt Magyar Országban. 2)-szor. Ennek ideiben a' Magyarok a' bálványozásra viszfá akarván tér-ni, azoknak Előll-jároi le vágottattanak, és meg-parantsoltatott, hogy a' kerefstény Vallás az e-gész Országban meg-tartattasék. 3)-szor. Jó Ki-rály

A' MAGYAR KIRÁLLYOK 's.a'.t. 155

rály vólt, Salamont az András Király fíját, a' ki még ő előtte Királyságra fel-koronaztatott, igen szerte. 4)-szor. Midőn a' többi között egyszer Törvényt és igazságot akarna szolgáltatni, a' székiből kiesett, és el-nehezedvén uralkodásának 3-dik esztendeiben, Krístus Urunk születése után 1063-ban meg-hólt. 5)-ször. A' maga feleségétől *Richesától*, ki-is Lengyel Országí hadi vezérnek *Micislának* vólt a' Léánya, három fíjai maradtanak, ugymint *Gejza*, *Lalzo*, és *Lámpert* : De ezek közül ebben az esztendőben a' Királyságra egyik se következhetett, minthogy Salamon már meg-koronaztatott vólt, hanem Lengyel Országban menvén, ott hadat szerzettenek, és annakutánna onnan ki-ütettenek.

VI)-dik. SALAMON, első Andrásnak Fíja, Henricus Tsáfszárnak Veje, az Imperatortól Magyar Országba hozattatott, és az Ország nagy Rendei előtt a' Királyi széki helyheztetvén, a' Béla halála után 10. esztendőket és egy néhány hónapokat uralkodott, a' kiről ezeket jegyezzük meg 1)-ben. Hazugság hogy Markalf valaha ennek udvari bolondja lett vólna, hanem az az írás, a' melly Salamon és Markalf között lett Disputationak a' nevit vífeli, tsak valami Komédiás játékra készítettett bolondság. 2) szor. A' fellyebb említett Béla Király fíai Lengyel Orzágból ki-jövé, Salamonnal hartzolni kezdettenek, de egymás között tsak hamar békelességre mentenek, meg-olstván magok között az Orzágot, mellynek két része Salamonnak, harmad része pedig a' Béla Király fíjainak jutott, és akkor Salamon a' Koronával harmadszor koronáztatott-meg. 3)-szor. A' Tsehekkal és a' Kumánufokkal szerentséfen hadakozott, a' kik az Országban bé ütettenek vólt, és Morvát fel-is prédál-

dáltatta. A' Bissénusokat-is, a' kik prédálni Magyar Országba jötenek vólt, meg-verte; és ennek alkalmatosságával Nándor Fejér - Várt meg-vette, és fel-prédálta; A' gazdag préda felett pedig Salamon és a' Gejza fiai egymással meg nem egygyezhetvén, egymásközött öszve-háborodtanak. 4)-szer. Öszve veszvén Salamon a' Béla fijaival Gejzával és Lászlóval, mivelhogy Salamon őket el-vesztetni igyekezik vala, egy-mással meg-ütköztenek, és végtére a' Béla fijainak szolgálván a' szerentse, Salamon-tol a' kóronát el-nyerték, és ötet az Országból 1074-ben ki-kergették.

VII)-dik. ELSŐ GEJZA Ugyan első Bélának a' Fija, azon esztendőben a' Királyságra fel-koronáztatott, a' kinek ideiben negyedik Henrik Romai Tsáászár Salamont a' Királyi székibe viszfzá nem tehette, noha azon maga Gejza is- igyekezett, hogy az Országot Salamonnal meg-ösztván, ketten uralkodjanak. De ezt a' szándékát véghez nem vihette, mivelhogy uralkodásának 3-dik esztendeiben meg-hólt. Ennek vezetéke neve a' Magyaroknál GEJZA MAGNUS, az az, Nagy Gejza vólt, kinek-is két fiai maradtanak ugymint *Kálmán* és *Almus*.

VIII)-dik. SZENT LÁSZLO. Első Bélának a' Fija, és Gejzának az Öttse, némellyeknek értelmek szerint 1077-ben a' Magyar Királyságra felszenteltetett, és mint egy 18. esztendőknék el-folyások alatt uralkodott, a' kiről rövideden ezen következő dolgokat jegyezzük-meg. 1)-ben. Nehezen vehette réájja a' föld Népe, hogy a' Királyságot magára fel-vállolja, azzal mentegetvén magát, hogy ő magát arra a' Tisztetségre méltónak lenni nem ítélle né, hogy a' királyi Koróna az ő fejibe tétettesék, minthogy, ő az előtte való Királyokhoz képest tsak semmi, és azoknak nyomdokakat

el

el sem érheti. — Azomban Salamon Király - is életben vagyón, a' ki háromszor koronáztatott-meg, és ő a' rend szerint való Király : mindazonáltal a' Fő Rendeeknek fokszöri busitto kérések előll ki-nem áthatván, végezetre a' Királyi nevet és Koronát fel-vette, annak előtte a' bujdoso Salamon Királyt békelességgel meg-kinálván. 2)-szor. Salamon László Királyt titkon el - akarván oltani, Salamon el-fogattatott, és Visegrádban árestombban tartatott, de hamar el-botsáttatott, és 1084-ben a' Feleségéhez Rátisbonába ment ; de a' felesége az udvarába bé nem fogadta. — Utoljára a' Kumánusokat és Lengyeleket maga mellé vévén Szent László ellen hadat indított, de szerentsétlenül járt, melyre nézve szerzetes életre adta magát, és Eftiria Tartományának Pola nevű Városában szegény állapotban meg-hólt. 3)-szor. Szent László Király Horváth Országot és Dalmátziát elfoglalván ezeket a' maga birodalma alá rekesztette. 4)-szer. Kegyes jámbor élete, és fok jeles viselt dolgai 's szerentsés hadakozásai után, midőn a' több keresztény Királyokkal egygyütt Jerúsálemnek és a' Kannahán földének elfoglalására hadi sereget készítetne, meg-hólt; és Nagy Váradon 1095-dik esztendőben abban a' Templomban temettetett-el, a' melyet maga építtetett vólt. — Ez az a' Szent László, a' kinek neve napján a' Romai Catholica Vallásban lévő emberek esztendőnként innepet szoktanak szentelni.

IX-dik. KALMAN. Első Gejzának (a' mint ROSANUS írja kantsal, pupos hátu, lánta, selyp, de magát igen nagyra tarto éktelen fíja, 1096-dik esztendőben Magyar Királyságra koronáztatott, a' kiről ezeket jegyezzük-meg. 1)-ben. E' vólt leg-első Püspök Nagy Váradon, és onnan második Urbá-

bánus Romai Pápa engedelmeiből Magyar Királyságra kenettetett-fel. 2)-szor. Vette magának feleségül a' ROGERIUS Siciliani Fejedeleme leányát, a' kitől két fijakat nemzett, *Lászlót és Istvánt*, a' kik közül *László* 1112-dik esztendőben meg-holt. 3)-szor. Hadakozott a' Velentzei Népök ellen, a' kiket meg-bírván Horváth Országot és Dalmáziát tőlök el-nyerte. 4)-szer. Almusnak, a' maga testvér ötsénék, és Bélának az Almus Fijának szemeiket ki-tojotta, hogy a' Királyságra egyik-is fel ne vétethessék. 5)-szor. Meg-halván az első felesége annakutánna Ólász-Országból vett magának Feleséget, a' mellytől egy fiát nemzett, kinek neve *Borichus* vagy *Bartholomæus* volt. 6)-szor. 18. esztendei uralkodása után 1114-ben meg-holt, és Székes Fejérvárt el-temettetett.

X) dik. MASODIK ISTVÁN Kálmánnak fia még kisded korában 1114-ben Magyar Királyságra koronáztatott: A' Kiről ezen következő dolgokat tartjuk-meg. 1)-ben. Nyoltz esztendőknél előfolyások alatt Tutor és Curatorság alá lévén rekesztetve, helyette az Országot a' Fő Rendei igazgatták. 2)-szor. Mihelyt a' Curatorság alól felszabadult, és a' Királyi páltzát a' kezibe vette, szemei fel-nyiltanak, és tovább látott mintsem kellett volna. 3)-szor. A' Tsehekkel, a' Lengyelekkel, az Oroszokkal, a' Mésiai Népökkel, a' Ráttokkal, a' Görögökkel szerentsélen hadakozott, és Emmánuel Török Tsászárt gúnyolta, hogy véle szemben szállani és harczat állani nem akart, és nem mert, a' ki annak-utánna sok károkat tett neki. 4)-szer. A' Kumánusokkal barátkozott. Az ő Afzszonyaiokkal sokat társalkodott, végezetre pedig vérhasba esvén, mintegy 18. esztendei uralkodása után 1131-ben meg-holt, és N. Várádon el-temettetett.

XI)-dik

XI)-dik. MASODIK BÉLA. Almus világta-
lan Hertzegnek világtalan fija (a' kinek szemeit Kal-
mán irigységből a' végre szuratta vólt ki, hogy
ötet a' nép előtt alkalmatlanná és utálatossá tévén,
a' Királyi Méltoságra fel ne vétettetnék) 1131-ben
koronáztatott-fel Királyságra, a' Kiről ezeket tar-
tsuk-meg. 1)-ben. Ennek Attya Almus magát Em-
mánuel Török Tsászár szárnyai alá meg-vonván,
végtére Mátyédoniának Konstantzia nevű városá-
ban meg-hólt. 2)-szor. Ezt a' Bélát a' Fő-Rendek
közül némelyek Magyar Országban tartották, és
alattomban nevelték, a' kinek még kisdeg tsetse-
mő kórában hogy a' szemérem testét el vágják, Kál-
mán meg-parántsolta vala; de az az ember, a' kire
annak a' dolognak végben vitele bizattatott vala,
egy kis kutjának szemérem testét el-mettzetvén, és
a' Béla szemérem teste helyett azt mutatván-bé, a' Ki-
rályt ilyen móddal meg-tsalta. 3)-szor. Midőn
a' fellyebb említett István Király a' maga bujalko-
do életében látná, hogy néki semmi maradéka
nem vólna, a' ki ő utánna a' Királyi Székben ül-
hetne, ennek meg-fontolása néki nem kis kedvet-
lenséget okozott. Egykor pedig tudtára adván
nékie, hogy az Almus fija Béla, az Országban
még életben vólna, ötet maga eleibe vitetvén, fi-
jává fogadta, és az Orzágnak Fő Rendei előtt ma-
ga Succesorának valván, az Ország Rendeinek a-
jánlotta. 4)-szer. Ennek ideiben a' Lengyelek és
az Oroszok Kálmánnak Borichius nevezetű fiját Ma-
gyar Orzági Királyságra bé akarván hozni, viszfá-
verettettek. 5)-szor. Ez a' vak Béla Rumát, vagy
Rámát, melyet most Bosniának neveznek, 1138-ban
Magyar Orzághoz ragasztotta. 6)-szor. Ez a' Béla
jó és okos Király vólt. Sokszor szokta vólt a' Fő
Rendek előtt ama mondást emlegetni. *A' ki nem
tud*

tud tűrni, nem tud az uralkodni, vagy pedig a' ki nem tudja mi legyen a' roszsz, az a' jót megbetsűlni nem tudja. 7)-szer. Vette vólt magának feleségül a' Görög Tsászfár hugának leányát, a' ki nek attya egy Uzi nevű Mácédoniai Fejedelem vólt, a' kitől négy jó Fiaikat nemzett Gejzát, Lászlót, Istvánt és Almuft.

XII)-dik. MASÖDIK GEJZA az említett vak Bélának első szülött fija attya halála után 1141-ben Magyar Királyságra koronáztatott, és 20. esztendőnek és 3. hónapoknak el-folyások alatt ditsőségesen uralkodott, a' kiről ezeket jegyezzük meg. 1)-ben. Midőn Harmadik Konrád Borichiuft (a' kiről már a' fellyebbekben emlékezetet tettem) Magyar Országai Királyságra bé akarná hozni, és Henricus Ausztriai Hertzeg Hadnagysága alatt Magyar Orzágnak el-foglalására egész Német Ország-ból teméntelen Sereget küldött vólna, ekkor ez a' Gejza ifjatska Király lévén, és az ellenséggel bátran szemben mervén szállani, a' Teutokat az az, a' Burgundusokat, Ausztriai, Baváriai, és a' Saxoniái Hadakat igen igen meg-győzte. 2)-szor. Ez a' Gejza Király hívutt-ki Saxoniából sok népeket, nagy Privilegiumat igérvén nékiek, a' kiket Erdélyben bé-küldvén, a' Királlyi fundoson őket megtelepítette, holott e' mái napig is minden bántodás nélkül laknak, a' kik annakutánna Isten kegyelmességiből bővebb néppé és Nemzettségge szaporodtanak, és a' Magyarok között Szász a' Nevek. 3)-szor. Vette vólt magának feleségül Minoslaus Olofz Országai Király Leányát, a' kitől 5 fiaikat nemzett, ugy mint Istvánt Bélát, Arpádat, Gejzát, és Almuft, de ez az utolsó még kisdegy kórában meghólt. 4)-szer. Ennek ideiben kezdett Medgyes és N. Szeben Erdélyben épülni, 5)-ször. Ezen boldog

boldog emlékezetű, Király 1161-dik esztendőben meghalván Székes Fejérvárt eltemettetett.

XIII.)-dik. HARMADIK ISTVÁN a' mostan említett, Gejzának első szülött fja Magyar Királyságra koronáztatott 1161-dikben, és 12. esztendőig uralkodott, a' kiről ezeket jegyezzük-meg. 1)-ben Hárcm esztendőknek el-folyások alatt a' Népre adot nem vetett. 2)-szor. Dalmátzia és más Tartományok felett Emmánuel Török Tsászárral fokatverekedett. 3)-szor. Midőn ez a' Király a' Velen-tzei Tenger mellett lévő Tartományoknak vizsgálásakra ment volna, a' vak Béla fiai ellene pártot ütöttek, és erőszakoson Királyyokká lettenek.

XIV.)-dik. MÁSODIK LASZLO, a' vak Béla Király fja el-lopván a' Korónát, némelly tséltsap, és zenebonás emberektől Királyyá tétett; de hat hónapok múlva 1162-dik esztendőben meg-hólt.

XV.)-dik. NEGYEDIK ISTVÁN, ugyan a' vak Bélának harmadik fja, ő-is a' bátyja halála után azon factiosus emberektől erőszakoson meg-koronáztatott. — Ez a' rend szerint való Királyt III-dik ISTVÁN-t az Országból ki-vernén, titkon mérges itallal el-oltattatta, ki-is Székes Fejérvárt temettetett-el; annakutánna pedig maga Negyedik István-is meg-hólt, nem viselvén a' Királyságot tovább öt hónapnál.

XVI.)-dik. HARMADIK BÉLA, második Geizának ugyan második fja 1174-ben, Januarius hónapban Magyar Királyságra valósággal meg-koronáztatott, a' kiről ezeket jegyezzük-meg. 1)-ben. Ennek ideiben kezdett Segesvár Erdélyben épülni. 2)-szor. Ennek ideiben az Országban izámtalan fok tolvajok támadván, azokat ki-tíltztította. 3)-szor. Ez iratta leg-elsőben a' Ma-

L

gyar

gyar Királyok Titulusaikban a' Gallitziai Királyságnak nevét, a' melly Város Mufzka Országának Nap-kelet felől való részében Domiriának szomszédságában fekszik. 4.)-szer. A' Törvénynek kiszolgáltatásában hosfszu és tekervényes Procefsust nem tartott, hanem egy világos tellyes tökéleteségű Inftántzia mellett lévő egy néhány szavát bévehető bizonyságokkal meg-elégedvén, arra Sentenziát mondott. 5.)-szor. Ez a' *Béla* III-dik *Coelestinus* Romai Pápa Udvaránál inftálván, *Lászlót*, a' kinek Tetemei N. Váradon vagynak, a' szentek seregei közé bé-iratta, és az ő emlékezetire az ő halála után N. Váradon nagy pompával Innepet szenteltenek. 6.)-szor. 23. esztendőig és egy hónapig uralkodott, 1196-dik esztendőben pedig meg-halván, Székes Fejérvarott el-temettetett. Maga után két fjakot hagyott, úgy-mint *Imrét* és *Andrást*.

XVII)-dik. *IMREH*, *Harmadik Bélának* első szülőt fja 1196-dik esztendőben Magyar Királyságra koronáztatván, 8. esztendőig, és két hónapokig uralkodott, a' kiről ezeket tartjuk-meg. 1.)-ben. A' Király testvér öttse *András* Dalmáziának, Kroáziának, Romániának és Kumániának Fejedelme lévén, a' bátyára *Imreh* Királyra nagy haddal támodott; de *Imreh* Király az *András* hadát minden hartz nélkül le-ültetvén, az ötsét magával fogva el-vitté, a' kinek meg-szabadulásában a' N. Váradiaik fokat munkálkodtanak, mellyért idővel *Andrástól* jutalmat-is nyertenek. 2.)-szor. Ennek az *Imreh* Királynak felesége vólt *Constántia*, az Arragoniai Királynak II-dik *Alphonsus*-nak léánya, a' kitől egygyetlen egy fjat nemzett u. m. *Lászlót*. 3.)-szor. Ennek ideiben kezdett *Szász-Város* és *Brassó* épülni, és kö-fal közé vétettetni. 4.)-szer.

4.)-szer. *Innocentius* Romai Pápa 1203-dik esztendőben a' két atyafiakat *Imreh* Királyt és *Andrást* öszve-békéltetvén, *Imreh* Király a' maga édes fiját *Lászlót* a' Magyar Korónával még a' maga életében meg-korónáztatta. De maga azon esztendőnek vége felé súlyos nyavalyában esvén meg-hólt, ki-is a' maga kisdeg korónás fiját az ő Öttsének *Andrásnak* gondviselése alá ajánlotta. Ennek a' Királynak teste Egerben 1204-dik esztendőben temetett-el.

XVIII)-dik. HARMADIK LASZLÓ. *Imreh* Királynak törvényes és valóságos korónás fija, a' ki az Uralkodást minekutánna kezéhez vette volna, ő-is az Attya halála után hat hónapok, és öt napok mulva meg-hólt, és Székes Fejér-Várt eltemetett.

XIX)-dik. MÁSODIK ANDRAS, a' harmadik *Béla* Király fija 1205-ben lett Magyar Királlyá és 30. esztendőknék el-folyások alatt nagy dicsérettel uralkodott. Erről a' Királyról ezeket jegyezzük-meg. 1.)-ben. Ennek első felesége *Gétruda* vólt, Nemzettségére nézve Német leány, a' a' kitől három fijakot nemzett, u. m. *Bélá-t*, *Kálmán-t*, *András-t*, és még egy leányt *Szent Ersebeth* Afiszonyt, a' kit a' Romai Pápa a' szent Afiszonyok feregébe irt, és az ő emlékezetire Innepet rendelt. — A' második feleségétől *Béatrix-tól*, a' ki *Aldebrándus* Olasz Márchionak vólt a' leánya, nemzette *István-t*, harmadik *András-nak* az Attyát. 2.)-szor. A' maga első szülött fiját *Bélá-t*, a' Magyar Korónával jó idején még a' maga életében meg-korónáztatta, *Kálmán-t* pedig a' ki Galitziai Királyságra hivattatott, szép sereggel és nagy pompával a' maga Országába kísérte. 3.)-szor. Ezeknek utánna 1217-dik esztendőben Romából

III-dik *Honorius* Pápától a' Király udvarába egy Követ érkezvén, a' kinek neve *Cardinalis Colum-na* vólt, ez a' Királyt fel-buzditotta, hogy más Keresztény Fejedelmeknek példájoktól indittatván, ő-is a' maga Nemzetéből bizonyos szép számu hadi sereget maga mellé vévén, Jerúsálemnek megvételi-re, és a' Kanahán földinek el-foglalására késedelem nélkül el-menne. A' kinek a' Király engedelmességét mutatván, és az Ausztriai Hertzeg *Leopoldus*-t társul maga mellé vévén, a' Velenzei Tengeren Tziprus szigete felé indúlt, és a' Kanahán földét békével el-érvén, Ptolémaïs nevű Város határán egész táborával egygyütt a' szárazra ki-szállott. — Onnan a' Jordán vize mellé ment, és ott a' Tibériás tengerén felyül, a' holott az Idvezítettő és a' Tanítványok fokszor hajokáztanak és halásztanak, meg-mosdott. Onnan a' Jordán vize mellett lafsan lafsan le-nyomulván, és egy kevésbé meg-fordulván, egész 'seregét a' Tábor hegye alatt meg-telepítette, hogy a' hegynek tetején lévő várost erős Ostrommal meg-vegye. — Ez a' Tábor hegy ama nevezetes kerek és igen magos domb, a' melly a' Zebulon Nemzettségének határan Samaria Tartományának szinte a' közepén vagon. — Erre a' magos hegyre vitte vólt fel az Idvezítettő ama három leg kedvesebb Tanítványt *Jakaba*-t, *Péter*-t, és *János*-t, hogy ő előttök az ő mennyei ditsőségének némü némü 'sengéjét, nem képzelődésből, hanem valósággal az Íllyés és Mozes bizonyságok előtt meg-mutassa. Mat. XVII. Ennek a' hegynek tetején való Várot a' Jerusálemi és Tziprus Szigeti keresztény Királyokkal egygyütt meg-vévén András Király, midőn a' Várba felmentenek vólna, egy Magyar Vitézit maga jeles viseléséért a' mint mondják nagy Privilegiummal meg-

meg-ajándékozta. De midőn a' több Fejedelmek a' váraknak vivása és quartélyozás felett egymás között meg-hasonlattanak vólna, és András Királynak valami gonosz ember (kettség kívül a' maga felekezete közül) mérges italt adott vólna, azon a' földön többet mulatozni helyesnek nem ítélte. — El - töltvén azért Karátson innépet , a' Kanahán földén 1219-dik esztendőben a' szároz földén , a' Libánus hegyén által, Antiochia felé, Görög Országba érkezett , és egy kevéssé meg-nyugodott, a' holott *Laskarus* Görög Király leányát , Bélának, a' Király fiának feleségül el-jegyzette, 's magával el is hozta. Onnan Bolgár Országba érkezvén , a' Bolgárok Királya *Ohán* mind-addig magánál tartotta, miglen András a' maga Léányát feleségül nékie ígérte. 4)-szer. El-érkezvén békefélegesen Magyar Országba , mind a' Magyar Nemeseket szép szabadsággal, mind pedig az Erdélyi Szászokat lakó földel, és nevezetes Privilegiummal , a' mint fellyebb - is meg-irtam , meg-ajándékozta. 5)-ször. Ez a' nagy emlékezetű Király 1235-ben holt-meg, és az Egri Klastromban temettetett-el.

XX)-dik. NEGYEDIK BÉLA, a' tsak most-említett II-dik András Királynak fija , atya halála után 1236-ban lett Magyar Királlyá, és mintegy 35. esztendőknél el-folyások alatt uralkodott , a' kiről ezeket tartjuk-meg. 1)-ben. Minekutánna a' maga feleségével, a' kit az atya néki Görög Országból hozott vólt, két esztendeig lakott vólna, annakutánna meg-unván, azt el-hagyta, és a' maga Atya ideiben Léopoldus Auszriai Hertzeg udvarába által-menvén, mind addig ott mulatott, miglen az atyával és a' feleségével meg-bekéllett, és hazájába ismét visszázá ment. 2)-ször Egy Kunigunda nevezetű leányát *Bolesláus Pudicus* Lengyel Ki-

Királynak adta feleségül. 3)-szor. A' Kumánusok Fejedelmét *Kuten-t* a' ki magát a' Magyar Királyok szárnyai alá ajánlotta vala, ártatlanul Pesten meg ölette. 4)-szer. Báthux Chán Usbeck Tartományából fok Kálmuk Mungál Tatárokkal Erdélyben rohanván, ottan nagy prédálást és pusztitást vittenek véghez. Magyar Országban pedig Borfod Vármegyében a' Sajó Vize mellett a' Béla Király feregével meg-ütöközvé, a' Nemességnek színét levágták, és a' hadot, mivel a' Tatárokhoz képest kevesen vóltanak, széljel-verték. A' Királyt üzőben vévén, Auszriába és onnan Dalmáziába kergeték. Ezen a' hartzon mindazonáltal a' Béla vitézei-is a' Tatárok közül 35,000-ret vágtanak-le. — Ezeknek utánna pedig Pestet meg-szálván, a' lakosok közül el-futott emberekből 100,000-nél többet levágtak, a' kiket Colomannus, a' Béla Király testvér ötle, és Sclávonianak 's Gallitziának Fejedelme annak előtte meg-intett vólt, hogy a' kö-falban ne bizanak, hanem magokat az ellenség előll vonnák el; de ők annak nem engedelmeskedtenek.

Ezek a' Tatárok, által fogván a' Dunán, a' jég hátán által költöztenek. Esztergom Várát lerontották. Annak lakosait az oda fel-futott vidék béliekkel egygyütt levágták. Budával és más Városlakkal-is ezt tselekedték ők. — Így bántanak Lengyel Országgal, Siléfiával, Tsch Országban némely részeivel. Ekkor verték-meg ezek a' Tatárok *Henricus-t* a' Lignitzi Hertzeget-is. Végezetre a' mint oda fellyebb-is emlittém a' Dalmátzia felé futott Magyarok után indulván, őket más nemzetek felett a' Városlakból ki-kérték, de a' Magyarokat az ő kezekbe nem adták, a' honnan a' Duna partja mellett Servián, Bulgárián, Trátzián nagy dühösséggel által-menvén, a' Pontus Euxinus

és Caspium tengere mellett hazájokba vizfzá - térte-
nek. — Ezek vóltanak azok a' Tatárok a' kik
keresztény fülekkel kilentz Zsákokat meg-töltvén,
győzedelemnek jeléül magokkal haza vittének. De
Boleslaus Lengyel Király-is a' Keresztényeken vég-
hez vitt kegyetlenséget rajtok meg-tromfolta. 5)-
szor. Toldalék helyett ezt is meg-tarthattuk,
hogy ez utánn a' veszedelmes fátum utánn, nem
lévén két eisztendők alatt, hogy a' földet kik mi-
veljék, a' haza fiai között olyan nagy éhség tá-
modott, hogy annak el-szenvedhetetlen nagysága
miatt sokan meg-hóltanak légyen. — Az-is meg
tartásra méltó. 6)-szor. Hogy a' Tatár járása a-
dott arra alkalmatóságot hogy Erdélyben a' N.
Enyedi Kastély építtessék. 7)-szer. Ez-is emléke-
zetre méltó dolog még, hogy annak a' Tatár járás-
nak idején *István*, ennek a' Bélának fija lévén Er-
délyben a' Vajda, a' Tatárok ellen magát vitézi
modon vitézte. 8) szor. Hólt-meg Béla Király
1270-ben. 9)-szer. Egy igen nevezetes jó erköl-
tsü leánya vólt, a' kinek neve *Margit* vagy *Mar-
garétha* vólt. — Ennek emlékezetire jegyzet-
ték-fel a' Kalendáriumban a' Margit napi Inneplést.

XXI)-dik. ÖTÖDIK ISTVAN az eddig ki-
beszéllett Bélának fija, Attya halála utánn az Er-
délyi Vajdaságból Magyar Királyságra hivattatott,
és 1270-ben meg is korónáztatott, a' kiról ezeket
tartsuk meg. 1.)-ben. Hogy vitéz ember vólt, és
még az Attya életiben *Ottocarus*-sal a' Tsehek Ki-
rályával sokat hadakozott, néha egyiknek néha
pedig a' másiknak szolgálván a' szerentse, miglen
utoljára meg-békéllettenek. 2)-szor. A' Bólgárok
Magyar Országba bé-rohanván, őket onnan ki-ker-
gette, és még Országokat-is el-vévén a' Bólgárok-
nak Királyává lett. 3)-szor. Attya halála utánn
tsak

tsak két esztendeig uralkodott, és meghalván Búdához közel egy Szigetben eltemettetett. 4)-szer. A' Feleségének a' neve *Ersébeth* volt, a' kitől két fijakat és egy leányt nemzett, ugymint *Lászlót*, *Andrást* és *Máriát* a' ki Carolus Claudius Siciliani Királyhoz ment férjhez.

XXII)-dik. NEGYEDIK LÁSZLO a' mostan említett Királynak fia Magyar Királlyá lett némelyeknek vélekedések szerint 1277-ben, mások szerint 1278-ban, a' kiről ezeket jegyezzük meg. 1)-ben. Ez a' *Negyedik László* mikor Királlyá felkoronáztatott, akkor még gyermek volt, de jó tanáts Urak lévén mellette, az Országának dolga, Birodalmának kezdetében panasz nélkül folyt. 2)-szor. Hadakozott *Ottocarus* a' Tsehek Királlya ellen, a' kit a' Magyarok a' hartzon személy szerint levágván, minden hadát széljel-verték. 3)-szor. Vette magának feleségül *Elisábethát*, Második Károly Siciliani Király leányát, de ezen Királynét meg nem betsülvén, feslett erköltsre fordult, és magát a' Kumánusok Fő Afzszonyaikkal való tárfolkodásra és bujálkodásra adta; mellyre való nézve mind a' Magyaroknak, mind a' külső Fejedelmeknek gyűlölségibe, kiváltképpen pedig a' Romai Pápának, a' ki ötlet mind levele, mind Cardinalisi renden lévő Követjei által 1280-dik esztendőben megintette, haragjába esett; és mivelhogy a' maga roszfz utján járni meg nem szünt, az Esztergomi Ersektől excommunicaltatott. 4)-szer. A' Kumánusok Fejedelmével *Oldemir*-rel *László* Király öfzve veszvén, ez amazt megverte, mellyet *Oldemir* meg akarván tromfolni, maga mellé sok Tatárokat hívott segítségül, és a' *László* Király Taborát megverte, s alsó Magyar Országot Pestig felprédálta. 5)-szor. Midőn a' Kumánusokkal a' Körös Széki határon

táron hartzot tartona, fegyver által el-esvén 1289-dik esztendőben meg-holt, és Tsanádon el-temetett. — Minthogy a' Kumánussok' afzfzonyaikat szerette inkább mint a' Magyarokat, azonban a' Kunok fegyvere által el-esett, erre nézve a' Magyar Afzfzonyok *Kun László*-nak nevezték. Utóljára 6)-szor. Maga után semmi örökös maradékot nem hagyott, a' ki a' Királyi székhben következhetett volna. Azonban a' testvér Ötse-is András, ötödik Istvánnak a' Fija, Lengyel Országban el-veszett.

XXIII.)-dik. HARMADIK ANDRÁS, kinek Nemzettségének Linéáját így értsd-meg. A' mig András Király a' Kanahán földére járt, az alatt a' Királyné *Gétruda* máshoz adván magát, paráznaságban talál-tatott, melly miatt a' mint mondják, meg is ölettetett. Haza jöven pedig András Király vette feleségül magának *Aldobrandus* nevezetű Olasz Márchionak Léányát, a' kitől Istvánt a' maga fiját nemzette. De az alatt a' mig ezzel a' fijával a' Királyné terhes volt, András Király meg-holt. Meg-születtetvén pedig a' fiu, a' ki Istvánnak neveztetett Olasz Országban lakott; és a' fellyebb említett Márchionak Udvarában neveltetett-fel. E' midön a' házosságra való időt el-érte volna, magának egy Velentzei Fő Embernek gazdag Léányát vette feleségül, kinek neve *Thomasina Catharina* volt. Ettől született néki egy András nevezetű fija, a' kit a' Magyarok a' László Király halála után Királyokká tettek, és 1290-dik esztendőben meg-korónáztanak, a' kiről ezeket tartsuk-meg. 1)-ben- Ennek ideiben a' Magyarok két factiot tsináltak, az az, két részre szakadtanak; mert ugyan is a' Nemességnek némelly része *Carolus Marcellus*-t Mária Siciliei Királyné fiját akarta Királyságra bé-hozni, más fölöll pedig Rudolf Imperátor-is mesterkedett azon, hogy

aj

a' Magyar Országi Királyságot a' maga Fijának *Albert* Austriai Hertzegnek szerezhesse; de mind ezek füstben mentenek, minthogy már *András* az Országban benne volt. 2.)-szor. Az Austriai Hertzegnek *Albert*nek seregét egy *Kemény* nevű Grofnak vezérsége alatt meg-verte, mellyért ezt a' *Keményt* a' kinek az Attya a' negyedik *László* ideiben *Comes Palatinus*, maga pedig *Comes Baroneus* volt, 1291-dik esztendőben meg is ajándékozta, és annak-utánna Lengyel Országba a' *Krakkoi Hertzeg* *Uladislaus* Segítségire küldötte, holott is győzedelemmel járt, 3.)-szor. Ennek a' Királynak felesége volt *Feneuna*, az *Isogáviai Hertzeg* leánya *Silésiából*; de ez 1292-ben meg-halván, vette magának feleségül az *Albert* Austriai Hertzeg leányát *Agnes-t*. 4.)-szer. Ez az *András Király* a' kinek a' kését egy *Ólafz Országi szolga* méreggel kente volt meg, és minek-utánna 10. esztendőig uralkodott volna, 1300-dik esztendőben *Budán* meg-holt, és maga után semmi fiu magzatot nem hagyott.

XXIV-dik. *VENCESLAUS*, ugyantsak *Venceslausnak* a' Lengyel és *Tseh Országi Királynak* azon nevet viselő fija, nemelly *Fő Rende*eknek vállofstásából Magyar Országba hivatattott, és a' *Kalotsai Ersek* által 1301-dik esztendőben Magyar Királyságra erőszakoson meg-korónáztatott: de három esztendő múlva az Attyától *Tseh Országba* holmi vízfzálkodásnak le-tesendesítésére vízfzá hivatattott, Magával egygyütt a' Magyar Korónát is el-vitte, és *Morva Orzágnak* *Olmütz* nevű Városában 1306 -dik esztendőben orozva meg-ölettetett.

XXV)-dik. *OTTO* *Baváriai Fő Hertzeg*, ugyan azon *Fő Rende*eknek akarattyokból Magyar Ország-ra hivatattott, ki-is a' Magyar Korónát a' *Tseh Országi Királytól* ingyen el-kérte, és a' Veszprémi

A' MAGYAR KIRÁLYYOK 's. a'. t. 171

's. Tsanádi Püspökök által Székes Fejérvárt 1305-dik esztendőben meg-koronáztatott, a' kiről ezeket jegyezzük-meg. 1)-ben. Ez az Otto hogy a' Magyarokat annál is inkább magához hodithassa, a' Királyi Korónát 1307-dik esztendőben fejébe-tévén, némelly részér Magyar Országának el-járta, és magát mindenütt mutogatta, hogy ő valóságos Korónás Magyar Király légyen. 2)-szor. Midőn Erdélyben érkezett, 's itt is azont tselekedte volna, az Erdélyi Vajda LASZLO ötet el-fogatván tömlőtbe vettette, és mind addig ki nem botsátotta, a' míg a' Királyságról le nem mondott, és a' Korónát a' Vajda keziben nem adta. 3)-szor. Tsak 3. esztendeig tralkodott, annak-utánna pedig az Erdélyi tömlőtzből el-botsáttatván, Magyar Országból 1309-dik esztendőben Baváriba haza üzetetett.

XXVI)-dik. CAROLUS ROBERTUS PRIMUS az az ELSŐ KÁROLY, *Carolus Marcellus* Sicilai Királyaaak fia, az egész Népnék közönséges tettzéséből Magyar Országának Magyar Királyává bé-vétetett, és az Esztergomi Ersek által 1310-dik esztendőben meg-koronáztatott, a' kiről ezeket tarsuk-meg. 1)-ben. Ez a' KÁROLY, Máriának az Ötödik István Király Léányának, a' ki Siciliába ment férjhez, unokája vólt, és azért vólt jussa a' Magyar Korónához. 2)-szor. Három izben házósodott-meg. a)-ben. Vette vólt feleségül *Máriát*, a' *Kásimirus* Lengyel Király leányát, a' ki magtalanul meg-holt. b) szor. *Henricus* Imperatornak leányát *Béatrix* afiszonyt vette vala feleségül, de ez-is minden fiu magzat nélkül meg-holt. c)-szor. A' 'Lengyel' Király *László* leányával *Ersébeth*-tel tartott lakadalmi pompát, a' kitől 4. fijakat nemzett *Károlyt*, *László-t*, *Lajos-t*, és *András-t*. 3)-szor. Hadakázott Trentsini Mátyáissal a' ki abban

az időben Magyar Országban igen hatalmas Fő Ember volt, a' kit meg-győzvén annak rend szerint lett halála után mindenit confiscalta. — Ennek pártjára hadakozott volt a' *Terepi és Fekete Familia*, a' kiknek jofszágokat a' Király akkori Erdélyi Vajdának, *Szolnoki Tamásnak* ajándékozta. 4)-szer. Mi-nek-utánna 32- esztendőnek el-folyások alatt di-tséretesen uralkodott volna, Visegrádon, holott rendszerint szokott volt lakni, 1342-dik esztendőben meg-holt, és Székes Fejérvárt el-temettetett.

XXVII.)-dik. ELSŐ LAJOS az említett Károlynak harmadik szülött fija lett Magyar Királlyá 1342-dik esztendőben, a' kiről ezeket tartsuk-meg. 1)-ben. Ennek első felesége a' Morvai Hertzegnek leánya *Margaréta* volt, a' ki tsak hamar meg-halván, vette-el másodszor *Elisabethá-t* N. István nevezetű Báronak a' leányát, a' ki néki három leányokat szült u. m. *Catharinát Mariát* és *Hedui-gát*. 2)-szor. Meg-halván az Erdélyi Szászok, hogy már a' Király meg-holt-vólna, mingyárt pártot-ütöttek, és Lajos Királynak a' rend szerint való adót meg-adni nem akarták. Mellyre nézve a' Király-is illendő sereget küldvén ellenek, őket le-ültette, 's tartozó kötelekségeknél tellyesítésekre kényszerítette. 3)-szor. Meg-tartásra méltó dolog ez-is, hogy a' Kolosvári Szászok, nem tudom mi okra nézve a' rendes és esztendőnként a' Király Kassájába járandó Taxájok felől emanalt Privilegiumoknak Királyi originalis leveleket el-vesztvén, alázatos Instanciájok által ehez az ő első Lajos Királyhoz folyamodtanak, hogy nékik az első Privilegialis Levelekben meg-határozott Taxájokat uj Királyi kegyelmes Diplomában meg-határozza, melyet a' Király nékik kegyelmesen meg-is tselekedett. — Ennek felette ugyan ezen Király adott Diplo-mát

mát arról-is, hogy azok a' hufz gazda emberekből álló Oláh frásák, a' kiket Feleken a' Kolosvári lakosok az utnak örizésére tartanak, a' Királynak járandó akárminémü névvel nevezendő adótol szabadofok lehessenek, a' melly Diplomában a' Kolosvári Szászokat, Lajos Király vendégeknak (hospites) nevezi, 's a' Városrol-is nem azt mondják hogy *Claudiopolis*, hanem *Civitas nostra Kolosvár*. Hasonlokloképpen a' Sigmond Király Privilegiumában-is ennek a' Városnak neve nem *Claudiopolis*, hanem Kolosvár, a' Lakosoknak pedig *Cives et hospites* titulussai vagynak. Ugy fziñtén Wladislaus Király-is, a' Második Lajos Királynak az Attya Kolosvárnak, nevezi. 5.)-szer. Kásimirus Lengyel Király, maga után a' Lengyel Országí Királyságban Successorának Lajost vallotta. Annak-utánna öfzve szerkeztetett erővel a' Lituanusokat meg-vertén, Voladimirát hozzá tartozó Tartományyaival egygyütt 1351-dik esztendőben el-foglalták. 5.)-szer. Boszfzankodván pedig a' Tatárok 1352-dik esztendőben Erdélybe bé-ütöttek; de László András akkori Erdélyi Vajda a' Király hadával és a' Székelyekkel egygyütt őket éppen Tatár Országig kergette, és vágta. 6.)-szor. Ez a' Lajos Király építette Erdélyben Törts-várát, és ő állította-fel *Severinum* régi várofsát, hogy az Oláhokat zabolában tarthassa, a' kiknek egy *Lagyik* nevü Vajdájokat annak-elötte két har-tzon meg-verte vala. — Ugyan ez a' Lajos Király építtette Styriában ama mind e' máí napig fenn álló hires nevezetes *Máriatzelt*, a' hová a' Romai Catholicusok Isteni tiszteletre járnak. 7.)-szer. Ez a' Lajos Király nagy ditsöfségesen és ditsérete-sen 40. esztendőig uralkodott, és 1382-dik esztendőben meg-halálozván Székes Fejérvárt abban a' Segestyében temettetett-el, a' mellyet a' B. Szüz Má.

Mária Temploma mellett maga építtetett volt, a' kinek semmi fiu magzattya nem maradván, az ő holta után a' leányai közül egyik meg-koronáztatott.

XXVIII.)-dik MARIA Lajos Királynak második szülött Leánya 1382-dik esztendőben Magyar Királyságra fel-koronáztatván, Szüz leány korában az annyával *Elisabethával* egygyütt 4. esztendőig uralkodott. Annak-utánna pedig *Sigmond* Királyhoz ment férjhez, a' kiről alább szollunk.

XXIX.)-dik CAROLUS SECUNDUS az az, Második Károly, a' ki Apuliának második Királya, Andrásnak pedig a' Lajos Király testvér ötszének édes fija volt, a' Mária borszfuszására 1384-dik esztendőben Magyar Királyságra koronáztatott, a' kiről rövidedentsak ezt jegyezzük-meg, hogy *Lindvai Latzkovits* avagy *Latzkoffi István*, a' ki 1383-dik esztendőben az Erdélyi Vajdaságból Schlávoniai Bánná tétettetett, de onnan a' Királyné ellen tselekedett pártoságáért ki-vettetett, bé-hivatván Magyar Országba ezt a' Károlyt, egy néhány complex Társaival egygyütt erőszakoson Királlyá tették, a' kit *Elisabeth* az Özvegy Királyné, és *Mária* *Sigmond* Brándeбургiai Márchio felölli valo tanátskozásra Buda várába hivatvatván, *Forgáts Balás* által 1385 dik esztendőben meg-öletett.

XXX.)-dik SIGMOND. Brándeбургiai Marchio, avagy végbéli Hertzeg, meg-értvén a' Károly halálát, sietve Magyar Országba érkezett, és Máriát, kit még a' Lajos Király ideiben el-jegyzett volt, magának feleségül el-vette, és 1387-dik esztendőben Magyar Királyságra fel-koronáztatván 51. esztendőnek el-folyások alatt uralkodott, a' kiről ezeket tartuk-meg. 1).ben. Ennek felesége Mária Királyné Afzfzony 1392-dik esztendőben meg-holt. 2)-szor. 1410-ben Romai Tsáfszárrá lett, a' kinek ideiben

a'

A' MAGYAR KIRÁLYYOK 's. a' s. 175

a' Törökök Erdélybe bé-ütöttek , és a' Bartzaságot *Amurátes* Török Tsáfzár ideiben fel-prédálván a' Brafsai Tanáts Urakat magokkal rabságra el-vitték. 3)-szor. Erdélyben a' Magyarok fel-támodván, egy *Antal* nevü embert magoknak Királyyokká tettek. Hasanloképpen a' Nyiri és Szamos mellyéki parasztok-is egy *Márton* nevü férjfiat Királyságra emeltenek. — Ama gonofz ember *Antal* Király a' Nemefi Rekdek közül sokakat meg-öletett, égettetett, pufztittatott, mig végre meg-lövéttétvén elveszett. A' kik pedig a' complex Társai közül kézben akadhatának, azoknak orrok, fülök, és kezeik el-vágottatván, meg-tsonkittattanak. 5)-ször. Ez a' Sigmond Király Morvában *Znoymo* nevezetü városban 1437-ben gutta ütes által meg-holt, és N. Váradon Mária kedves felesége mellé el-temettetett.

XXXI) dik, ALBERT Ausfiai Hertzeg, és Sigmond Király veje 1438-ban Magyar Királyságra koronáztatott. Ez egyfzersmind a' Tseheknek Királya, és Romai Tsafzár-is vólt, de annakutánna tsak hamar, az az, más fél esztendők mulva 1439-dik esztendőben meg-holt, és Székes Fejérvárt el-temettetett.

XXXII) dik Ötödik LASZLO Lituániai Hertzeg és az akkori Lengyel Királynak attyafia, 1440-ben Magyar Királlyá valófztatott, a' kiröl ezeket jegyezzük-meg, 1)-ben. Az Albert felesége az özvegy Királyné aszfzony férje halálakór terhesen maradván, minekutánna hetedik Lászlót szülte vólna, ötet a' Királlyi korónával még tsetsemő korában meg-koronáztatta, és a' valóságos Királlyi korónát Visegrádbol alattomban el-hozván, magával és kisdeg fiával egyetemben Fridericus Tsáfzárhoz Ausfria el-vitte; mellyre nézve Lengyel László Királyt nem a' valóságos Magyar koronával, hanem

nem másval koranázták-meg. 2)-szor. A' Magyarok meg-hásonlván két részre szakadtanak, és egyik része *Hunyadi János*sal Lengyel Lászlóhoz, a' más része pediglen *Elisabetha* Királynéhez ragaszkodott. 3) szor. Lengyel László Király Hunyadi Jánost a' maga hadának Fő Vezérévé tette, a' ki által az *Elisabeth* özvegy Királyné, és az ő faja pártján lévő Magyar, Tseh, és Ausztriai hadok ellen szerentsésen hadakozott. 4). szor. Lengyel László *Hunyadi János*t 1441-ben Erdélyi Vajdává teszi, ki is Erdélyben Szent Imréhnél 20,000. Törökököt levágott, annak-utánna *Metset* Török Basát el-fogatta, és meg is ölette. Moldavat és Havas-al-földit meghodoltatta. *Schabul Adin* Török Basát Vas-
kapunál ujjonon meg-verte..

Meg-verte ismét Rátz Országban az *Amurátes* Török Tsászfár hadát, és a' Nátoliai Basát, a' kinek neve *Karán-Basa* vólt el-fogatta, és László Királynak elevenen el-küldette. 5)-ször. *Amurátes* Török Tsászfár László Királytól tiz esztendeig való Frigyet kér, mellyre a' Király réa-hajolván, mind két részről egymásnak hitet adtanak. A' Török az Istennek nevére, és az Alkoránra, a' melly a' Török Bibliának neve; László pedig és a' Magyarok, az Istennek nevére, és a' Jéhus Krisztus Evangéliumára meg-esküdvén. 6)-szor. Meg-lévén mind a' két Fél között a' frigy kötés, tsák hamar egy levéllel küldetett Követ érkezett a' Királyhoz a' kinek neve *Franciscus* Cardinalis vólt, a' ki abban az időben a' Hellepontus Tengere mellyékét szállotta vólt meg, mellyet minekutánna minnyájan el-olvastanak vólna, a' Frigy kötéft meg-bánták, és a' *Juliánus* Cardinalis Oratiojára meg-szegték, 's a' Király Rátz Országon fel, Sofia, Nikópoly, és Várna felé vivén seregét, mindenütt győzedel-
mes-

A' MAGYAR KIRÁLYYOK 's: a' t. 177

meskegett. *Drákula László* Havas-al-földi Vajda pedig sokat kérte és intette a' Királyt, hogy a' maga hadát Magyar Ország felé fordittaná vilfszá, és az eddig való győzelemmel elegendnék-meg. De a' Király előtt a' Fő Rendeeknek kérései semmit nem használtak, hanem végtére *Várnánál* meg-ütköztvén, egész hada meg-verettetett, és a' Király maga-is a' hartzon életének XXI-dik Birodalmának pedig 4-dik esztendeiben el-esett, kinek fejét *Amurátes* Török Tsászár egy dárda végiben szurattván, Görög Országban, kisebb Aszában győzelemnek jelül 1444-dik esztendőben el-hordoztatta, és mindenütt mutogattatta. Ennek a' szerenstetlen és véletlen el-esett László Királynak emlékeztire írta RÉVAI PÉTER ama nevezetes Déák verseket.

Romulidae Cannas. Ego Varnam clade notavi.

Discite mortales! non temerare fidem.

Me nisi Pontifices iussissent rumpere foedus,

Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.

A' melly verseket ezen Könyvnek ki-adoja Magyarra e' képpen fordított.

Az a' ki-omlott vér rettenetes Feslék,

Mellyel Rómaiak régen *Kannát* festék.

Nékem-is a' midőn győzedelmet várna

Képzeletem, akkor leve hires *Várna*,

Arról a' veszélyről a' melly rajtam esett,

Öt végezém éltem, oh szomorú Eset!

M

Tanulj

178 XVI. RÉSZ. ERDÉLYNEK

Tanulj rajtam minden! 's akár ki mint únszol,

Hitet sóha ne szegj; mert nem tudod hún' szoll
Végső Sententziát az Itélő Bíró

Fejedre, ki Mennyel és a' földel bíró.
Engem - is a' Papok a' frigy fel-bontásra

Ha nem hajtnak vala, olly nagy vér ontásra
A' Magyarok hiszem hogy nem jutottanak

Vólna. 'S ki Hitet szeg, ládd mi jutott annak?
De hogy nem nyughattam sem este se reggel

Töllek, itt már halva fekszem nagy sereggel.
Ez az oka azért a' Magyar Hazában,

Hogy mint Egyiptomi szolgálat házában
Ugy kesereg a' Nép, 's ötet úgy kinozza

A' Török, hogy réá tám végső kint hozza.

XXXIII)-dik. HATODIK LÁSZLO Albert Királynak halála után Elisabetha özvegy Királynétól született fija, a' kit a' Magyarok még-kisdeg kórában Királynak korónáztanak, de Lengyel László Annyókkal egygyütt Fridericus Imperátorhoz kergette vala, ismét Királlyá válloztatott, a' kiről ezeket tartjuk-meg. 1)-ben. Mivelhogy ez a' László tsak 5. esztendő gyermek lévén, Fridericus Imperátor Tutorsága alatt lakott; erre nézve a' Magyarok Hunyadi Jánost 1445-ben Gubernátor-ár tették, hogy a' Gyermek Király neve alatt az Országot hiven igazgatná, melyet hét esztendőnek előfolyások alatt ditséretesen is véghez vitt. Helyette pedig Erdélyi Vajdává Ujlaki Miklos rendeltetett. 2)-szor. Minekutánna magát meg-unta, és Fridericus Imperátort sokszor kérte vólna, hogy László Királyt a' Korónával adná ki, és bontsátaná

tsátaná haza a' Magyarok közti, végezetre fegy-
vert fogott, és Süriát, Kárinthiát, Kárnioliát fel-
égetven és prédálván, az Imperátornak sok káro-
kat tett. *Deszpót Györgyöt* a' Serviai Fejedelmet-
is meg-verte, a' ki ötet Várna mellől való szala-
dása közben meg fogatta, 's tömlöztben vettetvén
mint addig el-nem botsátotta, a' míg maga helyett
a' maga tulajdon fíját Hunyadi Lászlót *Deszpót*
Györgynek kezesül (az az, Attya helyett rabsag-
ban maradott *Obsesnek*) elé nem állította, a' kit
annakutánna Hunyadi János meg-szabadított. 3)-
szor. A' Magyar Országban prédáló népek ellen-
is hadakozott, ugymint a' Tsehek ellen, a' kiknek
sok Váraikat, mellyeket Magyar Országban el-
foglaltanak vala, meg-vette. Az Amurátes Török
Tsászfár hadát - is Rátz Országban meg-verte. 4)-
szer. Végezetre meg-szorítván Hunyadi János *Fri-*
dericus Imperátort Aústriának *Neustadt* nevű város-
sában (az az Ujj-város) mind addig vízfűz nem
tért, a' míg az Imperátor azt az ígéretet nem tette,
hogy László Királyt a' Korónával egygyütt a' Ma-
gyaroknak ki-adja. 5)-szor. A' Magyar Fő Ren-
dek a' László Király hűségére Bétsben meg-esküsz-
nek, *Hunyadi János* pedig a' Gubernátorságtól, a'
mellyet csak nem nyoltz elztendöknek el-folyások
alatt viselt, el-butsuzik; de a' Király ötet a' hadi
tízttiben meg hagyván, Erdélyben Beszttertze vidé-
kit néki ajándékozza. — Maga László Király
1453-dik elztendoben *Ulricus* Ciliciái Gróf és Au-
stria Gubernátorral egygyütt nagy pompával Bu-
dára érkeztenek. 6)-szor. Abban az elztendőben,
Punköst napján Második *Mahumed* Török Tsászfár
Konstántzinápolyt *Páléologus* Görög Tsászfártól ke-
mény ostrommal meg-vészi. Magát a' Görög Tsá-
sfárt a' velle való Fő Rendekkel egygyütt meg-öleti,

a' Tsászfárnét négy darabba vágatja, és e' képpen a' Nap-keleti Romai Birodalmat el-nyervén, a' maga székét Konstantzinápolyba helyhezttette. 7)-szer. Ez a' Mahumed Török Tsászár meg-bizván magát 400,000. vitézekkel, számtalan fok ágyukkal és hadi készülettel a' Dunán fel-indulván, Nándor Fejérvárt meg-szállotta, és keményen ostromlotta, a' mellynek híretől László Király annyira meg-ijedett, hogy Budán femmiképpen meg-nem maradhatott, hanem Bétsbe szaladott légyen. A' mellyet Hunyadi János Erdélyben meg-értvén a' maga Várából Vajda Hunyadról ki-szállott, és régi vitézeit maga mellé vévén, Nándor Fejérvár alá fietett, hogy azt a' Várat a' Töröktől meg-oltalmazhatná, holott is a' maga 'seregét negyven hajókra szállitván, a' Törökök hajóikra rohant, és azokat rész-szerint fel-gyujtván, rész - szerint el-meritvén, rész-szerint széljel-vervén, magának utat nyitott, és a' Várban lévőeknek nagy vigasztalásokra a' Várba bé-ment. — Ezeknek-utánna megnyugodván a' Várban, a' romlodozott kő-falakat a' mennyire lehetett meg-erősítette. Az ágyukat helyre vonatta, és tsak hamar uj hartzra készülvén, reggeltől fogva estvéig vitézi modon hartzoltanak. A' Törököket ölték, vágják, 's az életben maradtokat pedig a' Vár aloll el-üzték. Tábor helyeket fel-gyujtották. Ágyuikat rész-szerint vas szegekkel bé-verték, rész - szerint a' Dunába hányták, rész - szerint pedig a' Várba fel-vitték. Mellyet Mahumed Török Tsászár a' midőn látna, Nándor Fejérvárt el-hagyván, Konstantzinápoly felé gyalázatosan vizszá-tért. — E' vólt Hunyadi Jánosnak leg utolsobb és talám leg ditséretebb hartzá, a' melly 1456-ban esett, holott amint írják 40,000. Törökök vesztenek-el. A' melly hartz

hartz után az említett ditséretes emlékezetű Vajda meg-betegedvén, abban az esztendőben Zemplényben Septembernek 10-kén meg-hólt, és Erdélyben a' Fejérvári Templomban el-temettetett. 8)-szor. Meg-értvén László Király a' Hunyadi János vitéz tselekedetét, és az annakutánna következett halálát, *Ulrik* Groffal egygyütt Nándor Fejérvár látására ment, holott midőn Hunyadi Jánost ditsérné, az Auszriai Adminisztrátor *Ulrik* azt adta vólt nékie tanátsul, hogy a' Hunyadi János két fíjait *Lászlót* és *Mátyást* Tízszegektől fosztaná meg, és a' Hivataljokba helyettek más idegeneket állittana, a' mellyet a' Hunyadi János fíjai meg-értvén, el-boszfzankodának, és *Hunyadi László Ulrik* Grofot Nándor Fejérvárban meg-ölte; a' melly dologért a' Király meg-neheztelvén, noha Hunyadi Lászlónak Gratiát ígért, de a' Király nem tudom mit gondolván ötöt még is meg-ölette; *Hunyadi Mátyást* pedig Prágába, a' Tsch Országi Király PODEBRADI GYÖRGY gondviselése alá kemény fogságba vitette, és halálra tartotta: De László Király-is betegségben esvén, életének XVIII-dik esztendeiben 1457-ben meg-hólt.

XXXIV)-dik. HUNYADI MÁTYÁS a' kinek édes Attya Hunyadi János vólt, a' ki jollehet nem Királlyi vérből szármozott; mindazonáltal vitézsége és okosága által alatson Sorfát Ísten segedelméből a' Királlyi Koróna után való graditsig emelte. — En Mátyás Királynak itt minden viselt dolgait elé nem hordhatom, mivel azokat mások bővebben meg-írták, hanem csak ezeket írom-le. 1)-ben. Szilágyi *Mihály* a' Hunyadi Mátyás Attyának az ötte, VI-dik László ellen hadat gyűjtvén, hogy a' Hunyadi László Haláláért boszfzut áljon, az alatt VI-dik László Király-is meg-hólt, mellyre nézve

nézve Erdélyt meg-hodoltatta, és a' mellette lévő Sereggel annyira vitte a' dolgot, hogy Pest mellett, a' Rákos mezején Ország gyülelt hirdettetvén *Hunyadi Mátyást* Magyar Királlyá vállasztattya, és Tseh Országból *Podebrádi György* Királytól nagy summa pénzen, az az 50.000. Arannyokkal kiváltja. 2)-szor. A' Tseh Országi Király *Podebrádi György* Léányát *Mátyás* Király magának feleségül el-vévén, magával egygyütt Budára viszi, holott a' Királyi Székben ül ugyan; de őt esztendeig meg nem koronáztatik, mivelhogy a' Magyar Koróna a' Romai Imperátor *Fridericus* kezénél volt, a' melly Felesége *Mátyás* Királynak nem sok idő múlva meg-holt. 3)-szor. 1459-dik esztendőben egy-szersmind három felé kadakozott, ugymint a) *Fridericus* Imperátorral a' kinek pártjára állattanak volt *Ujlaki Miklos*, *Bánffy Pál*, *Palotsai László*, *Szentgyörgyi Sigmond*, és mások, a' kiket *Mátyás* Király sok ígéretekkal a' maga hűségire viszfá hivott. b) A' Török Tsászárral. c) A' Tsehekkal. 4)-szor. *Mátyás* Király *Szilágyi Mihályt*, a' ki őtet Királlyá tette vala, némelly irigyeinek vádolására meg-fogatja, és Világos-Várába vitetvén, vasba verette, a' honnan mindazonáltal *Szilágyi Mihály* a' maga Szakáttsának segittsége által ki-szabadult, és a' Királyhoz követet küldvén azt izente; hogy a' maga szakáttsának több háládatofsággal tartozik, mint *Mátyás* Királynak; De annakutánna *Mátyás* Király hozzája meg-engesztelődvén, őtet Alfo Magyar Országi, és vég-béli Bánná tette. 5)-szor. 1460-dik esztendőben *Drákula László* Havas-al-földi Vajda Omlás tájjékán Erdélybe bétűtvén, ottan nagy prédálást tett, a' kit *Mátyás* Király el-fogatván és Budára vitetvén, tiz esztendőig tartó fogságba vettette, vagy pedig a' mint mások

sok írják, Erdélyben megölette. 6)-szor. 1463. dik Elztendőben Fridericus Imperátortól Mátyás a' Magyar Koronát 60,000. Arannyokan ki-váltja, és a' következő elztendőben Székes Fejervárt az Ország Gyűlésben magát meg-koronáztatja. 7)-szer. El-unván az Erdélyiek a' sok hadakozás miatt rend kívül való adozást, egy *Veres Benedek* nevű Elölli-járo igazgatásából a' Magyar Király ellen 1466-ban pártot üttenek, és az akkori Erdélyi Vajdát *Szentgyörgyi Jánost* erővel Királlyá tészik. De midőn Mátyás Király Erdélyben nagy haddal érkezett volna, az Ország Fő Rendeivel egygyütt nagy alázatosan a' Király eleibe mégyen, és a'val mentegetvén magát, hogy a' maga akarattya ellen, és erőszakoson ragasztották volna rá a' Királyi Titulust, a' Királytól fejének gratiát nyer ugyan, de a' Vajdaságból ki-vettetett. A' támadást indítottok halállal büntettettének-meg, *Veres Benedek* pedig Lengyel Országba szaladott. — Azt írja *Bonfinius*, hogy a' Török Tsászárs *Szilágyi Mihályt* el-fogadván Konstantinápolyban megölette. 8)-szor. A' Moldavai *István Vajda* Mátyás Király ellen pártot ütett, a' kinek le-ültetésére indulván Mátyás Király 1467-ben, őket nagy nehezen, és csak nem a' maga életének el-velztésével meg-verte. — Azt írják a' Lengyel Historikusok, hogy *István*, Moldavai Vajda, Mátyás Királynak ezen a' Hartzon, 10.000. Embereit vágatta le, magán Mátyás Királyon pedig három sebet ejtett, és a' Sereget mind addig üzte vágta, míg a' havason által Erdélybe szaladhattanak. 9)-szer. Mig Mátyás Király *Podebrádi Tseh Királlyal*, 's *Casimirus* Lengyel Királlyal hadakozott, és *Béatrix* Királynéval, a' maga második Feleségével pompáson lakadalmazott volna, az alatt a' Török Magyar

Magyar Országának also részeit mind addig tsipdeste, miglen *Alibék* Vaskapunál 60,000-red magával Erdélybe érkezvén, a' Maros mellyékit pufztítani kezdette, a' kinek *Bátori István*, az akkori Erdélyi Vajda, az Erdélyi haddal, *Kenesi Pál* Tömösvári Bán, a' Magyar Országi Vitézekkel, és *Jaksi* a' Rátzokkal 1489-ben a' *Kenyér Mezején*, ellenek állván, 30,000. Törököket vágtanak-le, a' többbit az Országból ki kergették, el-esvén a' Király hadából-is 8000. Vitézek. 10)-szer. Egyéb dolgai Mátyás Királynak, t. i. miként nyerte-el a' Tseh Országi Királyságot? Mint vette-meg Bétset? Minémü Törvényeket szabott az Országban? és a' Városokat minémü Privilegiumokkal ajándékozta legyen meg? minthogy a' mi tzélunkra nem tartozik, itt meg sem irattatik. Hanem az ő ditséretei között utoljára azt az egygyet emlitem, hogy nem tsak vitéz, hanem tudos Ember is vólt Mátyás Király; a' ki mihelyt meg-hallotta, hogy Európának valamelly részében tudos Ember támadott, azt mingyárt nagy költséggel magához hivatta és hozat-tatta, és a' Királyi Udvarnak jó akarójává tévén, tanátsával élt. Számtalan sok ritka Könyveket szerzett, és Budán egy Bibliothecát, az az Könyv tartó Tárházat állított-fel, a' mellynek Európában abban az időben párja nem vólt. Mellyet annak-utánna a' Török el-prédált, és mások széljel hor-dottanak. A' ki felől mi-is méltán el-mondhatjuk, a' mit a' régi Romaiak Julius Tsázfárról irtanak: *Ex utroque Cæsar*, az az, akár tudománnyára, akár Vitézségére nézve leg ditsőségelebb Fejedelem vólt a' maga Népe között. Utoljára 11)-szer ez a' nagy emlékezetü Király Bétsben Gutta ütés által holt-meg, Krisztus Urunk születése után 1490-dik Elztendőben, Eletének XLVII-dik, Birodalmának pedig

A' MAGYAR KIRÁLYOK 's. a' t. 185

pedig 32-dik Esztendeiben. Meg-hidegült Teftét Bétsből *Bodo Gáspár* Székes Fejér-Várra le-kiférte; holott-is az Ország Urai egybe-gyűlvén, nagy pom-pával el-temettetett.

XXXV)-dik. HETEDIK LÁSZLO. *Casimir* Lengyel Királynak első szülött Fija, és egy-szersmind Tseh Orzágnak Királya, Magyar Kirá-lyá választatott, és meg is koronáztatott 1490-dik Esztendőben, Octoberben, a' kinek idejéről sum-máson ezeket tartsuk-meg. 1)-ben. Négy rend-béli emberek vágytanak a' Királyságra, a' kik közül leg első voltanak *Fridericus Romai Imperator* és *Maximilianus*, a' kik annakutánna Bétset a' Magyaroktól el-vévén, a' Dunán túl nagy pusz-titást vittenek-véghez. Magyar Országban pedig *Joannes Corvinus* a' Mátyás Király Agyafsának Fija, a' ki László Királlyal meg-egygyezvén, Hor-váth Orzágnak, Sclávonianak, és Borussianak Fejedelmévé lett. E' mellett *Joannes Albertus Ca-simirus* Lengyel Királynak leg kisebbik Fija, és Lászlónak kisebbik Teftvér Ötse, ki-is 12-000. Lengyelekkel Eperjes felé bé-ütvén, mind addig prédált és pusztított, miglen az Országból haza iga-zittatott. Ezeken kívül *László* avagy *Wladislaus* Tseh Orzági Király, a' ki a' korónával meg-koró-náztatott, és a' kinek históriáját Déák nyelven Ist-vánffi a' Magyar Orzági Vice Palatinus bőven le-írta. 2)-szor. Minekutánna *Báthóri István* az Erdélyi Vajdaságot önként le-tette volna 1493-dik Esztendőben a' Törökök hideg Télnek idején, Féb-ruáriusban Erdélybe ismét bé-ütöttek, és öt e-gész napok alatt prédálván, Moldaván által Havas-al-földe felé indultanak. — Ebben az időben *Lofontzi László* és *Dragffi Bertalan* voltak az Erdélyi Vajdák, a' kik Veres Foronynál a' Törökö-
ket

ket meg-ütötték, meg-futamtották, és a' hegyek tetejéről az Olt vizére nyakra före kergetvén, meg-verték, 's a' lok prédát vízfűz nyerték. 3)-szor. *Lonsontzi László és Dragffi Bertalan* különböző természetű emberek lévén, 's egymásra neheztelvén, midőn egy más között az Ország Dolgainak folytatása felett nem alhatnak, az Országban nagy Zűr-zavart indítottanak, mellynek le-ísendesítésére 1494-dik Esztendőben, maga *László Erdélyi Király* bé-érkezvén, és a' Támadás felől tanácsot tartván, *Lonsontzi Lászlót* maga Királyi Udvara Mesterének tette, *Dragffi Bertalant* pedig a' Vajdaságban meg-hagyta. A' kik támadást indítottanak, azokat meg-büntette; és az Adot felszedvén, Magyar Országra vízfűz ment, és a' Török ellen készült. 4)-szer. Ez a' *László Király* Erdélyben *Tsitsoa Várát* 1496-ban Moldavai István Vajdának adta, a' ki akkor magát a' Magyar Király Protectioja alá ajánlotta. 5)-ször. Megvetvén *Wladislaus Béatrixt*, a' *Mátyás Király* Özvegyét, *Frantzia Országból* a' *Voskoniai Hertzegek* Léányát *Annát* vette magának feleségül, 1502-dik esztendőben, a' ki ő nékie 1503-dik esztendőben szülte *Annát*, az első *Ferdinándus* Romai Imperátor Házos Társát. Annakutánna pedig 1506-dik esztendőben szülte *Lajóst*, a' kiről alább szolunk, és a' kivel születése utánna *Anna Királyné* meg-hólt. 6)-szor. Azt írja *Istvánfi* hogy ennek a' *Lajos Király* születésének alkalmatosságával 1506-ban Erdélybe bizonyos Commissariusokat küldött a' Király, hogy a' Székely Gazda emberektől a' Király Fiu születésének idején, ugyan a' Király Konyhájára járandó szarvas marhákat szednék fel, és hajtának-fel Budára, mellyet a' Székelyek nem akarván meg-adni, midőn látnák hogy a' Király Commissá-

ri-

A' MAGYAR KIRÁLYYOK 's.a'.t. 187

riusai a' marhákat a' rétekről és istállókból erővel el-
hajtának, fegyvert ragadoztanak, és a' Király em-
bereit, rész - szerint egybe vagdalták, rész-szerint el-
kergették. Melly gonosz dolognak le-tsendesítésé-
re a' Király *Tomori Pált* illendő Sereggel Erdély-
be küldötte, kinek a' Székelyek Maros-Vásárhely-
nél eleibe álván, kevés Vitézeinek némelly részét
le-vágták, a' többit pedig széljelverték: De *Tomori Pál* tsak hamar meg-bővitvén a' maga seregét,
új hártzot állott. A' Székelyeket keményen meg-
verte, le-ültette, és a' Király számára járando Mar-
hákat el-hajtatta. 7)-szer. 1510-ben egy *Jak-
tsits* nevű Ember olálkodván *Misné* Havas-al-földi
Vajda élete után, alattomba Szebenben meg is
ölte, a' mint ez a' Brassai Templom jegyző Táblá-
ján is írva vagyon. 8)-szor. 1513-dik esztendőben
ez a' Király iratta Verbötzi által a' Decretum Tri-
partitumat, mellyet maga a' Király approbált, és
mindenkor tartó Törvényül a' Magyar Birodalom-
ban ki-hirdettetett. 9)-szer. 1514-ben Erdődi *Ba-
kátsi Tamás* Cardinalis és Esztergomi Ersek, Ro-
mába indulván, hogy valamiképpen Páának vá-
lasztásék, szándékában nem boldogult, mivelhogy
Joannes Mediceus, a' ki Tizedik *Léónak* neveztetett,
tétetett Romai Pápává. Hogy pedig oda hijában
jártnak lenni ne láttasék, azon írtál az új Pápá-
nak, hogy a' Tárházbol lenne segítséggel, hogy
Magyar Országban a' Törökök ellen holmi vitéze-
ket szedhetnének. De nem lévén kész pénz a' Tár-
házban, az említett Pápa néki olyan petsétes Le-
velet adott, a' mellynek ereje szerint minden bü-
neik meg-botsáttatása felöll biztatta azokat az em-
bereket, valakik annak a' Levélnek szavai szerint,
a' Keresztény vallásnak oltalmazásáért magokra
fegyvert kötnek, kereszty jegyet vésznek, és a' Tö-
rök

rök ellen hadakozni mennek. Mihelyt ezen Levélnek hirt az Országban el-terjedett, a' kereftes Vitézeknek száma egy hónap alatt 40,000. Emberekre szaporodott. Ezeknek Előll-járhoúl *Dósa György*-öt tették, a' ki abban az időben a' Székely Katonák között leg híresebbnek tartatott; mivel kevés idővel az előtt egy Törökkel bajt viván, egy tsapással, magának a' Töröknek és Lovának Fejét el-ütötte, a' melly Vitézlégeért Kapitánysággal meg-is ajándékozott.

Látván pedig a' fő Rendek és Nemések, hogy az ő Szolgai, Tselédi, és Jobbágyi minden kérelem és tartozkodás nélkül, Urakot és az Udvari szolgálatot el-hagyván, a' közti a' gyülevész nép közti tsordástol mennének; őket erőszakoson megfogdastották, haza hajtották, dologra kényszerítették, és hogy hivataljok szerint való munkájokat tselekednék, minden uton módon ösztönözték 's meg-tartoztatták. Erre nézve *Lörintz Tzeplédi Plébános* ingerléséből *Dósa György*, az Öttsét *Dósa Gergelyt*, erőnek erejével maga szándékának végben vitelére kényszerítvén, a' 40,000. Kereftes katonákat, a' Királyi Fő Rendek, Tanács Urak, és Nemések ellen fordítja; és valakiket előll hátul talált, ölte, vágta, vesztette, pusztitotta, nevezetesen *Telegdi István* Tanács Urat, a' szemérem Testénél fogva (több bestialis tselekedetei között) felakasztottatta. *Bátori Istvánt* Tömös Várban szorította, és keményen ostromlotta. Melly gonofz dolog a' midőn *Zapolya Jánosnak* az akkori Erdélyi Vajdának füleibe ment volna; mingyárt nagy haddal indult ellene; Táborát Tömösvárnál, és Kolosvárnál meg-verte *Dósa Györgyöt* és *Dósa Gergelyt* elevenen el-fogatta: ennek fejét vétette, amannak pedig egy vasbol tsinált Királyi Széket, koró-

korónát, és páltzát készíttetvén, tüzesen belé ültette 's meg-korónáztatta, és buzogányát kezébe adván, a' hartzon el-fogattatott, és egy néhány napig éhen a' tömlöztben tartattatott, egy néhány vitéz Complex társaival és katonáival elevenen meg-égettette. *Lörincz* Plébánust el nem foghatták, sem le nem vághatták, 's nem is tudhatták hogy hová lett. Némellyek azt gondolják, hogy valaholott a' Dunába, vagy Tifzába ugratott, 's oda vesztet.

Ezekből a' *Dósa György* keresztes katonáitól akarják némellyek le-hozni a' *Kurutz* nevezetet, mivel hogy *Crux* Déákul, *Kreutz* Németül, *Krutzsa* Oláhul, keresztes téfzen vagy jelent. *Cruciat*us Miles pedig a' mi Nyelvünken Keresztes Katonát téfzen. De hogy sokat e' felett ne disputáljunk: *Korudsz*, vagy *Kurudsi* Török szó, a' melly Magyarul annyit téfzen mint Palotás vitéz, Fejedelem Testét és Sátorát őrző Palotás Ezer, avagy Miles *Prætorius*, és így a' *Kurutz* nevezet ettől a' Török szótól vészzen magának eredetet, nem pedig a' *Crux* Déák Szótól, Nem-is a' kurutsolo Békától, a' mint némelly emberek tsufolják a' tudatlan Székelyeket. 10.)-szer. 1515-ben *László*, Magyar és *Tseh* Országoknak Királya, és *Sigmond* Lengyel Orzágnak Királya egygyütt Posónbol, Bétsbe *Maximiliánus* Romai Imperatorhoz fel-mennek; holott is az Esztergomi Ersek által *Máriát*, az Imperátor Unokáját, a' *Lajos* Király Fijának jövendőbéli Házos Társul el-jegyeztetik, *Annát* pedig a' maga *Léányát*, a' *Lajos* Király Nénnyét, *Maximiliánus* előtt, *Ferdinandus* jövendőbéli Romai Imperátornak el-jegyeztetik, és egyfzersmind a' Királyság felölli *Succesorium Pactum*ot contraháltanak. 11.)-szer. 1516-ban el-betegesedvén, életének LXII-dik Birodal.

rodalmának pedig 26-dik esztendeiben Budán megholt, és Székes Fejérvárt eltemettetett.

XXXVI)-dik *Második Lajos* a' fellyebb le-irt Wladislausnak Fija, a' kiröl ezeket jegyezzük-meg. 1)-ben. Ezt az Attya kedvéért a' Magyarok esztendőskorában 1516-dik esztendőben megkorónázták. Vette kezéhez a' Birodalmot az Attya halála után tiz esztendőskorában, az az, 1256-ban. A' régen eljegyzett Mátkáját *Máriát* pedig Bétsből 1521-ben hozta-el, és ugyan akkor *Ferdinándus* Ausztriai Hertzeg is, *Annával* a' Lajos Király Nénnyével Mennyegezöi pomát tartott. 2)-szor. 1521-ben, a' Székelyek Erdélyben Zapolya Jánosra támadtanak, azért, hogy midön a' Törökök ebben az Esztendőben a' Székelyek földét el-rablották volna, akkor őket a' Vajda meg nem segítette; hanem magát Budára el-vonta, a' honnan haza jöven, a' fel-támadott Székelyeket hamar le-ültette. Ebben az időben kezdték az Erdélyi Lakosok a' Templomokat szerte széjjel kö-falakkal környülni. — 3)-szor. Szebenben a' *Luther Márton* Tudománnya 1523-dik esztendőben el-kezdődött; a' melly naponként nagyobbra nagyobbra nevedvén, az egész város el-töltötte, a' kiket a' Rákosi Gyűlésen égetésre Sententziáztanak ugyan; de hozzájuk nyulni nem völt bátrságos: Nem is keresztény emberhez illet valakit ilyen szörnyű büntetésre sententziázni. — 4)-szer. Szulimán Török Császár tartván Lajos Királytól, és a' több keresztény Fejedelmektől következhető hadi készüléttől, *Lajos* Királyt 1526-ban békefégre kérte, a' mellyet midön *Sigmond* Lengyel Király meg-értett volna, a' Törökkel való békeféget nékie igen jó-vallotta. Ellenben pedig a' Római Pápa, *Cajetanus* Cardinalis által erősen munkálodta, hogy Szulimán Tö-

Török Tsászárral békefséget semmiképpen ne kös-
sen, a' mellyet a' Királynak a' Velentzei Respub-
lica-is intimált.

Ezt látván Szulimán, a' mint a' Török Hiftori-
cusok írják, mint - egy 70,000. vállogatott vitézek-
ből, a' Magyarok Relatiojá szerint pedig 300,000.
emberekből álló temérdek hadi fereggel Magyar Or-
szág felé indul, 's a' Száva vizén által költözik,
Salánkomint, Péter Váradot, Ujlakot meg-vélzi,
's onnan a' Dráva vizén által-kelvén, Buda felé
siet, hogy a' kézületlen Királyt Székében meg-
nyomhassa.

A' melly szándékát a' Török Tsászárnak La-
jos Király tudta ugyan, tudták magok a' Magyar
Fő Rendek-is, de nem tudom mitsoda oktol visel-
tetvén, az egymás között való villongásra, vesze-
kedésre, tzivodásra adták inkább magokat, mint
sem az Országnek közönséges igazgatására. Hanem
ugyan tsak nagy későre a' Király és a' Pálatinus-is
fel-ebredvén, midőn az ellenség tsak nem a' háto-
kon volna, nagy nehezen immel ámmal Buda kö-
rül, a' Duna mellett való vidékekről, az Ország-
nak mint egy 25,000. emberből álló kitsin Sereget
gyűjtven egyben, a' Mohátsi Mezőn a' Török Tá-
borral szembe szállanak, holott a' Király és Ta-
náts Urak discourálván magok között, közönséges
akaratbol *Tomori Pált* a' ki annak előtte a' Baráti-
Szerzetből nem régen lett vala Kalotsai Püspökké,
és ő vélle egygyütt *Zapolya Györgyöt*, az Er-
délyi Vajda ötsét, az egész Seregnek Commendi-
rozo Fő Generálisává tészik. Utba vólt már az
Erdélyi Vajda-is 4000- Vitézekkel, a' ki a' Királynak
meg-izente, és tanátsul adta vólt, hogy magát és
feregét az ellenség előll, míg ő is oda érkezhetnék,
vonná hátra, és az-után öfve kötött erővel
ál-

állanának a' Török eleiben. Utban volt *Bottyáni Ferencz*, a' Horváth Országi Bán 16,000. fegyveres katonákkal. Ugy szintén *Fráangepán Christoff*: kik minnyájan a' mennyire lehetett pietenek, hogy három vagy négy napok alatt öszve tsatolván magokat, a' Királlyal egy szivel és erővel hartzoljanak. *Boldog Isten!* Hogyha ezek a' Király Vitézei öszve gyűlhettenek volna, emberi mod szerint szolván, az egész Török Tábor, a' Duna, Dráva, és Száva szoroságába vészett volna.

De nem nyughatvan a' bőrben *Tomori Pál*, és némely erejekben bizakodo, 's marka pökő Tilztek, minekelötte az elő számlált 'Seregek elérkeztenek volna, a' Királyra, és *Bellicum Consiliumra* támadtanak, azt izenvén a' Királynak, és a' Tanáts Uraknak: hogy a' Török ellen vagy késedelem nélkül hartzra mennyenek, vagy hanem, majd nékik fordulnak, és őket mind kardra hánnyák; mivelök tudják miben áljon az ellenség ereje, és ölybá tartják, mintha már a' győzedelem a' kezekben volna.

Illyen állapotban nem tudván egyebet mit tselekedni, a' soha hartzon többé meg nem fordult Király, mingyárt fegyverben öltözött, készülöt futtatott, és ütközetre indult, vágván és el-nyomván a' Törököket, miglen a' Magyar had a' Török Tsáfszár ágyuihoz mint egy tiz lépésnyire érkezett volna, a' mellyeket midön a' Pattantyusok ki-löttek; nem álhátván a' Magyarok a' fok golyobisokát, minnyájan meg-futamodtanak; a' Király-is a' maga Teft-örző Pálotás Vitézeivel egygyütt, minekutánna mint egy más fél Óráig hartzoltanak volna meg-futamodott, és a' Izaladás közben, egy fáros leppedékés helyben (patakban a' mellynek neve *Tsélé*, és a' melly az első, és a'

Du.

A' MAGYAR KIRÁLYYOK 's. a'. t. 193

Duna áradása miatt akkor fel-dugult vólt) fegyverestől, lovastól beléjje ugratván, midőn a' ló a' pataknak partjára ágaskadott volna, hanyottán vízszá esvén, a' Sárba keveredett, és a' Királyt is oda fullasztotta. Ominosa in hoc Rege Ludovico II: quod immaturo partu natus fuerit, sine cuticula; Anno ætatis suæ XIV to barbam emisit. Anno XV-to uxoratus. Anno XVIII-vo canus factus, et Anno XX-mo in Campo Moháts post Christum Natum 1526. a' Turcis tremefactus aquis submersus.

El-esett a' hartzon Tomori Pál-is, kinek fejét Szulimán egy holzfú dárdában szuraván, más nap az egész Táboron Győzedelemnek jeléül környül hordoztatta. El-hullottak velle sok jeles Püspöki Férjfiak-is, ugymint, Szalkán László Elztergomi, Prinyi Ferentz Váradi, Moroeus Filep Pétsai, Paxi Balás Nagy Györi, Tsaholi Ferentz Tsanádi, Pálma György Bosniai Püspökök. A' kik a' Fő Uri Rendek közül meg-ölettettenek, azoknak neveik ezek; Zapolya György az Erdélyi Vajda Ötse, a' Tomori Pál Commendirazo Társa, Dragffi János Judex Curia. Sárkány Ambrus, Ország Ferentz, Korlátközi Péter Magister Curia; Fráangepán Mátyás, Palotsai Antal, Bánffi Sigmond, Battányi János Magister Cubiculariorum. Horváth Simon Magister Pincernarum. Szétsi Tamás, Bánffi Lörintz, Tartzai Miklos, Moré György a' Király Cubiculariusa, Orlovitsi Mihály, Attzél István a' Posoni Várnak Præfectussa, Hampo Ferentz, Istvánffi János, Váradi Imreh, Ozáki István, Kálnai János Kálnai István, Gréfa András Lengyel Fiu 's a'. t. és a' Pétsi Académiából 300. Déákok.

A' Tsehek vitézi Fő Rendek közül a' kik el-hullottanak, Kolonrát János, Slib István, Gver-

N

stein

stein Kristof, Burgiáb Henrik, Urtsovitz Jakab, és ugyan Urtsovitz János.

Elevenen pedig más fél ezer emberek fogattattanak-el, a' kik közül a' Nemesi Fő Rendeket más napra viradolag Szulimán a' maga Sátora előtt kerekdeden térdre állítván, fejeket szedette. Senkit életben közüllök meg nem hagyott, hanem *Fekete Mihályt*, *Majtényi Bertalant*, és két Lengyeleket, Ezeknekutánna Szulimán Tsászfár fel-vévén Táborát, mindeneket a' Dunán túl-prédált, égetett pusztitott, ölt, rablott, fel egész Györig.

A' Királyné, és a' Város Népe a' Veszedelemet meg-halván, és Buda Várát üressen hagyván, Poson felé szaladtanak, mellyben midőn Szulimán bé-ment, a' Király palotáját el-járván, és abban LAJOS Király és MARIA Királyné képeit le-festve látta volna, őket meg-könyvezte, és szivéből szánta, hogy Lajos Király ifju életének virágzó állapottyában, a' maga mellett lévő Tanátsi Rendeknek balgatag ösztönözése miatt ilyen nyilván-való szörnyű veszedelembe magát gorombául belé-ajtette. Tizennégy napok után pedig által kelvén a' Dunán, vízfzátért, égetett, ölt, rablott, pusztitott ugy-annyira, hogy a' Magyar Országban meg-öletett, és el-rablott embereknek száma, a' 200,000. számot sokkal felyül halotta, ugyhogy Béla Király és a' Báthus Chám idejétől, és járásától fogva, ilyen Romlás Magyar Országban nem esett.

Minekutánna pedig Szulimán nagy győzelemmel, és prédával vízfzát tért volna, és a' Víznek áradása le-szállott volna, annak-utánna mint egy két honappal meg-találták a' Király Testét Sisakostol, pántzélostol egész öltözetében egy partnak hasadásában, a' kit *Zapolya János* Erdélyi Vajda, életének XXI-dik, Biródalmának 10-dik eszten-dei.

A. MAGYAR KIRALLYOK 's. | s. t. 195

deiben Krisztus Urunk születése után 1526-dik esztendőben Székes Fejervárt eltemettetett. A' kinek halála után Magyar Országnak és Erdélynek állapotja is különböző állapotra fordult, a' mint alább meglátjuk.

De hogy Tzélunk szerint az Erdélyi dolgokra vizsgálja térjünk. Mindezeknek az elő ízamlált Magyar Királyoknak idejekben, ~~Erdély~~ és Magyar Ország között a' Carpatus hegyeinek némely részén kívül, lemmi egyéb különbség nem volt, hanem egy Koróna alatt voltak; egy Királytól függöttek, és a' helynek tulajdon Statutumitól kivéve, egy közönséges Törvénnyel éltek: Vármegyékre voltak felosztva, és azokban különös Főispánok praesidáltak. A' Magyar Királynak adóztanak, és mellette hadakozni minden különbség nélkül tartóztanak. Igazgatták pedig a' Magyar Királyok Erdélyt Vajdák által. *Szent István* fogva Második ZAPOLYA JÁNOS Király és Erdélyi Fejedelem idejéig, mintegy 556. esztendőknél előfolyások alatt, a' kiknek neveiket mielőlt előszámlálnok, ezen következő dolgokat jegyezzük meg.

I)-ben. *Vajda*, vagy *Vajvoda*, *Vojvada*, *Orosz*, vagy *Lengyel Szók*: *Hertzeg*, vagy *Hertzog*, *Német Szók*: Mind a' kettő pedig Magyar nyelven annyit téfzen, mint *Vezér*, *Hadnagy*, *Előljáró*. Illyen Vajdák rend szerint ketten voltak, úgy mint Fő és *Vité*, a' kik a' Vármegyéket igazgatták; a' *Vicé Vajda* pedig Nagy Görgényben lakott, és a' Székes Helyeknek dolgait folytatta. Az elsőnek Titulussa volt *Dux*, *Comes*, seu *Vajvoda Transylvaniae in genere*. A' másíknak *Vicé Vajvoda*; seu *Comes Siculorum*. Ezen kívül volt a' Szebeni Főispán, kinek Titulussa volt

Comes Nationis Saxonicae. A' melly két utolsó Tisztek, a' peres Causakon kívül, kiváltképpen a' Hadakozásnak dolgaiban, a' Fő Vajdától függettenek.

II)-szor. *Comes.* Déák Szó, és a' mi Nyelvünken tulajdon - képpen annyit téfzen mint *Társ*, *Uti Társ*, *kisérő Társ*. Melly Titulus a' régi Imperátorok Udvarakban támadott, holott ezeknek a' Ministereknek, ~~ennek~~ Tanács adásfával az Imperátorok vagy a' Hadakozásnak állapotjában, vagy a' Békességnek idején, a' magok Udvarokban éltenek, vagy általak valamelly Vároft, vagy Tartományt igazgattanak, közönséges Titulusok vólt *Comes Sacri Palatii*, *Comes Provinciae*, *Comes Urbis*, 's. a' t. Ennek a' Titulusnak neve Német Nyelven *Graf*, *Groff*, mellyet a' Magyarok *Ispán* vagy *Espány* szokkol fejeznek ki. De ezek is eredetekre nézve nem Magyar, hanem Német szók; mivelhogy ez a' Német szó, *Gespán*, Déákul annyit téfzen, mint *Collega*. Magyarul pedig Tiszti Társ, és így ezek szerint *Comes* és *Ispány*, a' mi Magyar Nyelvünken annyit téfzen, mint *Féjedelem*, *Uti Társ* a' hadakozásban, avagy *Király Tiszti Társa* a' Békességben, az *Ország igazgatásában*.

III)-szor. Ezeket a' Fő Tiszteket az Erdélyben a' három különböző Statufu Lakosoknak állapotjokhoz képest, mellynek neve a' *Politici*ok között: *Syffema rerum publicarum*, a' Magyar Királyok rendelték; mert ugyan-is, eleitől fogva más vólt a' Vármegyének *Politica Administratioja*, más a' Székelyeké, 's más a' Szászoké.

A' Vármegyei Lakosok Nemeseekre és Jobbágyokra vóltanak fel-öfztottatva. A' Nemeseeknek Anya Várofsok vólt THORDA, a' hová őket a' közönséges dolgoknak el-igazittatására a' Vajda öfzve szokta

szokta vala gyűjtetni. Magok a' Nemesek adot soha nem fizettenek, hanem a' mint az' akkori Stylus Curiae nevezte, a' Királynak Subsidiumot küldöttek: Mellyet így érts-meg: Budáról a' Király a' Vajdához Commissáriusfokat küldött. A' Vajda Thor-dára Gyűlést hirdettetett. Bé-menvén a' Commis-sáriusfok a' Gyűlésbe, a' Király szavával a' Várme-gye Nemesseit kérték, hogy a' Király számára va-lami legittséggel fennéne, és ollyankor a' Neme-sek minden Jóbbágy Gazda emberre, egy egy fo-rintat vetettenek, többet nem, és a' Summát, a' melly az ők akkori öszve-számlálások szerint 24,000 forintokra ment, a' hét Vármegyéken fel-fzedvén, a' Commissáriusfoknak kezekbe adták. Ez azért a' Subsidium, a' mellyet kérni kellett; mert egyéb a-ránt semmit-sem adtanak, Ezen kívül vólt az A-renda, vagy Quinquagesima Nobilium, mellyet a' régi Nemesek csak kérelem szerint, és mig nékiek tettzik, engedtenek vólt a' Király számára; de vég-tére rend szerint való adová lett. Ezt is a' Thor-dai Gyűlésben a' Commissáriusfoknak Levél által Husvét és Pünköszt között kellett kérni, midőn a' Juhok ellettenek, és ugy engedtetett-meg, hogy az Oláh Jóbbágyok juhait ötvenedjék-meg.

A' Szálf Nationak Anya Vároisa vólt N. SZE-BEN, a' hová is a' Vajda a' Király nevével Gyű-lést hirdetett, holott is a' Király Commissariusi meg-jelenvén, a' Subsidium iránt emlékezetet tettenek. De tartsd-meg itt azt, hogy a' Vármegyéken lakó Nemesektől a' Király Commissáriusfi Subsidiumat indefinite kértének, az az, a' Summát meg nem határozták, hanem magok generositásokra bízták. A' Szálfoknál pedig külömben esett a' kérelem t. i. determinate, meg-határozva, illyen módon. A' Ki-rály kíván 16,000. vagy 20,000. vagy leg fellyebb

30,000

30,000. forintból, álla Subsidiumot, melyeket ők kapu szám szerint vetvén, és szedvén-fel, a' Commiffáriusoknak kezökbe adták. Ezen Subsidiumon kívül, rend-szerint való Adóban, Szent Márton Napján, minden éftendőben tartozott, a' Szász Natio 8500. az az, nyoltz ezer öt Száz forintokat fizetni.

A' Székelyekre (*), kik-is három Statusra, Nemes, Lovas, és Szabad személyekre vóltanak felosztva, illyen Subsidiumat vetni nem vólt szükség, mivelhogy ők fegyverekkel szolgálván, a' Királyt, minden pénzhéli adozástól immunisok vóltanak. Az ő hivataljok pedig régen ebben állott. 1)-ben. Minden Lovas Székelynek személy szerint hadakozásnak idején fel-ülni, és a' Királlyal Táborba szállani, és a' magok költségeken egy-egész Hónapig hadakozni tartóztanak. 2)-szor. Ha egy Hónap alatt a' Hartz meg nem egett-is, de a' Király azt kívánta, hogy tovább-is a' Táborba maradjanak, de úgy, hogy a' Király-is köteles vólt nékiek Hó pénzt fizetni, ott kellett maradni. 3)-szor. A' Király-Udvarában szüntelen száz száz Lovas Vitézeket tartóztanak tartani az Udvar őrizetire, a' kik éftendőben háromszor változtanak, minden negyedik Hónapnak a' fogytán, ujjabb ujjabb Centurio, Zászló alja következőn egy más után, és ezekben állott a' Lovas Székelyeknek szolgálatjok, a' kik Equeseknek hivattattak. 4)-szer. A' mi pedig
az

(*) *De Siculis vid. Pauli Lischnyai Chronic. Hungar. edit. Debrecin. Anno 1692 in Oct. pag. 202. &c.*

A' MAGYAR KIRALLYOK 's. a'. t. 199

az othon lakó szabad személyü Székelyeket illeti, azoknak régi Allapottyokat így értsd-meg. Közülök minden Gazda Ember egy egy ökörrrel tartozott, valamikor a' Király meg-korónáztatott, 's meg-házofadott, vagy Fiu Magzattya lett.

El-érkezvén a' Király Commisariusi Erdélybe, a' Vajda a' Székelyek Tisztjeinek Maros Vásárhelyre, a' melly a' Székélyeknek Anya Vároisa, gyűlést hirdettetett. Annakutánna minden Gazda Ember a' maga Tisztje előtt hit alatt tartozott meg-mondani, mennyi számu ökre vagyon, Izintén ezen Marhák Executiojának, és a' Tisztek gyűlésének idején nagy Sokadalom esvén Maros Váárhelyt, a' kinek Marhája nem vólt, oda ment Barom vásárolni. Innen vagyon, hogy Maros-Váárhelynek, *Stilo Curiae Hungaricae*, Déákul *Forum Siculorum* lett a' neve, nem *Agropolis*, a' melly tsak minapi költött nevezet. Továbbá szokás vólt, hogy a' melly Gazda Embernek négy ökre vólt, kettőt előbbfőzör a' Gazda magának ki-vállasztott, annakutánna a' fenn maradott két ökröknek egygyikét a' Commisarius a' Király számára el-jegyjzette 's el-vette, 's ha kinek tsak két ökre vólt, más hasonló két ökrü Gazdával a' két jobbikat ki-vállasztották, 's megtartották, és a' fenn maradott két alá valok közül egygyiket a' Commisarius, a' mellyik néki tettett, el-vállasztatta. Ezeknek felette, az illyen Király számára adatott Marhákra minden Gazda ember köteles vólt a' maga nevét, vagy bélyegét réá-sűtni; a' honnan ezen Marhabéli Exactionak *Signatura Boum* neve lett. Számát a' mi illeti, a' régi és boldog időben egyfzeri *Contributio* gyakran felment 40,000, de végtére le-állott 30,000, 20,000, és 10,000 Szarvas Marhákra.

Így

Igy vólt régentén a' Székelyeknek állapottyak De első ZAPOLYA JÁNOS Király, és ő utánna a' MÁSODIK ZAPOLYA JÁNOS Király Tutora, *Georgius Martinusius*, a' kit a' Magyarok *Fráter György-nek* neveztenek, nem elégedvén-meg az ilyen Marhabéli Contributioval, a' közénféges szűkségnek, és a' Török számára járandó Adónak színe alatt, töllök pénzbeli Subsidiumot-is kértenek 's tekertenek. Tudnia illik, azt találta-fel az említett Király, és Fráter György, hogy midőn a' Székelyektől pénzbeli Subsidiumat akartanak kérni; akkor mind a' három Statust Maros Váárhelyre gyűjtötték, magok a' Statustok a' Contributiojak felől de-liberálván, a' mennyi Quantumon a' két Statusnak Suffragiuma meg-egygyezett, azon a' harmadik Statusnak, vagy Nationak-is ellene mondás nélkül meg kellett nyugodni, melly Conventionak ereje szerint a' Vár-Megyék; és a' Szász Univerfitas egyenlő summát contribualtanak. A' Székelyek pedig a' Signaturán kívül néha 60,000. máttzor 6000. forintokból álló Subsidiumat adtanak.

Esett pedig olyan történet-is, hogy egy esztendőben a' nagy szűkségnek miatta a' Király requisitiojára, mind a' pénz-béli Subsidium, mind pedig a' Boum Signatura meg-kétszerezett. Látsad mind ezeket I.ső Ferdinándus Imperátor és Magyar Királynak, abban az Inquisitiojában, mellyet *Bornemisza Pál* Veszprémi Püspök, és *Verhner György* Confiliáriusok. De Proventibus Regiis in Transylvania, in Anno 1552 *Joannes Baptista Castaldus*, Erdélyi Bellicus Locumtenens idejében irtanak.

Az Erdélyi Hertzegeknek, vagy Vajdáknek nevei pedig a' müllyekre én eddig tanálhattam, az esztendő számnak rendi szerint, ilyen módon következnek,

A' MAGYAR KIRÁLYYOK 's. a'. t. 201

- I-ső. GYULA, egy a', hét Kapitányok
közül, a' ki Kriftus Urunk szüle-
tése után 788-dik esztendőben élt.
- II-dik. ZOLTAN Arpádnak Fija, a' kit
Szent István igen meg-vénhedett
korában tett Erdélyi Hertzeggé
800 ban,
- III dik. ARISTALDUS.
- IV-dik. HEPPEI MARKUS, SOMKERÉKI
MIKLOS, és BALAI GYÖRGY
Vice Vajdák 1045-ben.
- V-dik. BERTHOLDUS Erdélyi Vajda 1214-
ben. LENSTHIUS Vajvoda,
1230-ban.
- VI-dik. ISTVÁN, a' Negyedik Béla Király
Fia, 1268-ban.
- VII-dik. SZOLNOKI MATÉ Vajda 1272-ben.
- VIII-dik. LASZLO, az Ottó Király ideiben
1305-ben.
- IX-dik. SZANTOI LATSK JAKAB, és TA-
MASI HENNYEI JANOS Vajda,
1307-ben.
- X-dik. KHONT MIKLOS 1310-ben. An-
no 1315. Vice Vajvoda Transylv.
- XI-dik. TAMAS Erdélyi Vajda 's egyfzers-
mind Szolnoki Fő Ispány 1320-ban.
- XII-dik. DESŐ LASZLO 1336-ban.
- XIII-dik. LATSK ANDRAS Lajos Király ide-
jében 1345-ben.
- XIV-dik. PÉTER Vice Vajda 1363-ban.
- XV-dik. LATSKFI ISTVÁN de Lindva,
Vajvoda in Anno 1383.
- XVI-dik. JANOS Vice Vajda 1383-ban.

XVII-dik.

- XVII-dik. LASZLO Vajda, és Szolnoki Fő Is-
pány 1391-ben.
- XVIII-dik. FERENTZ Vajda 1395-ben.
- XIX-dik. STIBORIUS Lengyel Fiu , Vajda
1399-ben.
- XX-dik. JANOS és JAKAB Vajdák Sigmond
Király idejében 1405-ben.
- XXI-dik. ISTVAN Vajda, a' ki a' Törököt bé-
hozta 1408-ban.
- XXII-dik. NADAS LASZLO Vice Vajda ,
1415-ben.
- XXIII-dik. TSAKI MIKLOS Vajda, és Szolno-
ki Fő Ispány 1416-ban.
- XXIV-dik. LEPES LOVAND de Város - kifzi,
Vice Vajda 1425-ben.
- XXV-dik. TSAKI LASZLO Vajda 1435-ben.
- XXVI-dik. KANISAI ISTVAN Vajda 1440-ben.
- XXVII-dik. HUNYADI JANOS Vajda 1441-ben.
- XXVIII-dik. BODO GERGELY és
- XXIX-dik. VIZAKNAI MIKLOS Vice Vajdák ,
- XXX-dik. LABATLAN LASZLO , Székelyek
Fő Ispánnya 1450-ben.
- XXXI-dik. BETHLEN DOMOKOS Vajda
1452-ben.
- XXXII-dik. KRAKKAI BIKFALVI GYÖRGY ,
az ifjabb, Vice Vajda 1456-ban.
- XXXIII-dik. SZENTGYÖRGYI JANOS, Mátyás
Király ideiben Vajda 1459-ben.
- XXXIV-dik. NAGY RHÉDEI JANOS Vice Vaj-
da. 1462-ben.
- XXXV-dik. UJLAKI MIKLOS Vajda.
- XXXVI-dik. PUNGRATZ JANOS, Mátyás Király
idejében Vajda 1464-ben.

XXXVII-dik.

A' MAGYAR KIRÁLYYOK 's. a' s. 203

XXXVII-dik. RHÉDEI JANOS.

XXXVIII-dik. BETHLEN DOMOKOS Vice Vajdák 1470-ben.

XXXIX-dik. TSUPOR MIKLOS 1473-ban.

XL-dik. NYIRI BATORI ISTVAN Vajda, 1479-ben.

XLI-dik. VARAGYAI FERENTZ 1486-ban.

XLII-dik. LOSONTZI LASZLO Vajda, 1495-ben.

XLIII-dik. DRAGFFI BERTALAN Vajda 1496-ban.

XLIV-dik. TELEGDI ISTVAN Vice Vajda 1497-ben.

XLV-dik. LOSONTZI ISTVAN.

XLVI-dik. SZENT GYÖRGYI PÉTER Vajda 1504-ben.

XLVII-dik. ZAPOLYA JANOS Vajda a' ki annak-utánna Királlyá lett 1514-ben.

XLVIII-dik. BATHORI ISTVAN Vajda 1518-ban.

XLIX-dik. PERÉNI PÉTER Vajda 1526-ban.

L-dik. BETHLEN ELEK Vice Vajda 1530-ban.

LI-dik. SZUNYOGSZEGI MAJLAT ISTVAN Vajda, és a' Székelyek Ispánnya 1540-ben.

LII-dik. BALASSA IMREH Vice Vajda 1540-ben.

LIII-dik. EDEMFFI LASZLO Székelyek Ispánnya 1550-ben.

LIV-dik. BOBO ISTVAN Vajda 1557-ben.

LV-dik. BATHORI ANDRAS Vajda.

Mindezek a' Vajdák, sőt még azok-is, a' kiknek Neveikre én nem akadhattam, tartoztanak magokat

gokat, élő és hangos Szóval ei-mondando esküvés-
 sel a' Király hűségire, a' Nép gondviselésére, és
 az Igaságnak ki-fizolgáltatására le-kötelezni. Kik-
 nek esküvéseknek formája e' volt:

„ Én ZAPOLYA JÁNOS, Erdélyi Vajda, és Szé-
 „ kelyek Ispánja, esküszöm az élő Istenre, és az
 „ ő Szent Fiának Annyára, a' Szűz Máriára,
 „ minden Szentekre, és Istennek válfiztatjaira,
 „ hogy én tehettségem szírint, mindeneknek, va-
 „ lakik ügyeket előmbé terjesztik; és minden dol-
 „ gokban, valamelyek az én Tíztemre 's Hiva-
 „ talomra tartoznak, félre tévén a' gyűlölséget,
 „ szeretetet, kedvezést, félelmet, kérelmet, a-
 „ jándékot, Szegénynek és Gazdagnak személy
 „ vállogatás nélkül, egyenes ítéletet, igazságot,
 „ és Executiot téfzek. Az Erdélyi Vajdaságot,
 „ és a' Székelyeknek Ispányságát, melyeket az
 „ én kegyelmes Uram, László Magyar Országai Ki-
 „ rály, és Felső Fejedelem, csak addig mig
 „ nékie tettik, réám bizott, ő Felső száma
 „ hűségelen meg-örizem, és minden ezen említett
 „ Tíztségekhez tartozó dolgokban, hűségelen el-
 „ járok. Valamikor pedig ő Felső ezen ő Tíz-
 „ tséget, mint magáét töllem vizsza kívánja,
 „ minden alkalmatlankodás, nehézség, és haladék
 „ nélkül ő Felsőének vizsza-adom. Isten enge,
 „ met úgy segillyen,

XVII. R É S Z.

ERDÉLYNEK MAGYAR ORSZÁG- TOL LETT EL-SZAKASZTA- TASAROL, ES KULONÖS FEJEDELMEIRÖL.

Kérdés. Mi módon szakasztatott-el Erdély Magyar Országtól, és hogy lett a' Királyi Korónától nem függő különös Fejedelemséggé?

Felelet. ZAPOLYA JÁNOS, Erdélyi Vajda tselekedte azt, a' ki a' mint oda fel említettem vala, Erdélyből Lajos Király segítségire 40,000 Vitézeket készített vala, a' kikkel Szegedig immár le is ment völt, holott a' Lajos Király veszedelmét, meghalván, egy kevéssé, míg a' Szulimán hada az Országból ki-takaradott, meg nyomult, annak-utánna pedig a' következő Király vállasztása fellöll fok föle gondolatokat forralván az el-méjében, a' Dunán által költözött, és a' Lajos Király holt Testét Székes Fejér Várt el-temettette: Holott a' jelen való Fő Rendektől, kik közül fővebbek völtanak: Váradi Pál, Egri Püspök, Perényi Péter, a' Királyi Korónának Örizője, Czibák Imreh, Váradi Püspök, Statilius János Budai Præpositus, Dobózi István, az Itélő Mester, és mások fokban; Királya válofsztatott, és 1527-dik esztendőben, Novémber Havának 1-ő napján, avagy némelyek

lyek értelmek szerint, Szent Márton Napián való-
sággal meg-korónáztatott.

Ennek a' Zapólya János Királyságának és
meg-korónáztatásának valósággal, és tellyes sziv-
vel, és minden erejével ellene mondott az akkori
Palatinus, Grof *Báthori István*, és *Mária*, az
Özveggy Királyné Pofonyban, a' kik más Gyűlést
hirdettenek, és a' Fő Rendek közül jelen lévén,
Battyáni Ferentz Dalmátziának, Kroátziának, és
Sclávonianak Bánja *Török Bálint*, *Battyáni Or-
bán*, *Bánffi Boldisár*, *Pekri Lajos*, *Gyulai János*,
Tzobor Gáspár, *Várgyasi Imre*, *Nádasdi Tamás*,
Seregi Gáspár, *Nyiri Ferentz*, *Perigi Albert*, *O-
láh Miklos* 's. a' t. FERDINANDUS Ausztriai
Hertzeget, ennek a' Lajos Király Nénnyének Fér-
jét, Királlyá vállofztották. A' *Zapólya János*
Királyságra lett korónáztatását pedig, mivelhogy
ott a' Palatinus jelen nem volt, és abban az Or-
szágnak fundamentomos Törvénye szerint meg sem
egygyezett, helytelennek, hibásnak, és fennmire
kellőnek kiáltották. Nem lett mindazonáltal tel-
lyességgel fennmivé; hanem a' Királyi Titulust min-
denik meg-tartotta, és az Országot két részekre
osztván, mindenik haláláig birta.

Minekutánna. FERDINANDUS bizonyos De-
putatusok által Királyságra hivattatott volna, 1527-
ben, Magyar Országba jöven, örömmel befogadta-
tott. A' Duna mellyékit meg-hodoltatta. A' Dunán
által-kelvén, a' Népnék nagy részét maga birodal-
ma alá-hajtotta. Mellyeket János Király nem szen-
vedhetvén, az Erdélyi és Lengyel Országban foga-
datt hadaival Ferdinándus Seregének Kálsán aloll
közel az *Hernád* vizéhez 1528-ban Mártzius Havá-
ban ellenében mégyen; de keményen meg-verettet-
vén, Lengyel Országba szaladott, és *Tarnovius*
Máté

Máté Lengyel Urnál, minthogy számkivetésben lakott, holott *Hieronimus Laski* Sirádi Palatinus Lengyel Országban János Királynak segítségére, akartván lenni, midőn Konstantinápolyban Szulimán Török Tsászárhoz ment volna, mindeneknek ellötte *Ludovicus Grittius*-nak, a' Velentzei Hertzeg Fijának, annak utánna Ibraim Fő Vezérnek, annakutánna ezekkel egygyütt Szulimán Tsászárnak János Királyt foganatoson commendálya, ajánlja, kedvébe és kegyelmébe ejti. Ferdinándus ellen pedig haragra ingerli, és ellene hadat hirdettet. Midőn pedig *Laski* a' Lengyel Palatinus Konstantinápolyból Hazájába visszafelé tért volna, Szulimán tulajdon keze írása írása által afsecurálja János Királyt, ezt izenvén nekie; Mihelyt meghalja, hogy ő a' maga hadával a' Moháts mezein Buda felé el-érkezett, azonnal késedelem nélkül hozzá siessen.

Ezeknek-utánna Szulimán Török Tsászár 1521-ben, midőn egész seregével egygyütt a' megnevezett helyre el-érkezett volna, János Király is *Tarnoviustól* el-butsuzott, és maga mellé vévén *Laski* Palatinust, a' ki őtet Szulimán proectioja alá ajánlotta vala, a' Török Táborra el-jutott, holott Szulimán eleibe menvén, és jobb kezét meg-tsokolván, magát a' Török Tsászár kegyelmességébe ajánlotta.

El-hagyván a' Moháts Mezejét, Szulimán Buda Várát meg-vette, és Zapólya János Királynak engedte. Onnan a' Duna-mellett fel-menvén, azon efsztendőben Septembernek. 26-án Bétsét meg-izállotta, a' Vizen és a' Szárazon egy néhány napok alatt ostromlotta. Azt mondják némellyek, hogy Szulimán a' Korónát ebben az Expeditióban szerzette kezéhez, és ugy adta volna János Király kezé-

zéhez. Ezt az időt valamely Poéta ilyen rövid. Cronosticonba foglalta.

Cæsar In ItaliaM qVo VenIt CaroLVs anno
CInCta est RipheIs grata Vienna GetIs.

De az Octoberi hideg havas esőt nem szenvedhetvén, a' Hadat Austriára és Stiriára rabolni ki-botsátotta, a' honnan 60,000. embereket el-raboltatott, a' kik közül egy néhányat selyem ruhába felöltöztvén, Béts Városába be-küldett, ezt izenyén általok: „ Mondjátok-meg a' Bétsi Lakosoknak, hogy nem azért jöttem, hogy ezt a' Vároft meg-vegyem, hanem hogy Ferdinándussal, az én ellenségemmel, a' Magyar Koróna felett a' Sik mezon meg-hartzolván, János Királynak békeiséget szerezzek: Melly izenet után Budára viszfzá tért. János Királyt meg-erősítette, Barátjának és Beneficiariusának nevezte, 's Magyar Országot nékie hagyta.

Ugyan ezen 1529-dik Esztendőben, Péter, a' vagy Petrásko Moldavai Vajda Erdélybe nagy Hadal bé-jövéen, az Erdélyi Hadbol Marienburg mellett 12,000. le-vágott. Prásmárt fel-gyujtotta. Brafsot-is meg-vette, fel-égette, prédálta, és onnan a' prédával Belztertze féle indulván, viszfzá üzetetett.

1530-ban. Némellyek a' Fő Rendek közül Mahumed Basát, és Petrásko Vajdát ismét Erdélybe hívják, kik a' Bartzalágot előbbízer fel-prédálják, annak-utánna a' Zejdi erdön által-menvén, azokat a' Nemes Fő Rendeket, a' kik a' Törököket béhívták, Feleségeftől, Gyermekesftől, és Jobbágyostol egygyütt rabságra el-vitték.

Ezt-is meg-jegyzették némellyek, hogy ebben az Esztendőben János Király Segesvárt meg-szállotta.

ta volna; de meg nem vehette. Azt mondgyák némellyek, hogy az Erdélyi Szászok, minekutánna Zopólya János Lengyel Országba üzetetett, és a' Nép Ferdinándushoz hajlott, nem akartanak többé Ferdinándustól el-pártolni, és a' János hűségére állani, 's e' vólt az oka, hogy őket fegyverrel kén-telenítették János Király meg-hodoltatni.

János Király Ferdinándussal 1533-dik esztendőben a' Békeesség felöll kezdett tractálui, a' melytől Szulimán Török Tsáfszár némü némü képpen nem idegenedett, mivelhogy ő néki Asiában a' Got-huok és Persák ellen hadakozni kellett mennie. De János Király Szulimántól való féltében a' dolgot huzván és halasztván, végeztre 1538-ban János és Ferdinándus két Királyok egy más-között ilyen fel-tételekből álló kötést és alkalmat téznek.

1)-ben. Hogy Magyar Országának a' mely Részét János Király az alkalomnak idején Erdéllyel egygyütt birta, azt mind holtig birja.

2)-szor. A' mint Ferdinándus, ugy szintén János-is a' mig él, valóságos Királyi Titulussal éljen, melyet nékie Ferdinándus-is meg-adjon, a' minthogy mindenkoron meg is adott.

3)-szor. Ha János Király (mert még ebben az időben Felesége nem vólt) Magzat nélkül megtalálna halni, abban a' történetben egész Magyar Ország, Erdély, és a' Korónához tartozó minden helyek Ferdinándusra szállanak.

4)-szer. Ha pedig Jánosnak Fija maradna, tehát Erdély övé légyen, Magyar Ország pedig egészben Ferdinándusra maradjon. Mind azonáltal a' Zapólya Familia örökös Várait és Jóságait, a' melyeket Magyar Országban eleitől fogva birtanak, az ő Maradékának kezekbe botsálsa, és birniok szabadoson engedje; sőt még azoknak felette Ferdinán-

dus Király Silésia Tartományából egy Hertzezséget (mely ott tsak annyi, mint Erdélyben egy Vármegye, azokon az örökös Jóságokon fellyül adjon.

János Király 1539 ben igen idős korában házosságra fordította az elmejét, és magának Sigmond Lengyel Királynak szép ábrázatu, és jeles okossággal fel-ékesítettett Léányát *Isabellát* Féleségül *Brodericus* Vátzi Püspök, és *Verbötzi István* Cancellarius által Budára hozatta; és Székes Fejér várt meg is korónáztatta.

Májlát István Fő Vajda, a' *Nádasdi Tamás* ösztönözéséből, és *Balassa Imreh* Vice Vajda, ugyan *Balassa Menyhárt* nogatásából, Erdélyben János Király ellen 1540-ben pártot ütötenek, és Ferdinándushoz hajlottanak; kik ellen János Király Erdélybe jöven, és Thordára gyűlést hirdetvén, Levele által a' Gyűlésre mindeniket citaltatta; de egygyik-is nem akarván engedelmeskedni's meg-jelenni, a' Király Vitézi *Balassa Imreh* Jofzágára rohanván, két Várait u. m. *Diodot* és *Almást* földig le-rontották, maga pedig *Balassa Imreh* paraszt szemyes ruhába öltözvén, és sirva a' Király lába eleibe efvén, Fejének a' képpen nyert gra-tziát.

Májlát István az alatt Fagaras Várába szaladott, a' melly az övé vólt, és a' várat minden né-mű készületekkel meg-erősítette, a' mellynek meg-vételére midön a' Király magát; és a' hadát kén-szítgetné; az alatt Budáról egy Követ érkezett a' ki nékie ezt az örvendetes izenetet hozta, hogy *Isabellának* Fija született, kinek a' Szent Kereszt-ségben *Johannes Sigismundus* lett a' Neve: Melly felett való örömében a' Király nagy Vendégséget kén-szített, és jó kedvében a' Fő Rende-kkel egygyütt vigad.

vigadván, magát étellel és itallal meg-terhelvén, hideg-lelésbe esett.

Észte vévén pedig, hogy a' betegség nékié halálos nyavalja volna, *Georgius Martinusius* Váradi Püspöket, és *Petrus Vitsiust*, maga vér szerint való Attyafiát, és egyszersmind Tömösvári Praefectust, a' maga holta után Testamentum szerint a' Királyné, és Király-fi Tutorának 's Curatorának rendelte. Ezeknek utánna János Király Erdélyben Szász Sebesben, életének LIII-dik esztendőiben, Krisztus Urunk születése után 1540-dik Esztendőben Juliusnak 21-én meg-holt, és Székes Fejérvárt a' Királyok Koporlojában el-temettetett. A' Temetés után Budáról két Uri személyek, úgy-mint, *Etsedi János* Pétsi Püspök, és *Verbözi István*, a' ki a' Tripartitum Decretumot írta, az Özvegy Királyné nevével Konstantinápolyba követtségbe mentenek, a' hová két esztendőkre való Adot vittenek, és Szulimán Tsászar előtt a' János Király halála, és az Özvegy Királyné, 's a' minap született Király felől emlékeztet tettenek.

Második ZAPÓLYA JÁNOS SIGMOND Király a' mint fellyebb emlittém, az első Zapólya János halála előtt mint egy 10. napokkal született Isabelától annak Feleségétől Budán 1540-ben, Julius Havának 3-dik napján, kit az Attya édes Anyyával egygyütt *Georgius Martinusius* Váradi Püspök, és *Petrovits*, vagy *Vitsius Péter* Tutorságok alá hagyott, a' Kinek idejéről rövidségnek okáért, mi csak ezeket a' következő fővebb dolgokat je-gyezzük meg:

1-ben. Azt írják némelly Historicusok, hogy a' János Király temetése után *Isabella* Királyné Alfzöny, ezt a' Fiját maga ölében karjain tart-

ván, Székes Fejérvárt, a' mellette, és a' Zapólya János Király pártján lévő Státusokkal megkoronáztatta; melyet noha Ferdinándus, és az ő pártján lévő Státusok soha nem recognoscaltanak, ő maga mindazonáltal a' Királyi Titulussal egész haláláig élt.

2-izor. Ferdinándus törvényes Magyar Király az 1538-ban János Királjjal kötött alkalomnak ereje szerint, az Özvegy Királynétól a' Koronát, és az egész Magyar Országot vissza kívánta: De midőn Isabella ezeket maga Birodalma aloll ki-botsátani nem akarná, Ferdinándus fegyverrel fogott Magyar Országának el-foglalásához, és csak hamar egy néhány Váraknak meg-vételése után Budát is, holott a' Királyné Isabella lakott, keményen ostromlani kezdette: De

3-szor, Az Isabella segítségére 1541-ben maga Szulimán Török Tsáfszár fremély szerint nagy haddal sietvén, Budát az ostromlástól meg-mentette. Az Ostromlo Vitézeknek nagy részét le-vágta, és Táborát ó Buda mellé telepítette. Minthogy pedig Szulimán a' Konstantinápolyból Budára való járkálást, hosszú utazást, és a' veszekedést el-unta vólt; annakokáért a' Basákkal az iránt tanátskozott, hogy Isabellával és a' kisded Király fiúval mi tévő legyen, és a' Magyar Ország állapotját minémű karban kellesték állítani: Annakokáért Szulimán ilyen practicát gondolt, hogy a' Királyné Buda Várából a' Király fiut egy néhány Ministerekkel egy-ütt küldje a' Táborba, hogy Szulimán Tsáfszár a' Gyermekeket tulajdon szemével a' maga sátorában láthassa, melly izenet nehezen esett ugyan a' Királynénak; mindazonáltal Georgius Martinus meg-dorgálta Isabella Királynét az iránt, hogy a' győzhetetlen Tsáfszár, el-tartván és meg nem mutatván a' Királyfit, maga ellenségévé fogná tenni.

Melly

Mellyre nézve a' Királyfit szépen fel-ékesítvén, és bõltsöben helyheztetvén, a' Dajkával egygyütt Hintora tették, és a' Tanáts Urak közül *Török Bálintat*, a' ki a' Királyné Hadának leg főbb Hadi Commendirozo Generalíssa vólt, *Battyáni Orbánt*, Buda Várának Commendánsát, *Pestyéni Györgyöt*, és *Verbötzi Istvánt* melléje rendelvén, a' Királyfit Szulimánhoz le-küldötte, a' kiknek látásokra sok Vitézi rendek mentének elejekbe.

Ezek mihelyt a' Szulimán Sátorához érkeztek, a' Tsászfár maga vidám ortzával a' gyermekre tekintett, és meg-ditsérte. A' Dajkával kegyelmesen beszélgetett, a' kit egy néhány arannyokban meg is ajándékozott; a' maga két Fijaival *Musztafával* és *Bajazéteffal* a' Bõltsöben fekvő Királyfit meg-tsokoltatta, és véllek játszottatta. Jelen vólt immár az ebédnek ideje, azért a' Balák Uri Afztalt készítettvén, a' Magyar Fő Rendeket vendégségben hívták, véllek nyájason beszélgettenek; és a' Tsászfár parantsolattyaából az Afztalnál való mulatástagot hozfszu ideig nyujtottak. Az alatt ki vólt adva a' parantsolat, hogy a' Jantsárok, külön külön szakafzonként, öten, haton, mintha valami ennavatot, vagy egyebet akarnának magok számára vái lárolni, lassan, lassan, hogy a' Magyarok a' dolgot észre ne vehelsék, a' Városba gyülekezzenek. fel, és azt minden vér ontás nélkül foglalják-e'. Midön elegen gyűltenek vólna a' Városba, parantsolatot adott- ki a' Várban lévő Török Tíft, hogy a' Gazda emberek Házaikból ki ne jöjjenek: a' Præsidarius Magyar Vitézek pedig ha életben akarnak maradni, fegyvereket félelem nélkül tegyék le. Ezeknek utánna, midön a' Várat ilyen mefter-séggel el-foglalták vólna; kéfön éjjel a' Királyfit Isabellához vízfzáz küldötte *Georgius Martinusius* és

Ver-

*Verbötni István*nal tett hosszú beszédje után, maga tudja mitsoda okokra nézve Szulimán Tsászár, *Török Bálint*at, a' Fő Generálit, vasba verette, és fogságba küldötte, a' többit pedig a' Várban szabadon vizsgálá bocsátotta. — Négy egész napokon tanátskozott azon Szulimán, hogy a' Király fiúval, Isabellával, és Magyar Országgal, mi tévő legyen. Némely Basák azt jóvalolták, hogy a' Királyfiu küldettségék Konstantinápolyba, és Buda Várában helyheztessék egy meg-ért elméjű Basa, a' ki a' Népet minden szelidséggel igazgassa. Mások azt tanátsolták, hogy a' Tsászár a' Királyfit kárnyúl-metéltesse, és a' Mahumed Vallásában neveltesse-fel: Isabellát küldje haza az Attyához Lengyel Országba. A' Magyar Fő-Rendeket mind fejenként öleltesse-meg, és azoknak Váraikat és Jozsagaikat pusztítsa-el. Némellyeket közüllök Asiába vitessen-el, és ott hánnya széllyel őket Magyar Országban pedig csak a' paraszt embereket hagyja, a' földnek mivélésére. Más rendbéliek azt jóvalották Szulimánnak: hogy az Özvegy Királynénak adott Hitét tartsa-meg, a' gyermek Királyfiunak, mint szintén az Attyának, legyen jó akaroja, Örizője, Öltalmazója. Mind ezeket megfontolván Szulimán Tsászár, minekelötte Budáról elment volna, ilyen rendelést tett: Isabella a' Fijával, és Georgius Martinusiussal mennyen Lippára, és a' Tisza Vizétől fogva birja Magyar Ország részét, és Erdélyt. Budán maradjon egy Basa, a' ki a' Duna mellyéki Tartományra vigyázzan. *Verbötni István* pedig Buda Városán, a' Magyaroknak mint egy Præfectusok legyen, a' ki annak utánna nem sok idő múlva ugyan ott meg-holt:

Melly

Melly parantsolat után szekereket rendelvén, a' Királyné és az ő egész Udvara Lippára által-költözött; Kinek el-kíséréfere Szulimán Tsászfár *Musztafát* a' Nikópolyi Basát, *Pétert* a' Havas-al-földi Vajdát rendelte, melléjek ötven ezer Vitézeket adván, és egyszersmind keményen meg-parantsolván, hogy Erdélybe érkezvén, *Májlát Istvánt* akárminémű uton 's modon Erdélyből ki-velztenék.

Ezek az említett Fejedelmi Férjfiak el-kísérvén a' Királynét, midőn a' hadakkal Erdélybe érkeztenek volna, minden ezeket és mesterségeket a' *Májlát Istvánt* el-vesztésére fordították. De midőn látnák, hogy Fagaras Várának meg-vételéhez nagy vrontással jutnának, *Májlát Istvánt* Hitre és kezelségre békéségnek színe alatt a' Várból ki-tsalták, és nagy pompával Sátorokban fogadtak. Léven pedig nékié. annakelőtte ismerettsége Alexanderrel a' Moldavai Vajdával, e' *Májlát Istvánt* barátságos és hitegető szavaival a' maga sátorába ebédre hivatta, és vezette. Az ebéd felett Alexander *Májlát*ba garáználkadott, Réájja fegyvert ragadott, meg-fogatta, kötöztette, fel-vonatott Sátorát fel-prédáltatta, és főgva Konstantinápolyba a' Tsászfárhoz küldette, a' honnan Galata Városában vitetvén, tiz esztendőig tartó kemény rabsága után a' tömlöztben nyomorultul meg-hólt, a' kinek tisztelségére *Vagner Bálint* ilyen emlékezetre méltó verseket hagyott.

Bistoniis quondam, qui formidabile nomen,

Gentibus, & Patriæ Gloria, Spesque fui.

Nunc ego fœdisfrago nimium male credulus hosti,

Incurri Geticas præda potita manus.

Qui

Quique armis potui decus immortale mereri,

Perfidia captus, Vincula dura gero.

Exemplo monitus, fuge Turcica foedera, nescit

Barbara Gens regnis praeposuisse suis.

5-ször. *Georgius Martinusius*, a' kit a' Magyarok *Fráter Györgynek*-is hívtak, és a' ki a' Királynénak 's Király Fiunak Tutora 's Curatora gyanánt hagyattatott vólt, midőn látná, hogy ő ülne a' Birodalomnak leg felső poltján; meg-vetvén a' Királynét, és a' Királyfit, a' maga Udvarát kezdette a' Tárházból fényesíteni, és szüntelen azon mesterkedett, hogy mi módon turhassa 's marhassa - ki az Országból a' Királynét: És hogy ebben elő mehesse, el-álván a' Szulimán hűsége mellől, alattomban Ferdinándus Tsászárral kezdett alkudazni, hogy a' Királynét elégléges Sereggel vitenél Opoliába és Rátiboriába, és az ő számára ez-tendőnként bizonyos Summa pénzből álló jövedelmet rendelne; ő pedig a' Királyi Korónát, és az Országot Ferdinándusnak által-adja. Annak-okaért

6-ször. Ferdinándus erre a' végre *Joannes Baptista Castaldus* nevű Olofz Országi Fő Tanács Urat nagy haddal bé-küldvén, és a' *Georgius Martinusius* seregével egygyesülvén 1549-ben 20. napokig tarto ostrom után *Fejérvárt* meg-vették. Annakutánna Szász Sebesben a' Királynéval az Ország dolgai felől sirva és zokogva beszélt, a' honnan el-válván, Kolosvárra Ország Gyűlést hirdetett; jelen lévén sok Magyar, Székely, és Szász Uri Rendei, *Georgius Martinusius* a' Királynét, és Király

rály Fiut az Országból ki-furta 's faragta : ilyen Conditiokat tévén-fel :

1-ben. Hogy a' Királyné a' Királyi Korónát, és Magyar Országnak egyéb Tzimereit adja, a' Ferdinándus Követjei kezekben.

2-szor. Erdélyről, és Magyar Országról egészszén mondjon-le, és adja Ferdinándusnak.

3-szor. Silézia Tartományában két Hertzség u. m. az Opuliai és Rátiborjai a' Magyar Országon lévő öröklégeivel egygyütt, légyen a' Királynéjé.

4-szer. Ferdinándus adjon 10,000. Arannyokat a' Királynénak jegy helyett.

5-ször. Fel-nevekedvén a' Királyfi, Ferdinándus Tsászárnak leg kisebbik Leányát végye - el felelégül.

Melly fel-tételekre a' magával jól tehetetlen Királyné Fráter Györgytől való félelmében meg-esküött : Haszonloképpen a' Ferdinándus követjei is meg-esküittenek, 1550-ben és 1551-ben Juliusnak 19-én előbbször Kálsára, azután pedig Siléfiába element : és helyette Ferdinándus neve alatt az Országot Castaldus igazgatta. Ez a' Georgius Martinus el-rontatván Bálványos Várallyát, annak köveiből építette Szamos Ujvárt.

6-szor. Ferdinándus Imperátor pedig 1552-ben két Commisariusokat, u. m. *Bornemisza Pált*, Veszprémi Püspöket, és *Vechner György* Tanács Urat küldvén Erdélybe, a' Kamara Proventusza iránt Inquiritiot vitetett-véghez, a' melly írásban most-is meg-vagyon, és sok szép régi dolgokat foglal magában.

7-szer. Meg-bánván minden dolgait Fráter György, ismét a' Törökkel való Tractára fordította elméjét, mellyet Joannes Baptista Castaldus élzre

218 XVII. RÉSZ. ERDÉLYNEK

észre vévén, Ferdinándusnak, és a' Királyi Udvarnak hirrre adta, a' honnan ezt a' Feleletet vette: Hogy ha különben nem lehet, mint tökéletlen, és alattomban pártolkodáft munkálodo hűfégtelen embert ölesse-meg. Azért Joannes Baptista Castaldus Fráter Györgyöt, a' kit Georgius Martinusiusnak neveztenek, All-Vintzen meg-ölette; és e' képpen a' Királyné, és a' Király Fiu Testamentarius, de igen háládatlan, és fel-fuvalkodott Tutora életének (a' kit János Király Dalmátziában, egy Klastromban fogott vólt fel, és olly nagy Tisztetségre emelt, hogy más Uri Rendekezt el-hal-gatván, a' Királyné, és Király Fiu Tutorává, az Országnak pedig Gubernatoráva tette) végét szakasztotta, és helyette Vajdának *Bátori András* tette.

8-szor. 1553-ban az Erdélyi Statufok a' Töröktől való félelemnek miatta Ferdinándus Imperátorhoz követeket küldvén, hogy magoknak az iránt engedelmet kérnének, hogy a' Törökkel a' béke-ség felölli tractálhasanak, mivelhogy a' Ferdinándus Vitézei-is Castaldus ellen fel-zendültenek, és ötet nagyobb részint el-hagyván, Béts felé indultanak, melly miatt maga Castaldus-is 1554-ben Erdélyből ki-ment.

9-szer. 1553-ban Isabella és a' Királyfi Siléfiából haza hivattattanak, kik Szulimán Tsászárnak 10,000. Arannyokat ajándékozván, azon Summa annakutánna rendes Adová lett.

10-szer. 1558-ban *Behéket*, a' kit Szulimán Erdélyi Gubernatorrá tett vala, *Kendi Antalt* és *Ferentzet*, három ártatlan Uri Személyeket Isabella titkon meg-öletett, fogadván arra a' végre *Balassa Mihályt* és *Tompa Ferentzet*, a' Palotás Ezernek Fő Generálisait. Mihelyt meg-hólt *Bebék*, az e-
gész

gész Armádia Igazgatását a' Királyné *Balassa Mihályra* bizta, a' ki-is a' Ferdinándus végbéli Katonáira mingyárt réá-tamadott.

11-szer. 1559-ben Septembernek 15-én *Isabella* Királyné Gyula Fejérvárban meg-hólt, és helyette *Második Zapólya János* kezdett uralkodni, ki-is 1560-ban Budará követeket küldvén, holott a' Ferdinándus követjei-is jelen vóltanak, szövetséget akart kötni, és Ferdinándus Imperatorral barátságban akart élni. De midőn a' Ferdinándus követjei hallának, hogy János Király Magyar Országi Titulust tulajdonitana magának és az Imperátortól kemény fel-tételeket kívánna, erre nézve egy más között meg nem alkatván, mind a' két rendbéli Követek egymástól el-váltak. — Látván maga a' Király, és a' Statufok, hogy a' Gyermekek Király nem vólna még alkalmas arra, hogy az Ország dolgait maga ereje által folytathatná, erre nézve tettzet az egész Statufoknak, hogy a' három Natiok közül 12. Tanáts Urak választassanak, a' kik az Ország dolgait a' Királlyal egygyütt folytathatnák.

12)-szer. 1562-ben Ferdinándus és Szulimán Tsászárok között nyoltz esztendőig tarto Frigy köttek, a' mellyben Szulimán, János Királyt-is bé-foglalta; mindazonáltal Ferdinándus Tsászár, *Záji és Balassa* Hadnagyságok alatt, János Király ellen hadat készített.

Ugyanezen esztendőben a' Székelyek János ellen pártot-ütöttek, a' kiket a' maga Commissarius Követjei által meg-intvén, hogy a' Fegyvert tennék-le, midőn engedelmeskedni nem akarnának, *Radák László* nagy vitézi sereggel küldvén ellenek, őket meg-verette, le-vágatta, és el-fogatván tömlőtze hányotta, és a' Segesvári Gyűlésben

Feje-

Fejedelmi Decretumának ereje szerint, a' Székelyeket régi Szabadságoktól (Arannyas Széken kívül, kik magokat abba a' Támadásba nem elegyítették vólt) meg-fosztotta.

3)-szor. 1564-ben meg-halván Ferdinándus helyette, az ő Fija II-dik Maximiliánus kezdett uralkodni, Ki is 1563-ban Magyar Királyságra koronáztatott, és János Királlyal a' hartzat meg-ujjította, 's mintegy hat éfztendőknék el-főyások alatt folytatta. Mindeneknek előtte pedig az Országot, és a' maga dolgait János Király jó rendbe hagyván, Erdélyben *Tsáki Istvánt* Præsidenté tészi, és a' Magyar 's Szász Tanács Urak közül, egy néhányat Kolosváratt Locumtenenseknek hagyván, a' Szilágy felé indult, *Hadad Várát Szennyesi Mátyás* nevü igen ditséretes, és benne lakó Kapitánytól meg-vette, de nagy erőszakkal; mert mind addig a' Kastélyt fel-nem adták, valameddig az ágyukkal a' köfalaknak nagy részét le nem rontották, és fok rakás szalmákat, 's aszszu fákat hordatván 's gyujtatván-meg, a' kö falákon kívül, a' benne lévő Præsidiarius Vitézeket ki-füstölték, 's ki perselték, és *Szennyesi Mátyást*, a' Várnak oltalmazása miatt füstösön, szurkoson, rekédezve a' Király eleibe vitték; a' ki nem tudom mitsoda októl viseltetvén, a' Királynak sem a' lábát meg-tsokolni nem akarta, sem magának grátziát kérni nem akart, hanem még ilyen bátorokodo, vakmerő beszédekre fokadt a' Király előtt, „ A' Király Vi-
„ tézi közül most engemet senki meg nem fogott
„ vólna, ha az én Száz katonáimat abba a' Kas-
„ télyba bé-hozhattam vólna; kiket Bátori István,
„ nem emberséges ember modjára, hanem tsalár-
„ dul töllém el-hodított, el-hajtott; kinek Táborán
„ én kerefztül vagdaltam egy néhányszor maga-
„ mat,

„mat, és kevesed magammal ebben a' Hadi Szar-
 „ka féfzekbe szaladván, magamot ide vontom-
 „meg. Kinek szavait a' Király halván, bátor vi-
 tézségéért meg-ditsérte, szabadon bocsátotta, és
 Királyt illető módon meg-ajándékozta.

Onnan el-indulván János Király, *Kis Várdát*
 meg-szállotta, 's Gratzára meg-vette, és onnan
 ment a' Nyirbe, hol ott *Bátori György* Etsed Vá-
 rából a' Király udvarlására sok ajándékokkal jö-
 vén, János Királyt *Bátori István*nal ölfve-barátkoz-
 tatta. Annakutánna Attya Várát a' *Bidis* Familiek-
 tol meg-vette, és földig le-rontotta. Ez után a'
Tisza Vize környékit fel-járván *Kassát*, *Bartfát*,
Kis Szebent. *Eperjest*, *Lötsét* meg-vévén, Erdély-
 be szerentsésen visszát tért, az Orfágban maradott
 Fő Városi és Falusi Rendektől igen nagy öröm-
 mel és köszöntéssel, kezeinek és ruháinak tsoko-
 lásival, régi Scithiai Virtusból származott győze-
 delemnek kívánásával maga Hazájában bé-fogad-
 tatott.

Azt írják a' Histiculok; hogy midőn Szuli-
 mán Tsálszár erről a' szerentsés hadakozásról János
 Királynak Levelét vette volna, szintén vadászatban
 lévén, Paripáját örömeiben meg-sarkantyuzta, és
 meg-ugratta, így szolván a' velle lévő Fő Rendek-
 nek: Látjátoké Urak! hogy soha sem tsalátkoz-
 tam-meg e' felől a' Fijam felől való jó remény
 légemben; sőt ötet mindenkor Vitéz, szerentsés,
 és emlékezetes győzedelmű Királynak jövendöltem.

En nagy Rézfének e' Vilgának Ura vagyok;
 és mind vizen, mind szárazon, sokat hadakoztam,
 még-is veszedelem, és vér ontás nélkül valamit
 ritkán nyertem: Ez az én Fijam pedig János, an-
 nál nagyobb nyereséggel járt; hogy ennyi sok Vá-
 rakot kevés Vér ontással meg-vett; és ennyi sok

Né.

Népeket veszedelem nélkül meg-hodoltatott. Szégyenlem! hogy öreg ember vagyok, 's ez a' Gyermekek engemet szerentséinek dolgában felyül haldott. De ha valójában kell a' dologhoz szollani, a' Magyarok ezen Hadi Expeditionnak nem igen örültenek, mivelhogy eleve el-látták; hogy az Atya-hálála után, Maximiliánus Tsászfár azt tsak abban nem hagyná, hogy János annyi Népet ingyen foglalna-el.

Annakokáért Maximiliánus Imperátor-is ellene akarván támodni a' János Sigmend Király erőszak tételének, *Svendi Lázár*, és *Balassa Menyhárt* Commendirozo Generáliságok alatt, azokat a' Várakat többnyire majd mind, Déésig, és Besztertzéig vízfzár vette. De János az Erdélyi hadakat Török Vitézekkel meg-szaporitván a' Maximiliánus Hadát ismét vízfzár nyomta. Utoljára

14)-szer. Fel-tette magában Szulimán Tsászfár hogy még egyszer Konstantinápolyból tulajdon maga személye szerint Magyar Országra jöjjön, és mind addig vízfzár ne térjen, miglen egész Magyar Országot el-foglalván, János Királynak kezében botsátja, Maximiliánus Tsászfárt pedig, a' hozzá hajlott 's pártján lévő Magyarokkal egygyütt egészen kihajtja. Melly veszedelmes igyekezet midön Maximiliánus Imperátornak a' füleibe érkezett, volna; Követeiket küldett Szulimánhoz, hogy ezt a' szándékát tenné-le, mivel János nem volna méltó arra, hogy Szulimán Tsászfár ő nékie ilyen nevezetes jó akarattal legyen, u. m. a' ki Szulimánnak Beneficiariusá lévén, ilyen nagy háládatlanfágot tselekedett, hogy Szulimán hire nélkül Erdély Országát, melyet a' Török fegyverrel keresett magának, titkon Maximiliánusnak ajándékozta; annakutánna pedig el-pártolván Maximiliánus mellől, álhatalan-
sága-

ságából ujj hadakozást indított; Szulimánt fel-láz-
 zasztotta, és e' képpen mindenik Imperátort meg-tsál-
 ta. — Szulimán előbbfőzr azt gondolván, hogy a'
 Maximiliánus Követei tsak János ellen való irigysé-
 gekből fundáltak volna ezeket a' beszédeket, an-
 nakokáért őket Areftomba vettette: de nagyobb bi-
 zonyoságnak okáért Maximiliánus a' János petsétes
 Hit levelét Konftántzinápolyba el-küldette, és Szu-
 limán maga szemeivel is látta. Annakokáért Szu-
 limán Jánosra, mint háladatlan Fiura igen meg-
 bofzszankodott, és el-fzánta magában, hogy mind
 Maximiliánus Imperátort, mind pedig János Királyt
 ha lehetne ki-rekesztvén, egész Magyar Országot,
 és Erdélyt, az utolsó veszedelemig el-törölje és
 el-pufztítsa. De az Ur Isten az akkori Erdélyi Ta-
 náts Uraknak böltsélségek által, ezt a' nagy go-
 noszt el-háritotta; ilyen rendes Remediumokat önt-
 vén a' Statusoknak elméjekben: János Király, ma-
 ga tulajdon személje fzerint Szulimán Tsáfzár eleibe
 menvén, nagy alázatosan, a' mint a' szükségnek
 idején az Isten fogja taníttani, mind magának, mind
 a' Népnek az ellene-álthatatlan Monárka előtt, kér-
 jen és nyerjen Kegyelmet.

Minthogy egyéb ut, emberi mond fzerint fzol-
 ván, a' szabadulásra nem vőlt: erre nézve János
 Király Követeke, és ajándékokat küldvén a' Fé-
 nyes Portára, hogy Szulimán Tsáfzár az eleibe fze-
 mély fzerint való bátorságos menetelre nékie enge-
 delmet, szabados, és bátorságos utat adna, a'
 végre, hogy magát meg-menthelfe, és a' hatalmas
 Tsáfzárt meg-engesztelhelfe,

Tsak el-hűlt Szulimán a' János Király igyeke-
 zetén, és tsudálkozott a' nagy bátorságán, hogy
 ilyen veszedelmes állapottyában is tulajdonj személ-
 nye fzerint nem általlotta magát a' Szulimán tekin-

tete

tete eleibe való menetelre ajánlani: Melly igyekezete Jánosnak a' Török Tsászárt annyira megengesztelte, hogy ő nékie ilyen kegyelmes Választ izent:

„ Mondjátok-meg Jánosnak: Ne fárasztza magát ilyen mészze Konstantinápolyba, hanem „ kedvezzen gyengeségének, maradjon az Országban, és azt óltalmazza mind addig, miglen a' „ következő Tavaszzal a' Tsászár Magyar Ország felé indul, és akkoron eleibe menvén a' „ Tsászárnak, ha bizik dolgaihoz magát igazítja, tsa. Annakokáért.

1566-ban Május Havában, jó karban haván az Országot János Király, Nándor Fejérvár felé a' Szulimán Tsászár udvarlására indult; holott mintegy két napok alatt való pihenése után, audentziát, és parantsolatot vévén a' Tsászártól, az Imperátor Sátorába hivatott. Szépen és Királyi módon el-készítette volt magát János, úgy hogy a' maga öltözete, fegyvere, lova, 's lo-szerzőmá 200,000. Arannyokra bétsültetett. Minekelőtte a' Tsászár Sátorába érkezett volna, maga előtt Száz Jantsárokat bortsátván, Szulimán számára ilyen drága ajándékokat vitt.

1)-ben, Egy Arannas Tokban, egy Magyaronyi kitsinységű arany drága ütő órát, mellyen a' tsillagos égnek kerekfége minden 24. Óra alatt egészszén meg-fordult.

2)-szor. Egy aranny Gyűrűt, a' melly a' befoglalt Kárbunkulus kövel egygyütt 12,000. Arannyokra bertsültetett.

3)-szor. Ötven ezüst, minden felől Virágokkal ékesült arannas üveg bokály forma Poharakat.

5)-szor,

4-fzer. Harmintz ezüst, -és arannyos himekkel meg-tzifráztatott Tsászfár asztalára való Tángyérokat, mellyekre János a' Szulimán Tsászfár hadakozását, győzedelmieit, és viselt dolgait rajzoltatta vólt le.

5-ször. Minden féle madarászatnak neveire meg-taníttatott egynéhány Solymot, vagy Solyom madarakat.

Mind ezeket Szulimán Tsászfár tsudálkozásal el-szemlélvén, Jánost a' maga Sátorába vezettette, nékie jobb kezét nyújtotta, hogy meg-tsokolja: kedves Fijának szollította, 's intett néki, hogy üljön le. Ezeknek utánna a' Tsászfár Sátorából a' több Basák ki-mentenek, hanem csak négy Divány-beli Tanács Urak, a' Tsászfár jobb keze felöll álván, maradtanak benn. János Királyal-is négy Uri személjek; ugymint Tsáki István, Apaffi Gergely, Nizozski Szaniszló, és Bornemisza Farkas, a' Sátorban benn hagyattattanak. A' Sátoron kívül pedig a' Fő Basákkal ezek az Uri emberek beszélgettenek: A' Vármegye béli Nemesség közül; Békési Gáspár Magister Curie; Telegi Miklós, Bókai Jakab, és Gyulai Mihály, A' Székelyek részéről. Kemény István, Dátzo Gergely, Blandrata György az Orvos. A' Szász Universitás részéről; Simon Miles a' Szebeni Polgár Mester.

János Király azonban rövid Izokkal mentvén magát a' Maximiliánussal elébb kötött Szövetségnek okát magáról másra háritotta, és Szulimánt kérte, hogy azt nem tekintvén, hozzája ennekutánna is segítséggel, és kegyelemmel lenne: Kinek Szulimán így szollott. „ Légy bátorsággal, és ne „ busuly; mert ha a' Maximiliánus panaszfsza va- „ ló vólna is, én mindazonáltal tenéked minden „ hibádat meg-botsátanám, mivelhogy nem irtoz-

P

„ tál

„tál töllem; hanem engedelmeiségemben, és ve-
 „lem született kegyelmességemben bizván, tulaj-
 „don Szémelyed izerint előmbe jöni bátorkodtál.
 „Sőt ezeknek felette meg-látod, hogy bé-mutatott
 „Suplicationdban irt kívánságodat is meg-telleye,
 „sitem.

Mellyet János Király maga meg-hajtásával, és
 a' Szulimán jobb kezének meg-tsokolásával aláza-
 toson meg-köszönt, és maga Sátorába szép rendben
 és seregben való processussal vizfszá tért.

Kinek Szulimán Tsászárs is más napra virado-
 lag ilyen ajándékokat küldött.

1-ben. Egy arannyos Budzogánt,

2 szor. Egy Jáspis kövel meg-ékesítettett
 kardot,

3-szor. Egy arannyal varatott, és drága gyön-
 gyökkel füzött öltöző Ruhát.

4-szer. Tizenkét Török lovakat, melyek
 közül a' leg jobbik tsak magára 3000. Arannyok-
 ra betsültetett, hárma pedig egészsz arannyos szer-
 zámokba fel-vólt öltöztetve,

5-ször. A' maga Patikájából igen drága orvos-
 ságot, a' János Király egészségének erősítésére;
 mellyett *Blandrata* az Orvos Doktor mindeneknek
 felette betsült.

6-szor. Szolnoktól fogva fel Debretzenig az
 egészsz Körös mellyéki Tartományt Jánosnak aján-
 dékozta; és azon felyül azt igérte, hogy addig
 Konstantzinápolyba vizfszá nem tér, míg egészsz
 Magyar Országot meg hodoltatván, Jánosnak kezé-
 be nem adja: mellyben mindazonáltal semmi nem
 tölt, mivelhogy Szulimán 30,000. Vitézeivel Szi-
 geth Vára alá fordulván, a' melyben ama nagy em-
 lékezetü vitéz, Groff *Zrinyi Miklos* lakott, minek-
 utánna hulzon két vezedelmes ostrom után látná,
 hogy

hogy a' Várat meg nem vehetnék, hanem vénségére gyalázattal kellene onnan el-menni, e' felett való mérgében, haragjában, és boszszuságában éjjel a' maga Sátorában meg-holt. Kinek halálát a' Fővezér el-titkolván, és az egész Tábornok ujj Ostromra hajtván, mind addig meg nem szűntenek, valámig *Zrinyi Miklos* Grofat a' sok tüzi szerfzámoknak bé-hányattatások által utoljára arra kényszerítették, hogy 800. mellette lévő Vitézeivel egygyütt, a' tűzben égő, és már szinte a' nyakokra dőlő Várból Vitézi módon ki-rohanna, és a' hartzolás közben meg-lövettétvén, Lelkét Teremtője kezébe bocsátaná. A' Törökök pedig a' Tisza 's Duna mellékit fel-prédálván, el-pusztítván, és rabolván, 1566-ban, Novemberbe hazájokba visszafértek. Azután egy *Murza* nevezetű Erdélybe bé-tsapni igyekezett; de a' János Király hadától visszafér veretett. MÁSODIK BAJAZÉTES következően a' Szulimán helyébe, tettett mind Maximiliánusnak, mind Jánosnak Követek által velle frigyét kötni, és így János Erdélybe attól az időtől fogva, a' külső hadakozástól mind haláláig meg-szűnt ugyan: de ebben a' pihenésébe a' Hazának, belső hánykodások, Zűr-zavarok, veszekedések következtenek Erdélyben; Mert ugyan-is a' Páristák, Kálvinisták, Lutheránusok, és az Unitáriusok egy mástól el-szakadván, a' Hitnek fundamentomos Tzikkelyei felett egymás között meg-nem alkhattanak, kiváltképpen pedig *Blandrata*, és *Dávid Ferentz* a' János Kristus Istensége és imádása felett, sok időig háborogván, a' Statusokat fárasztották, és a' Királyt annyira terhelték, hogy végtére egyéb okok-is hozzájárulván, csak nem halálra betegesedett. Végezetre midőn eleve el-látná, hogy az ő életének határa nem messze volna, Követeket küldött Konstantiná-

nápólyba, hogy ha ő meg-találna halni, ne lenne Bajazétesnek terhére 's ellenére, ha az Ország Statutsai ő helyette a' magok Fő Rendei közül magoknak Fejedelmet választanának. De ez a' Követség, a' Fényes Portának nem tettett; mellyre nézve a' Szulimán Tsászfár Frigy Levelét el - szagatták, a' földhöz verték, és a' lábokkal meg-tapodták; főt még azon felyül azt izenték: Bajazétes semmiképpen meg nem engedi, hogy az Erdélyiek Magyar avagy akármilyen nével nevezendő Keresztény Fejedelmet válasszanak magoknak; hanem az Országigazgatására egy Basát fogna rendelni, a' kihez tellyes bizodalommal lehetne:

Annakokáért János Király-is Maximiliánus Imperátorral uj Szövetséget kötött, ilyen fel-tételekben egygyezvén-meg:

1-ben. Hogy János Sigmond a' Királyi Titulust tégyle, és a' Fejedelmi Méltósággal elégedjék-meg.

2-fzor. Hogy Erdélyt és Magyar Országának némely részeit holtig birja.

3-fzor. Ha a' Törököt Erdélyből ki nyomná, tehát Opuliában és Rátiboriában lakhasanak, 6tly fel-tételek alatt, a' miképpen Isabella birta volt.

Ezeknek utánna tsak hamar Zapólya János Sigmond Házasság és Successor nélkül életének XXXI-dik esztendeiben meg-holt, és Fejér Váratt 1571-dik esztendőben el-témettetett

BATORI ISTVAN FEJEDELEM 1571-ben.

Minekutánna az ifju, vagy második Zapólya János Sigmond az élők közül a' halál által ki vágattatott volna, mind a' három Statusok öfzve gyül.

gyűlvén, hogy az Országban a' Nép között támadás ne lenne, *Bátori Kristofot* Gubernátornak választották, de ilyen fel-tétel alatt, hogy 1500. katonáknál többet maga mellett ne tartson. A' Király temetése után pedig újabb gyűlést hirdetvén, más Fejedelem választásról kezdettenek tanátskozni: *Bátori Kristof* észre vévén, hogy a' Statusoknak elméje a' voxolás iránt nem az ő Személje körül jár; erre nézve mind erejét, mind tanáttsát, és sok ajándékozásait arra fordította, hogy az ő Testvér Attyafia *Bátori István*, a' ki abban az időben Váradi Fő Kapitány volt, választásék Fejedelemnek, a' mint-hogy mind a' három Statusoknak meg-egygyezett akarattyókból 's voxokból 1571-ben Május Havának 10. 14. 19. Napjain **BATORI ISTVAN** Erdélyben Fejedelemnek választatott. A' Kiról röviden ezeket jegyezzük-meg.

1-ben. E' volt leg első Fejedelem Erdélyben; mert az ő előtte élt *Második Zapolya János*, mint szintén az Attya-is mind halálig Királyi Titulusal élt. Még eddig Erdély nem Regnum, az az Ország, hanem Magyar Orzágnak fegyverrel nyert örökös Provinciája, Tartományja volt. Erdély még eddig csak azt a' tántzát jártá, a' melly notát a' Magyar Királyok futtanak. De *Bátori István* Fejedelem idejében tellyességgel le-mondván Magyar Országról, akkor lett különös, és maga szabados tanátsán járó Fejedelemséggé, és Országgá, mind e' mai napiglan.

2-szor. *Békési Gáspár*, a' ki Jánosnak leg kedvesebb Tanátsofsa vala, vágyakozván a' Successiora, ennek a' Fejedelmi választásnak ellene mondott, és midőn ő magát Fagaras Várában el-vonta volna; *Bátori István* Fejedelem a' Várat meg-ostromlotta, meg-vette; de *Békési Gáspár* éjtszakanak idején

dején ki-lopván magát egy hordóban, titkon - el-szaladt, és Maximilánus Imperátorhoz futott, kinek ölly Gratiájába esett, hogy annakutánna 1514-ben nagy haddal érkezett-bé Erdélybe, Radnoton fe-jül Szentpál között, a' Maros mellett Taborát meg-telepitette. Mihelyt pediglen a' Vármegye-béli Nemesi Rend, és Székelység bé-érkezését meg-értette, nagy Sereggel, ek-hagyván a' választott Fejedelmet, Békési Gáspár pártjára állattanak. De Bátori István a' maga hadát az Erdélyi Szászokkal, és Török se-gittségével meg-erősítvén, Békési Gáspárral meg-ütközött, meg verte, és az Országból ki-kergette; A' pártos Nemes Embereket és Székelyeket, rész-szerint fel-akasztattatta, rész-szerint pedig orrokat és füleket el-vágatván, tsuffá tette, kik között leg-nevezetesebbek vóltanak: *Andráti Péter*, és *Kenék János*, a' kik-is árultatásoknak jutalmát el-vették.

3-szor. Minekutánna István Lengyel Országi Királyságra hivattatott, Erdélyi Fejedelemnek maga helyett *Bátori Kristofot* hagyta, ugy mindazonál-tal, hogy mig Bátori István Lengyel Országban u-ralkodott-is, sóha Erdélyről el nem felejtkezett, és a' Hazának gondját szívéből le nem tette. A' mint ezt a' Saxonica Natio Statutumának Approbatioja bizonyítja.

4-szer. Minekutánna *Békési Gáspár* Erdélyből ki-rekefztetett, és magának maradandó helyet, és illendő állapotot soholt nem talált vólna, *Bátori István* magát a' Lengyel Király szolgálatjára ajánlot-ta, kérvén nagy alázatósággal, hogy el-felejtkez-vén az az előtt való erőtlenségből származott vét-keiről, ötet venné kegyelmében. Mellyet a' Király meg-tselekedett: Kihez-is *Békési Gáspár* háládatlan-ságának jelét, Dantzka Várofsának meg-vételének alkalmatósággal kiváltképpen meg-mutatta. Egyéb

Len-

MAGYAR ORSZÁGTOL 's. s.'t. 23F

Lengyel Országba viselt dolgai minthogy nem Erdélyre tartoznak, azért itt nem is említettnek.

BATORI KRISTOF FEJEDELEM. 1576-ban.

A' Báltya el-menetele után, ugyan *Bátori István* tanács adásából, és a' három Statuoknak meg-egyeztetett akarattokból Erdélyi Fejedelemségre 1576-ban BATORI KRISTOF emeltetett, a' kiről rövideden ezeket jegyezzük-meg.

1-ben. A' Bátori István segítségére nagy sereg hadat küldött Lengyel Országba a' Muszkák ellen, és *Plotzko Városa* meg-vételének alkalmaságával egy néhány személyből álló Erdélyi vitéz-Fő Uri Rendeke el-hullottanak.

2-szor. *Leleszi János* Jészuita jóvállásából *Bátori Kristof* a' Jészuitákat Erdélybe 1579-ben bé-fogadta.

3-szor. Meg-öregedett idejében, Birodalmának majd 6-dik esztendejében, a' közhvények súlyosága miatt 1581-ben Pünköszt Havának 21-dik napján meg-hólt: Kit Bátori István maga nagy pompával Gyula Fejér Váratt a' Sz. Mihály templomában el-temettetett.

BATORI SIGMOND FEJEDELEM. 1581-ben.

Bátori Sigmond, Bátori Kristofnak XII-dik esztendőben forduló kis fja, ugyan a' Bátori István Lengyel Király jelen létében 1581-ben Erdélyi Fejedelemnek tétetett, a' kiről ezeket tartsd meg:

1-ben.

1-ben. Midőn e' született, az Annya Méhéből egy marok vért hozott ki jobb kezében e' világra. Úgyan az ő születésének óráján a' Nagy Váradí Toronynak szarvazása meg-hajlott, és a' tetején lévő arannyas Gomb a' földre le-esett; de össze nem romlott.

2-szor. Tizen két esztendőben járó gyermek volt, midőn Fejedelemségre választatott.

3-szor. 1581-ben Januáriusnak 15-én Bátori Sigmond Fejedelemségre választotván, Bátori István melléje mintegy Tutorul, három Uri személyeket rendelt, ugymint *Kendi Sándart*, *Somhori Lászlót*, és *Kovátsotzki Farkast* a' Cancellariust, a' kik az Ország dolgait az ifju Fejedelem neve alatt folytatnák; de midőn hármon egymás között meg nem alkhatnának, vagy meg nem jelenvén, az Ország fő dolgaiban sokakat el-mulatnának, erre nézve őket Bátori István le-tévén, helyettek 1585-ben *Gétzi Jánost* tette Gubernátorrá. A' ki az ifju Fejedelmet, a' Romai Catholica Vallásban jelesen tanította; Sok tudos Ferfiakat hivatván-ki Olosz Országból a' Fejedelmi Udvarba, a' melly Nemzetnek nyelvét tökéletesen meg-is tanulta, és a' kik a' Fő Rendekek közül azon nyelvet értették, nagy Tiszteségekre-is emelte. A' mig Gétzi János élt, mind addig az Ország tsendességben nyugodott. Meghalván pedig 1587-ben, midőn már a' Fejedelem is a' XVII-dik esztendőt el-érte, és az Ország igazgatását maga kezdette folytatni, elméjében új gondolatokat kezdett forralni.

4-szer. Keresztény ember lévén, a' Törörökkel tzimborálni gyalázatnak tartotta; azért magát *Rudolphus II-dik Imperátornak* Protectioja alá ajánlotta; Melly dolgot midőn a' Fő Rendekek közül sokan

kan nem jóvállának, arról kezdettenek tanátskozni, hogy Sigmond Fejedelmet mi módon foghatnak-el, és mi módon ölhetnék-meg, vagy miképpen hajházhatnak számkivetésbe.

Ezt a' gonosz végezéft *Albertus Hutterus* Szebeni Király Biro, midőn alattomba Sigmondnak meg fogná, el-vonta magát a' Fejedelem, és Kövárban zárkozott-bé. Az alatt az idő alatt a' pártos rész egybe gyűlvén, *Bátori Boldisárt* a' ki Sigmondát unoka gyermek vólt, akarta Fejedelemnek választani; de Sigmondát a' maga Baráti meg-intették, hogy haladék nélkül Kolosvárra jöne, holott az Agyuk ki-lövéttetvén, ilyen hír hirdettetett; hogy a' Rudolphus Serege a' Török tábornok meg-verte, azért a' Király, és a' Keresztények győzedelmén, az Erdélyi Lakosoknak-is illik örülni, és Kolosvárra Ország gyűlésibe jöni.

Ez a' híres győzelem tsak költemény fictio vólt; mindazonáltal az Erdélyi Statulók az elébbi szándékokat le-tévén, Kolosvárra gyűltenek, holott a' Fejedelem ellen machinálodo pártos Fő Rendek meg-fogattattanak, és a' Fejedelem parantsolatjából Kendi Sándornak, Isu Jánosnak, Kendi Gábornak, Szent Enyedi Gergely Déáknak, és Fórró Jánosnak fejek vétettetett. A' minap választott Fejedelem *Bátori Boldisár*, vagy Hufzt, vagy Szamos Ujjvárrban fel-akasztatott. *Bornemisza János* és *Kovátsotzki Farkas* fogságba Kövárba küldettettek, a' kiknek Jofzágait Sigmond a' maga számára el-foglaltatta.

Annakutánna 1594-ben maga fel-tett szándékának végbe vitelére II-dik Rudolphus Romai Császárhoz, *Botskai Istvánt* (a' ki a' Sigmond Annyának Ötse vólt, *Albettus Hutterust*, a' ki Szebeni Király Biro vólt) *Joannes Stégert*, *Brassai Confliariust*

ariust Követtségben küldvén, egymás között Szövetséget kötötenek, és ilyen fel-tételek alatt megalkudtanak.

1-ben. Erdély, Moldava, és Havas-al-földe a' Szövetségbe foglaltatva légyenek, és Magyar Országának némely részeivel egygyütt Sigmond Fejedelem abszolute birhalsa.

2-szor. Hogy ő arany gyapjas fejedelmi Titulust viselhessen.

3-szor. Hogy a' szövetség mind végiglen maradando lehessen, Rudolphus az Auszriai Házból való Fejedelmi Léányok közül egygyet adjon néki feleségül.

4-szer. Ha a' szükség kívánnya, a' Kalsai Commendans az alatta való Tsáfszár vitézeivel a' Sigmond segítségére jelen légyen.

5-ször. Ha Sigmondot a' Török Erdélyből ki nyomná; tehát a' Tsáfszár a' maga Országában 6llyan alkalmas Tartományt és helyet rendeljen néki, holott a' maga Fejedelmi Udvarát tisztelegesen el-tarthassa.

6-szor. Sőt ha az Erdélyi Lakosokat is a' Török mind egy lábbig ki-hajtaná, Magyar avagy Német Országban befogadtassanak.

7-szer. Hogyha Sigmond Succesor nélkül megtalálna halni; tehát az Erdélyi Fejedelemségbe Rudolphus Tsáfszár következzen.

8-szor. Mindezeket a' fel-tételeket maga a' Tsáfszár, és a' Magyar Orzági Fő Rendek subscribálják, és petsételjék-meg. Melly követtségnek végbe menetele után, a' harmadik fel-tétel-szerint Rudolphus Tsáfszár, Carolus Stiriai Hertzegnek Léányát *Mária Kristinát, Botskai Istvántol* a' Sigmond számára nagy örömmel, és két kézzel Feleségül el-küldötte. Kivel *Bátori Sigmond* 1594-ben Augu-

Augusztusnak 5-dik napján, Fejér Várt nagy pompával Mennyegzöt tartott. Jelen lévén a' Lakadalomban a' Fejedelem Aszfzony édes Anyja.

Nem sok idő múlva a' Lakadalom után 8000-red magával Havas-al-földiben indulván, és *Mihály Vajdát* maga mellé vévén, *Szinán Basának* 26,000-ből álló vállalatott vitéz Török táborát úgy meg verte, hogy csak egy néhányon maradtak közülök életben; kik-is meg-fogván *Szinán Basát*, Sofia Városában vasba verték, a' honnan Konstantinápolyban küldvén, meg-fojtották. Minkeelőtte *Bátori Sigmond* ehez a' hartzhoz fogott volna, az Aërből egy Sas erefzkedett a' Tábor feliben, és a' Sigmond sátorának gombjára szállott, mellyet a' Vitézek szerentsés jelnek tartván, mindgyaráft ütközetre készületnek 1595-ben Juliusnak 8-dikán.

Tsak hamar ez után a' hartz után *Hafzon*, *Terát*, *Tsikálá*, és *Ogli*, négy nevezetes Török Vitézek *Bátori Sigmond* ellen indultanak. De *SIGMOND*, *Borbély György*, és *Székely Moses* Commendirazo Generálisságok alatt, ezen Törökök közül is 15. Fő Basákat, és 12,000. Törököket le-vá-gatott. Hasanloképpen a' pártos Oláhok közül is 8000. Vitézeket ugyan akkoron le-vá-gatott, és e' képpen e' két nevezetes Győzelem után Tö-mösvár vidékit, a' Tisza és Duna körül Sigmond el-foglalván, azon esztendőben, Novemberben, Erdélybe téli Quártélyra visszafá tért, és Fejérvárt Ország gyűlést hirdetvén, azon kezdett tanátskozní: Hogy mi módon lehessen Moldavát és Havas-al-földöt a' Török ellen oltalmazni, és az Erdélyi Fejedelemség alatt meg-tartani.

1596-ban.

1596-ban. *Bátori Sigmond*, hideg Télnek idején *Rudolphus Tsászárhoz* ment Prágába, ilyen két okokra nézve:

1-ben: Hogy a' Fejedelemségtől el-butsuzván, Erdélyt *Opulidval* és *Rátiboriával* el-tserélje, és a' Tsászárnak által adja.

2-szor. Hogy a' Feleségétől, a' kit magtalan-sággal vádolt, a' Tsászár-is abban meg-egygyezvén, tiszteltségesen el válhasson. Melly két hallatlan szándékaért a' Tsászártól keményen meg-dorgáltatott, a' ki nékie akárminémű szükségének idején, kegyelmességét, és segedelmét ígérte, tsak hogy azon el-kezdett igyekezetét tenné le. Azon uttyában *Bátori Sigmond* Prága Várofsában meg-betegedett, és meg himlözött; de meg-gyógyulván Erdélybe sietett; mivelhogy a' Székelyek magok Szabadságoktól való meg-folzttatásokért *Betskai Istvánra*, és a' Fejedelem hadára támadtanak; de meg-verettettenek. Annakutánna Maximiliánusfal egyben tsatolván a' maga hadát, a' Török ellen hadakoztanak.

1597-ben. Másodszor-is nagy pompával Prágába *Rudolphus Tsászárhoz* ment, holott meg-unván az Erdélyi Fejedelmi Méltóságot, Tisztit letette, és az Országot *Rudolphusnak* tellyes hatalommal által adta.

1598-ban. Az Erdélyi Statufok Fejérvárra Aprilisnek első napján öszve gyűltenek. A' Tsászár Követjei előtt a' *Rudolphus Tsászár* hűségére meg-esküdtenek, ilyen fel-tételek alatt.

1-ben. Mihelyt *Sigmond* Erdélyből ki még-yeen, az egész Ország *Rudolphus Tsászárt* Tutorának, és Protectorának ismeri, és mindenekben valja, 's ő tőlle függ.

2-szor.

2-szor. Az Országban lévő Vitézeket, a' Tsászfár hadával egyben tsatolják, és magoktól az ellenség ellen semmit sem kezdenek, hanem mindenben a' Tsászfár Hadi Generálissa rendelkezésétől várnak.

3-szor. *Bátori Sigmond* Opuliát és Rátiboriát Erdély helyett el-foglalván, birja egész életében: holta után pedig mindenik Hertzegség a' Tsászfár birodalma alá viszfá száljon.

4-szer. Attól az időtől fogva Sigmondnak semmi Jurisdictionja Erdélyben ne lehessen, hanem a' Fejedelemségtől tellyeliséggel ki-rekésztetve legyen 's tartalsék.

Ellenben: *A' Rudolphus Tsászfár* követjei is, ugyan, a' Tsászfár neve alatt ezen fel-tételekre meg esküdtenek:

1-ben. Hogy a' Tsászfár mind a' három Statibusban lévő Rendeeknek Privilegiumit, Donatioit, Statutioit, Szabadságait, Izókáit, és Rend tartásait, változhatatlanul meg-tartja, és helyben hadja.

2 szor. A' Kálvinista, Lutherána, Pápista, és Unitária Valláson lévőeknek nyilván, és szabadon, közönséges helyen és Templomokban való Isteni Tiszteltet enged, és azokat nem háborgatja.

3-szor. A' Fiscalis Kastélyokban és Jofzágokban nem idegen; hanem Hazafiaiból álló Magyar Tisztéket rendel.

4-szer. A' tizen-két személyekből és Hazafiakból álló Tanátsi Rendekeket meg-tartya, és idegen Nemzetből való személyekkel meg nem egyitti.

Ezeknek utánna Bátori Sigmond az Ország Gyűlésibe bé-menvén, egy tiszteliséges Oratioval el-búcsúzott, és sok sohajtásokkal, keseredett szívvel,

vel, és könyvező ízemekkel a' Statufok közül ki-
ment, és csak hamar három kótsival Silésia felé in-
dult, a' Fejedelem Afzszonyt Kövárban el-hagyta:
Az Ország Tárházában mindeneket prédára hányt.
A' régi Tsászárok és Királyok Diplomáit, Leve-
leket egy rakásba meg-égette. A' Mátyás Király Si-
sakját és Kardját egy Darabontnak ajándékozta.
Minden drága szönyeget az Arnyék székbe há-
nyatott. Egy néhány Strutz Tojásokat az abla-
kon a' gyermekeknek ki-hajigált. Es ki gyözné
elé számlálni, minémü károkat tett, és áthatat-
lanságokat vitt légyen véghez? minekelőtte az Or-
szágból ki-ment volna.

De még sem nyughatott *Bátori Sigmond* Silé-
siában, hanem imidőn meg-értette, hogy *Maximi-
liánus* Ausztriai Hertzeg útban volna, és azon igye-
keznék, hogy Erdélybe érkezvén, az Ország igaz-
gatását kezéhez vehesse, *Bátori Sigmond* meg bán-
ván dolgát, Fejedelmi ruháit le-vetkezvén, durva
és alá való köntösbe öltözött, és nagy sereggel
Lengyel Országban áltál, Erdélybe *Kölosvárra* érke-
zett; Feleségét magához viszsza-vette, a' Statufok
afsecuratiojok által a' Fejedelemséget ismét meg-
nyerte, és a' Tsászár Követjeit áressombba vettet-
vén, annakutánna az Országból ki-küldötte.

1599-ben: *Bátori Sigmond*, minekutánna
Erdélybe viszsza-érkezett volna, nyughataalan és
álthatatlan gondolataitól indittatván. *RUDOLPHUS*
Tsászárhoz *Bótskói Istvánt* és *Nábrádi Demetert* uj-
jonan követtségben küldötte, hogy ha a' Tsászár *Opu-
lia* és *Rátiboria* mellé, még valami Tartományo-
kat ragasztana; tehát Erdélyből viszsza menne Si-
lésiába, és onnan többé ki nem jönné. De minek-
előtte az emlitett Követek a' Tsászárhoz érkeztenek
volna, ujjobb gondolatok ötlödvén *Sigmond*nak el-
méré.

ben, a' bátyját Cardinalis Bátori András Prúsiából magához hivatván, a' Medgyesi Ország gyűlésében, az Erdélyi Fejedelemséget ilyen fel-tételek alatt által-adta.

1-ben. Hogy Bátori András Sigmondnak akárhozott lenne nékie maradása, elztendőként 24,000. Arannyokat adna.

2-szor. Besztercze egész vidékivel, Vés és Sajo minden Dézma béli Proventusával egygyütt maradjon a' Sigmond birodalma, és szabad administratioja alatt. De ennek a' Saxonica Universitas ellene mondott. Annakutánna Bátori Sigmond, Feleségétől Fejérvárban el-hútsuzván, azt Stiriába az Annyához háládatlanul elküldötte, maga pedig Moldaván által, Lengyel Országba költözött.

BÁTORI ANDRÁS FEJEDELEM 1599-ben.

Minekutánna Sigmond a' Fejedelemséget másodszor is le-vetkezte volna, Cardinalis Bátori András, a' Medgyesi Ország Gyűlésében helyette a' RUDOLPHUS Tsáfzár hire nélkül 's akarattya ellen Fejedelemségre fel-vétettetett. De tsak egy elztendeig is ezt a' Méltoságot nem bírhatta; Mert ugyan is Mihály Vajda Havas-al-földéből 3000. Oláhokból, Lengyelekből, Száfzokból, és Székelyekből álló haddal Erdélybe jöven, hirtelen Bátori Andrásra róhant, és 3zeben, 's Veres Torony között meghartzoltanak, holott a' Bátori András Serege kevesebb volt; még is a' Mihály Vajda Taborát, Bartsai András, Székely Moses, Huszár Péter, és Tohi István Vitéz Kapitányok serénységek által annyira meg-nyomták; hogy ha maga BATORI ANDRÁS a' hartz helyéről magát másuvá nem

nem vonta, hanem a' szalado Mihály Vajda Katonáinak mindenütt nyomában, és a' hátán mentenek volna: tehát a' Veres Toronyi Pászsuson, az ellenség vízfzáz Havas-al-földében nyakra före rohant volna.

De *Bátori András* meg-ijedvén a' hirtelen, mint egy század magával jó idején előbb állat és Udvarhely felé szaladván, Moldavában igyekezett; de az Országbol siettséggel ki-menni nem tudott, hanem minden félelem nélkül, a' Székelyek földén, a' kik néki ellenségei voltak, ott mulatozott. Midőn pedig Tsikban *Szent Tamás* nevű Faluban érkezett, és a' mellette lévő száz Udvari Szolgaival, és Vitézeivel egy kevésbe nyugodni kívánt volna, az alatt az idő alatt, egy *Ördög Balás* nevű Tsik ember, kit *Bátori András* paraszt állaptoból az előtt fel-vett, és a' Fejedelmi Udvarban tisztelteséges állapotra fel-emelt vala, félen vevén a' harangot, 800. paraszt embereket öfzve gyűjtött, és a' Fejedelemre rohanván, a' mellette lévő Vitézeket rész-szerint meg-ölték, rész-szerint el-fogdosták, a' Fejedelem pedig negyed magával el-szaladott, kik közül egygyiknek neve *Fekete István*, és *Andrásnak* igen kedves Szolgája, a' kir a' Székelyek erőfősen meg-sebesítettének, úgyhogy tovább immár nem mehetett, hanem a' Fejedelem hirtelen sebeit bekötözvén fa levéllel, zöld ágakkal, az erdőben betakargatta, és ott el-hagyta, ki-is annak-utánna meggyógyulván, *Bátori András* végső veszedelmét, a' mint történt, olyan valósággal le-rajzolta, és ki-bezéllete.

Azt gondolta a' szegény Fejedelem, hogy talám immár a' fel-ládzadott parasztság le-tsenedesedett, és a' maga hajlékában vízfzáz tért; azért a' szörnyű havas tetőjén el-fáradván, és meg-szomjuhoz-
ván,

ván, egy Juh Pásztor Kunyhóába tért, ott 'savot
ett és ivott, és elébb mozdulván, egy bikfa alatt
le-dőlt, 's magát álomra botsátotta, kérvén velle
lévő *Miké Miklos* nevű szolgáját, hogy vigyázza,
mig egy kevélsé magát meg-ujjitaná. Az alatt Ör-
dög Balás egy néhányod magával a' Kunyhoba lé-
vő Pásztorhoz érkezett, és meg-riaftván a' pász-
tort, az iránt kérdezősködött: Hová rejtette a'
szalado Nemes Embereket? Kiket a' Pásztor utban
igazitván, a' Fejedelmet tsak hamar meg-találták.
Mikónak a' gégéjénél fogva fejit vették, (tudni il-
lik a' szolgájának) Ördög Balás pedig mind addig
a' Fejedelmet meg nem foghatta, mig egy páltzá-
val jobb szeménél homlokba hajtván, és vágván,
meg-szédítette, ugyhogy a' Fejedelem a' földre le-
esett, és nyegett, holott a' Fejedelmet Ördög Ba-
lás meg-nyomván, mivel a' drága gyémánt gyűrűt
az ujjából a' Fejedelemnek ki-vonni nem tudta, te-
hát ujjától egygyütt a' gyűrűt le-vágta. Annak-
utánna fejét vették, 's kopjában vonván, MIHALY
Vajdához vitték, 's néki egy tálba bé-mutatták;
kinek ábrázatját *Malafsovica* nevű Követje a' Ro-
mai Pápának le-rajzoltatta. Mihály Vajda pedig
minek-utánna kívánságát a' holt Fejedelem fejének
látásával, bé-tölthette, Krokodilus módjára el-kese-
redett, és ilyen szánakozo szokra fokadott: *Szará-
kulj Popa! Szarákulj Popa!* Annak utánna az Ojtozi
Palsufról egyéb tetemelt is le-hozatván, Fejérváratt
nagy pompával el-temettette, életének mintegy
XXXIII-dik elztendeiben, Birodalmának pedig 8-dik
Honapjában.

Q

MIHALY

MIHALY VAJDA.

El-foglalván Mihály Vajda az Országot, az egész Tartományban irtóztató kegyetlenséget és prédálást vitt-véghez, égetett, ölt, pusztított, fosztott. A' Papoknak, Szűzeknek, tsets szópóknak sem kedvezett. A' Fejedelmek Temető sirját Fejérvárt fel-verték, és a' melly gazdagságot benne találtak, azt el-ragadozták. Midőn pedig a' Statufok az Ország Gyűlésében panaszolkodnának, és Mihályt kérnék, hogy tekintene a' Lakosok Privilegiumaira, akkoron a' bárdolatlan Vajda, a' maga Kardja markolatját meg-ragadván, így szollott: *Ti Erdélyiek jól meg-nézzétek; mert ez az én Privilegiumom.*

1600-ban *Bátori Sigmond*, ki mind eddig Lengyel Országban *Zámorszki* nevű Urnál lappangott, az említett Ur' segítségével által Erdélyt vízfzáz venni, és a' *Bátori András* halálát meg-tromfolni akarván, Mihály Vajdától Moldavában meg-verettetett, a' honnan *Zámorszki* és a' *Bátori Sigmond* hadától Mihály Vajda-is ki-verettetett, és Erdélybe vízfzáz kergettetett. Hogy pedig a' Lengyel vitézek Erdélyre, ugymint a' Tsászárs Tartományára ne rohannának; *Bátori Sigmond*nak RUDOLPHUS Tsászár neve alatt, *Básta* két Várat, ugymint *Sároft* és *Zadvárt* kezében botsátotta. *Mihály Vajda*, *Siméon Vajdát* Havas-al-földéből ki-kergette. Hasanloképpen *Jérémiás Vajdát* Moldavából Lengyel Országba üzte: De *Zámorszki* Lengyel Ur, Mihály Vajdát két izben ismét meg-vérvén, *Jérémiást* Moldavában helyre állította, Mihályt pedig egy néhányod magával Erdélybe vízfzáz hajtotta, Kinck *Præsdjarius* vitéz katonáit *Básta* az Erdélyi Vá-

Várokból mind ki-hánytá; melly miá maga Mihály Vajda Bétsbe a' Tsáfszárhoz panaszra ment.

Básta és *Mihály Vajda* nem alkhatván egy más között Erdélyben, ezen esztendőben, Decem-bernek 18-dik napján, öfzve tsatolván *Básta* a' Tsáfszár hadát az Erdélyi vitézlő Fő Rendekkel, *Mihály Vajdát* Miriszlónál meg-veri, és az Országból ki is üzi.

1601-ben. Az Erdélyi Statufók *Mihály Vajdát* ki-kergetvén, a' Tsáfszárhoz követeket küldötenek, hogy ha Maximiliánus Erdélybe nem jöhet-ne, ne lenne ellenére a' Tsáfszárnak, ha magok-nak ujj Fejedelmet választanának, kinek Confirma-tióját ő Felségétől várnák. Az alatt az idő alatt, az Erdélyiek *Bátori Sigmondot* ismét Fejedelemnek választották, a' ki 35,000. Vitézekkel *Göröszlo* nevü falunak határán Tábornajrván, *Bástával* és *Mihály Vajdával*, a' kit a' Tsáfszár kegyelmében vévén, a' *Bátori Sigmond* ki-verésére Prágából viszlzá kül-dött, Augufusnak harmadik napján meg-ütközvén meg-verettetett, és a' hartzon 10,000. embereit el-vesztette, holott pedig a' *Básta* Táborá 8000 Vitézeknél nem vólt több. A' melly hartz utánn *Bátori Sigmond* magát ismét Lengyel Ország felé vonta.

Ez utánn a' győzelem utánn *Básta* Kolos-várra érkezett, holott *Mihály Vajda*, és az ő kö-zötte való régi gyűlölség, és egyenetlenség ismét el-kezdődött, mellyet *Básta* nem álhatván, September-nek 7-dik napján, Thordán *Mihály Vajdát* meg-meg-ölette: a' kinek egy valaki a' következő Epi-táphiumot írta:

„ *Hic jacet ille ferus, Latro merus, & Nero verus,*
 „ *Atque malus (Cacus atrox) Dacus, scelerum*
lacus, atque Valachus.

Q 2

„ *Hic.*

„ *Hic qui transibis, bis terque cacabis, & ibis.*

A' melly verlek közül az ítolsónak magyar-
ra való fordittása ki-maradhatván, a' többit ezen
Könyvnek Ki-adója Magyarra e' képpen fordította:

Itt fekszik ama vad, és kegyetlen Allat,

Mellynek minden dölga gonózsággal állatt.
Nem lehetett ettől senkinek Kedvezet,

Se tsets szopónak, se nagynak nem kedvezett.
Mint tolvaj puszított, ölt, prédált, és fosztott,

Másnak illy keserű teli pohárt ösztött.

A' Havas-al-földi 's jó sziv nélküli való

Mihály Vajda volt ez, hidd el, mert e' való:

A' *Néro* 's közötté való Külömbezett,

Tsak annyi, hogy tölle névvel külömbezett.

Ő is már mit régen keresett, el-érte,

'S azért hogy el-vezett, ki könyvézre érte?

1602-ben Báfta Erdélyben Kegyetlenkedvén,
Kolosvárt és Besztertzét, mindenétől meg-fosztotta:
Bátori Sigmond Követeket küldvén *Rudolphus*
Tsáfzárhoz, hogy még egyszer és utólszor venne
kegyelmében, és a' régi szövetség szerint elzten-
dönként számára az 50,000. Arannyakat meg-ad-
ván, magát Erdélyből vég-képpen ki vónná, és a'
Tsáfzár Szárnya alatt, magános életet élne. Melly-
re magát a' Tsáfzár ajánlotta, és nem nézvén a'
Bátori Sigmond forgo szélnél változandobb eléb-
beni elméjét, kegyelmébe vette; ki-is leg-utólszor
Erdélyből ki-menvén, *Lobkovitz* nevü Várba költö-
zött, a' honnan, hogy nyughatatlan természete
szerint ujjabb Practicat ne kezdhesen, Prágába vi-
te.

tetett, holott szegény, és elnyomorodott állapotban 1613-ban, Mártiusnak 27-ken gutta-ütésben megholt. Ebben az idő tájban Székely Moses Erdélyben ujjobb támadást indított, de Bátfától Fejérvár mellett az ő Hada megverettetett, maga pedig Tömösvár felé elszaladott.

SZEKELY MÓSES FEJEDELEM. 1602-ben.

Székely Moses a föld népétől 1602-ben Fejedelemségre emeltetik, és a Török Tsászártól a Fejedelemségben meg erősítettik. Ki is a Török segítsége által Káránsebest, Fejérvárt, Kolosvárt, és Szebent megvévén, midőn Braşo felé menne, Ráduly Havas-al földi Vajdától hada megverettetik, maga pedig a hartzon megöletik, és e képpen Básta az egész Országot a Rudolphus Tsászár Izámára el foglalta: de nem sokáig birhatta.

1604-ben Rudolphus Tsászár Bátfát Erdélyből ki-hivatta, és Magyar Országban az egész Armadájának Fő Generálisának tette: Kinck helyében Erdélyben Belgiofa nevű Generálisát küldötte, a kit Botskaj István úgy megvert, hogy nem csak Erdélyből, hanem felső Magyar Országának némelly részeiből is ki-rekesztvén, Kassára kergette. Rudolphus Bátfát Felső Magyar Országra küldötte, a ki Németit, a Botskai Commendirozo Fő Generálisát, egy particularis hartzon el-fogatván, megölette.

BOTSKAI ISTVÁN FEJEDELEM. 1604-ben.

1604-ben Botskai István a maga hadát Török segítségekkel meg erősítvén, Magyar Országban

Sajo Vize mellett *Bátfával* meg-ütközik, Bátfát a' maga hada, mivelhogy Ho-pénzt régtől fogva nem fizetett számokra, el-hagyta, és Német Ország felé el-ment. *Botskai* egész felső Magyar Országot el-foglalván, *Szerentsen* Ország gyűlést hirdettetett, mellyben mindenektől egy, akarattal Erdélyi Fejedelemségre emeltetett. A' honnan Kolosvár felé indulván, az Erdélyi Statufoktól Fejedelemnek is-mértetik; kinek hűségére minnyájan hit-alatt meghodolván, a' Török Tsáfszártól-is egy Budzogánnyal, hegyes törrel, és Zászlóval meg-ajándékoztatik, 's Királynak nevezetik: Melly Titulussal mindazonáltal ő soha nem élt. *Botskai István* Medgyesén a' Statufoktól pénzt szedvén-fel, felső Magyar Ország nagyobb részét maga birodalma alá vetette, és a' Törökökkel egygyütt, a' Duna mellett fel Afriáig és Scythiáig el-hatott.

1606-ban *Botskai István* Fejedelem *Illyésházi Istvánt* a' Tsáfszárhoz követtségben botsátván, *Rudolphus* és *Botskai István* között állandó békeség kötöttet; mellynek fel-tételei a' Magyar Orzági *Juris Corpusban*, sub Titulo *Pacificationis Viennensis* de Anno 1606. pag. mihi 787. meg-vagyon. Mellyben *Botskai István*, *Rudolphus* Tsáfszárral a' több *Punctumok* között ilyen Fel-tételek alatt alku-dott-meg.

1-ben. Hogy *Botskai István* S. R. Imperii Titularis Princeps légyen.

2-szor. Hogy valóságos Erdélyi Fejedelem, és a' Székelyeknek Ispánnya légyen.

3-szor, Hogy Magyar Ország némely részeinek a' Tiszáig és Tokajig örökös Ura légyen, és azt békeséggel birhassa.

Hogyha

4-szer. Ha Fija maradna; tehát az ő hólta után az Attya julsán mindezekben succedálhasson: Hogyha pedig Fiu magzat nélkül halála történnék; tehát mindezek a' Tsászárra mint Magyar Királyra száljanak vizsgálá.

De nem sokáig gyönyörködhetett ezekben a' keresett jókban, mivel *Katai Mihály* a' maga Can-celláriusza, mérget adván innya, Kalsán életének L-dik esztendeiben, December Havának 17-dik napján meg-holt, és Erdélyben Fejérvárt a' Sz. Mihály Templomában el-temettetett, a' kinek Palotás Vitézei *Katai Mihályt* darabonként, és kontzrol kontzra fel-vagdalták, a' kinek egy valaki, ezen Könyvnek Ki-adoja által móft ugyan újj formában készítettett, de ehez hasonló értelmű Epitaphiumat irt vólt:

Tsak igaz a' korsot addig vizsgál vizre,

Mig egyszer ezerre töretik, nem tizre.

En *Katai Mihály* a' mig meg nem holtam,

Az *Epicurusnak* Tanityánnya vóltam.

Vénusnak, Bacchusnak, ezeknek áldozatt

Indulatom, 's tölem e' vólt föbb Aldozat.

A' testnek szolgálai leg jobbnak tartottam,

Isten, vagy embertől semmit-sem tartottam.

A' jó állapottal magamat el-hittem

'S hogy abból ki-esse, azt éppen nem hittem,

Es hogy a' hitetlen kinlodjék veszéjjel,

'S egyszer, ha nem nappal, végre el-vesz éjjel.

Ugy jár a' ki Istent gonoszúl káromol,

Hogy réájja éltét el-vesztő kát ómol.

E'

248 XVII. RÉSZ. ERDÉLYNEK

E' lett sorfom nékem, azért hogy vétkeztem,
 És a' kegyességet róllam le-vetkeztem.
 Hitem meg tagadtam, 's melly nagy rosszízat vittém
 Véghez, jó Uramnak mikor mérget vittém,
 Melly által gonoszul ötet meg-étettem,
 Nékem-is Halálos lett azért e' tettem.
 Ellenségnek hazám 's Nemzetem el-adtam,
 A' mellynek az árrát duppláson meg-adtam.
 Tanulj a' példámon minden! és kegyesen
 Elj; mert ilyen rosszíz nem esik a' Kegyesen;
 'S a' Szerentse akár miképpen nevelsen;
 De vigyázz a' kótzka hogy vakat ne velsen;
 Mert a' gyönyörűség, tsalo színe alatt,
 Mikor nem is vélnéd, vég-képpen el-alatt,
 Mint engem, ki itten öszve vagdaltatva
 Nyúgofszom, izekre fel-kontzoltattatva.

RAKOTZI SIGMOND FEJEDELEM. 1607-ben.

Botskai István halála előtt Rendelést tévén,
 az Erdélyi Statufoknak maga után *Homonnai Bá-*
lintot commendálta vala Fejedelemnek; De mi-
 helyt a' *Botskai István* halálának hire Erdélybe ér-
 kezett volna, tettzett a' Statufoknak, hogy az Erdé-
 lyi Fejedelemségre *Rákotzi Sigmund* választásék
 és hivattásék.

Rákotzi Sigmund a' Fejedelemséget fel-válal-
 ni semmiképpen nem akarta, mindazonáltal a' Ko-
 losvári Gyűlésben, az Ország Fő Rendei erőnek ere-
 jével, akaratja ellen is a' Fejedelemségre 1607-dik
 eszten-

elzrendőben fel-emelték. Elzre vévén pedig, hogy *Bátori Gábor* felette igen vágyakadott volna az Uralkodásra ; erre nézve mingyáraft Méltóságának kezdetében *Rákotzi Sigmond* az Ország Igazgatását meg-únta , és a' Fejedelemséget *Bátori Sigmond*-nak által-adta, és azzala' Kintsel és Gazdagsággal, mellyet uralkodásának ideje alatt gyűthetett, Magyar Országba a' maga jószágába ki-költözött.

BATORI GABOR FEJEDELEM 1608-ban.

Rákotzi Sigmond Erdély Országának terhét a' maga vállain hordozni nem akarván, maga helyet a' Statufoknak Erdélyi Fejedelmül *Bátori Gábort* ajánlotta, a' kit az Ország respectálván 1608-ban ilyen fel-tételek alatt acceptált.

1-ben, Hogy a' Fejedelemséget az Ország hí-re nélkül el ne idegenitené; hanem a' Fejedelmi vá-láztalt az Orzágnak meg-tartsa.

2-szor. Magát az Ország Törvényéhez és szokásához alkalmaztassa; és kinek kinek Privilegiumát, avagy Immunitását meg-örizze.

3-szor. A' négy recepta Religion lévő Émbe-reknek közönséges helyen való Isteni tiszteleteket is ne háborgassa; hanem mindeniknek Publicum Religionis Exercitiumat engedjen.

4-szer. Mind a' két Tsászárral békefében élni tellyes tehetsége szerint igyekezzék.

Mihelyt ez a' *Bátori Gábor*, a' Fejedelemségben confirmáltatott, ifju gonofzságának jeleit mindjárt ki-kezdette mutogatni.

1-ben. Midőn azzal kérkedezni nem szégyenlette, hogy az öreg *Rákotzi Sigmond*at mesterséges ravaszsággal, tsalárd ijefztéssel kényszerítette arra,
 hogy

hogy a' Fejedelemségről mondjon - le, és azt néki adja-által.

2-szor. 1610-ben MÁSODIK MATYÁS Magyar Királynak hadakozásra való ókot szolgáltatott, midőn egy néhány végbéli, és Magyar Országai Koróna alá tartozó Báro Uri Rendekeket vasba veretett.

3-szor. 1611-ben. Maga Hajduit Havas-al-földébe küldötte, *Ráduly Vajdát* el-kergette, és *Præfidiárius* Hajdukkal a' Havas-al-földi erősfégeket meg-akta. Melly bolzfasuságot *Ráduly Vajda* tsak hamar meg-tromfolt.

Mert ugyan is *Petráskot*, a' Moldavai Vajdát segítségül híván, a' *Bátori Gábor* *Præfidiárius* Hajduit Havas-al-földében le-vágatta, és a' maga Országát vízfűzä foglatta. És midőn *Bátori Gábor* Havas-al-földe felé nagy haddal indúlna, *Ráduly Vajda* hirtelen *Brassónál* réá-rohanván, *Bátorinak* egész Táborát, mint valami Juh nyáját széllyel-verte.

MÁSODIK MATYÁS, Magyar Országai Király mihelyt ezt a' hirt meg-hállotta, *Forgáts Sigmond*at nagy haddal *Bátori Gábor* ellen küldette, hogy a' veszekedő Társokat kereső Fejedelmet le-ültesse. Ki is Erdélybe érkezvén, *Kolosvárt*, és más néhány Várakat meg-vett, és a' Fejedelmet az Ország felső részeire szoritotta, de annak utánna a' Fejedelem a' maga Hadát jó rendbe szedte, *Forgáts Sigmond*at egész hadával egygyütt az Országból ki-verte. Ennek a' hadakozásnak alkalmatosságával tsinálta valami furtsa elméjü *Poëta* ama verfet:

Perge Domum Forgáts, tangit tua tergora
Korbáts.

Ezzel

Ezzel a' győzedelemmel Bátor Gábor fel-fu-
valkodván, a' lakosokon sok alkalmatlanságot vitt-
véghez, és Fejedelmet nem illető tselekedetekben
elegyítette magát, Brassot meg-ostromlotta, de a'
benné lévő Lakosok magokat keményen oltalmaz-
ván, a' Vároft meg nem vehette. Midőn pedig a'
Vároft meg-szállotta, egykor a' többi között bort
ivutt, és részeg korában Nagy Andrást, a' Ma-
gyar Országi pártos Hajduk ezeres Kapitányát, a'
kit sok szép ígéretekkel tsalt vólt a' maga hűségére
Erdélybe, tulajdon kezeivel, és fegyverével meg-
ölte. — Szebenbe a' maga Vitézeivel szép szin-
 alatt bé-ment. A' Várba a' Ferjiakat ki-üzte.
Az Alszyonyokat bé-rekesztette, és a' véllek való
közösülésekre, Katonáinak szabadságot engedett;
mellyért midőn előtte a' Prédikátorok panaszkod-
nának, ő ilyen bolond feleletet tett. Minthogy
a' Szebeniek Bátor Andrást a' Várba bé nem fo-
gadták, hanem meg-engedték, hogy a' föld népe-
től meg-ölettesék, tehát ő is ezzel az irgalmas
büntetésnek nemével bünteti-meg a' Vároft, hogy
a' benne lévő népet a' parázñaság által meg-sza-
porítja.

Ez a' Bátor Gábor buja és szemtelen ember
vólt, és úgy annyira az Alszyonyók és Léányok u-
tánn vetette vólt magát, hogy még a' Templom-
ba sem járhatott valami tisztességes Alszyony vagy
Léány miatta. Melly erköztelenségéért az Or-
szág Fő Rendei, és a' Föld népe előtt utálatos-
sá lett.

Ezen Fejedelem a' Török Tsászártól magának
segítségét akarván kérni, e' végre Gétzi Andrást
Konstántzinápolyba Követtségben küldötte. Gétzi
András pedig, ellene, a' Török Tsászár előtt panaszt
tévén, magának a' Fejedelemséget meg-nyeri, hogy

ő legyen *Bátori Gábor* helyett a' Fejedelem: azért a' mellette lévő Vitézekkel *Bátori Gábort* meg-rámodván, *Gétzi András* meg-győzettetik, és az Országbol ki-üzettetik. Annak-okaért midőn *Bátori Gábor* a' Törököktől-is félne, maga népéhez-is kevés bizodalma volna, *Második Mátyás Magyar Király* óltalma alá ajánlotta magát. Melly dologért *Bethlen Gábor* 1613-ban *Bátori Gábort* az Országbol ki-üzte; ki-is Váradra szakadván, az oda valo Prédikátor, és némely Fő Rendek ösztönözéséből, *Nadányi György* és *Szilási János* fegyverek által, October-nek 27 dik napján 1613-ban meg-öletett, és holt Teste Etsedben el-temettett.

BETHLEN GABOR FEJEDELEM 1613-ban.

Harmad nappal a' *Bátori Gábor* halála után *Skánder Basa*, a' ki Bosnia Tartományának Praefectusa volt, *ACHMET* Török Tsáfzár nevével, az Erdélyi Fejedelemséget *Bethlen Gábornak* ajánlja, a' kit az Ország Statutsai a' Kolosvári gyűlésben 1613-dik esztendőnek fogyta-felé örömmel elfogadnak, és bizonyos fel-tételek alatt fel is szentelnek. Mellyek közül a' kiváltképpen valo Capitularis Articulusok ezek vóltanak.

1-ben. Hogy *Bethlen Gábor* választatott Erdélyi Fejedelem, mint Főtől, a' Török Tsáfzártól függjön.

2-szor. A' Szomszéd Országokkal béke-ségben éljen.

3-szor. Erdélyt a' maga Szabádságában meg-tartsa.

4 szer. A' négy bé-vétetett Vallásnak szabados-gyakorlást engedjen.

1614-ban.

1614-ben *Bethlen Gábor* Fejedelem Szász *Medgyesen* Ország Gyűlést tartatott, holott a' *Bátori Gábor* hűséges Vitézei és Baráti közül, némellyek az ujj Fejedelem ellen fel-támadtanak, és üzöben vévén *Nadányi Györgyöt* és *Szilási, Jánost* a' *Toronyba* fel kergették, holott magokat sokáig oltalmazván, végtére el-fáradtanak, és meg fogattatván, a' toronybol erőszakason le-hányattattanak.

Minek-utánna *Bethlen Gábor* Fejedelem ígéreti szerint, *Lippát, Jenőt, Aradot*, a' *Törököknek* kezekbe attá; és magát a' *Török Tsászárr* engedelmeire hittet ajánlotta volna, az Ország-is egy kevélsé meg-nyugodott.

1616-ban *Bethlen Gábor* Fejedelem, a' *Tseh és Magyar Orzági Protestánsoktól* ki-hivattatván, nagy haddal Magyar Orzágra mégyén, és Magyar Orzágot Posonig el-foglalja, a' *Posoni Várat* pedig *Förgáts Sigmundtól* meg-vévén, a' Magyar Királlyi Korónát kezéhez vészi.

1620-ban. A' *Kassai Ország Gyűlésben Bethlen Gábor* Magyar Királlyá neveztetett, és Septem-berben a' *Besztertze Bányai (Menföhl)* Gyűlésben fel is szenteltetett. Melly okokra nézve *Bethlen Gábor* Magyar Orzági Királlyi, és egyszersmind Erdélyi Fejedelmi Titulussal élt.

1621-ben. Második FERDINAND Romai Tsászár, és *Bethlen Gábor* között, a' Békeség kötése felöll, *Hámburg Várofsában, Austriának széliben*, hofszu ideig nyujtatott a' Tanátskozás; de mindenki-menetel nélkül. Mellyre nézve mind a' két Rész-ről a' Hadakozást folytatván, *Ferdinánd Tsászárnak Buquojus* nevü Commendirozo Generálífsát a' *Bethlen Gábor Vitézei Ujj-Vár előtt* öfzve vagdolták, és meg-ölték.

1622-ben

1622-ben Meg-uvván mind a' két részről a' holtszás hadakozást, *Ferdinánd és Bethlen Gábor* Niclasburg nevű Városban, a' hová a' Követek gyűltenek vala, ilyen fel-tételek alatt meg-békél-lettenek.

1-ben. *Bethlen Gábor* a' Királyi Titulust te-geye-le, és a' Korónát adja-vízfzá.

2-szor. A' Fejedelmi Titulussal elégedjék-meg.

3.szor. Magyar Országban hét Vármegyét birjon u. m. *Szathmár, Szabolts, Ugotsa, Bereg, Zemplim, Borsod és Abaujvármegyét*, és ezeken kívül Kassa várofsát.

4-szer. Silésiában Opuliát és Rátiboriát birja, és elztendönként onnan 80,000. forintokat végyen, mindazonáltal ez a' kötés és békeség nem vólt állandó.

1623-ban és 1624-ben *Bethlen Gábor* Fejedelem ismét nagy haddal meuvén-ki Magyar Ország-ra *Ferdinándus* ellen, az Imperátor előtt, a' Válás dolga iránt fel-tett szándékának végben-vitelére, nem kitsiny akadályt szerzett: De 1624-ben ismét békeségre szállottanak, mellynek fel-tételei szerint Második *Ferdinánd* Imperátor *Bethlen Gábor* Fejedelemmel a' S. R. Imperii Titulust le-tétetni kívánta, Opuliát és Rátiboriát tölle vízfzá-vette, és másnak adta. Mindazonáltal a' Botskaival kötött *Viennensis Pacification*nak Articuláfsait meg-ujjitották 's meg-erősítették.

1626-ban *Bethlen Gábor* Fejedelem, *Brandenburgica Catharina* Fejedelem Afzfzonyt, a' *Joachimus* Brándeburgiai Elector Léányát, és *Georgius Wilhelmus* Hugát, magának Feleségül Erdélybe hozatta. A' *Ferdinándussal* minap kötött Békeséget maga vallása óltalmazásának okáért fel-bontja, és

és Táborát Neográd felé mozdítván, a' Német Országi Protestans Vitézekkel, és Budai *Murczán* Basával Táborát öfzve-tsatolja, holott is dolgát végezvén, Erdélybe vízfzátér, és annak-utánna mind a' két Imperátorokkal holtig békeiségben élt.

Jó, kegyes, és valóságos Reformatus Keresztény Fejedelem volt ez. — A' Bibliát huszon hatszor olvasta által. Fejérvárt a' Reformatusok számára Akadémiát fundált; mellynek maradéka a' Nagy Enyedi R. Collegium. *Istvánfi*, és *Timon* a' magok Chronologiáiban tsak azért, hogy Reformatus volt, és a' maga Vallását minden Erdélyi Fejedelmek felett óltalmazta, 's terjesztetni kívánta, meg-rágalmazták; mellyre érdemes nem volt.

1629-ben Novembernek 15-dik napján, ez a' ditsőséges, és boldog emlékezetű Fejedelem, életének XLIX-dik esztendeiben meg-hólt, és Fejérváratt a' Sz. Mihály Templomában el-temettetett.

CATHARINA FEJEDELEM ASZSZONY

1629-ben.

A' Férje halála után, az Országnek igazgatása Catharina Fejedelm Afzszonyra szállott: De a' Lakosoknak, és némely Fő Rendeeknek rendetlen keménységek, indulatosságok, kevélységek, a' vagy nem tudom mitsoda szelelségekkel öfzve köttetett durva természetek miatt, sokáig az Országban nem uralkadhatott, 's nem is maradhatott.

Fel-tette volt a' Szegény Fejedelem Afzszony magában, hogy a' Fejedelemséget magával egygyütt *Tsáki Istvánnak*, a' kit igen meg-szeretett, és magának Férjül választott volt, átaljában adja; a' melly szándékának meg-erősítése végett Konstantiná-

nápolyba a' Török Tsásárhoz Követeket-is küldött volt. De midőn ez a' titkos akarat és Tanács a' Statusoknak füleiben ment volna, a' Fejedelem Aszfzony iránt való Vélekedés a' Tanács Urak között két részre hasadott, és Medgyesen az Ország Gyűlésében kevésben mult-el, hogy a' Fejedelem Aszfzony miatt a' Fő Rendeek egy más ellen fegyvert nem ragadoztanak.

1630-ban. Tettzet a' Kolosvári gyűlésben jelen lévő három Statusoknak, hogy Catharina Fejedelem Aszfzony az Országról mondjon-le. Mellyet ő meg-tselekedett, Erdélyből ki-költözött, és Magyar Országban *Bethlen Gábornak* Testamentum szerrint nékie hagyattatott Jofszágban magát meg-vóna.

BETHLEN ISTVAN FEJEDELEM 1630-ban.

Minek utánna az özvegy Fejedelem Aszfzony Magyar Országra költözött, avagy inkább erőszakon küldettetett volna, a' következő Fejedelem választásáig egy kis Interregnumnak kellett lenni az Országban. Ez alatt az idő alatt *Bethlen István*, a' ki a' meg-holt Fejedelemnek attyafia, és egy szersmind az Országnaak Gubernátora volt, kételkedvén a' Statusok Voxainak ki-menetelek föll, és azt gondolván, hogy talám a' Statusok ötet el-kerülvén, ő nékie azt a' tisztefséget nem fog-nák tenni, hogy ötet Fejedelemnek választanak: Annakokáért sietvén a' maga iránt való vélekedésével, *Zólyómi Dávidot* a' maga vejét, és az ifju *Bethlen Istvánt*, a' maga édes fiát, Magyar Országra Sáros Patakra titkon *Rákotzi György*-hez ilyen Instructioval küldötte-el, hogy mind a' maga, mind
pedig

pedig a' Statusok szavaival néki az Erdélyi Fejedelemségre adnának hivatalt.

Az alatt az idő alatt, úgy történt, hogy a' Statusok magát *Bethlen Istvánt* választották Erdélyi Fejedelemelemnek, és utánnok küldvén a' feljebb említett Követeknek, vizfzázá hivatta, mivelhogy immár meg-lett a' Fejedelemelem választása. De amazok vizfzázá nem tértenek, hanem a' követségben eljárván, *Rákotzi György*et sietséggel Váradra elhozták, és csak el-híltlenek, midőn értesekre e-sett, hogy immár meg-lett a' Fejedelemelem választása. Az alatt *Rákotzi György* szerte széljel a' Fő Rendekhez Leveleket, és sok féle ajándékokat küldvén, és a' maga jövendőbéli Gratiáját kinek kinek igérvén, a' Statusokat réá-vészi, hogy új Ország Gyűlést hirdessenek, és az elébbeni Fejedelemelem választást újjobban vizsgálják-meg.

Tettzet annak-okaért a' Statusoknak 1630-ban Segesvárt egybe-gyűlni; holott elő-álván a' *Catharina Brandeburgica* Követje, rövid Oratioval a' Statusoknak jóvallani kezdi, hogy elébbeni sufragiumokat meg-változtatván, *Rákotzi György*et tennék Fejedelemelemnek. Hogy pedig *Catharina Rákotzi* pártját kívánta inkább előbb mozdítani, annak oka e-yólt; mert azt gondolta az özvegy Fejedelemelem Afzony, hogy őtet *Bethlen István* küldötte volna ki az Országból, ennek az Orationak leg elsöben is helyt adtanak *Zóltóni Dávid*, és *Ijjabb Bethlen István*. Annak utána pedig a' Statusok közönleges akaratjokból meg-határozatott, hogy *Bethlen István* helyett *Rákotzi György* legyen Fejedelemelem az Országban: És e' képpen idősb *Bethlen István* a' maga tulajdan Vejének, és édes Fijának háladatlanságok miatt, a' Fejedelemségből ók nélkül, és a' Természet' Törvénnye ellen ki-yettetvén, a' magános

R

élet

258 XVII. RÉSZ. ERDÉLYNEK

élet folytatásra vizsgálá tasztattott, ki-is *Rákotzi Györgyel* soha békességben 's nyugalomban nem élt.

ELSŐ RAKOTZI GYÖRGY FEJEDELEM

1630-ban.

Ez a' *Rákotzi György*, a' fenn említett *Rákotzi Sigmond* Fija, és *Bethlen Gábor* Fejedelem Felső Magyar Országi Hadainak Fő Generálisa volt, a' kit a' mint fellyebb is meg-irtam, a' Segesvári Gyűlésben 1630-ban, le-téven elsőben hitét a' Statuok előtt, úgy választottanak, és emeltenek Erdélyi Fejedelemségre. Kiről tsak ezeket tartjuk meg: 1630-ban. *Zólyómi Dávidot*, a' maga Udvari és Mezei Fő Hadi Generálissává tette. Ifju *Bethlen Istvánt* pedig, a' maga hűséges szolgálatjáért másokkal egygyütt tsak meg-ditsérte, és üressen dolgokra bocsátotta.

1631-ben. Catharina Fejedelem Afiszony *Rákotzi Györgyöt* Erdélyben meg-látogatta, és *Rákotzi Sigmond* a' Fejedelem Fiját ez a' Catharina maga fiává fogadta, és Munkáts Várával, melyet néki *Bethlen Gábor* Fejedelem Testamentum szzerint hagyott volt, meg-ajándékozta.

1632-ben. Második Ferdinánd Római Tsászár nem ítélvén helyyesnek a' *Rákotzi György* Fejedelemségre való választását, *Eszterházi Miklós* Palatinust nagy haddal Erdélybe küldette a' végre; hogy *Rákotzit* az Országból ki-üzvén, az Országot foglalja - el: De *Rákotzi* az Erdélyi Haddal hamarabb ki-rohanván Magyar Országra, *Eszterházi Miklóst* meg-veri, és vizsgálá - hajtja, melyre nézve Ferdinándus-is *Rákotzit*, a' Fejedelemségben meg-hadja.

ja. Ugyan ezen esztendőben Rákotzi György *Zólyó-mi Dávidot*, a' ki magában igen fel-fuvalkadott, a' Fejedelmet semminek állított, és fok alább való Nemefi Rendekezt meg-nyomorított vala, Kövárba fogságra vitette, holott 18. esztendőnek el-folyások alatt raboskodván, és meg-vénhedvén, meg-hólt.

Idősb *Bethlen István* panaszt tétetett a' Török Tsászfár előtt Rákotzi György ellen; ki-is; a' Budai Basát fok ezer Török Vitézekkel Bethlen István mellé rendelvén, keményen meg-parantsolta, hogy Rákotzit Erdélyből ki-űzze; Bethlen Istvánt pedig, az elébbeni Fejedelemségében, a' honnan Rákotzi ravalzfága által ki-esett vala, helyre állítsa. De Rákotzi Szalontánál eleiben menvén a' Basának, mind két részről egyenlőképpen meghartzoltanak; holott egymáshoz követeket küldvén, Bákotzi 's Bethlen István egyik a' másikkal megbékéllettenek. Melly időtől fogva a' külső hadakozásoktól egy néhány esztendő alatt Erdély meg nem szünt.

1641-ben. A' Magyar Országgi Protestánsok a' Fejedelemhez panaszra mentenek, jelentvén előtte, hogy szabadságok ellen, Vallásokra, Templomaikra, és Papjaikra nézve, a' Romai Catholicusoktól feléte igen háborgottatnának, a' kik mellett Rákotzi György Harmadik Ferdinánd Római Tsászfár előtt fokat esedezett, de kérésének semmi haszna nem lett.

1642-ben. Második Rákotzi György még Atya életében Erdélyi Fejedelemségre fel-fszenteltetik.

1643-ban Februáriusnak 3-kán, Második Rákotzi György Bátori Sofiával Mennyezői pompát tartott Fejérvárt, a' kitől 1645-ben Első Rákotzi Ferentzet nemzette.

1644-ben, Az öreg Rákotzi György szövetséget vetvén az Imperiumban hadakazo Svékusok-

kal, igen nagy és sok ezer vitézekből álló hadat állított-fel; mellynek Fő Vezérjéül *Rákotzi Siemond*, a' maga édes Fiját eleiben tette, és *Ferdinándus* ellen Magyar Országra, 's onnan Morva Országba, *Brunna* vagy *Brünn* nevű vár alá küldötte, holott a' Svékusokkal egyben tsatolván magokat, *Brünn Várát* egyenlő erővel haszontalan vityták, a' kinek *Harmadik Ferdinánd Római Császár* 1-ben a' Római Imperium béli Titulust, 2-szor. *Silésiában* az *Opuliai* és *Rátiborjai* Hertzségeket. 3-szor. Magyar Országban a' *Tisza* vize körül hét Vármegyét, a' mellyeket *Bethlen Gábor* birt vala. 4-szer. A' *Protestantica Vallásnak* Magyar Országban szabadon való gyakorlását megígérvén, és meg-is adván, *Táborát* vízfőzárta.

1646-ban *Amurátes Török Császár* *Rákotzi Györgyre* reá izent, hogy *Bethlen Gábor* Fejedelmnek kiváltképpen való kegyeléből engedtettemeg, hogy elztendőnként csak 10,000. Arannyokból álló summát adna-bé a' *Portára*; *De Rákotzi György* 13,000. Arannyokat fizetsen, *Rákotzi György* a' *Szent Háromságra* meg esküdt, hogy soha annyit nem fizet. Melly dologért, ha hirtelen *Amurátes* meg nem holt volna, *Rákotzi Györgyre* hadat küldött volna.

1647-ben. Igyekezett magát a' Svékusokkal a' Török ellen öfve-tsatolni; de e' nem lett volna igen hasznos szövetség Erdélyre nézve, mivelhogy a' Svékusok töllünk igen meszsze laknak.

1648-ban. Midőn a' *Lengyel Országi Királyságot* nagy költséggel *Bethlen Ferentz* által, *Warsóviában* munkálodná, hirtelen betegségben esvén megholt, és *Fejér Váratt* nagy pompával a' *Szent Mihály Templomában* eltemettetett.

MASODIK

MÁSODIK RAKOTZI GYÖRGY FEJEDELEM 1648-ben.

Emlitettem vala oda fel, hogy ez a' második Rákotzi György még az Attya életében 1642-ben választatott és szenteltetett vólt-fel Erdélyi Fejedelemségre, de a' Birodalmat az Attya halála után 1648-ban vette a' maga kezére. A' Kiröl röviden tsak ezeket jegyezzük-meg.

1 ben. Igen jeles elméjű, bölts, és vitéz hadi ember vólt, ha azokkal a' Tulajdonságokkal ckoson, és jó végre akart vólna élni.

2-szor. Az Attyának minden rosfsz akarait meg-engesztelte, és a' Fényes Portára háromszor, a' 15,000. Arannyokat, mellyeket Első Rákotzi György, három esztendőknék el-folyások alatt megadni el-mulatott vala, meg-küldötte, és a' Portát jo akarójává tette. Minden előtte lévő Fejedelmek felett, leg gazdagabb, ditsőségesebb, söt Vitézeire nézve-is bővebb és erősebb lévén, a' Kerefsztény, és környül lévő Tartományokban uralkodo Fejedelmek-örültenek nékie. Melly boldog állapottyában nem hogy valamit indított vólna, az Ország jövődöbéli hafznára, hanem a' mint BETHLEN JANOS írja, vendégeskedett, dorbézolt, és a' Fejedelmi Udvarat hijábanvalósággal el-borította.

3-szor. 1653-ban KEMÉNY JANOS Fő Hadi Genezálist Moldavában küldvén, *Basilius Vajdát* meg-vereti. Az Országbol ki-kergeti. *Basilius Vajda*, a' Kozákok segittsége által, Moldavát vizfszá véfzi; és *Kemény Jánost* Erdélybe vizfszá-nyomja: De *Petki István* bővebb sereggel rohanván Moldavába, *Basilius Vajdát* ismét ki-hajtja. Minden Kintsét fel-predálja. A' Kozákok egy Várban szorulván, magokat

gokat megadják, és Moldavai Vajdává, Rákotzi György, Stéfánt a' Cancellariust téfzi.

4-szer. 1655-ben *Constantinus* Havas-al-földi Vajdát, a' maga Rátzokból állo Palotás Hajdui vasba vervén, mindön ki-szabadult, és Erdélybe szaladott volna, Rákotzi György ellébbeni méltóságába helyre állította, és a' Rátz Hajdukat, mint a' barmokat fel-mészároltatta. Ugyan azon esztendőben az Erdélyi Statusok, még Attya életében, *Rákotzi Ferentzet* Erdélyi Fejedelemségre választják, de az Ország igazgatását az Attya halála után valo időre halasztották.

Rákotzi Sigmond, a' Fejedelem Testvér Ötse, Feleségül vevén magának *Henrikát* a' Rhénus folyóvize meljéki Palatinatusbéli Familiából, a' Lakadalmá után tsak hamar Feleségestől egygyütt meg-hólt.

5-ször. *Rákotzi Györgyöt* némely Lengyel Urak ilylan reménységgel váltották vólt meg, hogy még valaha Lengyel Országi Királyságra fogna emeltetni. Ettől a' tsalfa reménységtől indittatván, midön *Casimirus* Lengyel Király a' Krimi Tatár Chánnal, és a' Kozákokkal hadakozott volna, *Bethlen János* Követje által, önként egy néhány ezer Vitézeket ígért, és a' *Mikes Mihály* Fő Generálisa-ga alatt a' Lengyel Republica segítségére küldött is, mellyért a' Lengyel Republica a' Tifzteket és a' Vitézeket meg-ajándékozván, *Rákotzi Ferentzet*, a' Fejedelem Fiját, és sok Magyar Fő Rendeket, a' Lengyel Országi Nemesség Catalogusában bé-irtanak.

6-szor. 1656-ban *Prámorszki Albert*, Lengyel Országi Referendarius, és annak utánna Cancellarius, a' Republica nevével, Követtségben jö-vén *Rákotzi Györgyhez*, a' Svékusok és a' Kozákok ellen a' Fejedelemtől segítséget kért, mellynek jutal-

jutalmául azt igérte a' Lengyel Király, hogy a' Fejedelem Fiját Rákotzi Ferentzet, a' maga fijává fogadja, és azt tselekefzi, hogy hólta után, ő választásék Lengyel Országi Királyságra, tsak hogy engedje meg a' Fejedelem-is, azt az egy kiváltképpen való fel-tételt, hogy Rákotzi Ferentz le-mondván a' Reformata Vallásrol, Papista Vallásban neveltesék-fel. Melly dologért fel-gerjedvén Rákotzi György, a' Lengyeleknek nem hogy segítséget adott volna, hanem inkább ellenek késedelem nélkül Hadat készített, maga akarván a' Lengyel Királyságot, mellyel már annak előtte némelly Lengyel Urak biztatták vólt, el-nyerni. Ettől az igyekezetétől ötet mind a' Romai Tsászárs II-dik FERDINAND, mind a' Török Tsászárs szép szokkal, és kemény fenyegetésekkel tiltották ugyan, de azoknak, előtte semmi foganatja nem lett, hanem

7-szer. 1657-ben. A' Svékusokkal és Kozákokkal öszve szövetkezvén, havas, esős időben, tsak nem övig erő hoban, hideg Télnek idején, a' melly miatt maga-is betegségben esett, Lengyel Országba a' maga hadával bé-nyomorgott; inkább, mint sem bé-ment; holott Krakkot meg-vette, és a' Városban erős Præsidiumat hagyván, Bethlen Jánost Commendánsá tette. Hasanloképpen Brestiót-is el-foglalta, a' mellyet egy Gándi nevű Ezeres Kapitányra bizott. A' kik a' Rákotzi Lengyel Országi veszedelme után békefélségben haza-is jötenek.

8-szor. 1657-ben. A' Svékusok és Kozákok magokat Rákotzitól el-vónván, midőn a' Fejedelem tsak a' maga hadára szorult, és imitt amott, a' kietlen pufztás helyeken bodorgott volna, a' Lengyelektől meg-szorittatván a' mellette lévő hadával egygyütt nagy sattuon változik-meg, Lengyel

gyel Országban *Apaffi Istvánt és Gyerőffi Györgyöt* kezesül hagyván.

9)-szer. Ugyan akkor, mihelyt a' Lengyelek kezeiből ki-fzabadult, a' Tatár Chán réájja rohanván, három század magával Rákotzi György Mára Marosban által-fzaladott, el-bádjadat hadát pedig *Kemény János*sal egygyütt a' szerentsének köt-zkájára bizván, Podoliában a' Tatárok kardja élire és rab szíjjára hagyta.

10 szer. Alig érkezett haza a' Fejedelem, 's mindjárt jött a' parantsolat a' Török Tsáfszártól, hogy az Ország Rákotzi György helyett háladék nélkül más Fejedelmet tegyen, ha nem pedig, tudják-meg, hogy az egész Országot mind kardra hányatja.

A' Levél pedig mellyben parantsolja Szultán Mehemet Török Tsáfszár az Erdély Országi Statuoknak, hogy Rákotzi György a' Fejedelemségből vessék ki, és helyette más Fejedelmet válasszanak, szorol szora így következik.

„ A' Melsiás Nemzettségének Erdélyben lako
 „ Tekintetelsei, három Nemzetből álló Fő Rendei!
 „ Tsáfszári Méltóságos Levelem meg-adatván, ér-
 „ téstekre légyen; Hogy Erdély Országá, a' mi
 „ nagy ditsőségű boldog Eleinknek, Paraditsom-
 „ ban ditsüült SZULTAN SZULIMAN boldog ide-
 „ jében, fényes kardjával meg-vett saját örökös
 „ Birodalmunk lévén, annak Lakosait kitsinytől
 „ fogva nagyig, árnyékunkba meg-oltalmazzuk,
 „ hogy a' mi boldog időnkben tsendes nyugalom-
 „ ban legyenek a' Fejedelemtől-is; hogy Szémél-
 „ jetekben bántódásunk légyen, arra akaratumk
 „ nintsen: Fejedelmetek lévén Rákotzi György,
 „ ennek pártolása, árultatása nyilván lévén, az ő
 „ háboruságos indulása ki-tetzvén, Erdély Országá
 „ ; Lakos.

„ Lakosinak , Méltóságos parantsolatunk ellen fok
 „ féle busulást tett. Azon kívül ennek előtte-is
 „ Tsászfári Méltóságos parantsolatom ellen , Ha-
 „ vas-al földi Országomnak ment haddal, és fok pusz-
 „ tításokat 's károkat tévén , most ujjabban Len-
 „ gyel Országom kapdosván , oda ment , némelly
 „ hízeltedöknök tanátsán járván. Noha egy ne-
 „ hány uttal való Parantsolatom származott, hogy
 „ Erdélyből csak egy talpalatnyi földre-is ki ne
 „ lépjék: de még is Tsászfári Parantsolatom ellen
 „ egy néhány ezer Haddal Lengyel Országomra ment;
 „ ott is fok gonoszlágot tselekedett; Azért a' Fel-
 „ séges Chánnak , a' Méltóságos *Mehemet* Hivé-
 „ nek parantsoltunk , hogy meg-büntesse e' tse-
 „ lekedetért , a' ki bizonyos számu Tatárokkal réa
 „ menvén, hadaiból , kiket kard élivel le-vágott ,
 „ kiket rabságra vitt; maga tiz , tizen öt kobor-
 „ lokkal el-fzaladván el-futott: Azért ennek után-
 „ na, az az Arulo, hogy Fényes és ditsőséges
 „ Birodalmunk ellen Erdélyi Fejedelem légyen, nem
 „ akarom; Néktek-is fok káratokra e' féle pártost
 „ Erdély birásában nem kell kedvelnetek , hanem
 „ a' régi Szókás szerint , az Erdélyi három Nem-
 „ zet közül Erdély Országának hasznára ő helyében
 „ mást válasszaiak , a' ki arra méltó és illendő ,
 „ 's Méltóságos Vallásomnak javára légyen: Azért
 „ az Erdélyi Urak közül ollyant keressetek , a' ki
 „ Fényes Portámnak igasággal szolgáljon , és az
 „ Erdélyi Szegénységet, Rendiben, állapotjában meg-
 „ tartsa 's óltalmazza. A' mellyet a' Budai Birodal-
 „ munkban helyeztetett Tekintetes *Chénán* Basá-
 „ nak értésére adjatok , hogy a' Fényes Portámat
 „ tudositván , onnan néki Zászló , és Athnamé Le-
 „ vél adattassék. Melly dolog felölli Méltóságos
 „ kezem írása származott, Parantsolatom adatott;
 „ azért

266 XVII. RÉSZ. ERDÉLYNEK

„ azért Méltóságos Parantsolatom ellen, azt a' Go.
 „ nosz tévöt, Erdélynek birására, Portámhoz tar.
 „ tozo alázatos hűségtek szerint ne kedveljétek;
 „ hanem mást válaszfzatok, és a' Budai Vezért tu.
 „ dositván, az ő Tudosittása szerint, Tsáfszári Záfz.
 „ lo, Bot, és az Athnamé meg-adatik, hogy tud.
 „ jatok Méltóságos jelemnek hitelt adni. Iratott
 „ Konftántzinápolyban, Szerhadi Havának köze.
 „ péhen, 1070-dik elztendőben, a' Szentséges Ma.
 „ humet idejétől számlálva. Méltóságos parantso-
 „ latunknak minden modon meg-tselekedői légyetek
 „ 's a' szerint tselekedjete. SZÜLTÁN MEHE-
 „ MET Török Tsáfszár. m. p.

RHÉDEI FERENTZ FEJEDELEM 1658-ban.

A' Török Tsáfszárnak ezen menydörgő, és fenye-
 getődző Levelétől meg-ijedvén a' Fejedelem, és az
 egész Ország, Fejérvárra Ország Gyűlést hirdet-
 tetnek. Holott Második Rákotzi György a' Feje-
 delemséget önként maga tettzéséből le-tette, és a'
 Fejedelem meg-egygyezett akarattyából 1658-ban
 a' Statufok *Rhédei Ferentzet*, a' ki abban az idő-
 ben, Virtusokkal minden Erdélyben, és Magyar
 Ország széleiben lakó Fő Rendekeket, a' mint BETH-
 LEN JÁNOS írja, felyül haladott volt, választatták
 Fejedelemnek, ilyen fel-tételek alatt

1-ben- Hogy az Ország Rákotzi Györggyért
 engesztelje-meg a' Portát.

2-fzor. Ha ötet a' Török Porta kegyelmébe
 vészi; tehát hogy Rákotzi György az elébbeni Fe-
 jedelemségére vízfzá tételsek, *Rhédei Ferentz* azt
 engedje meg: De midön *Rhédei Ferentz* Fejede-
 lem, a' Fiscalis, és Végbéli Várookban lévő Praefi-
 diá-

diárius Vitézeket, a' maga, és az Ország hűségére eskettetni akarná, ennek Rákotzi György, és velle egygyütt egy néhány Uri Rendek ellene mondottának, és meg nem engedték. Azért Rákotzi György minden felé a' Statufoknak, és Székelyeknek parantsolatot küldött, hogy a' Török ellen való hartz-ra készülnének, és jelen lennének. *Rhédei Ferentz* Fejedelem is Szász Medgyesre Gyülelt hirdettetett, a' mellyben el-végeztetett, hogy *Rákotzi György*et többé Erdélyi Fejedelemnek senki ne tartsa, mivel senki tovább hozzá nem köteles. Ő pedig arra ígérte magát, hogy ha az Ország ötet előbbeni Fejedelemségire vizsgálja téfzi, tehát ötet akármi halálnak nemével ölessék-meg, ha az ő idejében a' Török Erdélybe bé-jő. De nem hihette ezt senki. Midőn így hánykodnék Rákotzi György, alattomban *Mikes György* Levelet ír hozzája, hogy Tsiakat és Három Széket fel-szedvén, a' Fejedelemséget magának fegyverrel szerezze-meg. Azért mindeneket félre tévén, Medgyést véletlenül meg-szálja, a' Tanács Urakat, és az egész Statuft a' Várban meg-szorittya. A' Várban bé-eresztik, resolválván elsőben magát a' Status, hogy soha fegyvert a' Török Porta ellen mellette nem köt: Ő pedig *Rhédei Ferentzet*, a' Fejedelmet, minden bántodás nélkül a' maga Jofzágába küldi.

Rákotzi György két ezer Gyalog, két ezer Lovas Vitézekkel, és nyoltz ágyukkal Lippa felé indulván, *Kinún* Budai Basát könnyű szerrel megveri, és onnan Várad és Tasnád felé indul.

A' Fő Vezér száz ezer Törökökkel jő Rákotzi György ellen. A' Tatár Chán pedig számtalan Tartárokkal, mint a' zápor első, Erdélyt el-borítja, és többet száz ezer embereknél a' rab szijára kötözt.

Bar-

Bartsai Akos az Erdélyi Præsident a' három Statufok a' Fő Vezérhez követtségben küldötték Jenőre, hogy a' Fő Vezért meg-engesztelvén, a' Föld Népéhez való könyörületességre inditaná; melyet annyiban meg-nyert, hogy a' Föld népére igen nagy summából álló duplász Adot vetett, és a' Fő Vezér a' Statufoknak keményen meg-parantsolta, hogy *Rákotzi György* helyett maga a' követ *Bartsai Akos* legyen az Erdélyi Fejedelem,

BARTSAI AKOS FEJEDELEM 1659-ben.

A' Fő Vezér *Bartsai Akos* mellé rendelvén *Kaputsi Basát*, Erdélybe kísérteti, és a' Statufok előtt repræsentrálván, annak rendi és módja szerint 1659-ben Segesvárbán Fejedelemségre fel-szentelteti. A' melly pompának alkalmatosságával jelen vóltanak az Ország Fő Rendei, a' Székelyeknek, Vármegyéknek, Szászoknak Követjeik, és tsak egyedül *Petki István*, *Tsik*, *Gyergyó*, és *Kálfon Szék*eknek Fő Kapitánya vonta-ki magát az Inauguratioból, a' ki hűségét *Rákotzi György*hez tartotta. Minek-előtte *Bartsai Akos* a' Fejedelemségre meg-esküött vólna, a' Statufok előtt nyilván proteftált, és a' Fejedelemséget ilyen fel-tételek alatt vállalta-fel.

1-ben. Hogy ha a' Fényes Porta *Rákotzi György*et kegyelmébe vészti, tehát ő t. i. *Bartsai Akos* a' Fejedelemségről le-mond, és az elébbeni hivataljával meg-elégedett levén, magát *Rákotzi György* engedelmeisége alá botsátja.

2-szor. Mig pedig mind azok meg-lennének, *Rákotzi György* üljön veszteg a' maga Jofzágában, és az Ország *Bartsai Akos* Fejedelem ellen semmi ellen-

ellenséges ábrázatot ne mutasson: és semmi ellenséges zürzavart az Országban ne tselekedjék.

Bartsai Akos Fejedelem Levelét és Commissariusit küldi *Pétki István*hoz Tsikba, hogy a' *Rákotzi György* dolgait folytatni el ne mulassa.

Rákotzi György, *Teleki Mihályt* követtségben küldi *Bartsai Akos* Fejedelemhez, hogy nem tsak a' maga hasznára halászfzon, mint *Bethlen János*, hanem *Rákotzi György*nek-is szolgáljon. Mellyre magát *Bartsai Akos* maga titkos Levelében hitel-is ajánlotta- *Bartsai Akos* Protectiojára rendeltetett lévén *Hattfzi Musztafa Bék*, Segesvárból Maros Válsárhely felé ki-indul *Bartsai Akos*, és onnan uttyát Déésig folytatván, Szamosujvárt, a' mellynek Kapitánnya *Bánffi György* vólt, el-foglalja, és Maros Válsárhelyre vizszá tér, holott *Kaputsi Basa* és *Hattfzi Musztafa* jelen lévén, Ország Gyűlést hirdettetett, a' mellyben meg-határozott, hogy valakik eddig *Rákotzi György* dolgában foglalatoskodtanak, erre a' napra a' Házaikba vizszá térjenek, egyéb aránt minden Jöszágaikból ki-pufztulnak, és el-vezttik. E' mellett *Bartsai Akos* *Kaputsi Basát* igen kérte, hogy *Rákotzi György*ért a' fényes Porta előtt esedézzék, de ennek semmi foganatja nem lett.

*Bánffi Sigmond*at *Bartsai Akos* az Adival a' Fényes Portához küldi, a' mellyel a' Fényes Porta meg nem elegendvén *Bánffi Sigmond*at a' mellette lévő Társaival egygyütt *Jeddikulába* fogságba küldi.

Bartsai Akos Fejedelem a' Tömösvári és Jénői Praefectust *Tsengi Zádé Ali Basát*, és *Minhe* Havas-al-földi Vajdát a' Portának bé-adja, hogy *Rákotzi György*el alattomban barátságot furnának, faragnának. Hasanloképpen *Minhe* Vajda-is *Bartsai Akost*

Akos bé-adja, hogy *Rákotzi György* titkon *Levél* által correspondéál; és e' képpen a' *Török* Portát mind ketten magokra haragitották.

Kemény János a' *Tatár* rablásából nagy summa pénzen meg-szabadulván, midőn *Havas-al-föld*iben a' *Minhe* Vajda Udvarába érkezett, és látná, hogy a' Vajda nagy Sereget készítettene Erdély felé, *Bartsai Akos* ellen, Hazáján való könyörületeségre indult, és *Minhe* Vajdát le-tsendesítette.

1659-ben *Rákotzi György* meg-erősítvén magát egy néhány Zászló-alja vitézekkel, *Bihar*, *Kraszna*, és közép Szolnok Vármegyékben nagy prédálást vittenek végben, kiknek *Lakótsai* panaszra jövéen *Bartsai Akos* Fejedelemez, és a' Státusokhoz; egy *Váradi István* nevű Kapitányt 1200 vállogatott Vitézekkel ki-küldenek, a' ki az Ország széliben falunként a' maga Seregét el-olstván, három Zászló-aljával egy helyben meg-telepedik, és mind addig vendégeskedik, míg a' *Rákotzi* Vitézei el-érkeznek, és ötet öszve vagdalván, el-vész; a' többi pedig, a' kik a' Falukra el-vóltanak ösztva a' Fejedelemezhez viszlá tértenek.

Kemény János *Tatár* Országból, és *Havas-al-földéből* haza érkezvén, *Bartsai Akossal*, mint Fejedelemmel előbbször titkon, és csak magok között, annakutánna pedig nyilván, és mások előtt, a' Fejedelemségnek nehéz, és bajos volta felett tractálnak, és azt *Kemény Jánosnak*, a' Tanács Ura, és hadi Tisztek előtt ajánlja, és egyszersmind el-küldi, hogy *Rákotzi György* eleiben menvén, nékie minden erősségekkel intimalja, hogy tégye-le magát, és az Országba ujabb haboruságot indítani ne jöjjön.

Ezzel

Ezzel Bartsai Akos elébb menvén , Taborát a' Détsei hataron a' Maros mellett meg telepítette. Kemény János pedig nagy örömmel Rákotzi György-hez el- ment, a' ki akkor a' maga Táborával egygyütt 'Súknál telepedett vólt meg, lassan lassan Bartsai Akos után nyomulni, és jó moddal a' táborára rohanni akarván. Bartsai Akos foka a' mellette lévő Vitézek közül el-hagyták. *Petki István* a' Tsiki Székelyekkel egygyütt, a' ki már a' Bartsai Akos hűségére állott vólt, a' Fejedelmet Fejérvárig el-kisérvén, onnan el-butsuzott.

Az alatt Rákotzi György alább alább nyomulván, Bartsai Akos Fejérvárról éjjel Déva Várába érkezett, a' honnan viradtára *Tzengi Zádé Ali Basához* Tömösvárba bé-ment.

El vonván e' képpen magát Bartsai Akos, *Rákotzi György* a' Fejedelemséget ujjonnan el-foglalja, és *Minhe* Vajdával a' ki a' Török ellen rebellált, öfzve szövetkezik.

Bartsai Akos Követeket küld a' Fényes Portára, és meg-jelenti, hogy miben légyen *Edély Országának* állapottya. Kinek Követjeit a' Török Tsászfár betsüllettel látja és fogadja, és a' Budai *Szejdi Achmet* Basa haladék nélkül Erdély felé indulván, Vas kapun belől, Várhelynél, a' Rákotzi György hadát meg-veri, és onnan Táborát a' *Piski* határra szállítja. Onnan nyomultanak *Alvintzre* : Onnan Fejérvárra : Onnan a' Détsei határra : Onnan Radnot felé. Onnan Maros-Válarhelyfelé, a' honnan az előtt Rákotzi György Déés felé szaladott vólt : Onnan Bartsai Akos Medgyes felé, Balásfalvára érkezvén, azt végezik, hogy Bartsai Akos Fejedelem 1000. Jantsárokkal, és 5000. Lovas Törökekkel Szebenben mennyen-bé, és ott teleljen : *Szejdi Achmet Basa* pedig Tömösvárra térjen-meg. Mellyet meg-

meg-értvén Rákotzi György, Szebeut meg szálván, a' Kö-falát lövöldeztette.

1660-ban Szejdi Achmet Basa tavaszra kelve nagy haddal Erdélybe indul, és Gyalu és Fenes között meg-ütközhén, a' Rákotzi hada meg-verette, maga halálos sebekbe esik, és Váradra bé-szaladván, meg-sebesedése után tizen nyoltz napok el-mulva Váradon meg-halván, Etseden el-temettetett. Bartsai Akos Szebenből ki-jöven, Szejdi Achmet Basához érkezik, a' kinek Tabora Bon-tzidánál telepedett vólt meg, a' honnan mind a' ketten Magyar Ország felé indulván, Lippa és Jenő között Ali Basa Taborára érkeznek, a' ki annak előtte Haller Gábort két vas békokká verettette vólt, a' mellyek 63 fontnyi nehézségűek vóltanak. Annakokáért Ali Basa Szejdi Achmet Basát a' Budai Præfectuságbol ki-verette, Bartsai Akost pedig mind addig, miglen Várad várát 1660-ban Augustusnak huszon-hetedikén fel-adták, erőfs őrizet alatt Areñomban tartotta; a' Várnak meg-vétele után pedig Gilányi Gergely Erdélyből az ado pénz-béli summával el-erkezhén, Ali Basa, mind Bartsai Akos Fejedelmet az Areñombol, mind pedig Haller Gábort az hatvan három fontnyi béko vásbol, ki-szabadítja.

1661-ben Bartsai Akos Erdélybe visszafá tért, a' kinek őrizetére, Ali Basa, Kaputsi Basát rendelte. Bartsai Gáspár a' Fejedelem Ötise, a' fel-tamadott Székelyeket Tsikig kergetvén, Segesvárra a' Gyűlésre visszafá tért, és az Ország dolgairól tractáltak.

KEMÉNY

KEMÉNY JÁNOS FEJEDELEM 1661-ben.

Látván Kemény János a' Rákótzai György, Bartsai Akos, és Török között való zürzavart 1659-ben, magát Magyar Országra el-vonta, és ott megházasodván, magános életet élt; de az Erdélyből Rákótzival való ki-futott Népnek ösztönözéséből, és a' Tsiki's Gyergyai Székelyeknek szüntelen való irkálásaktól indittatván, hadat szerzett, és a' fellyebb említett Segesvári Gyűlés alatt Erdélybe bécjövén, Generalis Bartsai Gáspárt, a' ki 1200. Vitézeit a' Mezőségre osztotta, maga pedig egy néhányod magával az Örményesi Kastélyban, mint maga Jófágában foglalatoskodott, hirtelen el-borítván, két óráig tartó kemény maga mentése, és hartzolása után Vitézeivel egygyütt le-vágottatott, és a' Quartélyban el-széledett Vitézeit-is rész szerint megölte, rész szerint pedig meg-hodoltatta.

Haller Gábort Fejér-Egyházáról, Bethlen János Ebesfálváról, a' kiket meg-szorított, Hit Levelet küldvén hozzájuk, magához vitette, és Bartsai Akos Fejedelemhez, a' kihez ezek eleitől fogva igen nagy és álhatalos hűséggel viseltetnek, többé vízfű nem bortsította. A' Kihez annakutána a' Székelyek és mások gyülekezvén, Kemény János dolgának előmenetelét nagyon segítették.

Kemény János, Bartsai Akos Fejedelmet Görény Várából, egymás között, és a' két részről való Fő Rendek előtt való beszélgetésre hit alatt Régenbe magához hívja: holott sok unalmas egymás szemére való hanyások után ezen egygyeznek meg: Hogy Bartsai Akos Fejedelem, a' Töröktől vagy mástól segítséget nem kér, hanem az Ország-nak Statúsait a' hozzája való Hitnek le-tétele alatt tar-

tozó kötelelsége áll fel-szabadítja, és magát ahoz alkalmaztatja, a' mit a' következő Ország Gyűlésében fognak a' Statufok végezni.

Ezeknek utánna a' Statufok *Kemény János* 1660-ban December Havában Erdélyi Fejedelemnek választják, *Bartsai Akos* pedig len degradálják.

Kevés idővel annak utánna *Kemény János* Fejedelem *Bartsai Akos* magához hivatván, velle Fagarasba, és Dévára Levelet irat, hogy a' benne lévő Praefidiarius Tisztek a' két Várat bortsálsák a' *Kemény János* Fejedelem birodalma alá. Használóképpen a' Budai Basához, a' Moldavai és Havasalföldi Vajdákhoz, hogy már nem szűkölködik *Kemény János* ellen az ő segittségek nélkül; hanem őket igen kéri, hogy meg-engesztelödvén, ötöt vegyék-bé, és ismérjék Erdélyi Fejedelemnek. !

Kemény János Fejedelem magát *Léopoldus* Római Tsáfzár Protectioja alá ajánlja, és magának ő Felségétől segittséget kér, és nyer is.

Kemény János a' maga Praefidiarius vitézeit Görgénybe, holott *Bartsai Akos* magát meg-vonta volt, be-téfi. Dévát is Kapitány *springer Tamás* Német nemzet néki fel-adja. Fagaras Várat *Bartsai András* is, a' *Bartsai Akos* Levelére *Kemény János*nak fel-adja, 's maga Görgényben *Bartsai Akos*hoz, a' Battyához megyen, a' honnan *Kemény János* Fejedelem, mind a' kettőt vadászni le-hivatván, *Andrást* meg-fogatja, Fagarasba viteti, holott meg-kinoztatván, annak utánna az erős Vitéz férjfiat a' néki adott Hite ellen fel-akasztatja, melly miatt a' *Kemény János* betsüllete a' Statufok előtt

előtt nem kevésbé kiűszedett, *Bartsai Akos* pedig Görgénybe árestálatja, és mind addig üzi füzi az utánna való vizsgálódást, miglen utóljára *Ismael Budai Basa*, és ő utánna *Ali Basa*, Vas kapunál az Országba be-jöttek. Kemény János azt gondolván, hogy a' Törökök a' *Bartsai Akos* szabadítására sietnek; *Kövér Ferentz* Erdélyi Székely és *Váradi János* Magyar Országi Fiju két Kapitányait egy néhány lovas Vitézekkel egygyütt Görgénybe küldötte, és parantsolatot adott, hogy annak színe alatt, mintha Kövárba akarnák által kísérni, a' Várból hozzák-le, és az uton öljék-meg; mellyet a' két Kapitányok, az utazás közben, *Szókoló* nevű Falnak határán meg-lövdödvén, meg-tselekedtenek: Es így *Bartsai Akos* Fejedelem véletlenül meg ölettetvén, *Közma* nevű Faluban, a' Mezőség széliben paraszt emberektől minden pompa nélkül el-temettetett,

Mind ezek ilyen szörnyű és hallatlan példás-képpen menvén véghez, a' Török Portán nyilván-ságosok vóltanak. *Ali Basa* annakokáért az Erdélyi Statufokhoz Levelet küld, és nékiek szabadságot engedvén meg-parantsolja, hogy *Kemény János*rol le-mondván, a' ki a' Török Porta akarata ellen lépetta a' Fejedelemségre, helyette akár kit mást vállasfzának Fejedelemnek, és ő azt confirmálván, azon tul minden pusztitástól és szörnyűségtől az Országban meg-fzünik, és a' Lakosoknak békeiséget enged. De ezt a' Levelet *Kemény János* el-fogatta, és el-tartotta. Annak okáért *Ali Basa*, és a' Butsáki Tatárok, az Országba mint a' sás-kák *Kemény János* után rohantanak, és Hunyad Vármegyéből ki indulván, *Szász Váro*st és *Szász Sebest*, mellyeket üresen találtak fel-égették. Onnan

Al Vintzre , Fejérvárra , Enyedre jöttek. A' Kemény János Tábor a' Détsei határon fekütt , a' honnan seregének egygyik részét , a' melly Székelyekből állott , *Petki István* Tanács Úrra és Tsiki Kapitányra bizta , a' kit Szeben , és Fagaras felé elbocsátott , meg-hagyván nékik , hogy hartzat foholt ne áljanak , hanem magokat tovább való szükségre tartsák. Maga Kemény János a' mellette lévő hadal Détsétől Egerbegyre , és onnan Bontzidára nyomult , holott *Bánffi Diénes* találta , a' ki szintén akkor érkezett Léopoldus Tsáfszártól ilyen Válaszfzál : „ Ő Felsége Keresztényi buzgoságtól inditván , atyafiságos képpen , nem tekinti mit „ tselekedtenek legyen a' régi Erdélyi Fejedelmek a' Felséges Tsáfszári Udvarral , hanem Erdélyt Tutorsága 's hatalma alá vészti , és azt igéri , hogy rövid időn elébbeni állapottyára helyre állittya , „ Azonban pedig az égetés és pulztítás Erdélyt minden felől elborította.

Bontzidáról Kemény János Szomosujjvárament , onnan Négerfalvára , onnan az Emberfön által Oláh Laposra. A' Tatárok pedig mindenütt nyomába érkezvén , az Emberfön az utat elvesztették , és bal kézre Nagy Bánya felé tértenek , és egy Fő Embernek , a' kinek Neve *Sombori János* volt , a' Felelégét sok ezer paraszt emberekkel egygyütt véletlenül el-fogták. Szathmár vidékit fel-prédálták , és a' Dománhidi határon egy rakásra hordották , a' hová Ali Basát-is várták. Az alatt *Kemény János* a' Máramarosi Havason által , Szigeth , Tétső és Hufzt felé Szathmár Varába erefzkedett , és magát *Commendans Heisterrel* egyben - tsatolta.

Mi-

Midőn látná Ali Basa, hogy Kemény János fohol utol nem érheti, el-telvén méreggel, a' Tisza és Szomos mellyékit hammuvá téfzi. Erdélybe érkezvén, Besztertze és Maros Vásárhely tájját el-pusztítja, égeti, vágja, és rabolja, a' Szász Városokat hitre fel-adja. Két Maros Vásárhellyi emberek által, Tsikba levelet küldvén, az Erdélyi Fejedelemséget *Petki István*-nak ajánlja, mellyet ő meg-vetetett, és e' felett való bszfzujában Maros és Udvarhely Székeket fel-égette, le-vágatta, és raboltatta.

Azon közben a' Városok Követjeitől a' kik a' Táboron mellette vóltanak tudakozott: kit esmérnének ott körül valakit a' Városokban, vagy Kastélyokban a' Fő Rendei közül ollýast, a' ki a' Fejedelemséget el-viselhetné? Melly kérdésre a' Követek hszfzias gondolkodás utánn így feleltének. „Va-„ gyon nem mészze egy *Apafi Mihály* névű Uri „ ember, a' ki nem régen Krimből nagy summa „ pénzen változott-meg a' fogságból, és most be-„ teges lévén, Ebesfalván a' maga Kastéljában „ vagyon.

Meg-örülvén *Ali Basa*, mindjára egy néhány Zászló alja Törököket küld utánna, 's magához vitéti. Tsak el-hül a' nagy kegyes Ember, hogy ő néki Fejedelemmé kell lennie, a' melly gondolattjának soha leg kisebb szikrájában sem fordult-meg. Nagy buval bánattal tsak alig mehetett - ki a' Kastéljának határából, 's mingyárt nyargalt utánna egy lovas szolga, hogy a' Feleségének a' ki akkor terhes vólt, egy szép fiu gyermeke lett. A' Törökök meg-értvén, biztatni kezdik *Apafi Mihályt*, hogy jó

re-

reménységgel légyen, mert ő szerentsés Fejedelem
lélzen az Országban.

ELSŐ APAFI MIHALY FEJEDELEM 1661-ben.

Ali Basa *Apaft Mihályt* nagy tisztelettel fogadja, és egy számára készített Sátorban vezettetvén, bizonyos számú Jantsárokból álló Strásákat rendel sátora őrizetére. Azonnal parantsolatot ad ki, hogy a' Szász Városokba futott Fő Rendek a' Táborra mennyenek, kik is az ujj Fejedelem fel-szentelésének alkalmatosságával tégyenek tiszteességet. Leg első a' Fő Rendek közül volt Basa *Tamás* közfvényes lábu Tanáts Ur, Második *Kassai Ferentz*, igen kövér, és nehéz testü, 's a' hadakozásra alkalmatlan emberek. Ezen kívül közönséges Nemes emberek sokan vóltanak, a' kiknek jelen létekbén, a' Török Tsászfár neve alatt szabadságot engedett, hogy magok közül magoknak Fejedelmet válaszfzanak, igérvén magát arra; hogy a' Választás után Fejedelmi tzimert adván a' választott fzemélynek kezében, mingyarást confirmálja. Azért a' jelen lévő Fő és Nemesi Rendek APAFI MIHALYT Kemény János helyett 1661-ben Erdélyi Fejedelemnek választották, és Ali Basa Budzogányt adván jobb kezében, és fegyert kötvén oldalára, a' Tsászfár nevével fel-szentelte.

Fel tette vólt magában Ali Basa, hogy többé ne légyen Magyar Fejedelem Erdélyben; hanem a' Fényes Porta, más utat és modot szabjon Erdélynek igazgatására és gondviselésére. Hogy pedig ezen Tanátsát Ali Basa meg-változtatta, ennek oka e' vólt: Kemény János Fejedelem, és Genera-
lis

lis *Montékukuli* a' Léopoldus segítségére küldött Armadáival bé-érkezett volt Erdélybe, mellyről Kemény János *Petki Istvánt*, a' Tsiki Kapitányt, és a' Fagarasi, Dévai, Szamosujvári Commendánsokat, maga a' segítő seregnek el-érkezése fölött levelei által tudositotta, és intette, hogy hozzá való hűségekben áthatatosok lennének.

Meg-értvén ezért ezen Armadának érkezését Ali Basa, jobbnak ítélte, hogy a' Török Tsászár részéről ő tegyen Fejedelmet, a' ki a' Fényes Portához hittet legyen köteles, és a' kinek hűsége alá behodolván az Erdélyi Lakosok, a' Törökkel egyakarattal hadakozzanak a' Kemény János és Léopoldus Tsászár hada ellen, és e' képpen a' Török Tsászár pártján maradjon inkább Erdély Országá, mint sem Kemény János és Léopoldus Birodalmok alá jussan. Korodig érkezett volt már a' Tsászár Armadája, holott fáradtak, rontszódtak, és az éhségnek miatta el-epedtek lévén, meg-szállottanak; és meg-értvén, hogy a' Török Tábor négy-szerte több, mint sem a' Német Tábor; el-esett mindjárt mind *Montékukuli* Generalisnak, mind pedig az egész Armadának hartzra kívánczo szíve. Meg-is holtanak volt a' hofszas utozásnak és éhségnek miatta közüllök-mintegy 5000. ember; azért Generalis *Montékukuli* az Országnak Reguláira bizván gondolatait, nem ítélte hasznosnak az el-fáradott kevés hadát kotzkára, és a' Török szabjájára botsátani, hanem mintegy 10,000. Német *Præsidiariusok*at küldvén Kólosvárra, mind a' ketten az Armadával Szathmárra vízfzát tértének.

Meg-jegyzésre méltó dolog pedig, hogy Ali Basa a' Léopoldus Armadájának vízfzát téréseben

sem

semmit sem tudván, a' melly napon Kemény János Erdélyből ki-indult, ugyan azon napon ízen-
 telte fel Ali Basa *Apafi Mihály* Fejedelmet. Mel-
 lyet rövid idő alatt midőn Ali Basa meg-tudott, min-
 gyarást meg-örült, és a' Székelyek földre minden
 felé leveleket küldött, őket intette, hogy hódol-
 janak meg, egyéb aránt őket az utolsó veszedele-
 mig a' földről el-fogja törölni; de azzal a' Széke-
 lyek semmit sem gondoltanak. Azért Ali Basa is
 Radnotrol Táborát meg-indítván Maros-Vásárhely,
 Tsik, Gyergyó, és Kászon Székekett *Ismael* Budai
 Basa által meg-éméltettette, és mint a' tűz úgy ha-
 rapott és pusztított; de a' Három Székiek ijediek-
 ben magokat meg-adván, kárt nem vallottanak. A'
 melly romlása, a' Hazának midőn a' Kemény János
 fülébe jutott, Montékukuli engedelmeiből egy
 néhány Zászló alja lovas Németekkel Erdély felé
 indult, és Szomszujvár alatt Táborát meg-telepi-
 tette, a' honnan Fagatás Várába 200. lovas Né-
 meteket, és ugyan annyi számú Magyarokat küldött
 a' Præfidiumnak meg-erősítésére. A' Bethleni Vár-
 ba is Præfidiumat rakott, és onnan *Teleki Mihályt*
 Besztertze fel-adásának kérésére botsátotta; De a'
 Tanács ilyen keserves feleletet adott: „Mi boldo-
 „ talan Lakosok! a' Kemény János Fejedelem hü-
 „ sége mellett a' Töröknek meg nem adván ma-
 „ gunkat, a' Varosi Népünk közül sokakat el-vez-
 „ tettünk, Tartományinkat el-égették, a' meg-ma-
 „ radott Nép-is alig nyért a' maga életének Gra-
 „ tiát, azért ha ismét rebellálnánk, mind egy lá-
 „ big ol-keilene vesznünk. Verjétek meg tehát e-
 „ löbbször a' Törököt, és mi is magunkat a' ti bi-
 „ rodalmatak alá botsátjuk.

Ali

1792

Ali Basa az alatt Fagaras Várát imigy amugy próbálgatván, a' maga táborával Szeben alá érkezett. Apafi Mihály Kis 'Selyken Ország Gyűlést hirdetett, holott az Erdélyi Szokás szerint, az Ország Szabadságának meg-örizése felett hitit le-té-
fzi, és a' Statusok is nékie meg-esküsznek. Ugyan akkor Edictumat ad-ki, hogy harmintz napok a-
latt, valakik eddig a' Kémény János szolgálattya-
ban vóltanak, Haza takarodjanak; mert egyéb-
aránt minden Jofzágaikat el-vefztik. Ezeknek-után-
na el-közelgetvén a' Tél, *Abraim* Basát 2000. Tö-
rökökkel, és tizenennyoltz Zászló-alja Otáhokkal
Apafi Mihály örizetére hagyván, Ali Basa Tömös-
Várra ki-mént, Apafi Mihály Fejedelem pedig az
említett praesidiummal Medgyesre bé-fzalott.

Mindezeket Kemény János meg-tudván, *Montekukuli* engedelmeből, Németekkel és Magyar Vi-
tézekkel Medgyes felé megyen: De Apafi Mihály
Medgyesről Segesvárra költözött. Kemény János
Segesvárt meg-fzálotta, és a' Várost hogy fel-ad-
ják kérte, de meg nem nyerte; hanem a' meg-fzál-
lás alatt *Kutsuk Mehemet* Jenői és Tömösvári Ba-
sa, vállogatott 2000. Török Vitézekkel Apafi Mi-
hály segítségére el-érkezvén, a' Kemény János
Vitézeivel meg-hártzolt, és őket meg-vernén meg-
futomtotta: Kemény János a' szaladás között lo-
várol le-esett, és a' maga Katonáitól 1662-dik.
esztendőben nyomoruktul el-tapadtatott.

Nem vólt már APAFI MIHALY-nak ellen-
kező Társa. Hijában valová lett a' Kemény János
pártján lévőknek ide 's tova való kapdosások; a-
zért a' Várbeli Praesidiariusok el-tsüggedvén, ma-
gokat Apafi Mihály Fejedelemsége alá botsátot-
ták

ták, Kolosvár, Szamosujvár. és Bethlen Várak, a' Léopoldus birodalma alatt maradván.

1663. dik esztendőben. A' Törökök a' Békeségnek hofzfas Tractája után, nagy haddal mentenek Léopoldus Tsáfzár ellen Magyar Országra. Ugyan akkor a' Moldavai Palatinus Fija 10,000. Tárrokkal, a' Tatár Chán 3000. Lovasokkal, és 1000. Gyalagokkal, és a' Havas-al földi *Dina György* 5000. Lovasokkal, és 600. Gyalagokkal Erdélybe keresztül menvén, Apafi Mihály Fejedelmet, a' Statusokat, és a' meg-maradott és el-nyomordott Föld-népét igen meg-szorongatták és sanyorgatták. Ennek az esztendőnek végén, Novemberben, a' Székelyhidi Præfidiariusok, a' Hó pénznek hofzfas haladásáért, kivetvén a' Várbol a' Tifzteket, Apafi Mihály hűségére hódoltanak.

1664-ben. Ugyan azon októl inditaván, a' Kolosvári Német Præfidiariusok is a' Várat feladván, Apafi Mihály hűségére hódolnak.

General Montékukuli 12,000. Törökeket Szent Gothárdnál le-vágatván, Léopoldus Imperátor, és a' Török Tsáfzár között hufz esztendőig tartó Frigy kötöttetett, mellynek Articulus Conditioi között ezek vóltanak:

Hogy azok az Erdélyhez tartózo Várok és Kastéljok, a' mellyekben a' Léopoldus Tsáfzár Præfidiumi vagynak, Apafi Mihálynak vizsfá adatassanak, és a' kik a' felsőbb zür-zavarban az Országból ki-költöztenek, azok régi lako helyekre vizsfá, mehesenek. Ez után a' Frigy kötés után

MAGYAR ORSZÁGTOL 's. s. t. 283.

tánn meg-nyugodott Erdély Országá, és a' Fejedelemin semmin inkább nem igyekezett, minthogy a' kevés ideig tarto tsendességben; az Országot is jórendben szedhesse, 's meg-erősíthesse.

1671-ben Magyar Országban mint lett légyen kezdete és végezete a' *Palatinus Nádasdi Ferentz*, *Tátenbák*, *Zrinyi Péter* és *Fráangepán* alattomba való *Machinatio*joknak; nem annyira az Erdélyi; mint a' Magyar Országá dolgokra tartoznak.

1674-ben *Bánffy Diénestek* a' *Bethleni Kástélyban* Feje vétettetik,

1675-ben *Apafi Mihály*, *Kállot*, *Szathmárt* *Tokalyt*, mint *Rákotzitól* dévolválódott, Erdélyhez tartozó Helységeket el-nyervén az *Imperátor*tól, Magyar Országá ezeknek el-foglalásokra hadat botsátott, a' honnon *Téli Quártélyra* Erdélybe vízfzáz jötenek.

1676-ban *Segesvár*, *Köhalom*, és sok más helyek a' titkos gyujtogatok által fel-égettetnek, és *Brassóban* a' *Lakosok* közül a' *Pestis* sokakat meg-emélt.

1677-ben *Első Rákotzi Ferentz* *Munkáts Várában* meg-hólt.

1678-ban született *József* *Romai Tsászfár Juliusnak* 25-dik napján. Ugyan ezen esztendőben, *Uzoni Beldi Pál*, *Apafi Mihály* ellen pártot üt, és a' *Török Portától* holtig való fogságba vettetik.

1681.

1681-ben *Első Apafi Mihály* a' maga tulajdon Fiját, *Második Apafi Mihályt* Erdélyi Fejedelemségre választattya, a' kit a' Török Porta 1684-ben confirmált; annak-utánna Magyar Ország-ra bizonyos számú hadat botsátott.

1683-1684-ben *MATODIK MAHUMED* Török Tsászfár, a' Fő-Vezért egy néhány száz ezer néppel Béts alá küldvén, a' Török Porta parantsolat-tyából *Apafi Mihály Fejedelem* is a' maga hadát a' Török mellé adván, Béts felé indította. De *Johannes Szobieski Lengyel Király*, a' *Saxoniai és Bavarai Electorok*, és a' *Lotháringiai Hertzeg*, a' *Léopoldus Tsászfár* segittségére érkezvén, a' Törököket igen igen meg-verik, Bétset az ostrom aloll fel-fzabadítják, és a' Törököket alább alább nyomták, minek-utánna *Esztergomot*, *Hatvant*, *Szétsént*, *Visegrádot*, *Váztot*, *Pestet*, *Budát*, *Kafsát* el-vették volna.

Apafi Mihály 1686-ban A' Romai Tsászfárral Erdélynek dolgairól bizonyos követek által transigál, a' melly *Transactioban Léopoldus Romai Tsászár Apafi Mihályt* az Erdélyi Fejedelemségben confirmálja, és az ifju *Apafi Mihály Fejedelemségre* való választását helyben hadja.

1687-ben *Carolus Lotháringiai Hertzeg*, a' Felséges Romai Tsászfár, *Léopoldus* Hadával Octobernek 7-dikén bé-jövéen Erdélyben, és szabadofon Téli Quartélyra bé-fzálván, *Apafi Mihály Fejedelemmel* az Országnek dolgairól végez, a' midön el-végeztetett, hogy Erdély Országá magát a' Tsászár *Protectioja* alá botsálsa, a' Fejedelem, és a' Fejedelmi Méltóság pedig maradjon a' régi állapot-tyá-

tyában, és a' Statufok Szabadságokban, Privilegiümokban, Rendtartásokban, és, elébbeni formájokban meg ne háborittassanak. Ez a' *Transactio* közönséges nével *Lotharingica Transactionak* neveztetik.

1688-ban Grof *Antonius Karaffa* Téli Quartélyra Erdélybe érkezik, és a' Fejedelemmel a' Török Porta Protectiojáról tellyelséggel lemondatt; azonban azt kívánnya, hogy a' Tsászárs Vitézei a' Szász Városokban tételsenek-bé, mellynek a' Brafsai köz népek ellene mondottanak.

1690-ben Aprilisnek 13-kán hófzfas betegeskedése után Első Apafi Mihály az Ország Gyűlése alatt Fejérvárt vagy Fagarashan, életének LVIII-dik Birodalmának pedig huszon kilentzedik esztendeiben meghal.

MÁSODIK APAFI MIHÁLY FEJEDELEM

1690-ben.

Az Attya halála után az ifju, vagy II-dik Apafi Mihály következett a' Fejedelemségre 1690-ben, a' kiröl jegyezd-meg rövideden

1)-ben. Ennek édes Annya Bornemisfzsa Anna vólt, a' ki ötet 1676-ban e' Világra szülte. A' mint még ma is emlegetik, igen finnyás, nagyra vágyodo, és mindenekben vállagato természete vagy izokása vólt.

2-fzor. Első Apafi Mihály halála után a' Fejedelem választás, avagy tétel felett, három részek.

szekre szakadozott a' Statufoknak vagy Fő Rendeknek elméjék. Némelyek azt akarták, hogy az ifjú Apafi Mihály legyen a' Fejedelem, minthogy már annak előtte is annak választatott volt. Másoknak úgy tettett, hogy a' Fejedelem tételt a' Tsáfszár rendelére és jó tettzésére biznák. A' Harmadik rendbeliek pedig elalaván, a' Török Pörtán titkon szívekben azt foralták, hogy Tökölyi Imréht hoznák bé a' Fejedelemségre, és confirmátioját a' Török Porta által vitetnék véghez.

Midőn a' Statufok a' jövendőbeli Fejedelem felől e' képpen szakadoznának, *Tökölyi Imreh* sok Törökökkel's Tatárokkal, és a' maga mellett lévő Magyarokkal a' Fejedelemséget el akarván foglalni, Törts Váránál bé-ütött, kiknek S. R. I. Comes, és az Erdélyi Hadaknak Fő-Generalisza *Teleki Mihály*, ifjuságától fogva hadakozáshoz szokott régi Vitéz, az Erdélyi Haddal, és Generalis *Heister* a' Tsáfszár Erdélyben lévő *Præsidarius*sa, Német Seregeivel elejekben állottanak, holott Augustusnak 21-kén meg-ütköztvén, Grof *Teleki Mihály* olly keményen harczolt, hogy kevésbé maradt, hogy *Tökölyi Imreh* meg nem győztetett. De körül vétettétvén a' Törököknek sokságától, a' Székely hadak megfutamodtanak, és így Hadi Vezérjeket el-hagyván Grof *Teleki Mihály* a' Zernyesti határon az ellenségtől meg-ölettétvén, Lelkét Teremtőjének és Meg-Váltojának kezébe bocsátotta. Itt esett-el Balatnyán Havas-al-földi Bóér a' Tsáfszár részéről, és velle egygyütt sok Uri Rende.

Ezen

Ezen a' nevezetes hartzon General Heister, és Marchio Doria elevenen fogattattanak-el, a' kiket midőn Grof Tökölyinek eleibe vittének volna; leg előbbször-is így szollitja meg: *Gratus adventus Domine Heister! Captus es Domine Heister!* Kinek Heister General így felelt: *Hodie mihi, cras tibi Domine Comes Tökölyi.* Ezen a' General Heisteren váltotta-ki Tökölyi Imreh a' maga Feleségét.

Ez után a' nevezetes Győzelem után Tökölyi Imreh Szeben felé indúlt, a' Városhoz mint egy Mért-földnyire, Grafsán nevű Faluba bészálott, holott Gyűlést hirdettetvén azok által a' Fő Rendei által, a' kik néki eleitől fogva kedvezte- nek, vagy félelmek miatt szólni nem mértének, magát Erdélyi Fejedelemnek szentelteti. Azok a' Statufok ellenben, a' kik a' Tsáfszár hűsége mellett maradtanak, Követeket küldvén az Imperátorhoz a' Hartz, és a' Tökölyi Fejedelemsége felől, az Udvarnál tudosttáft tettenek, és egyfzersmind a' Tsáfszártól az ifju Apafi Mihály Fejedelemsége felől *Diplomatica confirmatiot* sollicitáltak, és a' mellett infáltak, hogy az Országból Tökölyi Imreh kikergettetésére elegendő segittséget küldene. Kiket Léopoldus Imperátor Mártziusnak első napján kegyelmes válaszfzal bortsátott-vízfzá.

Ludovicus Badensis Marchionak Parantsolat adattatott vala, hogy az alatta való katonasággal minden halagatás nélkül Erdélybe mennyen, a' válaszfzott Fejedelem *confirmatioját* pedig ő Felsége egy kevésse el-halaszítja, mivelhogy az ifju Apafi Mihály tsak 15. esztendőös lévén, maga is mások Curatorsága alatt vagyon, és nem hogy illy nehéz idők.

időkben egy Ország igazgatására, de még tulajdon maga Háza dolgainak folytatására is alkalmatlan volna. Tutorai pedig az ifju Apafi Mihálynak voltak. *Lqsontrzi Bánfi György, Bethlen Gergely, Bethlen Miklos a' Cancellarius, Apor István The-saurarius, Gyulaffi László, és Kerejztesi Sámuel Tanács Urak.*

Ludovicus Badensis Marchio a' Tsálfzár Armadájával Septembernek huszon-negyedikén Vaskapun által Erdélybe érkezik, és Petroczit, a' ki az utat el-állotta volt, el-kergetvén, Szász Sebesre fel-jő; Kinek Tökölyi Imreh hartzott állani soholt sem bátorkodott, hanem fel-koborolván az Országat, és Badensis Hertzeg előtt elébb nyomulván, végezet-re October Havában Havas-al-földében által ment, és magával sok Magyarokat el-vitt. Mellyek midön így folyának, Ludovicus Hertzeg a' Városokat a' Tsálfzár Præfidiarius Vitézeivel meg-rakja, Kiknek Groff Fridericus Veterányi Generálist hagy-ván, maga a' Tsálfzárhoz Bétsbe fel-ment.

Jegyezzük-meg annak-okáért ezt 1-ben. Midön Tökölyi Imreh 700. Magyar Vitézekkel, Tatárokkal, és Oláhokkal bé akart volna Törts Váránál ütni, előbbfőz az Erdélyi Hadakat meg-kémlettette. A' Kém Magyar Katona, és ennek neve Ronto volt, a' ki a' Hagier és Teleki Mihály konyhájában a' kémlelés közben petsenyét fűtött a' Táboron. E' yilfzáz menvén Tökölyi Imréhez, mindeneket valósággal elé-fzámlált, és meg-mondott.

2-fzör. Bé lévén pedig a' Palsus erőssen fák-kal rakva, a' Jantsárlágot alig vette észre, melly ki-tűztitott, és tágos utat készített a' bé-jövetel-re,

re; annak utánna reggeli három óra tájban a' Jantsárok és Magyar Hajduk a' Pafusson által kelvén, a' Zernyesti határon, hogy ki ne tetsenek, a' buza közti le-fekütnének. El-érkezvén a' lovas Törökök, Magyarok, és Tatárok, leg előbbfőz is a' Tatárok rohantanak az Erdélyi hadra, és őket a' Jantsárság fel-nyomván, a' Hadjuk és Jantsárok az Erdélyi hadat a' buzából erősen vesztegették.

3-szor. General Heistert egy Tatár fogta-el, de nem ismervén ki légyen, Tököllyi Imrének 200. Oroszlános, Tallérokön el-adta; A' Tatár a' pénzt kezéhez vévén, Heistert a' lorol le-taszította, egy korbáttal föben tsapta, ezt mondván *Popofzlár*, melly annyit téfzen mint *szabad ember*; kit a' Török Vezér Tököllyitől vízfzáz kéretett ugyan, de nem adta, hanem vélle Bétsből a' Feléségét, Zri-nyi Ilonát váltotta-ki.

4-szer. *Marchio Doriát* más Tatár fogván-el, ezt is Tököllyi Imreh 200. Tallérokön váltotta-ki, a' ki nem sok idő múlva Vas-Palánka nevű városnál meg-holt.

5-ször. Romai Szent Birodalombéli Groff Teleki Mihály egyszersmind két vitézekkel, ugyan mint egy Magyar Hadnagygyal, és egy végbéli Török Tisztel lókáig hartzolván, a' fején, vállán, melyén, hasán sebet vett ugyan, de még is magát meg nem adta: Utoljára a' nyakát gégéjénél érvén a' tsapás, egy bokorban el-esett, kinek testét Tököllyi Imreh a' vérből egy tekenyő vizben, meg-mosatván, és kóporsóban tétetvén, tulajdon Feléségének, *Vér Judithnak* Görgénybe el-küldötte.

T

6-szor.

6-szor. Annak a' Magyar Hadnagynak, a' ki Groff Teleki Mihályt a' végbéli Törökkel egygyütt le-vágta, neve *Szántó* volt, a' ki annak elötte az Apafi Mihály Fejedelem rabja volt Ebesfalván, és a' Tömlöztből onnan ki-szökvén, és *Tökölyi Imréhez* menvén. mivelhogy külömben is alkalmas vitéz volt, Hadnagyságot nyert magának.

1691-ben. *Tökölyi Imreh* Erdélybe egy néhányszor bé-ütött és szerentsét próbált; De General *Veterányi* vigyázása, és serénysége miatt semmi-re sem mehetett.

1692-ben. LEOPOLDUS Imperátor, a' Statu-fok szokszori requisitiojokra, Diplomát küldött, mellynek ereje szerint, az ifju Apafi Mihály Fejedelemségre való fel-szenteltetését ő Felsége confirmálta ugyan, de minthogy még a' huszodik esztendőben, a' melly az igazgatásra a' Fejedelemnek szokás szerint meg-kivántatik, által nem lépett, tettzett a' Tsá-izári Udvarnak, hogy mig a' perfecta *Ætást* az ifju Apafi Mihály el-érné, addig az Országban Gubernátort, és Gubernialis Tanács Urakat állittana-fel, a' kiktől az ifju Fejedelem, az Ország igazgatására meg-kivántato Tudományt, Böltsefséget, Okos-sá-gat, jó erköltset, és minden jó rend tartáshoz meg kivántato Virtusokat tanuljon. Melly Ország igaz-gatásának formája felölli az Imperátor Generalis *Fridericus Veterányinak* parantsolván, a' mostan is fenn álló Fő Kormány Szék, a' három Nem-zetből álló Ország Gyűlésben, Szebenben, 1692-ben, Aprilisnek 9-dik napján fel-állittatott, és Istennek kegyelméből a' Romai Felséges Imperátorok takar-gato 's védelmező szárnyai alatt mind e' mái napig-lan virágzik.

1693-

1693-ban A' Statufok ismét Követeket küldenek a' Tsáfszárhoz az ifju Apafi Mihály confirmátioja iránt, •

1694-ben General *Veterányi* az Udvarhoz hivatattik. Bétsbe *Apafi Mihály* Mennyegezöi Pom-pát tartván előbbfzör *Bethlen Kata* Alsfszonnyal, a' *Bethlen Gergely* Léányával; annak utánna *Léopoldus* Tsáfszárho 7 való hűségének meg-bizonyittására, a' Tsáfszárhoz fel mégyen Bétsbe, és azon elztendöben a' Hazához ismét le-jö.

1695-ben Septembernek ötödikén *Fridericus Veterányi*, az Erdélyi Generális, a' Lugesti har-tzon el-esett, kinek jo emlékezete az Erdélyi Statufok előtt még mais meg-vagyon. Annak-utánna *Fridericus Augustus* Saxoniai Electoralis Hertzeg Lovas Armadával jött Erdélybe, hogy a' föld Né-pét a' Tsáfszárhoz való hűségében meg-tartaná.

1696-ban Második *Apafi Mihály* a' Felséges Tsáfszári Udvarhoz hivattatván, könnyü szzerrel tsak magánofon Bétsbe fel-ment, kinek a' Fejedelem Alsfszony-is utánna költözvén, egygyütt Bétsben laknak mind halálig. Esett pedig a' Második Apafi Mihály halála 1713-ban Fébruáriusnak első nap-ján, harmintz-öt Elztendös korában.

XVIII. R É S Z.

A' NÉMET ORSZÁGI TSÁSZÁROK
BIRODALMA ALATT LETT
REFORMATIÓROL ER-
DÉLYBEN.

Az első Zapólya János Királyságra való Koronáztatása után, a' melly 1527-dik esztendőben esett, a' Második Apafi Mihály haláláig, a' melly lett 1713-dik esztendőben, 186-dik esztendőök folytanak-el. A' Második Ferdinánd Imperátorral való Tractatioja után, melly szerint a' Magyar Birodalmat 1538ban két részekre hasították 1713-dikig 175 esztendőök multanak-el.

Isabella Királynének Budáról Erdélyben való jövetele után a' melly 1541-ben esett ugyan az említett terminusig 172 esztendőök töltenek-el.

Bátori István Fejedelemsége után, a' melly 1571-ben kezdődött, ugyan a' Második Apafi Mihály Fejedelem haláláig 142 esztendőök folytanak-el. Mellyekben minémű lett légyen Erdély Országának állapotja, virágzó és régi ditsóséggel tündöklő ábrázattyának változása, el-hervadása, fon-
nya.

nyadása, rothadása, és hol egygyiktől, hol a' máfiktól való el-pusztittatása, le-vágattatása, el-tapodtatása, raboltatása, meg-nyomorittatása, eddig igen summáson le-irtam.

1697-ben pedig Második *Apafi Mihály* az Erdélyi Fejedelemséghez való praetensiojáról éppen le-mondott; mellyre nézve az Imperátor is, önként való kegyelmességétől indittatván, hozzája ígéretének, és jó akarattyának ezeket a' valóságos jeleit mutogatta.

1-ben Hogy Második *Apafi Mihály* légyen Romai Szent Birodalombéli Princeps avagy Fejedelem.

2 szor. A' Tsászfár ő Felsége Birodalmában valaholott szinte nékie tettzik, magának annyi erő lakó földet válasszon és foglaljon, a' mennyi örökös Jószága nékie Erdélyben vagyon, és azon Valásának tellyes szabadságával lakozhassék.

3-szor. Azon fellyül Udvara tartására, és fényességére, a' Tsászfár Tárházából minden elztendőnként 12,000. Német forintja járjon.

4-szer. Az Imperátor és Török Porta között a' békekség ha meg-köttetik, ő Felsége hozzája több jó akarattját és Tsászfári kegyelmét is mutatja. Ehez képest 1699-ben

Léopoldus Romai Imperátor, és a' Török Tsászfár között, *Cárlovitz* nevü Falunál, a' Szirmai Ducatusban, a' Békekség 25. elztendőig meg-köttetvén, Második *Apafi Mihály* is a' Török Tsászfár Diplomáját, mellynek ereje szerint ötet az Erdélyi Fejedelemség iránt confirmalta, Léopoldus Imperátornak kezibe adta.

Annak.

Annak okáért minthogy a' Statufok Apafi Mihály Fejedelemmel egygyütt, világi életeknek oltalmát, Vallásoknak szabadságát, Tartományoknak őrizetét, Privilegiumoknak megmaradását, Itten utánn a' Felsőleges Romai Tsáfszár, Léopoldus védelmező szárnyai alá ajánlották, és a' Fejedelmi Méltóságot is az ő tettzésétől, és szabados akarattól függésztették fel: erre nézve tettzett az *Aulicum Consilium*nak, hogy az Erdély Országi Fejedelmi Titulus is az Imperátor Majeftásához tartozó több Titulusok közé számláltassék. Az Országnak igazgatása pedig, a' Hadakozáshoz, és Militiahoz megkívántato dolgokon kívül, minden *Politicum* és *Juridicum* requisitumokra nézve, a' rend szerint való Gubernatorra, a' ki az Országban a' Felsőleges Tsáfszárnak képe, és a' mellette lévő Gubernialis Tanács Uraknak Auctoritátsokra bizattassék, mindazonáltal az Udvarból való függés szerint,

Ettől a' boldog emlékezetű LÉOPOLDUS Imperátortól fogva, kezdett az Erdélyi Respublica megépülni,

AZ ELŐBBENI HISTORIAHOZ TARTOZO

MUTATO TABLA

A.

	Pag.
A ba Magyar Király	152
Abulgafi Bagadur Chán	48
Abrudbánya Erdélyben	34
Adalbertus Prágai Püspök Gejzát reformálja	107
Aemilianus Romai Imperátor	45
Aetes Király	85
Agnes a' III. András Király felesége	170
Akara folyó vize	149
Aklétus Király	35
Akrafznojár városa	86
Aladár a' Gépidák Királlya	96
Aladárich a' Magyarokat meg-veri	97
Alænzae a' Kálmukok Királlya	49 50
Albert János Magyar Országön pusztt	185
Albert Auszriai Hertzeg Magyar Király lészén	175
Albinus Britannianak Præfectusa	40
Alboinus a' Longobárdusok Királlya	102
Alde a' Gothusok Királlya	51
Aldobrándus Olasz Marchio	153 163 169
Alexander Severus Romai Imperátor	41
Ali Basa a' Tisza és Szomos mellyékit el-égeti és I. Apafi Mihályt Fejedelemmé télti	277
Alibek Erdélybe bé-üt	184
Alinus az I. Gejza M. Király fija	156
Allemannus nevezet	113
Almás Bánya 32 Almás Vára le-rontatik	210
Almas	

MUTATO TABLA

Almus a' Gejza Király fja	156
Almusnak a' szeme ki-tojatic	158
Alpeftris Dácia	1 18
Alphonfus Aragoniai Király	162
Amale Gothus Király	52
Amazonok a' Mungálok feleségei vóltanak	57
Amptfászf	112
Amuor folyo vize	148
Amurátes Török Tsászfár 175 Hunyadi Jánostol meg-veretik 179 Lászflo Királjal frigyot köt 176 Rákotzira az ado-ért réá izen 260	
Anatolius a' Romaiak Követje	89
I. András Magyar Király lészzen 153 meg-veretik	154
András a' III. Béla fja Imreh Király ellen hada- kozik	162
II. András Magyar Király lészzen 163 a' Szászfok- nak Privilegiumat ád 128 165 a' Tá- bor hegyére mégyen	127
III. András Magyar Király lészzen	169
Jérufálem vételire mégyen	164
Anna az Wladislaus Király felesége	186
Antal a' pártosfoktol Királlya tétetik	175
Antoninus Caracalla Rom. Imperátor	41
Antoninus Pius 24 Romai Imperátor lész	39
I. Apafi Mihálynak fja születik 277 Fejedelemmé szenteltetik 278 Kis 'Selykre Orsfág gyü- lést hirdettet 281 Béts alá mégyen	284
II. Apafi Mihály Fejedelemmé válofstatik	285
Tutorok alatt nevekedik 288 meg-házoso- dik 291 a' Fejedelemségről le-mond	293
Apulum várofsa	20
Ar avagy Arintzi Nemzet	80 100 101
Ardial az Erdély neve	2
Arep Mahumed Chán	58
Argirus Királyfi 35 nevezet értelme	36
Ar-	

MUTATO TABLA

Arnulphus Király	25
Arpád a' Magyarok Hádnagygya	106
II. Gejza fja	160
Aschénás a' Gomer fja	118
Asion városa	64
Afs az Isten neve	86
Astarot az Isten neve	142
Athál Gothus Király	52
Atilla a' Magyarok Királlya 88 Jászberénybe la-	
kott 89 a' Romaiakkal szövetséget köt	89
a' Népnek törvényt irt vólt	92
Attaisir Chán a' Kálmukok Királlya	51
Attzél István el-esik	193
Augis a' Gothusok Királlya	52
Aurelianus Romai Imperator	46
Aurelius Antoninus Heliogaballa Romai Impe-	
rator	41
L. Aurelius Commodus Romai Imperator	39
Ausriában a' Török rabol	208
B.	
Baidu Chán Kálmuk Király	51
Bakatsi Tamás Cardinális	187
Balafsa Imreh pártot üt	210
Balafsa Menyhárt Commendirozo Generalis	222
Balafsa Mihály Ferdinánd ellen támod	219
Bánffi Boldisár a' Zapólya János Királlyságának	
ellene mond	206
Bánffi Diénes Léopoldustól választ hóz	276
Diénesnek feje vétetik	282
Bánffi György Szamosujvári Kapitány	269
Bánffi Lörintz el-esik	193
Bánffi Pál a' Fridericus pártjára áll	182
Bánffi Sigmond a' Töröktől fogságba tétetik	269
a' Mohátsi hartzon el-esik	193
Bányász helyek Erdélyben	32
Bálté	

MUTATO TÁBLA

Bálté a' Gothufok Királya	53
Barabintzi népek a' Magyarok atyafiai	84
Barbinus a' Gordiánus Tutora	43
Bartsai Akos Erdélyi Praesideus 268 Táborát a'	
Détsei határon meg-telepitti	271
Ali Basa árestomba téteti	272
a' Fejedelemségtől meg-fosztatik	274
Kemény Jánosnak az Országot által adja	274
Bartsai András vitéz Kapitány 239 Fagaras vá-	
rát fel-adja 274 fel-akasztatik	274
Bartsai Gáspár a' Székelyeket kergeti	272
le-vágattatik	173
Bafilus Vajda Moldavát vízfzáz vészij	261
meg-veretik	261
Bafilus Demetrovitz	82
Báfta Sároost és Zádvárt Bátori Sigmondnak által	
adja 242 Bátori Sigmondnak meg-veri	243
Erdélyben kegyetlenkedik 244 245 Mi-	
hály vajdát meg-veri 's meg-öli 243 Németit	
meg-öli 245 Székely-Mofest meg-veri	245
Báthus Chán nagy vér ontást tfinál	76
Erdélye rohan	166
Bátori familia költeményes eredete	120
Bátori András vajdává tétetik. 218 Fejedelemsmé	
tétetik 239 Mihály Vajdát meg-veri 239	
Székely földre szalad 240 Ördög Balás	
meg-öli	241
Bátori Boldisár fel-akasztatik	233
Bátori Gábor Fejedelemsmé tétetik 249 egy néhány	
Uri személyeket' vasba veret 250 Brásot	
ostromolja 251 Szebenbe a' Katonáinak a'	
paráználkodást meg-engedi 251. Gétzi An-	
drást meg-veri 252 magát II. Mátyás Ki-	
rály oltalma alá ajánlja 252 Forgáts Sig-	
mondak meg-veri	250
	Bá-

MUTATO TABLA

Bátori István Vajda	184	a' Vajdaságot le-tétfzi	185
a' Törököket a' kenyér mezején meg-veri	187		
Tömös Várba szorul			188
Bátori István Fejedelem léfzen	228	Fagaras várát meg vétfzi	229
Békéfi Gáspárt meg-veri	230		
Bátori Kristóf Gubernátorrá vállofztatik	229	fejedelemmé léfzen	231
a' Jéfuvitákat Erdélybe bé-hozza			231
Bátori Sigmond Fejedelemmé léfzen	231	II. Rudolf oltalmá alá ajánlja magát	232
az elle-ne pártoskodoknak fejeket véteti	233	II. Rudolfal Szövettséget köt	233 234
a' Török Táborn meg-veri	235	a' Fejedelemséget le-tétfzi	236
a' Feleségétől el-akar válni	236	Erdélynek sok kárt téfzen	238
a' fejedelemséget Bátori Andrásnak által adja	239	Len-gyel Orfzágba költözik	239
ismét Fejedelem léfzen	243	Gorofzlo határán meg-veretik	243
Lobkovitzba költözik	244	Prágába meg-hal	245
Bátori Sofiával Rákotzi György menyeg-zöt tart			259
Battyáni Ferentz Horváth Orfzági Bán			192
Battyáni János el-esik			193
Baján Királyi név			101
Bajazétes Szulimán helyibe következik			272
a' Vélentzei Respublikát Görög Orfzágtól el-válofztja			240
Bajazétest Thémir Chán el-fogja			77
Bavaria nevezete eredete			103
Béatrix az Aldobrándus léánya			163
Henricus Tsáfzár léánya			171
Mátyás Király második felesége			183
Bebék Erdélyi Gubernátor			218
Békéfi Gáspár a' János Király Tanátsofja			261
a'			

MUTATO TABLA.

a' Maximilián Pártjára áll	262
Béla a' Magyarok első fejedelme, az Alanu- sokat Roxalanusokat meg-veri 86 hasan- loképpen a' Gothusokat is	87
I. Béla Magyar Király veretett leg elsőben e- züst pénzt Magyar Országban	154
II. Béla Magyar Király	159
III. Béla Magyar Király	161
IV. Béla a' II. András fja Magyar Király Kutent ártatlanul meg-ölette	165 166
Béldi Pál Apafi Mihály ellen pártot üt	283
Belgioso Generalt Botskai István meg-veri	245
Bendeguz az Atilla attya	88
Benedictus Romai Pápa Szent István Király- nak Királyi koronát küld.	151
Berich a' Gothusok Királja	52
Beriosa a' Dákusok Királja	11
Béztertze városa Erdélyben 3 126 239 minde- nétől meg-fosztatik 244 vidéke el-pusz- tittatik	277
Bethlen Gábor Fejedelemmé tétetik 252 Magyar Király léfzen 253 Bátori Gábort az Or- szágból ki-üzi 252 Lippát Aradot Jenőt a' Töröknek által adja 253 Magyar Or- szágot Posonig el-foglalja 253 Catharina Brandeburgicat feleségül vészti 254 Aka- demiát fundál	255
Bethlen István Rákotzi Györgyét fejedelemségre hivat- ja 256 az alatt maga vállasztatik Fejede- lemnek 257 a' Fejedelemségből ki-vettetik	257
Bethlen Kata II Apafi Mihály felésége	291
Bethlen János Commendánsá tétetett	263
Bétset a' Török meg-fálja	284
Biárma Tartománya	81

Bici-

MUTATO TABLA

Bicilis a' Décébalus Tanátsofja	15
Bicilist Trájánus el-fogatja	17
Bigilás a' Théodosius Tsáfzár követje	91
Biorn Gothus Király	51
Blandrata a' Socinus Tanitvánnya	138
Bodo István Erdélyi Vajda	203
Boleslaus Pudicus Lengyel Király	165
a' Kálmukokkal meg-ütközik	76
a' Tatárokat meg-veri	167
Bolgárok meg-telepednek	138
Magyar Országba rohannak	167
Borichius a' Kálmán fija	158
Bornemisza Anna II. Apafi Mihály Anyja	285
Bornemisza Pál Veszprémi Püspök	200
Bosuk vagy Buksuk nemzet	56
Botskai István 134 238 Fejedelem léfzen	245
Katai Mihály méreggel meg-öli	247
so Generalist meg-veri	245
felső Magyar Országot el foglalja	246
Rudolf Tsáfzárral békefséget köt	246
Brasó 3, 126. Petrásko Moldavai Vajda fel-prédál-ja	208
Bátori Gábor ostromolja	251
Brünt Rákotzi György ostromolja	260
Bucha-Chán Kálmuk Király	51
Buda-várát Szulimán meg-vélzi	207
Buda avagy Bléda az Atilla testvére	88
Buquojus Generalis öfzve vagdaltatik	253
Burchán az Iften neve	86
Burgiab Henrich el-esik	194

C.

Calatak nevezetének eredete	70
Cara-Chán Kálmuk Király	52
Carl Gothus Király	51
Carlik Nemzet Orzága fundáltatik	54
Cárlóvitzi békefség	293

Carolus

MUTATO TÁBLA

Carolus Claudius Siciliei Király	168
Carolus Magnus Frantzia Ország Királya a' Magyarokat meg-veri	103
Carolus Marcellus Siciliei Király	169
Carolus Robertus primus Magyar Király	171
Carolus Secundus Magyar Király	174
Carolus Sextus Fejervárt meg-építteti	27
Casimirus Lengyel Király	183
Castaldus Johannes Baptista	200
Catharina Fejedelem aszszony 255 az Országról akarhatja ellen le mond 256 Rákotzi Györgyét commendálja Fejedelemnek 257 meg látogatja 258 Rákotzi Sigmondot fijává fogadja 258 Tsáki Ifvánt meg-fzerette	255
Caucasus hegyei között laktak a' Gothusok	56
a' Magyarokkal egygyütt a' Sidok is ott laktak	142
Cajatenus Cardinalis	190
Celsus törvényt tudó férjfiu	42
Chámos az Isten neve	142
Chán Királyi név	101
Chaj Fejedelem Királya léfzen	103
Chémer Nemzet	56
Chín mit jelent	149
Chrisaphius Eunuchus a' Théodosius Tsászfár Tanátsofja	90
Chumman mit téfzen	75
Chuncher nevezetnek értelme	98
Ciaxár Médiai Király	71
Cin Chán	68
Claudiopolis nevezet	21
Claudius Hadnagy 24 Imperator 21 az Imperátorságot kevés ideig birta	22
Clodius Albinus Britannianak Præfectus	40
Coeles-	

MUTATÓ TABLA

Coelestinus Romai Pápa	162
Columna Cardinalis	164
Comesi Titulus kezdete	39 196
Comi névezet	81
Comosicus a' Dákusok Királya	12
Constantia az Imreh Király felesége	162
Constantinus Havas-al-földi Vajda vasba veretik	262
Constantinus Magnus Romai Tsászár	139
Constantinus Paleologus Imperator	140
Corillus a' Dákusok Királja	12
Cornelius Claudianus	40
Corvinus Johannes	185
Cotison a' Dákusok Királja	12
Craſznojáhr városa	101
Csaba az Atilla fija	96
Csitták a' Géták neve	61
Culim folyó vize	74
Cunimundus a' Gepidák Királja	102
Czeremiſi Népek 81 Isteni ífztelete	82
Gziántare Tartomány	149
Czindus Madár neve	147
Czuvaschi Tatárok	83

D.

Dácia avagy Dávia Erdélynek leg régiebb neve	1
Dácia avagy Dávia mit téfzen	5
Dáciának határai	15
Dáciának mesében való elé-adása	35
Dák nevezet értelme	116
Dákusok Birodalmának formája	9
Dákusok Erdélynek leg régiebb lakosai	5 119
Trájánus Imperátor előtt más Nemzet rajtok nem uralkodott. 37. A' Romaiak ellen pártot ütöttek 14 37 Ma nin- tsen Erdélyben Dákus	120
Dávid az I. András M. Király fija	154
Décé.	

MUTATO TABLA

Décébalus a' Dákufok utolsó Királja	12	Romát haddal meg-vette, 's ado fizetővé tette
13 A' Romaiak ellen pártot üt	14	a' Sztrigy vizét más felé árkoltatja
15 ideiben Erdélyben 'Sidok költöznek	143	
Décius Tsászfár a' Gothufokkal és a' Gépidákkal meg-ütközik	22	Romai Imperátor lesz, és el-vész
		44
Dengezits az Atillá fija	92	a' Leoval való ütközetben el-vész
		93
Derbent Várolsa		142
Defzpot György Fejedelem		179
Déva nevezetének eredete		15
Dévát Springer Kemény Jánosnak fel-adja		274
Dibba a' Kálmukok Királlya		49
Didius Julianus Romai Imperátor		40
Dierna a' Romaiak hatodik Coloniaja		28
Dika György Erdélyt pusztítja		282
Diod vára le-rontatik		210
Diodumenus a' Macrinus Romai Imperátor fija	41	
Diurpán a' Dákufok Királja		12
Doboka Vármegye Erdélyben		3
Domitianus Décébalussal hadakozik		12
Dósa György a' Keresztes vitézek Kapitánnya	188	
Dragfi Bertalan Erdélyi Vajda		185
Dragfi János el-esik		193
Drákula László a' Törökkel való frigyet fel-bontani nem jóvafolja	177	Omlás tájjékán Erdély-be bé üt
		182
Dsitták nevezet		61

E.

Édekon az Atilla Követje		90
Édemfi László a' Székelyek Ispánnya		203
Eféus a' Gothufok fel-gyujtyák		45
Élius Hádrianus Romai Imperátor		38

Ellák

MŰTATO TABLA.

Ellák az Atilla fja el-esik	97
Elsa a' Rua vagy Roa Fejedelem Követje	87
Emmanuel Török Tsáizár III. István Királjal hada- kozott	161
Emnedzur az Atilla fja	96
Enyed várofsa Erdélyben	126
Enyedi Kastély építésének alkalmatossága	167
Erdély Magyar Országtol el-szakad	229
Erdély a' Romai Imperiumtol el-szakasztatik	38
Erdélyben templomokat kezdenek épitgetni	190
Erdélyben a' Gubernium fel-állitatik	290
Erdélynek leg régibb, 's más nevei	1 2 3 4
leg régibb lakosai a' Dákusok	5 119
hét kerített várofsai vagynak	3
igen gazdag Ország vólt régentén	35
Erdélyi Statufok a' Rudolf hűségire meg-esküsznek	236
Erdélyi Vajdák Laistroma 201 esküvések' formája	204
Erdélyt a' Magyar Királlyok idejekbon három Fő- Tisztek igazgatták 150 Magyar Orzága- gal egy korona alatt vólt 195 Batori Ist- ván ideiben lett különös Fejedelemséggé. 229 ennek I. Zapólya János Király vólt az óka 205 az Ellenség pusztitja 175 183 185 242 267 277 280	
Erich a' Gothusok Királlya	49 50
Ersébeth V. István Király felesége 168 I. Lajos Király felesége 172 174 IV. László Ki- rály felesége 168 Carolus Robertus fe- lesége	171
Sz. Ersébeth a' II. András Király leánya	163
Els az Isten neve	86
Eska az Atilla felesége	88

MUTATO TABLA.

Eslás Atillától Théodosius Tsászfárhoz követtségben	
küldetik	91
Espán nevezet	196
Eszterházi Miklos Palatinus 258 a' Rákotzi György	
ki-üzélére Erdélyben nagy haddal mé-	
gyen	258
Esztergom várát a' Tatárok el-rontják	166
Ethele Chán Kálmuk Király	51
Ethele vagy Edele Magyar Király	88
Eunuchus nem öletik-meg	92
Europai Királyok a' Saracénusok ellen mennek	127

F.

Fabianus Püspök	43
Fagaras várába szalad Májlát István 210 de on-	
nan a' Moldavai Vajda ki-tsálja	215
Fagaras várát Bátori István meg-vészli 229 Bar-	
tsai András Kemény Jánosnak fel-adja	308
Fauftus Socinus	138
Felmerhin Mikle a' Gothusok Királya	33
Fekete Istvánt a' Székelyek meg-sebesítettik	240
Fekete Mihályt Szulimán életben hadja	194
Fekete ügy vize a' Székelyek földin	72
III. Ferdinánd a' vallás szabados folyását meg nem	
engedi	259
Ferdinandus Romai Tsászfár	32
Ferdinandus Spanyol Király	65
Ferdinandus Cáholicus a' Sidokat Spanyol Ország-	
bol ki-irtja	144
Ferdinandus a' duna mellyékit meg-hodoltatja	206
Ferdinandus Budát ostromolja	212
Ferdinandus Ausztriai Hertzeg Annát a' II. Lajos Ki-	
rály nénnjét feleségül vészli 190 Ma-	
gyar Királya valóztatik	206
II. Ferdinánd Bethlen Gáborral békeséget köt	
	253 254
	Fejér

MUTATO TABLA.

Fejér Vármegye Erdélyben	3
Fejér-Vár Városza régentén Tármisnak hivattatott	
13 26 Ma Károly Várnak hívják	27
Trájánus Tsászárral együtt meg-vette	13
A' Fejedelem és Püspök lakó helye	28
Fidiás Görög mester ember	29
Filin a' Gothufok Fejedelme	56
Finnufok a' Magyarok atyokfiai	83
Flaccus Romai Hadnagy	135 136
Flavius Claudius Romai Imperátor	45
Fórgáts Balás	174
Fórgáts Sigmond Bátori Gábor ellen haddal mégyen	
250 Kolosvárt meg-vészi	250
Franciscus Cardinalis V-dik László Királyhoz Leve-	
let vízen	176
Franciscus Primus, Magyar Országi V. Király	127
Frank Bálint Tanács Ur	133
Frangepán Kristóf	192
Frangepán Mátyás a' Tör.való ütközetben el-esik	193
Frater György 200 216 meg-öletik	218
Fridericus Romai Imperátor	183 185
Fridericus Augustus Saxoniai Elector Erdélybe jő	
haddal	291

G.

Gaderytkhiu Mikle a' Gothufok Királya	53
Galaták vagy Gallufok nevezetének eredete	70
Gallus Volusianus Romai Imperátor	44
Gámus hegye	45
Gaudi ezeres Kapitány	263
Gayuk a' Kálmukok Királya	49
Gazán Chán Perfiái Király	58
Georgius Martinusius a' Zapólya Sigmond János	
Tutora 211 216 Ferdinandusnak Er-	
dély Országát által adja	216
Gépidia a' Dácia neve	2

U a

Gépi

MUTATO TABLA.

Gépidak	nevezetének eredete	53	mitsoda féle
	Nemzetek lettenek légyen	94	az ő Or-
	szágokat ki fundálta	53	hol laktanak
	94 Dáciát el-foglalják		97
Gerder a'	Gothufok Királlya		51
Germanus	névnek eredete		113
Géta mit	tészzen		6 7
Géta a'	Septimius Severus fija	40	Romai Impe-
	rátor lefzsz		41
Géták	mitsoda Nemzetek vóltanak	6	mitsoda
	nyelven beszéltetnek	7 8 9	az ő ne-
	vek		61
Gétzi András a'	Fejedelemséget meg nyeri		251
Gétzi János	Erdélyi Gubernátor		232
Gétrud a'	Vilhelmus Burgundus leánya		124
Gétruda a'	II. András Király felesége		163
I. Gejza a'	Toxus fija	106	fogadást tészzen, hogy
	a' Magyarokat a' keresztény hitre meg-té-		ritti
			107
Gejza	Hertzeg		123
Gejza Király	124 Henricus Ausfria		Hertzeget
	a' Teutokat, Bavarufokat, és a' Szakszo-		kat meg-veri
	125 a' Szászokat Erdélybe		szállította
			126
Gejza az I. Béla	fija		155
II. Géjza Magyar Király	160 Saxoniából sok né-		pet ki-hiván Erdélyben meg-telepitti
			160
Gilán	Tartomány		148
Gilányi Gergely a'	Töröknek adot viszen		272
Gifela a'	Sz. István felesége	109	151
Gittán a'	Tzigányok neve		146
Giuth vagy Gauth	mit tészzen		48
Godofridus	Lotharingiai Hertzeg miért él		Rex
	Hierosolymæ titulussal		127
Gothár a'	Gothufok Királlya		51
			Gog

MUTATO TABLA.

Gog nevezet alatt való Profétzia	60
Gola mit tészén	137
Gordianus Romai Imperátor 42 A' Thordai rom-	
lott várban tanáts házat épített	43
Gothár a' Gothusok Királlya	49
Gothilás a' Dákusok Királlya	10
Gothusok mitsoda népek vóltanak	47
Gothusok hol laktanak 64 Mésiába Tráciába Il-	
liriába bé-ütnek 46 a' Romaiakat meg-	
verik 46 de vízfzáz nyomattatnak 46	
Kik adták nekik a' Gothusi nevezetet 47	
Béla Fejedelem meg-veri őket 87 a' Sar-	
madiárok őket lakó helyekből ki-üzik	
65 Pannoniát el-foglalják 97 a' Ma-	
gyarokat meg-győzik 99 Erdélyből ho-	
vá lettenek	120
Gréfa András el-esik	193
Gregorius Quintus; avagy Benedictus Septimus si-	
náltatta a' Magyar Korónát 109 151	
Grofski Rodericus Spanyol Országi Gothus Király	143
Guldus vagy Galdus Kálmuk Király	53
Gyalu és Fenes között Rákotzi meg-veretik 272	
Gyula Hadnagy és Erdélyi Vajda 3 106	
	109 151 201
Gyula Fejérvár 26 a' Romaiaknál Apulum vólt	
a' neve 27 ma Fejérvárnak neveztetik 27	
Gyulai Sára az I. Gejza felesége	106
Gverstein Kristof el-esik	194
Görög Ország a' Török birodalmában esik	140
Görögök birodalmának határa 139 Erdélyben hová	
telepedtenek	140

H.

Hadad vára meg-vézetik	220
Haik az Örmények leg első Királlya	145
Haller Gábor a' fogságból ki-szabadul	272

Háme-

MUTATO TABLA

Haller Gábort Kemény János magához viteti	273
Hámela városa	122
Hámpo Ferentz el-esik	193
Harág az Arméniai Királynak Léónak fja	145
Halsármaut Nemzettség	65 72
Heister Szathmári Commendáns 276 Tökölyi Im- rére támod és a' hartzon el-fogatik	287
Hémer Nemzet	56
Henrica a' Rákotzi Sigmond felesége	262
III. Henricus Romai Tsáfszár 152 171 adot vet a' Magyarokra	153
Henricus Aufriai Hertzeg	125 160
Henricus Lignitzi Hertzeg	76 166
Herkules Görög Király fia	85
Herrmann Szebenbe magának Kastélyt épitt 109	124
Herrmanvitz a' Gothufok Királya	87
Hispánica Inquisitio fel-állittásának ideje	65
Homopnai Bálint Fejedelemnek commendáltatik	248
III. Honorius Romai Pápa	164
Morváth Simon a' hartzon el-esik	193
Hunnufok áldozatja 79 törőkei	82
Hunyad Vára Erdélyben	180
Hunyad Vármegye Erdélyben	4
Hunyadi László Ulrik Ciliciai Grofot meg-öli	181
Hunyadi Mátyás Tseh Országba fogságba vitetik 181 Magyar Király lészén	181
Hunyadi János fok Törököt vág-le 180 Erdélyi Vajdáva és Gubernátorrá tétetik	178
Mahumed Török Tsáfszárt meg-veri	180
Hutterus Albertus Szebeni Király Biro	233

I.

Idánthur vagy Idánthirus a' Scythák Királya	56
II-Chán Mungál Király	53
Idiko az Atilla felesége	88
IIze-Chán a' Kálmukok Királya	49

Ilen:

MUTATO TABLA.

Hlenzée Chán a' Kálmukok Királya	51
Imreh Hertzeg a' Szent István fija	125 151 a' Sz.
István Vallását le-iratja	110
Imreh a' III. Béla fija Magyar Király	162
Innocentius Romai Pápa	162
Irgánakon	52 56
Irki-Chodsæ az Ogus Chán Tanátsofsa	55
Irnök az Atilla fija	92
Léo, Konftántzinápolyi Király ellen hadakozni Dengezitsnek nem tanátfolja	93
Iring Magyar Király el-esik	103
Ingurro Magyar Király el-esik	103
Irtisch folyó vize	79
Isabella a' Zápólya János felesége	210
Bebéket, Kendi Antalt, és Ferentzet meg-öleti	218
Istis nevü költött Istén	29
Ismael Török Basa Erdélyt pulztitja	280
Ispán nevezet értelme	196
Ist az Istén neve	86
Sz. István I. Magyar Király a' Gejza Fejedelem és Gyulai Sára fija születik	108 151
Kupa Herteget meg-veri	124 151
Gyula Herteget feleségestől egygyütt el-fogatja	109
124 151 Erdélyt Magyar Ország alá hodoltatja	124
Esztergomban született	110
II. István Magyar Király	158
III. István Magyar Király	161
IV. István Magyar Király	161
V. István Magyar Király	167
István Moldavai Vajda Mátyás Király ellen pártot üt	183
Istvánfi János az ütközetben el-esik	193
Isracl Sámuel Profétától Királyt kér	141

K.

MUTATO TABLA

K.

Kaditsa a' Béla Fejedelem testvére	86
Kálmán az I. Gejza Magyar Király fja	156
gyar Király léltzen	157
Kálmán János el-elik	193
Kálmukok és Mungálok négy Nemzettségre osztják magokat 47 a' magok országokból háromszor ütöttek ki 76 Erdélyben és Magyar Országban nagy pusztították vitte nek véghez 166 az ő Királlyaiknak nevek	49 51 52 53
Karaffa Antal Erdélybe érkezik	285
Kárpatus Hegye	2 18
I. Károly Magyar Király	171
II. Károly Magyar Király	174
Kásimirus Lengyel Király	171 173 183 185
Kátföldus Fejérvárt ostrommal meg-vészi	216
Katai Mihály Botskai Istvánt méreggel meg-öli	247
Kayuk Chán a' Kálmukok Királlya	49
Kajáhn Mungál Fejedeleme	56
Kéme és Kaditsa a' Béla Fejedeleme Bátyjai	86
Kemény nevű Groff vitéz ember	170
Kemény János Basilius Vajdát meg-veri 261 a' Tatár rablásába elik 264 onnan ki-váltak 270 Bartfai Akost meg-öleti 275 Bartfai Andrást fel-akasztatja 274 Bartfai Gáspárt le-vágja 273 Fejedelemeinek válofztatik 273 a' Tatárok kergetik 276 Segesvárt meg-szálja 281 a' lovaktól öfzve tapodtatik	281
Kend avagy Kund a' Magyarok Hadnagygya	3 106
Kendi Antal és Ferentz Uri emberek	218
Kendi Sándor a' Bátori Sigmond Tutora	232
Kenefi Pál Tömösvári Bán	184
Kenyér Mezei hartz	184
Khagán	

MUTATO TABLA

Khagán Királyi név	101
Khéle a' Béla Fejedelem attya	86
Keresztes mezei hartz	18
Keresztes Vitézek mi módon állanak fel	188
Kilaki vagy Kilett Nemzettség	148
Király nevezet honnan származik	87
Kircherus Költeménnye a' Szászokrol	121
Kirgis Chán Tatar Király	56
Kis Vardát János Király meg-szálja	201
Kistim vagy Kamatzintzi népek	85
Kiopotiva nevű falu Erdélyben	28
Kolosvár 3 21 22 24 126 mindenitől meg-fosz-	
tatik	244
Kolosvármegye Erdélyben	3
Kolosvárt a' Vitézek Apafinak fel-adják	282
Korlátközi Péter az ütközetben el-esik	193
Kornis Sigmond Erdély Országai Gubernátor	27
Kolonrát János el-esik	193
Korudsz vagy Kurudfi mit téfzen	189
Kosiot és Kojoth a' Kálmukok és Mungálok nem-	
zettlége	47
Kotison a' Dákusok Királlya	11
Kovátsotzki Farkas a' Bátori Sigmond Tutora	232
Kréka az Atilla-félesége	88
Kui Chán a' Kálmukok Királlya	49
Kunfág nevezet értelme	75
Kunigunda a' Boleslaus leánya	165
Kunigunda a' IV. Béla Király leánya	165
Kun László nevezetnek eredete	169
Kupa Sümegi Hertzeg	108
Kuten a' Kumánusok Fejedelme	166
Körös-bánya Erdélyben	32
Küküllő Vármegye Erdélyben	3

L.

MUTATO TÁBLA

L.

Lagyik az Oláhok vajdája	173
Landfőszáz	112
Lámpert az első Béla fia	155
Langvedotia	65
Lask Hyeronimus Palatinus	207
Laskarus Görög Király	165
Sz. László az első Béla fia 155 Magyar Király léfzen 156 Horváth Országot és Dal- mátsziát el-foglalja	157
II. László Magyar Király léfzen	161
III. László Magyar Király léfzen	163
IV. László Magyar Király léfzen	168
László Erdélyi Vajda	171
V. László Magyar Király léfzen 175 Amurátes Török Tsászárt meg-veri 176 Várná- nál el-esik	177
VI. László Magyar Király léfzen 178 - Befztertze vidékit Hunyadi Jánosnak adja 179 Hunyadi Lászlót meg-öleti	181
VII. László Magyar Király léfzen	185
Latsk András Erdélyi Vajda	201
Latzkfi István Erdélyi Vajda	174
I. Lajos Magyar Király	172
II. Lajos Magyar Király 190 a' Törökkel meg- ütköztvén el-esik 192 193 a' Fő-Rendek- től el-temettetik	205
Léal a' Magyarok Hadnagygya	3 106
Légio szamlzerint mennyit téfzen	17
Lengyelek miképpen jötenek Erdélyben, és ottan hová telepedtenek	138
Léo Konstantinápolyi Királlyal Dengezits és Irnák szövetséget akarnak kötni	92
Léo Arméniai Király	145
Léo Romai Pápa	187
	Léo

MUTATO TÁBLA.

Léo Magyar Király	103
Léopoldus Auszriai Hertzeg	164 165
Léopoldus Tsászfár 1. Apafi Mihállyal Erdély felől tanátskozik 284 Apafi Mihályt a' fe- jedelemségben confirmálja 284 Cárlo- vitznál a' Törökkel meg-békéllik 293 Ennek idejétől fogva kezd Erdély épülni	294
Longobardusok Nemzete	119
Losontzi László Erdélyi Vajda	185
Lörintz Tzeplédi Plébánus	188 189
Ludovicus Badensis Erdélybe mégyen	288
Lotharingica Transactio	285
Lutherana Vallás kezdete Erdélyben	190

M.

Macrinus Romai Imperator	41
Mágog a' Gothusok Királya	49 60
Magyar mit télsen	73
Magyarok eredete 67 Hányad magokkal jötte- nek Scythiából 3 Miképpen származtanak Sarmátiába 69 neveiről 71 74 kik a' maradéki 74, kik az attyokfiai 75. 78 79. 80. 81. 82. 83. 84. a' Magyarok és a' Romai Tanáts közöt kötött szövet- tség 88. a' Magyarok közül a' Gothu- lok által fok el-vész 95. Erdélynek nap kelet felől való részében meg-telepednek 95. a' Duna és Tömösvár mellyékin meg - telepednek 96. a' Magyarok és Gothusok között való vér ontásnak az oka 96. Scythiába vízfűz térnek 97. a' Frantzia Király Birodalma alá esnek 103. 104. Scythiából harmadszor jönnek ki 105 Arnolphus Zventibaldus Morvai Ki- rályt meg-verik 106 Erdélyt és Magyar Or.	

MUTATO TABLA

Országot el-foglalják	106	mikor érkez-	
tenek Dáciába	119	a' bálványozásra	
viszszá térnek	153	pártot ütnek	183
Magyar Koróna miért neveztetik angyali Koróná-			
nak	151	ki tsináltotta	151
Magyar Ország fel-prédáltatik	168		194
Mahumed Konstantinápolyt meg-vérfzi	140		179
Nándor Fejérvárt óstromolja			189
VI. Mahumed Bétset meg-szálja			287
Mahumed Basa a' Bartzalágot fel-prédálja			208
Mángu Tatár Chán			148
Mántzi a' Magyarok Maradékinak a' neve			105
Marchio Doria el-fogatik			287
Marcialis Szazados Caracallát meg-öli			41
Marcus Antoninus Romai Imperátor			39
Marcus Aurelius Romai Imperátor			24
Margaretha, a' Morvai Hertzeg leánya			172
Margith a' IV. Béla Király leánya			167
Mária a' Lajos Király leánya Magyar Királyságra			
koronáztatik			174
Mária-Tzel Styriában			173
Szüz Mária mikor lett Magyar Ország Patronájává			107
Markalf nem vólt a' Salamon bolondja			155
Maros Vásárhely a' Székellyek anya városa	199		
Maros-Vásárhelyre Ország Gyüles hirdette-			
tik	269	a' vidéke el-puáztittatik	277
Martinusius György a' Székellyeket adofizetésre			
szoktatja	200	a' II. Zapólya János	
Tutora	211	az Országot alattomban	
Ferdinándusnak által adja	216	meg-	
öletik			218
Márton a' pártos parasztok Királlya			175
II. Mátyás Magyar Orzági Király	250	Bátori	
Gábor magát az ő oltalma alá ajánlja	252		
		Mátyás	

MUTATO TÁBLA

Mátyás Király a' Hunyadi János fja Királlya vá- lofztatik 181 a' hartzon meg-sebefsitte- tik 183 meg-hal 184 a' Sifakját és a' Kardját Bátori Sigmond egy Darabontnak adja	238
Maximilián Magyar Királyságra vágyodik	185
Maximinus Romai Imperátor	42
Maximinus a' Théodosius Tsászár követje	91
Májlát István pártot üt 210 Konftántzinápolyba fogságba küldetik	215
Médéna Királyné Afzfzony	35
Medgyes Erdélyben 3 126 Rákotzi meg-fzálja	267
Mediterranea Dácia	1 19
Médues Scythiai Király	71
Médusa léány képe a' Thordai vár kapu felett	29
Médusok Monarchiája ismét fel áll	71
Menkeli vagy Mickle Kálmuk Király	53
Micisla Lengyel Országi fő hadi vezér	155
Mihály Vajda Bátori Andrásfal meg-ütközik	239
241 Bátori Sigmondal meg-veri, és ke- gyetlenkedik 242 Epitaphiuma	243 244
Miko Miklosnak feje vétetik	241
Minhé Vajda Erdélyt el-akarja pufztittani	270
Minoslaus Olofz Országi Király	160
Mistheus a' Gordianus Ipja	43
Modestinus törvényt tudo férjfiu	42
Moháts mezei veszedelem	191
Mogol Birodalma	85
Montékukuli Erdélybe indul 279 12,000 Törö- köket vág-le	282
Mordua béliek Ifeni tisztelete	82 83
More vagy Märe nevü tiszttálan lélek	67
Moréus Filep és Moré György a' Törökkel való ütközetben el-esnek	193
Morvaiakat Bethlen Gábor Erdélybe hívja	139
Mundzuk	

MUTATÓ TÁBLA

Mundzuk az Atilla attya	88 91
Mungálok 47 Országokból ki rohannak	76
Mungel az Alanzæ Chán fija	50
Mungl Chán Kálmuk Király	52
Mufzkák' bal vélekedések más Nemzetekről	114

N.

Nadányi György a' Medgyesi Toronyból le-vettetik	253
Nagy Andrásf Bátori Gábor meg-öli	251
Nándor Fejervár 6 a' Török meg-szálja	180
Nap az Alanzæ Chán fija	50
Nápoka városa Erdélyben	20
Naposler vagy Nagosler Fejedelmi maradék	57
Nazája Tatár Fejedelem	76
Nemefek adot nem fizettek	197
Nemei nevezet 114 Német nevezet	113
Neven Titulus	98
Neurus a' Scythiai Magyarok neve	75 81
Nokos vagy Nogos Mungál Fejedelem	56

O.

Oden Gothus Király	51
Ogus Chán	52 54 70 71 76
Oheimen Titulus	98
Oigur a' Magyarok neve	71
Oksán a' Bolgárok Királya	165
Olá mit télsen	137
Oláhok a' Romai Coloniák maradványai	135
Oldemir a' Kumánusok Fejedelme also Magyar Országot fel-predálja	168
Orda Chán Kálmuk Király	51
Orestes az Atilla Követje	91
Orlovitski Mihály el-esik	193
Oroszok a' magok Országokból ki-jönek	137
Oscin az Arméniai Király Léo fija	145
Ostiaki népek Isteni tisztelete	79

Ofro.

MUTATO TABLA

Ofrogoth a' Gothufok neve	64
Otto Magyar Király	170
Ottocarus a' Tsehek Királya	167 168
Ördög Balás Bátori András Fejedelmet meg-öli	241
Örmények kik ellen hadakoztanak	145

P.

Pál az Alanzæ Chán fja	50
Paleologus Görög Tsászár	179
Pallás Isten Afiszony képe	29
Pápiennius a' Gordianus Tutora	43
Papter Gothus Király	52
Parabusceufok, és Piláteufok Nemzete	55
Perma Velikie Tartománya	81
Perseus Görög Királyt fogságba viszik	139
Pertinax Romai Imperátor	40
Pestet a' Tatárok meg-fizálják	166
I. Péter Mufzka Czár	114
Péter Magyar Király	152
Péter Váradat a' Török meg-vészzi	191
Petki István Basilius Vajdát meg-veri	261
sa a' Fejedelemséget néki ajánlja	277
Petrásko Moldavai Vajda Erdélybe üt	208
Philemon a' Gothufok Királya	67
Philippus Arabs Gordiánus ellen pártot üt	43
a' Dákufokat szabadsággal meg-ajándé- kozza	44
Pipinus a' Cornelius Magnus fja	103 104
Plintha a' Romai Tanáts'Követje	88
Podebrádi György Tsch Országi Király	181 182
Pomponius Törvényt tudo Férjfiu	42
Poson Várát Bethlen Gábor meg-vészzi	253
Prámorfzki Ferentz Rákotzitól a' Lengyeléknek se- gitséget kér	262
Prinyi Ferentz az ütközetben el-esik	193
Proculus Törvényt tudo Férjfiu	42

Pro-

MUTATO TABLA

Protestantok Rákotzinak panaszkodnak	259
R.	
Radák László a' Székelyeket meg-veri	219
Ráduly Vajda Székely Mosest meg-öli	245
a' Fátori Gábor hadát meg-veri	250
Radna Bánya Erdélyben	32
Rákotzi Ferentz Fejedelemmé válogztatik	262
a' Lengyel Nemesség Catalogusába iratik	262
I. Rákotzi György a' Fejedelemséget vadászsza	257
Fejedelem léfzen	258
a' Törökkel Szalontánál meg-ütközik	259
a' Svékokkal magát a' Török ellen öfzve akarja tlatolni	260
II. Rákotzi György Fejedelemmé léfzen	261
a' Lengyelek ellen hadat kéfzitt	263
Máramarosba által-fzalad	264
a' Fejedelemséget le-téfzi	266
Medgyest meg-fzálja	267
a' Törökre kéfzül	267
Kinán Budai Basát meg-veri	267
fokat prédál	270
a' Tábor a' Suknál telepedett-meg	271
Ujjolag Fejedelem léfzen	271
Szebent meg-fzálja	272
Rákotzi Sigmond Fejedelemmé léfzen	248 262
Bátori Sigmondnak a' Fejedelemséget által adja	249
Radogaililius Vizigothulok Királlya	87
Rékán az Atilla felesége	88
Rex Hierosolymæ Titulusnak eredete	127
Rhédei Ferentz Fejedelem	266
Richesa a' Béla felesége	155
Ripensis Dácia 1 a' Romaiak el-foglalták	11
Rogerius Sicilii Fejedelem	158
Romai Birodalom határa	16 46
Romaiak ellen a' Magyarok hadat indittanak	89
a' Magyarokat el akarják pulztittani	95
Romé	

MUTATO TABLA.

Romé a' Tzigányok neve	146	honnan vette eredetét	149
Ronto a' Tökölyi Imreh Kémje	287		
Rua vagy Roha a' Magyarok harmadik Fejedelme	87	ez élt leg elsőben Királlyi titulussal	87
I. Rudolf Tsászfár Konstantzinápolyban levő Követivel beszéll az Afiai Magyar	68		
II. Rudolf Tsászfár Bátori Sigmondát Kegyelmebe vérfzi	244	Erdély az ő Protectioja alá ajánlja magát	136
Botskai Istvánval szövetséget köt	246		
S.			
Salamon Magyar Királlyá lépzen	155		
Salánkomint a' Török meg-vérfzi	191		
Sarág Ar Nemzetet a' Törökök a' magok birodalmok alá hodoltatják	101	végre Pannoniát elfoglalja	101 102
Bavariát pusztítja	103		
Sárd a' Romaiak Coloniája	33		
Sarmadiár Nemzet nevének magyarázatja	65 70	Lapponiát, Livoniát, és Curlandiát elfoglalja	66
Sármis a' Dáculok Királlya	10		
Sárolta az István Király huga	152		
Sáska Pál	30 40		
Salsen, Saiksi nevezetű Nemzet.	112		
Sauromatos a' Magyarok neve vólt	72		
Scabal Adin Erdélybe bé üt	176		
Scah Abbás Perfiak Király	58		
Scytha nevezet régen közönléges vólt	62	a' Scythiában maradott Magyarok kijöven, Erdélyben és Pannoniában még-telepednek	100
Segesvár	3 126 161	János Király meg-foglalja	208 287
Septem Castris Regio az Erdély neve	3		
Severinum Várofsa	173		
Severus Romai Imperátor	19 20 28 40		
Sidok a' Décébalus ideiben jöttek Erdélyben	141		
X		Spa-	

MUTATO TABLA.

Spanyol Országba költöznek	143	onnan
öket Ferdinandus ki irtja		144
Sigge a' Gothusok Királlya	49	51
Sigipides a' Gépidák nevezete		94
Sigmond Király Romai Tíálfzárrá tétetik		174
Siméon Vajda Havas-al-földiből ki-kergettetik		242
Šitálk a' Dákusok Királlya		10
Siuntz Chán	51	52 56
Sogdiana tartománnya		69
Solaphiter a' Gothusok Fejedelme		56
Solotta Babba Képe imádtatik		81
Sombori János feleségét a' Tatár el-rabolja		276
Springer Thamás Dévát fel-adja		274
Steinvile Erdélyi Fő Commendirozo Generalis		27
Styriában a' Török rabol		208
Sudáki nevezet a' Magyarok atyafia		81
Szahóts a' Magyarok fő Hadnagygya	3	106
Szák nevü Nemzettség		68
Szamosujvár épittetik		217
Szapor Valerianus R. Imperátort meg-nyuzatja		45
Szánto Teleki Mihályt le-vágja		290
Százlok magokkal hozták-bé Erdélybe a' neveket		
111 112 mikor jötenek Erdélybe		120
123 mitsoda Jussal laknak Erdélyben		115
hová telepedtenek-meg 133	Symboluma	
132 a' Magyaroknál Erdélyben nem ré-		
gibb Lakosok 133 pártot ütnek 172 ven-		
dégeknek (hospites) neveztetnek 173 a'		
Subsidium adása meg-vólt határozva		197
Száfz Sebes	3	126 275
Száfz Város 126 162 a' Tatárok fel-égetik		275
Szeben 3 124 126 Száfz Nemzet Anya városa		
197 a' Szebeniek Lutheranusokká lélsznek		
190 Rákotzi meg-szálja		278
Szekélyek Erdélybe jönnek 119 a' Szarvas Marha-		
béli adot meg-fizetni nem akarják		187
		Za-

MUTATÓ TABLA

Zapólya Jánosra támodnak	190	ellené
pártot ütnek	219	három részre osztat-
nak, 's miből állott az ő ado-	198	jok
Botskai Istvánra támadnak	236	Bátori
Andrást meg-ölik	240	241
Székely Moles a' Törököket meg-veri	235	Er-
délyben támodást inditt	245	Fejedelem-
mé léfzen	245	
Szejdi Achmet Bafa Erdélybe üt	271	a' Rákotzi
hadát meg-veri	272	
Szent Györgyi Sigmund	182	
Szent Györgyi János Erdélyi Vajda Magyar Királ-		
lyá léfzen	183	
Szent Gothardnál 12-000 Török el-esik	282	
Szeremiű Népek	81	
Szilágyi Mihály 181 Erdélyt meg-hodoltatja	182	
a' Török Tsászar meg-öleti	183	
Sziláfi Jánost a' Medgyesi Toronyból le-vetik	253	
Szinán Basa meg-fojtatik	235	
Szolnok Vármegye Erdélyben	4	
Szolnoki Tamás Erdélyi Vajda	172	
Szulimán Magyar Országba bé-üt 191 a' Neme-		
sek közül főeknek fejeket véteti	194	Buda
várát meg-vélzi	207	213 Magyar Or-
szágot és Erdélyt el-akarja pusztítani	223	
Szigeth várát meg szálja, és János Sigmund		
Királynak ajándékozza	226	
Szultán Mehemet Rákotzi György helyett más Fe-		
jedelmet választat	264	
Swen a' Gothusok Királya	49	
T.		
Tábor hegyire II. András Király fel-mégyen	164	
Ták vagy Tau Nemzet Birodalma Erdélyben	4	
Ták vagy Tau mit téfzen	116	
Tanausi a' Gothusok Királya	56	
Tárnás városa 13 a' Trájánus Coloniája	26	

MUTATO TÁBLA

Tatár az Alænzæ-Chán fja	50
Tatár-Chán Kálmuk Király	51
Tatárok Magyar Országban laknak 76 puszttit- nak 166 Erdélybe bé-ütnek 173 Erdély- ben rabolnak 267 Erdélyre rohannak 275	
Taunach a' Kálmukok Királlya	49
Telebuga fejedelem	76
Telegdi István Fel-akasztatik	188
Teleki Mihály Tökölyre támod és el-esik 286	289
Tengis Kálmuk Király	53
Tengri az Isten neve	86
Teut Teutates vagy Teifto Német Fejedelem	116
Teuto a' Szászok neve	113
Thálmis falu Erdélyben	14 143
Thémir Chán Tatár Király 68 Bajazéteft vas ka- litzkába tétette 77 a' Török Tábort meg veri 149 meg-hal	78
Theodosius Görög Tsászfár	90 91
Thogárma, a' Gomer fja	118
Thorda nevezete	30
Thorda Vármegye Erdélyben	3
Thorda a' Nemelek anya-vároisa	196
Titus Vespásianus Romai Tsászfár	143
Tomori Pál a' Székelyek' le-tsendesítésére küldet- tetik 187 191 el-esik	193
Tor, Torony, Törvény honnan neveztetnek	31
Tor avagy Torgaoth mit téfzen	48
Torgaouth a' Kálmukok és Mungálok neve	48
Toxus a' Zóltán fja	106
Tökölyi Imreh az Erdélyi Fejedelemséget el-foglalja 286 Fejedelemmé szentelteti magát 287	
Törts váránál Erdélybe bé üt	288
Törökök Erdélybe ütnek 175 185 a' Duna és a' Tisza mellyékit fel-prédálják 227 Léo- poldusra haddal mennek 282, és Léo- poldus Tsászfár között frigy köttetik 282	
Törts	

MUTATO TABLA

Magyar Országra haddal mennek	284
Törts Vára Erdélyben	173
Trájánus Zármitzegethusát meg-szálja 13 Erdélyben 5 éftendeig hadakozik 14 a' Dunán hidat épített 17 Romában egy nagy ofzlopot építettett, a' mely alá halála után el-is temettetett 18 Dáciát Coloniakkal meg-rakja 18 utja 33 Erdélyt Moldavát Havas-al-földit a' Romai Birodalom alá hodoltatta 35 mitsoda pénzeket veretett	34 38
Tranfylvania az Erdély neve	3
Tribonianus Juris Consultus	42
Tsáki Ifiván Erdélyi Præfidens 220 Catharina a' Fejedelemséget magával egygyütt néki által akarja adni	255
Tsitsoa Vára Erdélyben	173
Tsuludi nevezet	80
Turk a' Kálmukok Királlya	49
Tündér nevezet alatt Dácia adatik-elő	37
Tzigányok származásokrol való vélekedés	147
U.	
Ubbe a' Gothufok Királlya	49
Udde a' Gothufok Királlya	51
Ugoria Tartománnya	105
Ula mit téfzen	137
Uldin a' Magyarok Fejedelme	87
Ulpianus Imperator	19
Ulpianus Törvényt tudo férjfiu	42
Ulricus Ciliciai Grof	179
Urs a' Magyarok Fejedelme	106
Ursul a' Magyarok Fő Hadnagygya	3
Urtzindur az Atilla Fija	96
Usbeck Tartománnya	59 78
Utz-Ock Nemzet	56
Ujgur Nemzet	71
Ujla-	

MUTATO TABLA.

Ujlakot a' Török meg-vefzi	191
Ujlaki Miklos Erdélyi Vajda	[178 202

Z.

Zalathna Bánya	32
----------------	----

Zámulx a' Dákusok Királlya	9
----------------------------	---

I. Zápolya János Erdélyi Vajda 188 és Ferdinánd két Királlyok között békeiség köttetik 209 Erdély Magyar Országtoł miatta szakad-el 205 Száz Sebesben meg-hal	211
---	-----

II. Zápolya János Sigmond születik 211 Szulimán eleibe vitetik 213 Erdélyben uralkodni kezd 219 Szulimán udvarlására mégyen 224 le-téfszi a' Királlyi Titulust's meg-hal	228
--	-----

Zámorfszki Lengyel Ur' Mihály Vajdát meg-veri	242
---	-----

Zárma várołsa Erdélyben	20
-------------------------	----

Zármizegethufa 10 Décébalus ott lakott 12 Trájánus, UlpiaTrajana-nak nevezte 20 a' Magyarok le-rontják	20
--	----

Zenta Philosophus	55
-------------------	----

Zernyeft Oláh Falu Erdélyben	20
------------------------------	----

Zeugma vára	21
-------------	----

Zingis Chán Mungál Király	85
---------------------------	----

Znoymo Várołsa Morva Országban	175
--------------------------------	-----

Zoltán az Arpád Fija 106 201 Erdélyi Gubernátor 109 Fejedeleme	152
--	-----

Zólyómi Dávid Bethlen Istvánért Rákotzi György-hez követtségben mégyen 256 258 259	
--	--

Zrinyi Miklos el-esik	227
-----------------------	-----

Zrinyi Ilona a' Tökölyi Imreh Felesége	289
--	-----

J.

II. János Király	28 138
------------------	--------

Jáson Görög Király fia	85
------------------------	----

Jászok honnan szármóztanak	85
----------------------------	----

Jenizei folyo vize	71 101
--------------------	--------

Jérémiás Vajda Moldaváboł ki-kergettetik	242
--	-----

Jéru

MUTATO TABLA.

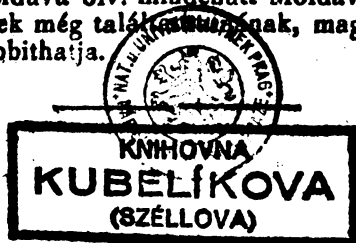
Jerufálemet Titus Vespasianus le rontja	143
Jésviták Erdélybe bé-fogadtatnak	231
Johannes Corvinus	185
Johannes Magnus Svétziai Püspök	49 50
Johannes Sigismundus a' Zapólya János Király fja	
210 a' Török Tsáfzár meg-engesztelésére ajándékot viszen 224 Maximiliánnal fri- gyet köt	228
I. Josef Romai Tsáfzár születik	283
Julianus Spanyol Orzági Gothus	143
Julianus Cardinalis Oratiojára V. László a' Török- kel kötött frigyét fel bontja	176
Jumála az Isten neve	82
Jumishippás az Isten neve	83
Justinianus Romai Imperátor	42
V.	
Vagner Bálint versei Majlát Istvánról	215
Valerianus Romai Imperátor	45
Vallai Tartomány	136
Van Ván	83
Várad Imreh el-esik	193
Várad István öfzve vagdaltatik	270
Várhelyi Vetzél	20
Vármegye Lakosai fel-osztattatások	196
Várnánál való véres ütközet	177
Vas-Kapunál a' Török Erdélybe bé-üt	184
Vata Hertzeg a' Magyarokon kegyetlenkedik	153
Vajdák Laifroma 201 esküvések formája	202
Véér Judith a' Teleki Mihály Felesége	289
Venceslaus M. Király	170
Venulétus Törvényt tudó férjfiu	42
Verbultz a' Magyarok Fő Hadnagygya	3 106
Veres Benedek a' Magyarok Előlljárója	183
Veterányi Tökölyt Erdélyből ki-hajtja	290
Viátka béliekre kigyok rohannak	80
Vigur avagy Uigur Nemzet	70 71
Vim	

MUTATO TABLA

Vim folyó vize	84
Visegrádból a' Magyar Koróná titkon Auszriába vi- tetik	175
Vistula vize	52 53 94
Visurgis folyó vize	121
Vitsius Péter a' János Sigmond Király Tutora	211
Vogulitzi Népek Ifjeni tisztelete	78
Volga Vize Mufzka Országban	48 81 136
Vojda Vajvoda mitsoda szok	195
Vratislaus Tseh Orzági Fejedelem	154

Ezen Könyvben a' Betű-szedő által ejtett hibák közül
a' nevezetesebbek e' következők

1. lap. 13. sor. neveztetik olv. nevezték. 7. lap. 24.
sor. Borsthenes olv. Boristhenes. 8. lap. 20. sor. Ille-
go olv. Ille ego. 42. lap. 11. sor. jure consultus olv.
juris consultus. 43. lap. utolsó sor. nevezte, ma
olv. nevezte maga 73. lap. 12. sor. nevet olv. neve.
76. lap. 16. sor. Bátsius olv. Báthus 81. lap. 18 sor.
Wafilius olv. Basilius. 85. lap. 9. sor. Colcis olv. Col-
chis. 85. lap. 32. sor. Mongol olv. Mogol. 89. lap. 33
sor. Melanchorico olv. Melancholico. 100. lap. 28.
sor. Trikusok olv. Tribusok. 124. lap. 16. sor. Gétrub
olv. Gétrud. 136. lap. 23. sor. Vallia olv. Vallai. 144
lap. 2. sor. e' képpen olv. Országot el-foglalták. 150
lap. 14. sor. szafzokra olv. szakafzokra. 175. lap. 5.
sor. ez utánn 3-szor olv. Constantzia Városában Né-
met Országban *Hus Jánost* meg-égettette, és a' kik
az ő vallását követik üldözte 4-szer 's.a't. 178.
lap. 25. sor. Gubernatorár olv. Gubernátorrá. 182.
lap. 16. sor. kadakozott olv. hadakozott. 183. lap.
35. sor. Béatrtx olv. Béatrix 230. lap. 29. sor. Batori
István magát a' Lengyel olv. magát a' Batori István
Lengyel Király. 233. lap. 35. sor. Albettus olv. Al-
bertus. 248. lap. 15. sor. el-alatt olv. el-alat. továbbá
ezen szót Molduva olv. mindenütt Moldava, a' töb-
beket, mellyek még találatosnak, maga a' jó ol-
vaso meg-jobbithatja.

2

